

de brabantse leeuw

Tweemaandelijks tijdschrift van de Sectie voor Geslacht-,
Naam- en Wapenkunde van Het Noordbrabants Genootschap
(Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen
in Noord-Brabant)

VIERENDERTIGSTE JAARGANG 1985

Redactie:

dr. ir. C. H. J. van den Brekel, voorzitter
J. H. G. van Heeswijk, secretaris
mr. G. Berkelmans
mevr. P. L. Leget-Kuijlen
A. J. A. van Loon
J. W. M. Weijs

Redactiesecretariaat:

Postbus 29, 5330 AA Kerkdriel

Manuscripten zenden aan:

Redactie De Brabantse Leeuw,
Postbus 1104, 5200 BD 's-Hertogenbosch

Administratie: Postbus 1104, 5200 BD 's-Hertogenbosch,
giro 3879363

Abonnementsprijs per jaargang: binnenland en België f 34,—; buitenland (behalve België) f 36,—. Men wordt verzocht het abonnementsgeld alleen te betalen via een toe te zenden accept-girokaart of rekening. Opzeggingen alleen schriftelijk mogelijk vóór 1 december 1985.

AANKONDIGING

W. Wijnaendts van Resandt. *Inventaris van het familiearchief Smits van Oyen*. 's-Gravenhage 1985. vii + 77 blz., indices.

Het archief bevat 827 inventarisnummers uit de periode van 1789 tot ca. 1944, met retroacta van 1695 af. Het is achtereenvolgens bijeengebracht en bewaard door de stamvaders en -moeders van de oudste niet in de adelstand verheven tak Smits van Oyen.

Tot zijn overlijden medio 1984 was het archief in het bezit van de heer F. J. M. Smits van Oyen. Een gedeelte, hoofdzakelijk bestaande uit zakelijke en administratieve stukken, bevond zich sinds 1980 bij de gemeentelijke archiefdienst van Eindhoven. Van dat deel is destijds een voorlopige inventaris gemaakt door H. Kattestaart. Van die inventaris is mede gebruik gemaakt bij de samenstelling van deze.

Het gehele archief wordt nu in bewaring gegeven aan het Rijksarchief in Noord-Brabant, waar ook reeds sinds 1916 het archief van de heren van Oijen berust. Dat archief bevat ook stukken afkomstig van leden van de familie Smits van Oyen.

Het familiearchief omvat:

- A. Stukken van persoonlijke aard, afkomstig van 24 leden van de familie Smits (van Oyen) en aangehuwden.
- B. Stukken betreffende verwante families (Keunen, Bruynen, Stuijck, Heere en Hendrichs).
- C. Stukken van zakelijke aard, w.o. het archief van de firma J. T. Smits & Zonen (ca. 1812-1848).
- D. Stukken betreffende onroerende goederen, w.o. de heerlijkheid Oijen, de Woenselse watermolen, huizen en landerijen in de tegenwoordige gemeente Eindhoven, het landgoed 'De Koekkoek' onder Made en Drimmelen, goederen in westelijk Noord-Brabant en in Gelderland.

De inventaris wordt voorafgegaan door een inleiding en een beknopt genealogisch overzicht. Als bijlage is toegevoegd 'De legatarissen van Rumolda Veronica Smits in 1884'. Haar grote vermogen werd uitgekeerd aan de nakomelingen tot in de vijfde graad van de broers en zusters van haar vader en haar moeder.

De inventaris is verkrijgbaar door overschrijving van f 27,50 + f 5,25 portokosten op postgironr. 350060 ten name van W. Wijnaendts van Resandt, 's-Gravenhage.

Wilt u uw jaargang op een goede manier bewaren?

Berg dan de afleveringen van De Brabantse Leeuw op in een fraaie bestempelde band - f 5,20 per exemplaar (excl. verzendkosten).

*Besteladres: Het Noordbrabants Genootschap,
Postbus 1104, 5200 BD 's-Hertogenbosch.*

De oudste generaties van het r.k. geslacht Van Swaanbergen, later geheten Swanenberg/Zwanenberg, uit Berlicum

Ir. Th. P. J. van Herwijnen

Zuiderparkweg 504, 5216 HE 's-Hertogenbosch

Inleiding

Bij het hier behandelde geslacht doet zich het opmerkelijke feit voor, dat een geslachtsnaam die al 250 jaar vóór de invoering van de Burgerlijke Stand (in 1811) bestond, tegenwoordig niet meer voorkomt; waarschijnlijk ten gevolge van het vertrek uit de plaats van herkomst Berlicum is de naam omstreeks 1700 verbasterd tot Van Swanenberg. Een eeuw later vond er wederom een verbastering plaats; sinds 1800 komen uitsluitend de schrijfwijzen Swanenberg en Zwanenberg voor, *zonder* het prefix 'van'.

Als stamvader van het geslacht Van Swaanbergen geldt Nicolaas Gerard Aart Gerards van Swaanbergen, die reeds in 1577 te Berlicum woonde.¹ Hij is ca. 1545 geboren.² Zijn geboorteplaats is onbekend, maar dat zou Sint-Michielsgestel kunnen zijn, alwaar in 1560 enkele malen een Gerard Aart Gerarts van Swaanbergen wordt vermeld, mogelijk de vader van Nicolaas.³

Opmerkelijk is, dat de achternaam Van Swaanbergen reeds in 1559 in Berlicum voorkomt, wanneer Dirk Aarts van Swaanbergen schepen is te Berlicum.⁴ Deze Dirk is misschien een oom van Claas (Nicolaas) van Swaanbergen.

De hierna volgende genealogie zal aanvangen met Nicolaas Gerard Arts van Swaanbergen.

Genealogie

1. *Nicolaas Gerard Arts van Swaanbergen*, geboren ca. 1545, overleden Berlicum op 13 april 1620. Nicolaas was drie maal gehuwd.⁵ De namen van zijn eerste twee echtgenoten zijn mij niet bekend. Zijn derde huisvrouw was Stouken, de dochter van Andries Willem Rutten van Grinsven en van Jenneke Lenaart Roelofs. Stouken, die soms ook met haar r.k. naam Godestoudis wordt aangeduid,⁶ kwam vermoedelijk uit Den Dungen, alwaar zij reeds in 1562 van haar ouders een huis erfde.⁷ Later is haar man Nicolaas van Swaanbergen eigenaar van dit huis tot ca. 1625.

Nicolaas Gerard Arts van Swaanbergen wordt in de periode 1577-1601 vele malen in het rechterlijk archief van Berlicum vermeld, echter uitsluitend onder de naam Claas Gerart Arts.^{8,9} Dat Claas Gerart Arts identiek is met Nicolaas van Swaanbergen blijkt uit een akte van 1597, wanneer Nicolaas Gerart Arts 'onze medeschepen' voor de schepenen van Berlicum verschijnt als man

en momboir van Stouken, zijn huisvrouw, dochter Dries Willem Rutten.¹⁰ Behalve in 1597 is Nicolaas ook in de jaren 1598 en 1604 schepen van Berlicum geweest.¹¹

In 1601 verkoopt Hendrik Voets met anderen te Berlicum een cijns aan Claas Gerart Aarts van Swaanbergen.¹² Eén jaar later verkoopt Joost Adriaan Hendrix te Berlicum een stuk land aan 'Nicolaas soone wijle Gerard Arts van Swaanbergen, tot behoef van hem en zijn tegenwoordige huisvrouw Stouken Andries Willem Rutten van Grinsven'.¹³

In het jaar 1609 wordt Nicolaas Gerart Arnts genoemd als momboir van Anna, innocente dochter van Jacob Rutten van Grinsven.¹⁴ De laatste maal dat Nicolaas van Swaanbergen vermeld wordt, is in 1610, wanneer hij een stuk hooiland koopt van Roelof Jan Hendrik Vuchts te Berlicum.¹⁵

Over eventuele broers en zusters van Nicolaas is mij weinig bekend; in 1602 wordt Nicolaas te zamen met zijn zus Maria vermeld, over wie verder niets bekend is.¹⁶

Geruime tijd na het overlijden van Nicolaas maakt zijn weduwe Stouken haar testament: dat gebeurt op 16 mei 1643 voor de schepenen te Berlicum.¹⁷ In dat testament is sprake van vijf van haar kinderen, die tot huwelijk gekomen zijn en van haar vier zoons, die nog bij haar wonen. Alleen deze vier zoons worden met name genoemd. Aert, Willem, Claas en Dirk. Haar zoon Claas woonde blijkbaar kort na zijn huwelijk met vrouw en kind bij haar in, want hij was ten tijde van het testament al gehuwd. Stouken is vermoedelijk identiek met de op 31 maart 1647 te Berlicum overleden Euporgina, weduwe van Nicolaas Andries van Swaanbergen. Uit het eerste of tweede huwelijk van Nicolaas van Swaanbergen is één kind geboren.

1. Gerardus, volgt Ila.

Uit het derde huwelijk van Nicolaas (met Stouken van Grinsven) zijn negen kinderen geboren (volgorde niet geheel bekend):

2. Maria, geboren Berlicum, gedoopt 's-Hertogenbosch (St. Jan) op 21 november 1593; zij trouwt op 5 februari 1619 voor de pastoor in Berlicum met Gerard Bartholomeusz. Hun beide kinderen Bartholomeus en Jenneke delen in 1653 de ouderlijke boedel.¹⁸

3. Arnoldus, geboren Berlicum, gedoopt 's-Hertogenbosch (St. Jan) op 2 juli 1596, overleden Berlicum op 15 juli 1662 (ongehuwd).¹⁹

Arnoldus, roepnaam Aert, was in 1651 en 1652 schepen van Berlicum²⁰ en in 1654 'president ofte voorscheper'.²¹ In 1655 verkoopt hij als Aert Nicolaas Gerart Aarts van Swaanbergen een cijns te Berlicum.²² Eén maand voor zijn overlijden maakt Aart met zijn broers Dirk en Willem een testament.²³ Aart is op dat moment ziek. De drie broers benoemen tot hun erfgenamen:

1. de kinderen van hun broers Andries en Hendrik;
2. hun broers Jan en Claas;

3. de kinderen van hun zwager Gerrit Meus (Meus is een verbastering van Bartholomeus);
4. Perijneke, de dochter van Hendrik Martens, verwekt bij Neeske, hun zuster.

Kort na het overlijden van Aart worden diens nagelaten goederen getaxeerd. Namens de overige erfgenamen treden dan zijn broers Willem en Dirk op.¹⁹

4. Willem, gedoopt 's-Hertogenbosch (St. Jan) op 30 oktober 1598, overleden Berlicum in de maand mei 1664.²⁴

Evenals zijn broer Aart was Willem ongehuwd. Na Willems overlijden treedt zijn broer Dirk op bij de taxatie van Willems nagelaten goederen.

5. Nicolaas, volgt IIb.
6. Dirk, geboren te Berlicum, gedoopt Den Bosch (St. Jan) op 4 juni 1607, overleden Berlicum op 7 januari 1676 (ongehuwd).²⁵ Ook na Dirks overlijden worden de nagelaten goederen getaxeerd ter instantie van de collaterale erfgenamen. Namens hen compareert dan Dirks broer Claas voor de schepenen van Berlicum.

7. Andreas, volgt IIc.

8. Henricus, volgt IIId.

9. Agnes; doop niet gevonden; zij is op 6 januari 1641 in het kraambed overleden te Berlicum. Agnes trouwt op 30 november 1639 voor de pastoor te Berlicum met Hendrik Martens van de Veerdonk. Uit dit huwelijk is een dochter geboren genaamd Petronella gedoopt Berlicum op 3 januari 1641. Agnes beviel in 1631 van een onwettige zoon Gerardus, gedoopt Berlicum op 6 juni 1631. De pastoor tekent in het doopboek aan, dat de vader Wilhelmus Gerardus Coppens heet. Enkele maanden na de geboorte van haar zoon verschijnt Agnes voor de schepenen van Berlicum geassisteerd door haar broer Hendrik, en verklaart dat Willem Gerart Henrick Coppen 'met haar geconverseerd heeft en verwekt heeft een sone, dewelck hij ontkent'.²⁶

Agnes en Willem Coppens zijn niet met elkaar gehuwd geweest. Het is niet bekend of Willem later met een andere vrouw gehuwd is.²⁷

Na het overlijden van Agnes van Swaanbergen trouwt Hendrik van de Veerdonk met Jenneke Herman Somers. De precieze huwelijksdatum is niet bekend, maar moet vallen vóór 13 november 1654, wanneer Hendrik man en momboir van Jenneke Herman Somers wordt genoemd.²⁸

In 1648 was Hendrik van de Veerdonk H. Geestmeester te Berlicum.²⁹ Hendrik is nog in leven in 1665 wanneer hij voor de schepenen van Berlicum verschijnt.³⁰ In 1668 wordt Jenneke als zijn weduwe vermeld.³¹ In 1676 wordt Jenneke Somers de weduwe van Hendrik *Jan* Martens van de Veerdonk (sic!) genoemd.³²

De dochter Petronella van Hendrik van de Veerdonk en Agnes van Swaanbergen maakt op 17 oktober 1658 haar testament voor de schepenen van Berlicum.³³ Tot haar erfgenamen benoemt zij:

1. Aert Claas van Swaanbergen en zijn broers 'haren oomen'.
 2. Martinus, Jenneke, Agnes en Aaltje, 'haren halven broeder en zusters verwekt bij Hendrik Martens en Jenneke zijn tweede huisvrouw'.
10. Johannes, volgt Ile.

Ila. *Gerardus Claassen van Swaanbergen* (zoon van I.), geboren Berlicum, gedoopt 's-Hertogenbosch (St. Jan) op 1 juni 1577, overleden Berlicum op 13 december 1628.

Gerard trouwt (1) voor de pastoor te Berlicum op 7 februari 1610 met Petronella Jan Dierckx van Helvoirt en (2) eveneens voor de pastoor aldaar op 12 februari 1611 met Maria Hendrik Jansse.

Gerard was evenals zijn vader schepen te Berlicum.³⁴ Bovendien was hij, in 1620, H. Geestmeester.³⁵ Gerard Claas van Swaanbergen compareert in 1626 namens zijn dochter Peterke voor de schepenen van Berlicum bij een deling van een boedel.³⁶ Om wiens boedeldeling het gaat is niet bekend (de akte is nl. niet volledig bewaard gebleven).

In 1628 maakt Gerard met zijn tweede huisvrouw een testament.³⁷ In dat testament wordt zijn dochter Petronella, verwekt bij zijn eerste vrouw Petronella, die een dochter was van Jan Dierckx van Helvoirt en Henderske, als erfgenaam genoemd.

Gerards tweede huisvrouw compareert in 1630 als 'Merike, weduwe Gerart Claas van Swaanbergen' voor de schepenen te Berlicum.³⁸

Enkele jaren later compareert zij als 'Merike dochter Hendrik Jansse, laatst nagelaten weduwe van Gerart Claas van Swaanbergen, out omtrent 78 jaren'. Zij verklaart dan, dat zij met haar eerste man Dirk Jansse op Lombartshoeve te Berlicum heeft gewoond.³⁹

Reeds in 1583 wordt Dirk Jansse man en momboir genoemd van Merike Hendrik Jansse.⁴⁰

In 1636 worden als voogden over Peterke, de dochter van wijlen Gerart Claassen van Swaanbergen en Peterke Jan Dirx van Cromvoort (*sic!*), zijn eerste huisvrouw, genoemd: Willem Jan Dirx van Cromvoort en Hendrik Claassen van Swaanbergen.⁴¹

Gerard van Swaanbergen had slechts één kind (bij zijn eerste vrouw):

1. Petronella, doop niet gevonden, maar vermoedelijk dezelfde als het naamloze kind van Gerrit Claassen en Peterke dat op 14 oktober 1610 te Berlicum gedoopt wordt (doopgetuigen: Andries Claassen en Stouken Claes Gerrits.)
Petronella van Swaanbergen trouwt op 4 februari 1638 voor de pastoor te Berlicum met Rut Bauwen Rutten. In hetzelfde jaar

heeft Rut Bauwen Rutten als man van Petronella een geschil met Stouken de weduwe van Claas Gerrit Arts en haar kinderen over de nagelaten boedel van Claas Gerrit Arts, voornoemd, Petronella's grootvader.⁵

In 1670 draagt Rut Bouwens als man van Peterke al zijn goederen over aan hun zoon Peter.⁴² Een jaar later vindt de deling plaats van de nagelaten goederen van Rut Bauwens en Petronella van Swaanbergen. Dan wordt er behalve de zoon Peter nog een dochter Gerritke vermeld, gehuwd met Hendrik Willem Gloudemans.⁴³

IIb. *Nicolaas Claassen van Swaanbergen* (zoon van I), geboren Berlicum, gedoopt 's-Hertogenbosch (St. Jan) op 28 oktober 1603, trouwt te Berlicum voor de pastoor op 13 februari 1643 met Catharina Gerard Jacobs, gedoopt te Berlicum op 13 juni 1615, dochter van Gerard Jacob Rutten van Grinsven en van zijn eerste huisvrouw Mechtildis Willems.

Wanneer Claas en zijn vrouw zijn overleden is niet bekend, maar Claas is overleden ná 1679, want in dat jaar geeft hij volmacht aan zijn schoonzoon Peter Jansse Dobbelsteen om namens hem enige goederen te verkopen, hem in zijn weduwnaarstaat aangekomen van zijn broer Dirk Claasen van Swaanbergen.⁴⁴

Uit het huwelijk van Claas Claassen van Swaanbergen en Catharina zijn vier kinderen geboren:

1. Nicolaas, volgt IIIa.
2. Agnes, gedoopt te Berlicum op 5 maart 1646, trouwt aldaar voor de pastoor op 2 juni 1668 met Peter Jansse Dobbelsteen. Agnes van Swaanbergen is vermoedelijk overleden vóór 1689, want dan wordt Peter Jansse Dobbelsteen vermeld als vaderlijk momboir over zijn kinderen, verwekt bij Agnes Claassen van Swaanbergen.⁴⁵ In 1695 treedt Peter Dobbelsteen in het huwelijk met Merike Hendrix te Heeswijk, bij gelegenheid waarvan hij een staat en inventaris laat opmaken ten behoeve van zijn kinderen, verwekt bij Agnes Claassen van Swaanbergen.⁴⁶ Gerrit Jansse Dobbelsteen en Claas Claassen van Swaanbergen zijn de momboiren over de onmondige kinderen. Peter Dobbelsteen is overleden vóór 1701, in welk jaar de kinderen van Peter en Agnes land verkopen te Berlicum dat zij hebben geërfd van hun ouders.⁴⁷
3. Eustachina, gedoopt te Berlicum op 31 maart 1648, aldaar overleden op 1 april 1668 (ongehuwd).⁴⁸ Als haar erfgenamen worden haar broer en beide zusters vermeld.
4. Mechtildis gedoopt te Berlicum op 25 augustus 1650, trouwt aldaar voor de schepenen op 2 juni 1680 met Noij Ariens, weduwnaar van Peterke Frens Roeffen. Het eerste huwelijk van Noij Ariens (die afkomstig was van Schayk) is ook voor de schepenen van Berlicum voltrokken en wel op 1 augustus 1666; Peterke Frenssen was toen weduwe van Jacob Jansse

Himphamp.

Nooy Ariens wordt in 1702 als weduwnaar van Mechel Claassen van Swaanbergen genoemd. Claas Claassen van Swaanbergen is dan momboir over de kinderen van Nooy en Mechel.⁴⁹ Nooy was toen echter al enkele jaren weduwnaar, want reeds in de kohieren van de gemene middelen van Berlicum over de periode 1 april 1697 - 31 maart 1698 wordt Nooy Ariens als weduwnaar vermeld.⁵⁰

IIc. *Andries Claassen van Swaanbergen* (zoon van I.), doop niet gevonden, overleden te Berlicum op 11 december 1628, trouwt voor de pastoor te Berlicum op 22 februari 1607 met Dingena Marten Jansse van de Veerdonk, overleden te Berlicum op 4 december 1628, dochter van Marten Jansse van de Veerdonk en van Aleke Tijs Willem Rovers. Andries' zuster Agnes (genealogie: I.9) was gehuwd met Dingena's broer Hendrik.

In 1631 worden tot momboiren over de kinderen van Andries van Swaanbergen en Dymphna van de Veerdonk aangesteld: Tijs en Hendrik, beiden zonen van Marten van de Veerdonk en Jan en Hendrik, beiden zonen van Claas Gerart Arts.⁵¹ Eén jaar eerder worden echter Tijs Marten Janse van de Veerdonk en Jan Claas Gerarts al als momboiren vermeld.⁵²

Als in 1642 de kinderen van Marten van de Veerdonk de ouderlijke boedel delen, treedt Hendrik Claassen van Swaanbergen op als momboir van Marten, Nicolaas, Jan, Merike en Jenneke, allen onmondige kinderen van Andries Claassen van Swaanbergen en Dymphna Martens van de Veerdonk.⁵³

Een half jaar later delen de kinderen van Andries van Swaanbergen de ouderlijke boedel. Merkwaardig genoeg worden er dan twee onmondige dochters vermeld die Merike heten. Merike de oude en Merike de jonge.⁵⁴ Andries van Swaanbergen en zijn vrouw hadden acht kinderen.

1. Maria, gedoopt te Berlicum op 9 september 1607, overleden aldaar op 2 november 1647.

Maria's broer Claas en haar zwagers Jan Goyaart Aalberts en Jan Mattheussen verkopen in 1649 land te Berlicum, dat zij hebben geërfd van Andries Claassen en Merike zijn dochter.⁵⁵

2. Heilwig, gedoopt te Berlicum op 10 januari 1610, trouwt aldaar voor de pastoor op 15 augustus 1640 met Jan Goyaart Aalberts van Grinsven, zoon van Goyaart Aalberts en Baetje Jan Aarts. Jan Goyaart Aalberts was in 1642 schepen van Berlicum.⁵⁶

In 1663 delen de kinderen van Goyaart Aalberts de nalatenschap van hun ouders. Claas Driessen en Zeger Goyarts treden dan op als momboiren over de kinderen van Jan Goyaart Aalberts.⁵⁷

In 1677 delen de kinderen van Jan Goyarts en Heilwich de ouderlijke boedel. Er worden dan twee kinderen genoemd.

- Andries en Dingena, gehuwd met Teunis Peter Jan Joosten.⁵⁸
3. Agnes, gedoopt te Berlicum op 7 februari 1612, trouwt aldaar op 17 mei 1636 voor de pastoor met Jan Matthijs Goyarts.
 4. Maria, gedoopt te Berlicum op 14 september 1614, trouwt aldaar op 27 februari 1647 voor de pastoor met Hendrik Jan Aerts van der Donck. Hendrik en Maria laten reeds vóór hun huwelijk enkele kinderen te Berlicum dopen nl. Joannes gedoopt op 16 januari 1641 en Lambertus gedoopt op 23 maart 1643. Hendrik verkoopt in 1650 als man en momboir van Maria van Swaanbergen en mede namens zijn zwager en schoonzus Jan en Jenneke van Swaanbergen land dat zij hebben geërfd van hun ouders en schoonouders.⁵⁹
 5. Johanna, gedoopt te Berlicum op 16 april 1617, trouwt aldaar voor de predikant op 16 februari 1658 met Melis Gijsberts. Zij wordt bij haar huwelijk geassisteerd door Jan Goyarts, vermoedelijk haar zwager.
 6. Martinus, geboren te Berlicum op 28 januari 1620, overleden aldaar op 26 oktober 1645 (ongehuwd). Zijn erfgenamen, te weten zijn broers Claas en Jan, zijn zus Jenneke en zijn zwagers Jan Goyart-Aalberts, Jan Mattheus Goyarts en Hendrik Jan Aerts van der Donck verkopen in 1647 land dat zij van Marten geërfd hebben.⁶⁰
 7. Nicolaas, volgt IIIb.
 8. Johannes, volgt IIIc.

IIId. *Henricus Claassen van Swaanbergen* (zoon van I.), doop niet gevonden, overleden te Berlicum op 4 december 1647, trouwt aldaar voor de pastoor op 29 september 1619 Brigitta Wouter Teunisse, dochter van Wouter Teunis Colen en van Catharina Antonis Hendrik Spierinx.

Hendrik treedt in 1630 op als man en momboir van zijn vrouw Brigit bij de erfdeling van haar ouders.⁶¹ In 1633 verkoopt hij een cijns te Berlicum.⁶²

In 1656 is Hendriks weduwe Brigitta erfgenaam van Toniske Teunis Wouters. Zij wordt dan Brigit Hendrik Claesen dochter Wouter Tonis genoemd.⁶³

Brigit is op 22 december 1660 te Berlicum overleden, zij laat kinderen na.⁶⁴

Hendrik van Swaanbergen en Brigit kregen de volgende kinderen:

1. Peter, volgt IIIId.
2. Nicolaas, geboren te Berlicum, gedoopt te 's-Hertogenbosch (St. Jan) op 18 juli 1621, overleden te Berlicum op 15 mei 1676.⁶⁵ Nicolaas trouwt (1) voor de predikant te Berlicum, ondertrouw op 6 mei 1662, met Maria Gerrit Jacobs, overleden te Berlicum op 18 maart 1665, dochter van Gerard Jacob Rutten van Grinsven en van diens tweede huisvrouw, Johanna Martens. Nicolaas van Swaanbergen trouwt (2) voor de schepenen te Berlicum op 27 september 1665 Willemke Gerrit Wouters.

Nicolaas Hendriks van Swaanbergen is in 1664 man en momboir van zijn (eerste) vrouw bij de erfdeling van haar ouders.⁶⁶ Nicolaas maakte met zijn eerste vrouw op de dag van haar overlijden een mutueel testament.⁶⁷

Korte tijd na het overlijden van zijn eerste vrouw laat Nicolaas zowel te Berlicum als te St. Michielsgestel de door haar nagelaten goederen taxeren.^{68,69} Na het overlijden van Nicolaas worden zijn nagelaten goederen getaxeerd ter instantie van zijn niet met name genoemde collaterale erfgenamen.⁶⁵

3. Catharina, gedoopt te Berlicum op 17 januari 1623.
4. Johannes, gedoopt te Berlicum op 5 februari 1625.
5. Johannes, geboren te Berlicum, gedoopt 's-Hertogenbosch (St. Jan) op 24 februari 1626.
6. Cornelis, doop niet gevonden, vermoedelijk identiek met de te Berlicum geboren en te 's-Hertogenbosch (St. Jan) op 18 april 1627 gedoopte zoon Cornelis van Hendrik Claassen en van Judith.

Cornelis trouwt op 17 januari 1652 voor de pastoor van Berlicum met Jenneke Gijsberts.

In 1664 koopt Cornelis een stuk land te Berlicum van Joost Nelissen.⁷⁰

Cornelis en Jenneke zijn beiden nog in leven op 13 maart 1676 wanneer zij te zamen voor de schepenen van Berlicum verschijnen.⁷¹

Er zijn uit hun huwelijk geen kinderen geboren.

7. Andreas, volgt Ille.
8. Catharina, gedoopt te Berlicum op 19 februari 1632, trouwt aldaar voor de pastoor op 15 augustus 1661 met Arnoldus Jansse.

In 1705 delen hun kinderen de nalatenschap. Arnoldus Jansse wordt dan Aert Jansse de Braeck genoemd.⁷²

IIe. *Jan Claassen van Swaanbergen* (zoon van I.), doop niet gevonden, ondertrouwt te 's-Hertogenbosch (St. Jan) op 25 april 1637 en trouwt voor de pastoor van Den Dungen op 9 juni 1637 met Anna Peter Jansse.

Jan trouwde in Den Dungen, maar woonde in Berlicum; hij wordt in 1647 als inwoner van Berlicum vermeld.⁷³ In dat zelfde jaar verkoopt hij een stuk land aan zijn broer Aart van Swaanbergen te Berlicum.⁷⁴

Jan van Swaanbergen en zijn vrouw Anna hadden slechts één kind:

1. Nicolaa, gedoopt te Berlicum op 29 maart 1640, overleden aldaar op 30 december 1720. Zij trouwt als Claaske Jans op 17 februari 1669 met Pieter Roovers voor de schepenen van 's-Hertogenbosch. In de r.k. huwelijksakte van dezelfde datum (parochie St. Jacob) wordt de bruidegom Peter Roovers van Oorschot genoemd.

Op 31 juli 1682 hebben Nicolaa en haar man een besloten

testament gemaakt.⁷⁵ Zij woonden toen in Den Bosch.

Op 24 januari 1699 is Nicolaa weduwe en woont dan te Middelrode; zij verzoekt samen met haar zwager Aert Malefait (gehuwd met Jenneke Roovers van Oorschot), die in 's-Hertogenbosch woont, om opening van het besloten testament.⁷⁶ Enkele dagen later maakt Claaske Jans van Swaanbergen als weduwe van Peter Roovers van Oorschot en wonende te Middelroij een testament.⁷⁷ Als erfgenamen van haar van vaderszijde worden vermeld (tussen haakjes staat de plaats van de desbetreffende persoon in de genealogie vermeld):

- a. de zoon van Claas Andriessen van Swaanbergen, haar neef (IIIb). Hiermee wordt waarschijnlijk Marten Claas Driessen van Swaanbergen bedoeld.
- b. De kinderen van Jan Andriessen van Swaanbergen (IIIc).
- c. De kinderen van Neesken Andriessen van Swaanbergen (IIc.3).
- d. De zoon van Heilke Andriessen van Swaanbergen (IIc.2.). Hiermee wordt Dries Jan Goyarts van Grinsven bedoeld.
- e. De zoon van Jenneke Andriessen van Swaanbergen (IIc.5.).
- f. De kinderen van Merike Andriessen van Swaanbergen (IIc.4).
- g. Catelijn, de dochter van Hendrik Claassen van Swaanbergen, haar nicht en haar kinderen (IIId.8).
- h. De kinderen van Andries Hendrik van Swaanbergen (IIIe).
- i. De kinderen van Peter Hendrik van Swaanbergen (IIId).
- j. Claas Claassen van Swaanbergen haar neef en diens kinderen (IIIa).
- k. De kinderen van Neesken Claassen van Swaanbergen (IIb.2).
- l. De kinderen van Metje Claassen van Swaanbergen (IIb.4).
- m. De kinderen van Jenneke, de dochter van Merike Claassen van Swaanbergen (I.2).
- n. De kinderen van Meus (= Bartholomeus), de zoon van Merike Claassen van Swaanbergen (I.2).

In 1705 wordt Nicolaa genoemd: Claaske Jansen van Swaanbergen, weduwe van Peter van Oorschot, in leven president van Berlicum.⁷⁸ Claaske zal in 1712 nogmaals een testament maken.⁷⁹ De erfgenamen van vaderszijde zijn nagevoeg dezelfde als die in het eerste testament uit 1699, met dien verstande dat nu alleen *de kinderen* van Claas Claassen van Swaanbergen worden vermeld (onder j.) en dat de zoon Hendrik van haar neef Jan Driessen van Swaanbergen (onder b.) apart wordt vermeld.

Na Claaskes overlijden in 1720 worden de door haar nagelaten goederen getaxeerd door de schepenen van Berlicum.⁸⁰

IIIa. *Nicolaas Claassen van Swaanbergen* (zoon van IIb), gedoopt te Berlicum op 11 februari 1643, trouwt aldaar voor de schepenen

op 8 oktober 1690 met Henrica Jan Arien Jan Joosten, gedoopt te Berlicum op 27 april 1668, dochter van Jan Arien Jan Joosten en van Maria Evert Claassen.

Voor Henrica was dat het tweede huwelijk, want zij was eerder gehuwd in haar geboorteplaats voor de schepenen op 24 november 1686 met Arien Teunis Jansen, uit welk huwelijk een zoon, Antonius, is geboren, gedoopt te Berlicum op 25 november 1687.

Henrica maakte met haar eerste echtgenoot op 6 april 1690 een testament.⁸¹ Korte tijd hierna zal Arien Teunisse overleden zijn; vlak voor haar tweede huwelijk laat Henrica een staat en inventaris opmaken ten behoeve van haar zoon Antonius uit haar eerste huwelijk.⁸²

Claas Claassen van Swaanbergen maakte in 1701 een testament met zijn vrouw Henrica.⁸³ Zij regelen hierin de benoeming van voogden over hun niet met name genoemde kinderen.

Als zij komen te overlijden, zullen als voogden worden aangesteld: Andries Janssen van Grinsven, wonende te Berlicum, zwager van de testatrice, en Peter Jansse Dobbelsesteen, wonende te Heeswijk, zwager van de testateur. Henrica Jan Adriaan Jan Joosten is kort na het opmaken van het testament overleden, want als in 1703 de erfdeling plaatsvindt van haar ouders, wordt Claas Claas van Swaanbergen als haar weduwnaar vermeld.⁸⁴ Claas is dan behalve momboir over zijn eigen kinderen ook momboir over zijn stiefzoon die nu Antonius Adriaan Teunis Faes wordt genoemd. Ook compareert bij deze erfdeling Dries Jan Goyarts van Grinsven, gehuwd met Adriana Jan Arien Jan Joosten. Deze Dries van Grinsven was behalve zwager van Claas Claas van Swaanbergen ook een bloedverwant van Claas. Dries' moeder heette Van Swaanbergen (zie Ilc.2). Dries van Grinsven wordt in 1701 aangesteld als momboir over Antonij Adriaan Teunis Faes in plaats van de overleden Jan Arien Joosten.⁸⁵ Een jaar later wordt Willem Teunis Faes als medemomboir vermeld.⁸⁶ Antonij Adriaans bedankt zijn beide ooms voor hun momboirschap in 1709.⁸⁷ Enige tijd later neemt Antonij de achternaam Van den Berk aan.⁸⁸

De officiële aanstelling van de beide voogden over de kinderen van Claas Claassen van Swaanbergen en Henrica vindt plaats op 11 oktober 1707.⁸⁹ Claas Claassen van Swaanbergen zal dus kort hiervoor overleden zijn.

Het duurt echter nog tot 1713 voordat de kinderen van Claas en Henrica de ouderlijke boedel verdelen.⁹⁰

In 1715 bedanken Adriaan Claas Claassen van Swaanbergen en Hendrik Peter Strik, gehuwd met Catelijne van Swaanbergen, hun momboiren.⁹¹

Uit het huwelijk van Claas van Swaanbergen en Henrica Jan Arien Jan Joosten zijn de volgende kinderen geboren:

1. Catharina, gedoopt te Berlicum op 18 augustus 1691, zij huwt op 11 februari 1714 voor de schepenen van Rosmalen met

Hendrik Peter Strik.

2. Nicolaas, gedoopt te Berlicum op 7 augustus 1693.
3. Adrianus, gedoopt te Berlicum op 17 oktober 1694, overleden te Den Bosch op 17 augustus 1773, ondertrouwt te 's-Hertogenbosch op 6 november 1734 en trouwt te Vught op 21 november 1734 als Adrianus Swanenberg met Anna Catharina van Poorssele, geboren te Roermond, overleden te 's-Hertogenbosch op 6 oktober 1762.
Adrianus en zijn vrouw hadden geen kinderen, want zowel na het overlijden van Anna Catharina als na het overlijden van Adrianus worden hun nagelaten goederen getaxeeerd ten behoeve van de collaterale erfgenamen.^{92,93}
4. Maria, gedoopt te Berlicum tussen 1 en 12 januari 1697. Zij trouwt met Hendrik Geerts van Creij. Maria woonde sinds haar huwelijk te Geffen. Hendrik verkoopt als inwoner van Geffen in 1722 land te Berlicum, 'hem aangekomen van zijn vrouws zijde'.⁹⁴
5. Godefridus, volgt IVa.

In de doopakten van Godefridus en Maria wordt de vader Nicolaas Stouken genoemd. Ook in de kohieren van de gemene middelen van Berlicum over de periode 1 april 1704 - 31 maart 1705 wordt hij Claas Stouken van Swaanbergen genoemd.⁹⁵ In de kohieren van 1697 - 1698 heet hij echter 'gewoon' Claas Claassen van Swaanbergen.⁹⁶

IIIb. *Nicolaas Driessen van Swaanbergen* (zoon van IIc), geboren te Berlicum, gedoopt te 's-Hertogenbosch (St. Jan) op 19 maart 1623, begraven te Rosmalen op 9 juli 1679, trouwt (1) Johanna Jansse en (2) te 's-Hertogenbosch op 16 augustus 1669 in de St. Jan, Arike Hendrik Hermens, begraven te Rosmalen op 2 juni 1679. Nicolaas woonde te Rosmalen: hij wordt in 1657 vermeld als Claas Driessen, oud 34 jaar, wonende te Rosmalen.⁹⁷ Hij ondertekent de akte echter met Claas Driessen van Swaanbergen. In 1678 was Claas schepen van Rosmalen.⁹⁸

Uit het huwelijk van Claas en zijn eerste vrouw zijn zeven kinderen geboren:

1. Andreas, geboren te Rosmalen, gedoopt te 's-Hertogenbosch (St. Jacob) op 29 juni 1648.
2. Johanna, geboren te Rosmalen, gedoopt te 's-Hertogenbosch (St. Jacob) op 19 november 1649, trouwt te Berlicum voor de pastoor op 28 februari 1677 met Peter Jansse van der Horst. Dit echtpaar had waarschijnlijk geen kinderen, want in 1713 is Johannes broer Martinus erfgenaam van Peter van der Horst.⁹⁹
3. Martinus, volgt IVb.
4. Maria, geboren te Rosmalen, gedoopt te 's-Hertogenbosch (St. Jacob) op 31 augustus 1654, begraven te Rosmalen op 12 september 1702, trouwt (1) voor de schepenen van Berlicum, ondertrouw op 7 november 1682, met Willem Peters van

Vorstenbosch, begraven te Rosmalen op 25 april 1683 en (2) voor de schepenen van Rosmalen op 29 augustus 1683 met Dirk Jan Deenen, gedoopt te Dinther (als Theodorus) op 15 oktober 1660, zoon van Jan Deenen en van Johanna Henssen. De kinderen uit het tweede huwelijk van Maria noemen zich later Spierings.

5. Henricus, geboren te Rosmalen, gedoopt te 's-Hertogenbosch (St. Jacob) op 24 april 1656.
6. Wilhelmus, geboren te Rosmalen, gedoopt te 's-Hertogenbosch (St. Jacob) op 20 augustus 1658, begraven te Rosmalen op 18 mei 1681 (ongehuwd).
7. Dingena, geboren te Rosmalen, gedoopt te 's-Hertogenbosch (St. Jacob) op 19 januari 1661, begraven te Rosmalen op 22 mei 1685 (ongehuwd). De door haar nagelaten goederen worden ten behoeve van haar broer en zusters getaxeerd.¹⁰⁰

IIlc. *Johannes Driessen van Swaanbergen* (zoon van Ilc), gedoopt te Berlicum op 7 april 1627, was gehuwd met Catharina. Hij woonde in 1664 te Heeswijk¹⁰¹ en is nog in leven in 1677 wanneer hij te Berlicum een stuk land verkoopt.¹⁰²

Johannes van Swaanbergen en zijn vrouw Catharina kregen vier kinderen:

1. Wilhelma, geboren te Heeswijk, gedoopt te Berlicum op 22 november 1657.
2. Johannes, gedoopt te Berlicum op 10 mei 1660.
3. Henricus, doop niet gevonden, overleden te Heeswijk op 23 september 1722. In 1698 is Henricus 30 jaar oud en was hij knecht bij Lambert van der Donck te Berlicum.¹⁰³ In 1704 is hij geen knecht meer bij Lambert, want deze heeft dan een knecht met de voor naam Gerrit.¹⁰⁴
4. Andreas, volgt IVc.

IIId. *Peter Hendriks van Swaanbergen* (zoon van IId), geboren te Berlicum, gedoopt te 's-Hertogenbosch (St. Jan) op 28 januari 1620, trouwt in zijn geboorteplaats voor de pastoor op 5 oktober 1645 met Catharina Jan Jansse, overleden te Berlicum op 9 januari 1659.

In 1679 delen de drie nog in leven zijnde kinderen van Peter en Catharina de ouderlijke boedel; Catharina wordt dan Catelijm Hensse genoemd.¹⁰⁵ Uit het huwelijk van Peter van Swaanbergen en Catharina Jansse zijn vijf kinderen geboren:

1. Henricus, gedoopt te Berlicum op 25 maart 1648.
2. Henrica, gedoopt te Berlicum op 3 juni 1649, trouwt te Berlicum op 14 mei 1679 voor de schepenen met Peter Aalberts Dobbelseen.
In 1702 worden Willem van Kempen en Claas Driessen van Swaanbergen benoemd tot momboiren over de kinderen van Peter Dobbelseen en Henrica van Swaanbergen.¹⁰⁶ De drie

kinderen bedanken hun momboir Willem van Kempen in 1708 (de andere momboir Claas Driessen van Swaanbergen is dan al overleden).¹⁰⁷ Een jaar later verkopen de kinderen land te Berlicum, hun aangekomen van hun ouders.¹⁰⁸

3. Adrianus, gedoopt te Berlicum op 30 mei 1652, trouwt (1) voor de schepenen aldaar op 25 september 1683 met Jenneke Geerling Reijnders en (2) eveneens te Berlicum voor de schepenen op 6 november 1695 met Maria Adriaan Teunisse.

Uit geen van beide huwelijken van Adriaan zijn kinderen geboren. Kort voor zijn tweede huwelijk treft Adriaan van Swaanbergen een akkoord met zijn zwager Jan Claas Lamberts (gehuwd met Marike Geerling Reijnders) over de nagelaten goederen van Jenneke Geerling Reijnders.¹⁰⁹

Maria Adriaan Teunisse, Adriaan's tweede huisvrouw, trouwt (2) voor de pastoor te Berlicum op 18 februari 1703 met Jan Geert Jan Evers van den Berg. In datzelfde jaar draagt zij als weduwe van Adriaan Peters van Swaanbergen en thans gehuwd met Jan Geert Jan Evers land over te Berlicum aan haar neven en nichten.¹¹⁰

1. Mattheus Tonis Gloudemans, gehuwd met Peerke Peter Aalberts.

2. De drie onmondige kinderen van Peter Aalberts.

3. Het onmondig kind van Emke Peters.

Jan van den Berg overlijdt op 29 september 1730 te Berlicum, nalatende zijn weduwe, die nu Maria Adriaan Teunis Roovers wordt genoemd.¹¹¹ Maria stapt voor de derde maal in de huwelijksboot te Berlicum op 15 februari 1733 voor de schepenen met Reinier Hendrik Verhagen uit Schijndel.

Maria is op 4 augustus 1742 te Berlicum overleden, nalatend haar man.¹¹² Reinier Verhagen overlijdt te Berlicum op 18 december 1767, geen vrouw of kinderen nalatend.¹¹³

4. Emmerentiana, gedoopt te Berlicum op 29 november 1654, trouwt aldaar op 11 juni 1683 voor de pastoor met Jan Arien Seegers.

In 1703 worden Willem Adriaan Dobbelsteen en Claas Driessen van Swaanbergen aangesteld als momboir over de kinderen van Jan Adriaan Seegers en Emke Peter Hendrik Claassen.¹¹⁴ Hoeveel kinderen Jan en Emke hadden, is niet bekend, maar het waren er minstens twee, een in 1703 onmondige dochter en een zoon Rut.¹¹⁵

In 1704 wordt in plaats van de overleden Claas Driessen van Swaanbergen als momboir benoemd Hendrik Hermens van Vucht.¹¹⁶

5. Henricus, gedoopt te Berlicum op 13 mei 1658.

IIIe. *Andreas Hendriks van Swaanbergen* (zoon van IId), gedoopt te Berlicum op 4 februari 1629, trouwt voor de predikant te Berlicum, ondertrouw 6 augustus 1661, met Willemke Claas

Lamberts.

De kinderen van Andreas en Willemke zijn in 1677 erfgenamen van hun grootvader Claas Lamberts.¹¹⁷ Andries van Swaanbergen is dan nog in leven, want in 1680 compareert hij nog als inwoner van Berlicum voor de schepenen van Rosmalen.¹¹⁸

In 1686 delen de kinderen van Andries en Willemke de door hun ouders nagelaten goederen: Tomas Marten Wouters en Adriaan Peters van Swaanbergen zijn dan momboiren over de twee nog onmondige kinderen Claas en Henderske.¹¹⁹ In 1688 bedanken zij hun momboiren.¹²⁰

Uit het huwelijk van Andreas en Willemke zijn vier kinderen geboren:

1. Quirina, gedoopt te Berlicum op 12 mei 1662, trouwt voor de schepenen van Berlicum op 18 mei 1686 met Mattheus Philips van Uden.

Quirina en Mattheus maken in 1693 hun testament.¹²¹

In 1696 en 1709 verkoopt Mattheus van Uden als man en momboir van Quirina, land hem aangekomen van zijns vrouws ouders.¹²² In 1707 verkoopt hij als mede-erfgenaam van Lijneke Claas Lamberts, de tante van zijn vrouw, land te Berlicum.¹²³ Quirina verkoopt in 1713 als weduwe van Mattheus van Uden met enkele anderen land te Berlicum.¹²⁴

2. Henrica, gedoopt te Berlicum op 17 februari 1665, trouwt aldaar voor de schepenen op 13 juli 1687 met Jan Peter Willems van Gerwen, overleden te Heeswijk op 25 juli 1721 en begraven aldaar op 28 juli 1721.

In 1703 laat Jan van Gerwen als weduwnaar van Henrica een staat en inventaris ten behoeve van hun kinderen bij gelegenheid van zijn huwelijk met Maria Simons te Heeswijk.¹²⁵ Mattheus Philips van Uden en Peter Willems van Gerwen zijn dan de momboiren over deze kinderen.

In 1707 wordt Jan Peters van Gerwen als vaderlijke momboir en Claas Jan Evers als tweede momboir aangesteld over de drie onmondige kinderen van Jan van Gerwen en Henrica van Swaanbergen.¹²⁶

In 1724 delen de kinderen van Jan van Gerwen uit zijn eerste huwelijk de goederen, hen aangekomen van hun moeder en hun oom Claas Driessen van Swaanbergen.¹²⁷

3. Johanna, gedoopt te Berlicum op 12 oktober 1671; waarschijnlijk is zij identiek met de op 7 december 1682 te Berlicum overleden Jenneke Driessen van Swaanbergen. Haar goederen worden kort na haar overlijden getaxeerd ter instantie van haar niet met name genoemde collaterale erfgenamen.¹²⁸ Zij wordt niet genoemd in de erfdeling van haar ouders in 1686.¹¹⁹

4. Nicolaas, doop niet gevonden, overleden in de jaren 1703 - 1704.^{114,116} Nicolaas Driessen van Swaanbergen was ongehuwd.

In 1707 worden als zijn erfgenamen vermeld zijn zwagers

Mattheus Philips van Uden en de te Heeswijk wonende Jan Peters van Gerwen, weduwnaar van Claas' zuster Henrica.¹²⁹ In 1727 verkoopt Jenneke Jan Peters van Gerwen als weduwe van Marten Jongers, wonende te Heeswijk, een stuk land haar aangekomen van haar oom Claas Driessen van Swaanbergen.¹³⁰

(wordt vervolgd)

NOTEN

Gebruikte afkortingen:

R : Rechterlijk Archief.

N : Notarieel Archief.

OA: Oud-Administratief Archief.

Indien geen plaatsnaam wordt vermeld, is Berlicum bedoeld.

De Rechterlijke en Notariële archieven van 's-Hertogenbosch bevinden zich in het gemeentearchief te 's-Hertogenbosch. Het Oud-Administratief Archief van Berlicum bevindt zich in het gemeentehuis te Berlicum. De overige archieven berusten in het rijksarchief te 's-Hertogenbosch.

1. R. 2, ongef., 13.12.1577.
2. R. 5, ongef., 17.2.1595.
3. Drs. M. H. M. Spierings, *Om en in de vrijdom van 's-Hertogenbosch*, 1982, 61.
R. 43, Sint Michielsgestel, folio 156, 25.3.1560 en folio 173, 8.5.1560.
4. R. 42, ongef., 1.3.1559.
5. R. 6 ongef., 7.12.1638.
6. R. 1437, 's-Hertogenbosch, folio 156, 1.2.1599 en folio 230 vs, 1.3.1599.
7. L. v. Minderhoud, *Zes eeuwen den Dungen*, 1976, 24.
8. O.a. R. 2, ongef., 7.2.1580; R. 3, ongef., 11.11.1583; R. 4, ongef., 12.7.1591.
9. Opmerkelijk is dat Claas wel met zijn achternaam wordt aangeduid als hij doopgetuige is op 10 mei 1579 en 6 juni 1579 in de St. Jacobskerk te 's-Hertogenbosch. Hij heet dan Claas Gerrits van Swaanbergen.
10. R. 5, ongef., 4.11.1597.
11. R. 40, ongef., 10.11.1598 en 15.3.1604.
12. R. 53, folio 114, 20.2.1601.
13. R. 1442, 's-Hertogenbosch, folio 139, 6.2.1602.
14. R. 54, folio 1, 27.3.1609.
15. R. 54, folio 11 vs, 30.4.1610.
16. R. 1474, 's-Hertogenbosch, folio 72 vs, 7.12.1602.
17. R. 38, ongef., 16.5.1643.
18. N. 1049, Den Dungen, ongef., 4.3.1653.
19. R. 104, folio 7.
20. R. 58, folio 2 vs, 25.3.1651.
R. 8, folio 32 vs, 21.3.1652.
21. R. 8, folio 106 vs, 9.12.1654.
22. R. 1582, 's-Hertogenbosch, folio 390 vs, 7.4.1655.
23. R. 38, ongef., 19.6.1662.
24. R. 104, folio 10 vs.
25. R. 104, folio 43.
26. R. 6, ongef., 24.10.1631 en 9.7.1632.
27. E. A. M. Coppens, *Het geslacht Coppens te Berlicum en Rosmalen*, 1981, 35 en 40. Hierin wordt ten onrechte vermeld, dat Willem Coppens en Agnes van Swaanbergen gehuwd zijn.
28. N. 2681, 's-Hertogenbosch, folio 146, 13.11.1654.
29. OA. 324, ongef., 8.7.1648.
30. R. 40, ongef., 23.1.1665.
31. R. 162, ongef., 12.6.1668.
32. R. 60, folio 27 vs, 17.1.1676.
33. R. 38, ongef., 17.10.1658.
34. *De Brabantse Leeuw*, 1982, 18.
35. OA. 324, ongef., 27.3.1620.
36. R. 54, folio 11, 8.2.1626.
37. N. 2681, 's-Hertogenbosch, folio 10, 13.12.1628.
De Brabantse Leeuw 1982, 19.
38. R. 55, folio 36, 14.1.1630.
39. R. 6, ongef., 8.6.1632.
40. R. 48, folio 7 vs, 20.8.1583.
41. R. 170, ongef., 2.9.1636.
42. R. 59, folio 239, 18.9.1670.
43. R. 59, folio 264, 16.12.1671.
44. R. 60, folio 152, 25.4.1679.
45. R. 1680, 's-Hertogenbosch, folio 327, 1.11.1689.
46. N. 309, folio 157, 27.10.1695.
47. R. 83, folio 38, 17.1.1701.
48. R. 104, folio 24 vs, 10.5.1668.

49. R. 65, folio 143, 26.4.1702.
50. OA. 33, folio 12 vs.
51. R. 6, folio 25, 13.5.1631.
52. R. 55, folio 52 vs, 16.6.1630.
53. R. 56, folio 61, 29.10.1642.
54. R. 56, folio 74, 8.5.1643.
55. R. 57, folio 11, 5.2.1649.
56. N. 2681, 's-Hertogenbosch, folio 32, 31.5.1642.
57. R. 59, folio 61, 18.12.1663.
58. R. 60, folio 81 vs, 26.6.1677.
59. R. 57, folio 27, 27.2.1650.
60. R. 56, ongefol., 3.12.1647.
61. R. 55, folio 64, 26.11.1630.
62. R. 1553, 's-Hertogenbosch, folio 248, 20.5.1633.
63. R. 58, folio 117, 15.3.1656.
64. R. 104, folio 4 vs.
65. R. 104, folio 44.
66. R. 59, folio 89, 12.11.1664.
67. R. 38, ongefol., 18.3.1665.
68. R. 104, folio 16 vs.
69. R. 52, Sint-Michielsgestel, folio 103, 4.5.1665.
70. R. 59, folio 78 vs, 5.7.1664.
71. R. 60, folio 31 vs, 26.11.1705.
72. R. 92, folio 64 vs, 26.11.1705.
73. R. 1602, 's-Hertogenbosch, folio 274 vs, 25.4.1647.
74. R. 56, ongefol., 7.6.1647.
75. N. 2842, 's-Hertogenbosch, folio 23, 31.7.1682.
76. *ibid.*, folio 22, 24.1.1699.
77. *ibid.*, folio 27, 27.1.1699.
78. N. 1058, Den Dungen, folio 29, 11.6.1705.
79. N. 1061, Den Dungen, folio 255, 3.11.1712.
80. R. 104, folio 83 vs, 25.1.1721.
81. N. 308, folio 192, 6.4.1690.
82. R. 64, folio 50, 7.10.1690.
83. N. 1056, Den Dungen, folio 87, 11.10.1701.
84. R. 91, folio 218 vs, 3.5.1703.
85. R. 91, folio 179, 16.11.1701.
86. R. 91, folio 210, 11.12.1702.
87. R. 92, folio 120, 11.4.1709.
88. R. 92, folio 260, 16.11.1713.
89. R. 92, folio 95, 11.10.1707.
90. R. 92, folio 256 vs, 16.11.1713.
91. R. 93, folio 7 vs, 22.5.1715.
92. R. 107, folio 171 vs, 2.11.1762.
93. R. 108, folio 162 vs, 25.8.1773.
94. R. 67, folio 179, 28.1.1722.
95. OA. 34, folio 11.
96. OA. 33, folio 11.
97. R. 20, Rosmalen, ongefol., 20.10.1657.
98. R. 30, Rosmalen, folio 84, 29.4.1678.
99. R. 32, Rosmalen, folio 115, 17.10.1713.
100. R. 46, Rosmalen, folio 2 vs.
101. R. 59, folio 64 vs, 10.1.1664.
102. R. 60, folio 60 vs, 5.12.1698.
103. R. 163, folio vs, 5.12.1698.
- OA. 33, folio 12 vs.
104. OA. 34, folio 11 vs.
105. R. 60, folio 161 vs, 25.5.1679.
106. R. 91, folio 207, 27.11.1702.
107. R. 66, folio 68 vs, 2.12.1708.
108. R. 114, ongefol., 22.11.1707.
109. N. 309, folio 26, 22.6.1694.
110. R. 65, folio 172 vs, 17.10.1703.
111. R. 105, folio 9 vs, 2.11.1730.
112. R. 106, folio 26, 30.11.1742.
113. R. 108, folio 61 vs, 7.1.1768.
114. R. 91, folio 213, 31.1.1703.
115. R. 65, folio 115, 7.3.1703.
116. R. 92, folio 25, 18.6.1704.
117. R. 60, folio 75, 18.2.1677.
118. R. 31, Rosmalen, folio 29, 22.9.1680.
119. R. 62, folio 70, 21.6.1686.
120. R. 62, folio 107, 13.11.1688.
121. N. 308, folio 332, 20.7.1693.
122. R. 83, folio 234, 23.10.1696 en folio 257, 11.4.1709.
123. R. 114, ongefol., 16.11.1707.
124. R. 66, folio 166, 11.7.1713.
125. R. 92, folio 6, 11.10.1703.
126. R. 92, folio 91, 20.3.1707.
127. R. 93, folio 252 vs, 27.12.1724.
128. R. 104, folio 74.
129. R. 92, folio 93, 10.10.1727.
130. R. 68, folio 93, 10.10.1727.

Bronnen voor genealogisch onderzoek naar Maasschippers uit Noord-Brabant

A.J. Stasse

Waterpoortstraat 9, 3221 XT Hellevoetsluis

Inleiding

Het is bekend, dat een onderzoek naar Maasschippers vaak op problemen stuit. Een Maasschipper kon namelijk in elke plaats aan de Maas huwen of zijn kinderen laten dopen. Daardoor is men vaak allereerst op andere bronnen aangewezen dan de gebruikelijke DTB.

In 1962 publiceerde H. Bauduin een artikel over bronnen voor de geschiedenis van de Limburgse Maashandel.¹

De genoemde bronnen zijn echter ook van belang voor de geschiedenis van de Maashandel in de overige gebieden.

Ook zijn er in het verleden enkele publikaties verschenen over Maasschippers in een genealogisch kader.²

In deze bijdrage wil ik echter dieper ingaan op de bronnen die van belang zijn voor het genealogisch onderzoek naar Maasschippers uit voornamelijk Noord-Brabant, zonder echter te streven naar volledigheid.

Het verdient aanbeveling om alvorens het genealogisch onderzoek naar Maasschippers te starten eerst overzichtspublikaties over de geschiedenis van de Maashandel te raadplegen³

De bronnen

Van zeer groot belang zijn de - al door H. J. van 't Lindenhout gememoreerde - notariële archieven van Dordrecht, die voor een groot deel geklapperd zijn.

Dordrecht was namelijk het eindstation van de Maashandel en kende een omvangrijke stapelmarkt.

Verder komen in aanmerking de notariële archieven van o.a. Luik, Grave en 's-Hertogenbosch, die helaas moeilijk toegankelijk zijn.

In een notariële akte van 12 september 1682 gepasseerd te Grave worden 20 schippers en burgers van Grave genoemd.⁴

Ook van belang is het Archief van de Gemene Maashandelaars in het Dordse gemeentearchief. Hiervan maakt o.a. deel uit een extract uit het register van de ontvang van de convooien en licenten binnen de stad Grave, 1678-1679 en 1683-1686.

In deze lijst worden behalve de data de namen van de Maasschippers vermeld of zij de Maas op- of afvoeren en welk bedrag zij moesten betalen.

Zo voer op 6 februari 1678 Symon Labeen 'de maes aff voor den 5.pen voor 80:7... 16:2'.⁵

In het Rijksarchief in Den Bosch bevinden zich o.a. de archieven van de ontvanger der convoien en licenten, 1652-1794.

Interessant zijn ook de tolregisters, die echter niet allemaal bewaard zijn gebleven. Mij zijn bekend, voor wat Noord-Brabant betreft, die van Middelaar,⁶ Cuyk en Lith.⁷

Vaak staat in deze registers niet alleen de naam van de Maasschipper, maar ook van welke stad hij burger was en welke lading hij vervoerde. Op 22 maart 1684 werd de weduwe Matthijs Staessen ingeschreven zijnde 'burgerse van den Bosch de maes aff met een pont en een miljole geladen met 60 mudde calck, 300 waegh colen, 20 voeder gruijs en 6 last steen in den Bosch gelost. Voor verloff van Litsen toll 0:12:0'.⁸

In het gemeentearchief van Den Bosch berust het archief van het schippersgilde, 1680-1790. Helaas is er niet veel bewaard gebleven.

Wel is er een lijst met namen van leden van het schippersgilde.

Zo kan men lezen dat op 18 november 1715 'int gilt gekomen (is) Matijs Goodijgh als maesschipper'.⁹

Ook poorterboeken zijn van belang voor het onderzoek. In de klapper (kaartsysteem) op het poorterboek van Den Bosch treffen we namen aan van telgen uit bekende Maasschippersgeslachten, zoals Matthijssen Paradijs, geboren in 'Luydick', poorter op 9 oktober 1631 en Mathijs Blancairts, 'van Eijdsdijn (= Eijdsen)', poorter op 2 mei 1632.

Ook leden van de bekende familie Moorrees raakten verzeild in Den Bosch: de Maasschipper Laurens Moorrees kocht op 5 april 1675 het huis genaamd Het Verguld Duifke. Zijn kinderen Dionys, koopman te Den Bosch, Maria en Tielleman, Maasschipper, verkochten het in 1694.¹⁰

Omdat de Maasschippers vaak protestant werden kunnen de lidmatenregisters soms ook uitkomst bieden.

Buiten beschouwing laat ik andere archieven, zoals de weeskamer- en rechterlijke archieven waarin zonder meer ook Maasschippers worden vermeld.

Nawoord

De schrijver van dit artikel bezit ruim 700 fiches met gegevens over Maasschippers en is bereid om daaruit schriftelijke inlichtingen te verstrekken.

Tevens zou ik het zeer op prijs stellen indien men de namen van de Maasschipper families Staessen, Vervel en Labeen aan mocht treffen, dit aan mij mede zou willen delen.

NOTEN

1. *De Maasgouw*, 1962, kol. 117-121.

2. Th. G. A. Bos, Genealogische gevolgen van het handelsverkeer over de Maas tussen Zuid-Limburg (vooral Eijdsen) en Holland (vooral Dordrecht) in de 15e,

- 16e en 17e eeuw, in *Onze voorouders en hun werk*, 1971, p. 7-16; H. J. van 't Lindenhout, *De Maasschippers*, in *Gens Nostra*, 1965, p. 246-250.
3. E. Roebroek, Hoe hebben vaart en handel op de Maas zich ontwikkeld vanaf de Middeleeuwen tot het einde van de achttiende eeuw, in: *Jaarboek van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg*, dl. XV, 1970, p. 50-74; Helmut Breuer, *Die Maas als Schifffahrtsweg*, 1969.
 4. RANB, Oud Notarieel Archief inv. nr. 2215, dd. 12-9-1682.
 5. GA Dordrecht, Archief van de Gemeene Maashandelaars, inv. nr. 115, stuk nr. 629.
 6. RA Gelderland, Archief van de Gelderse Rekenkamer, inv. nrs. 2673-2686 (betreft rekeningen van de ontvangers van de Middelaarse tol op de Maas van 1559/60 en 1581-1646).
 7. ARA, Nassause Domeinraad Hingman, inv. nrs. 3283-3299 (archieven van de ontvanger der convooien en licenten, 1652-1794).
Zie voor Lith ook het artikel van Jan A. Van Houtte, Le tonlieu de Lith et le commerce sur la Meuse de 1551 à 1701, in: *Economische geschiedenis van België*. Behandeling van de bronnen en problematiek, 1972, p. 297-309.
 8. ARA, Nassause Domeinraad Hingman, inv. nr. 3283, fol. 27-verso.
 9. GA 's-Hertogenbosch, Archief Ambachtsgilden, inv. nr. 354.
 10. A. F. O. Sasse van IJsselt, *De voorname huizen en gebouwen van 's-Hertogenbosch*, dl. III, p. 346.

Aan de abonnees

Aansluitend op het artikel van de heer A. J. Stasse verzoekt de redactie abonnees die - zoals de heer Stasse - zelf grote(re) fiche-verzamelingen bezitten, hiervan kennis te geven via een opgave op te nemen in *De Brabantse Leeuw*.

De redactie.

GENEALOGISCHE TENTOONSTELLING TE 'S-HERTOGENBOSCH.

Van 17 t.m. 24 augustus a.s. wordt in het Jeroen Boschhuis, Hinthamerstraat 74, door de afdeling 's-Hertogenbosch-Tilburg van de Nederlandse Genealogische Vereniging, een tentoonstelling georganiseerd in het kader van 'Den Bosch 800'. De deelnemers tonen er o.m. genealogieën, stambomen en kwartierstaten van Bossche families en personen. Dagelijks geopend van 12.00 - 17.00 uur.

P(e)ijnenburg(h), -borg(h)

W. J. J. Pijnenburg

Donsvlinder 68, 2317 KG Leiden

P(e)ijnenburg(h) en varianten is de naam van een bekend Meijerij's geslacht, waarvan de oudst bekende stamvader *Godefridus Poynenborch* is, wiens zoon optreedt in een akte uit 1367 van het Bosch' protocol.¹

De naam komt sinds die tijd in verschillende spellingen voor: *Poyne(n)-*, *Peyne(n)-*, *Payne(n)-*, *Pyne(n)-* gevolgd door *-burch*, *-burg(h)* en *-borch*, *-borg(h)*. Incidenteel verschijnt ook *Pane-Penne-*.

Het *Nederlands Reptertorium van Familienamen*² geeft de volgende varianten (de getallen achter de namen geven het aantal naamdragers volgens de volkstelling van 1947 aan): Peynenborg (45); Peynenborgh (63); Peynenburg (326); Peynenburgh (2); Pijneburg (1); Pijnenborg (94); Pijnenborgh (44); Pijnenburg (1339); en tenslotte Van Pijnenburg (1).

Deze namen zijn als volgt te groeperen:

	<i>Peynen-</i>	<i>Pijnen-</i>		
- borg(h)	108	138	totaal	246
- burg(h)	328	1341	totaal	1669
totaal	436	1479		1915

Indien we de varianten van 1947 naar de plaats van herkomst rangschikken, krijgen we onderstaand overzicht:

1. Peynenborg kwam voor in 8 gemeenten: in Tilburg-Goirle woonde 73 procent van de naamdragers (33 van de 45)
2. Peynenborgh kwam voor in 6 gemeenten: in Vlijmen leefde 80 procent (50 van de 63).
3. Peynenburg: het grote aantal naamdragers was verspreid over 35 gemeenten; concentraties van meer dan 20 van de in totaal 326 naamdragers woonden in: Eindhoven (67), Boxtel (52), 's-Hertogenbosch (24), Vught (23), Tilburg (21), Geldrop (20), globaal dus geconcentreerd in de rechter rand van de driehoek Eindhoven - Tilburg - Den Bosch.
4. Peynenburgh: beiden in Udenhout.
5. Pijneburg: 1 x te Gilze Rijen.
6. Pijnenborg in 15 gemeenten; in Drunen - Haaren - Tilburg woonde 66 procent (62 van de 94).
7. Pijnenborgh troffen we aan in 6 gemeenten waarvan in Tilburg 73 procent (32 van de 44).
8. Pijnenburg: het grote aantal naamdragers was verspreid over 73 gemeenten; concentraties van meer dan 20 van de in totaal 1339 naamdragers woonden in Tilburg (361), 's-Hertogenbosch (100), Vught (80), Haaren (62), Deurne (60), Udenhout

(56), Loon op Zand (55), Eindhoven (51), Dongen (45), Oosterhout (38), Helvoirt (32), Boxtel (30), Berlicum (28), Oisterwijk (23), Gilze Rijen (22), Schijndel (21) en Helmond (20). De overgrote meerderheid woont in dezelfde driehoek als de naamdragers onder 3, alleen nu in de linkerbovenkant: 747 van de 1339 = 56 procent. Er zijn twee subcentra: Oosterhout - Dongen - Rijen (105 = 8 procent) en Helmond - Deurne (80 = 6 procent).

9. Van Pijnenburg: 1 x te Ravenstein.

De concentratie per gemeente is het grootst in: Haaren: 3 varianten; 81 naamdragers; 3 procent van de bevolking; Udenhout: 4 varianten; 60 naamdragers; 1,2 procent; Vlijmen: 4 varianten; 58 naamdragers; 0,74 procent; Vught: 5 varianten; 118 naamdragers; 0,70 procent; Boxtel: 3 varianten; 84 naamdragers; 0,64 procent.

De grote steden leverden de volgende cijfers:

Tilburg: 6 varianten; 452 naamdragers; 0,4 procent; 's-Hertogenbosch: 4 varianten; 134 naamdragers; 0,25 procent; Eindhoven: 4 varianten; 122 naamdragers; 0,15 procent.

Het lijkt geen twijfel, dat, op grond van de moderne (1947) gegevens, het geslacht Pijnenburg zijn hoogste concentratie kent in de streek tussen Tilburg en 's-Hertogenbosch en dat we die streek, mede gezien de oudste attestaties (waarover zo dadelijk), als het herkomstgebied van de familie P. kunnen beschouwen.

Herkomst van de naam P(e)ynenborg(h), -burg(h)

Wat de herkomst van de naam Pijnenburg betreft zijn reeds verschillende hypothesen geopperd.

De bekendste zijn twee voorstellen die beide uitgaan van een type zelfstandig naamwoord + zelfstandig naamwoord.

1. *pijnen* = meervoud van *pijn* 'smart' + *burg* 'huis'
 2. *pijnen* = meervoud van *pijn* 'pijnboom' + *burg* 'huis'
- d.w.z. in geval (1) zou de betekenis zijn 'huis van smarten' in geval (2) 'huis met pijnbomen'.

Zoals zo vaak gebeurt, zijn deze etymologische voorstellen gebaseerd op de huidige spelling en dan nog alleen op die een lange *ij* bevatten; de spelling met de korte *ei*, hoewel gevoerd door minder naamdragers, maar toch zeer frequent, komt hiervoor niet in aanmerking.

Reeds sedert de 16e eeuw heeft deze misvatting aanleiding gegeven tot verkeerde interpretaties van de naam Pijnenburg.

Op 11 december 1581 zegelt *Wouter Peijnenborch*, schepen van Oisterwijk, een akte met een zegel waarop zijn wapen voorkomt.³

Op het veld daarvan zijn geplaatst: 'een hart, gaande over een schuinrechts geplaatste pijl met de punt naar beneden en vergezeld van drie merletten'.⁴

Men kan zich niet aan de indruk onttrekken dat het hier een zoge-

naamd sprekend wapen betreft, waarin op een of andere manier (hart en pijl) de *pijn* is verzinnebeeld.

In een artikel 'Adellijke en voorname geslachten te 's-Hertogenbosch en in de Meyerij' haalt J. B. Rietstap een handschrift aan uit ca. 1825 van A. C. Brock, koster te Sint Oedenrode, waarin deze met betrekking tot het wapen van de familie Pijnenburg vermeldt: 'een berg, uit de schildvoet opkomende, waarop drie Latijnse kruisen staan, het middelste het hoogste'.⁵

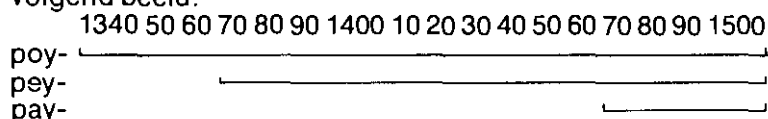
Ook hier zouden de *pijnen* weergegeven kunnen zijn door de drie kruisen en de *burg* door de berg; cf. ook *Willem Peijnenberch*, 's-Hertogenbosch 1470.

Het feit dat *pijn* (smart) tegenwoordig hetzelfde gespeld wordt als *pijn* in Pijnenburg, en het feit dat *pijn* (smart) in de 16e eeuw hetzelfde klonk als *peyn* in Peynenborch zijn echter op zichzelf onvoldoende voor een adequate verklaring van de naam met *pijn*, gezien de oudere spellingen met -oy-.

Alvorens naar de oudste attestaties (tot 1500) over te gaan wil ik nog een derde etymologie vermelden n.l. van mr. H. J. Bernsen⁶ die, gezien de 15e-eeuwse spelling *Pennenburg*, dacht aan een samenstelling van de Germaanse jongensnaam *Perne* met -*burg*. De oudste attestaties wijzen evenwel in een andere richting. We kennen onder meer:

1340	Pennenborch?	chijsboek Brussel
1340	Poenuborch	chijsboek Brussel
1367	Poynenborch	RB 1175 f° 19
1382	Poynenborch	RB 1175 f° 135 walterus (poynen (?) soen
1389/90	Poynenborch	ARA Invent. Nélis (= Vangassen 491)
1393/4	Poynnenborch	RB 1175 f° 112
1400	Poynenborch	<i>Brab. Leeuw</i> 1962:20
1403	Poynenborch	OLV Broederschap (= Vangassen 476)
1418	Peynenborch	RO 143 f° 17
1419	Peynenborch	RO 143 f° 21
1419	Peynenborch	RO 143 f° 48
1421	Peynenborch	RO 144 f° 27
1421	Peynenborch	RO 144 f° 36
1423	Peynenborch	RO 143 f° 7
1425	Poeynenborch	RB 1175 f° 43
1425	Peynenborch	RO 145 f° 5
1433	Peynenborch	RO 148 f° 33
1460	Peynenborch	<i>De kleine Meierij</i> 1959:22
1470	Peynenberch	ARA Rekenk. reg. (= Vangassen 523)
1470	Paynenberch	ARA Rekenk. reg. (= Vangassen 523)
1471	Peynenborch	<i>Brab. Leeuw</i> 1953:131
1475	Poynenborch	RB 1245 f° 64
1479	Poynenborch	RB 1248 f° 12 v
1492/3	Poynenberch	ARA Invent. Nélis (= Vangassen 508)
1493	Paynenborch	RB 1262 f° 37
1497/8	Puynenborch	ARA Rekenk. reg. (= Vangassen 453)

Uitgezet op een tijdsas geven de verschillende spellingvarianten
volgend beeld:

Er zijn hierbij 4 fasen te onderscheiden:

1. vóór 1403 spelling: *poy-*
2. 1403 - 1497/8 spelling: *poy-* / *pey-*
3. 2e helft 15e eeuw spelling: *pey-* / *pay-*
4. moderne spelling: *pey-* / *pij-*

Daarenboven is een andere indeling te maken: de Bossche naamdragers hebben een voorkeur voor *-oy-* en varianten, de Oisterwijkse naamdragers voor *-ey-*. Van de 24 naamdragers zijn 12 Bosschenaren en 8 Oisterwijkers.

Dit geeft volgend overzicht:

	-oy-	-ey-	-ay-	
's-Hertogenbosch	9	2	2	13
Oisterwijk	-	8	-	8
Overigen	2	2	-	4
Totaal	11	12	2	25

N.B. In de 15e eeuw, vanaf ongeveer 1418, zijn de Rekeningen van Oisterwijk overgeleverd. Vanaf dat jaar zijn te Oisterwijk talrijke naamdragers bekend, die onveranderlijk hun naam *Peynenborch* (laten) spellen. In bovenstaand overzicht zijn deze vanaf 1435 niet meer opgenomen.

Terugredenerend in de geschiedenis kan ik deze evolutie als volgt verklaren:

ey/ij is de bekende dubbele schrijfwijze voor de klank die we fonetisch als (ei) weergeven en die op de Germaanse klank (ai) (>ey, ei) of de Germaanse lange *i* (>ij) kan teruggaan.

De diftongering van de lange *i* begint in Zuid-Brabant op het einde van de 13e eeuw en wordt in elk geval in de 14e eeuw in de spelling manifest⁷, cf. ex Vangassen: *mein* 'mijn' Mechelen 1304, *bei* 'bij' Zoutleeuw 1361; in Noord-Brabant: PN *yewijn* (= Ywein) 's-Hertogenbosch 1390; *waelwijn* (= Walewein) 's-Hertogenbosch 1399, *screynmaker* (= schrijnmaker) Breda 1499; *van den eynde / van den ijnde* Helmond 1414-20.

Men mag dus naast de spelling *ey* vanaf het einde der 14e eeuw ook de spelling *ij* verwachten, zoals uit bovenstaande voorbeelden blijkt.

ey/ay. Het betreft hier twee spelwijzen van in oorsprong dezelfde klant (ei), die zicht tot een wat opener klank ontwikkelde:

(ai). Voorbeelden uit Noord-Brabant zijn o.a.: *maye* (= Mei) 's-Hertogenbosch 1400, (*staygher* (= steiger) Breda 1499, FN

bayter (ook *beyter*) 's-Hertogenbosch 1530.

Verdere Brabantse voorbeelden zijn:

1372 Leuven: *spraeyde* 'spreidde'

1390 Mechelen: *bayaerde* 'beiaard'

1488 Diest: *capitaeynen* 'kapitein'

1514 Brussel: FN *aeijlen* (cf. *heylen* 1476)

1521 Antwerpen: FN *aeijken* (cf. van der Eyken)

De spelling *a(e)y* naast *ey* duikt eind 14e eeuw op. In 1470 is dus *Paynenberch* geen verrassing meer.

oy/ey. De spelling *oy* is in het Middelnederlandse een gebruikelijke spelling voor *ui*, en wel speciaal voor de zogenaamde *ui*,² een klank die nu hetzelfde klinkt als *ui*, maar een andere oorsprong heeft dan bijv. de *ui* in *huis*, *tuin*.

Men vergelijke de volgende gevallen in 's-Hertogenbosch:

1365	<i>art koyt</i>		cf. <i>kuyt</i>
1368	<i>wamboyssticker</i>	1399	<i>wanboessticker</i>
1390	<i>h. groys</i>	1390	<i>gruys</i>
1390	<i>spoyen</i>		cf. <i>spui</i>
1435	<i>hoyken</i>	1559	<i>huycke</i>
1446	<i>froyt</i>		cf. <i>fruit</i>
1523	<i>croywaigen</i>	1556	<i>cruydewagen</i>
1530	<i>poien</i>	1566	<i>puye</i>

Men zou dan naast *Poynenborch* ook *Puynenborch* verwachten. Zoals we hierboven zagen is deze vorm ook daadwerkelijk geat-
testeerd: Henric *Puynenborch* 1497/8.⁸

Maar dit verklaart nog niet de spelling *-ey-* naast *-oy-*. Nu is in de historische grammatica van het Nederlands 'ontronding' van *oy* (*uy*) tot *ey* een bekend verschijnsel en met name ook in de Meierij.⁹ Ontronding houdt in dat men bepaalde klanken niet meer met geronde lippen gaat uitspreken, bijv. *pit* i.p.v. *put* en *fleiten* i.p.v. *fluiten*.

Voor de datering van dit verschijnsel kunnen we de volgende gegevens aanhalen:

1566 *opter peyen*, 's-Hertogenbosch (= op de pui, stoep)

1566 *sleyer*, 's-Hertogenbosch (= sluier)

1570 *die peie voor traethuys*, 's-Hertogenbosch (= de pui).

Het verschijnsel dateert dus minstens uit het midden van de 16e eeuw.

Als we op grond van de varianten *poynen-/puynen-* een *u²* voor *Poynenborch* aanvaarden, dan kan men de zogenaamde Meierijse ontronding dus dateren vanaf het eerste optreden van de variant *Peynenborch*. Welnu, *Petrus Peynenborch* (1418) komt de eer toe de oudste bewijsplaats van Meierijse ontronding te representeren. Nu we als zeker kunnen aannemen dat de oudste vorm *Poynenborch* = *Puynenborch* is geweest, komt ook de mogelijke etymologie in een nieuw licht te staan.

A priori dienen zich twee mogelijkheden aan, t.w. een samenstelling van *borch* 'huis' met

(1) *pui* 'bordes'

(2) *puin* 'stukken steen'

Het eerste heeft tegen, dat het meervoud *puien* luidt, en niet *puinen*. Hiervoor zou dan een stapelmeervoud naar het model van *scoe* 'schoen' (meervoud *scoen*, stapelmeervoud *scoenen*, nieuw enkelvoud *scoen*) aangenomen moeten worden. Dit stuit toch wel op erg veel bezwaren, zoals het feit dat een 'nieuw' enkelvoud *puin* 'bordes' niet geattesteerd is.

Het tweede heeft schijnbaar tegen (1) dat *puin* pas in de tweede helft van de 15e eeuw geattesteerd zou zijn,¹⁰ en (2) dat de gebruikelijke (hoewel niet onbetwiste) etymologie samenhang zoekt met het Oudengelse *pûnian* 'verbrijzelen, fijnstampen', en dus, m.a.w. niet van *u²* uitgaat.

Op grond van gegevens uit de toponymie lijkt echter de tweede mogelijkheid meer perspectieven te bieden.

Allereerst mag men aannemen dat de familienaam *P(e)ynenburg* is ontleend aan een huisnaam *P(e)ynenburg*, als toponiem. Van *burg*-toponiemen is bekend dat zij - althans in niet-maritieme streken - zeer oud zijn en minstens tot de Karolingische tijd teruggaan.¹¹ Is de naam *Pijnenburg* van een dergelijke ouderdom, dan vervalt daarmee ook de combinatie-mogelijkheid van *-burg* met *pui* als eerste lid, omdat dit, als leenwoord uit het Oudfrans, niet vóór de 13e eeuw is vastgesteld en dus vermoedelijk niet veel ouder zal zijn. Nu dateren, volgens de woordenboeken, ook de bewijsplaatsen van *puin* pas uit 15e (sinds 1443) eeuw, maar daar is op grond van toponymisch materiaal wel enige verschuiving in de tijdsgrens waarschijnlijk te maken.

Gysselings Toponymisch Woordenboek geeft bijv. *Poienbah* (Rengsdorf, 857) en *Punbeke* (St. Nikolaas-Waas 1139, kopie eind 13 e e.), waarvan het eerste lid etymologisch duister is, maar gezien gebruikelijke namen als *steenbeke* lijkt de interpretatie van *poin*, *pun* als 'steen' niet uitgesloten.

Het wordt zelfs waarschijnlijker als blijkt dat *puin* toch al vroeg in andere toponiemen wordt aangetroffen zoals *peyendriesch*, *peyndrische* (Hoeselt 1385), *peyendriesch* Hoeselt 1511-1532 (Ulrix en Paquay 1932:36, *den pijnnehooft* Zonhoven 1628 (Molemans 1982:537), *inden poenen hoef* Zonhoven 1554 (Molemans 1982:543), *int poijnen velt* (Zonhoven 1553); een *stuck lants gelegen int puijnen velt* (Zonhoven 1553); een *stuck erts genampt het puenen velt* (Zonhoven 1597).¹²

Als we de eerste leden van deze toponiem gelijk kunnen stellen aan mnl. *poin*, *pueyn*, *puyn* 'puin' resp. de ontronde variant daarvan - dan blijkt daaruit (1) dat *puin* reeds in 1385 (of zelfs 857/1139) geattesteerd is en (2) dat een mv. *puinen* (of een geflecteerde vorm *poine(n)*) al vroeg in namen voorkwam.

Hierbij zij nog opgemerkt dat het Middelnederlandsch Woordenboek

ook een vorm *poye* kent uit het Oudste Keurboek van Delft (1510), wat op een variant *poye*, *puye* zou wijzen die nog voorkomt in namen als *Puyvelde* en misschien ook in (van) *Puyenbroek* (gedeeltelijk eveneens uit de streek Tilburg-Goirle), waarvan het tweede lid ook een veldnaam is. Puinenbroek (de vlaamse tak) evenwel gaat op *Pude*, *Puut* + *broek* terug, cf. bijv. 1359 *Michiels van Pudebroec*, Debrabandere (1970:360). Voor namen waarvan hierboven de 14e-17e-eeuwse citaten gegeven werden is afleiding uit *pude(n)*- natuurlijk vrijwel uitgesloten.

De herkomst van de familienaam *P(e)y(n)enburg(h)*, *-borg(h)* is dus een huis- of perceelnaam *Poynenborch*, waarvan de ligging vooralsnog onbekend is.

Blijkens het element *borch* kan de naam al zeer oud zijn (9e eeuw), en blijkens het element *poynen* (indien = puin) moet de *borch* op een stenige bodem hebben gestaan.

Zolang de juiste ligging van de *Poynenborch* niet is vastgesteld blijft dit echter speculatie.

NOTEN

1. Rechterlijk Archief 's-Hertogenbosch 1175, f 19, (1367), cf. P. D. M. Pijnenburg, *Peijnenborch*. De Verre hoeve, Tilburg, 1975, 216.
2. *Nederlands Repertorium van Familienamen*, deel XI, Noord-Brabant, Assen-Amsterdam 1966.
Aangezien het hier een van oudsher Brabantse familienaam betreft (alle oudere akten waarin de naam Pijnenburg genoemd wordt stammen uit de streek 's-Hertogenbosch-Tilburg) kan worden volstaan met de raadpleging van het deel Noord-Brabant.
In het *Repertorium* worden de varianten van Peynenburg(h) onveranderlijk met *Pey-*, nooit met *Peij-* gespeld. Ik houd deze spellingswijze ook hier aan.
3. Rechterlijk Archief Arnhem, Criminele dossiers van het hof van Gelderland (1582).
4. P. D. M. Pijnenburg, *Peynenborch*. Tranen van ijs, Tilburg, 1983, 115.
5. Dit sprekend wapen werd gevoerd door Heiliger Hendrikus Pijnenburg (1737-1796), die achtereenvolgens kapelaan te Bergeyk en Hilvarenbeek en pastoor te Oirschot was; cf. W. de Bakker, Robben uit Leynen alias Van de Plas, vooral te Udenhout, *De Brabantse Leeuw*, 1983, 12 en 21.
6. P. D. M. Pijnenburg 1983:120.
7. Van Loey (1937).
8. Vangassen (1954) rangschikt de vormen van de naam *Poynenborch* onder de *ui*, b.v. a.w. p. 476.
Eenmaal, om onbegrijpelijke redenen, plaatst hij er een onder de *oo*: willem *peynenberch* 1470, a.w. p. 523, maar *jan peynenborch* (met ontronding dus) 1610/11 weer onder de *ui*.
9. Van Loey 1970: 49 en Weijnen 2/1966: 226 en speciaal 1963: 90-91.
10. *Middelnederlandsch woordenboek* en De Vries, *Nederlands etymologisch woordenboek*: eerst na Kiliaen (Cornelis van Kiel of Kilaan 1528-1607, de beroemde 16e-eeuwse lexicograaf) bekend. Franck-Van Wijk geeft 'nog niet bij Kiliaen'.
11. Voor het nu volgende gedeelte ben ik veel dank verschuldigd aan dr. Luc van Durme uit Zottegem, die mij met zijn 'Toponymie en archeologische prospectie' op het juiste spoor zette en mij uitvoerig van aanwijzingen voorzag.
12. De drie laatste plaatsen cf. Molemans 1982:545.

LITERATUUR

- Vangassen (1954) = H. Vangassen, *Bouwstoffen tot de historische taalgeografie van het Nederlands. Hertogdom Brabant*, z.p.
- Van Loey (1937) = A. van Loey, *Bijdrage tot de kennis van het Zuidwestbrabantsch in de 13e en 14e eeuw*. Fonologie, Tongeren.
- Weijnen (2/1966) = A. A. Weijnen, *Nederlands dialectkunde*, Assen
- Van Loey (8/1970) = A. van Loey, *Schönfelds Historische Grammatica van het Nederlands*.
- Gyseling (1977) = M. Gyseling, *Corpus van Middelnederlandse teksten*, Reeks I, Ambtelijke bescheiden, 's-Gravenhage.
- Stallaert = F. de Brabandere, *Stallaerts Glossarium van verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uitdrukkingen uit Vlaamse, Brabantse en Limburgse bronnen*, voortgezet en bewerkt door F. de Brabandere, dl III, Handzame 1977.
- Weijnen (1963) = A. A. Weijnen, *Het verspreidingsgebied van de ontronding*, in *TNTL* 79 (1963) 81-102.
- Gyseling (1960) = M. Gyseling, *Toponomisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*, 2 dln. Tongeren.
- Ulrix en Paquay (1932) = E. Ulrix en M. Paquay, *Zuidlimburgsche plaatsnamen. Excerpten XIVe - XVIe eeuw* (Toponymica IV) Leuven-Brussel.
- Molemans (1982) = J. Molemans, *Zonhoven. Historisch-naamkundige studie*, Zonhoven.
- Debrabandere (1970) = F. Debrabandere, *Studie van de persoonsnamen in de Kasselrij Kortrijk, 1350-1400*, Handzame.

VRAGEN EN ANTWOORDEN

Jacobus van Rooij

Te Eindhoven gaat op 1 februari 1777 in ondertrouw Jacobus van Rooij, i.m. 'geboren te Oerle en eenige jaaren gewoont hebbende te Strijp'. De echtgenote: Huijberdina van Gerwen.

Op 29 januari 1777 is er te Eindhoven een borgbrief: Jacobus van Rooij 'gebooren te Oerle dog lange Jaren gewoont hebbende met zijn ouders te Woensel'.

Op 29 november 1783/14 december 1783 trouwt te Strijp: Jacobus van Rooij, weduwnaar Everdien van Gerwen, met Johanna Henrica Princen, beiden 'geboren tot Woensel' en 'beijde lange jaaren aan den anderen gewoond hebbende te Strijp'.

Jacobus van Rooij is niet te vinden in de geboorteregisters van Woensel, Strijp en Oerle. Wel trouwt te Oerle (otr. 9 februari 1743) Willem van Roij uit Wintelre met Geertruij Wouters Gruijthuijsen. Dezen trouwen te Woensel r.-k. op 24 februari 1743. Uit dit echtpaar stammen 5 kinderen, met een hiaat tussen 1745 en 1753. Enkele van deze kinderen zijn doopheffers bij kinderen van Jacobus van Rooij te Strijp.

Vraag: Kan iemand mij iets meer vertellen over de herkomst van Jacobus van Rooij (ouders en doop)?

Rond 1740 wordt er te Woensel ene Jacobus van Rooij geboren en te Zeelst eveneens. Deze laatste woont rond 1780 te Strijp. Beiden zijn niet de gezochte Jacobus.

M. J. H. van Dooremolen, Zagwijnstraat 8, 5654 KJ Eindhoven.

Krankzinnigenverpleging omstreeks 1775

P. L. Leget-Kuijlen

Dr. Hermanslaan 36, 5348 JK Oss

De wijze van krankzinnigenverpleging heeft zich in de loop van de eeuwen veelvuldig gewijzigd. Ten tijde van Hippocrates¹ was de behandeling van krankzinnigen zeer humaan. In de eeuwen die volgden dacht men, dat krankzinnigen bezeten waren van duivels en boze geesten. Om hen hiervan te verlossen, werd vaak van barbaarse middelen en methoden gebruik gemaakt.

Onder invloed van de Verlichting² veranderden de inzichten in de behandeling van geesteszieken. Men moest de patiënten humaan behandelen, maar aan de andere kant de gemeenschap beschermen tegen dit type patiënten, die als gevaarlijk beschouwd werden. Zo hebben drossaard en schepenen van Dinther op 22 september 1773 de fabricage van een kooi aanbesteed, die bestemd was om de 'sinneleze' Johannes van Schijndel op te sluiten. Deze eikehouten kooi moest de volgende afmetingen hebben: zeven voet hoog, zeven voet lang, zes voet breed en voorzien zijn van vierkante, eikehouten dwarsspijlen, $2\frac{1}{2}$ à $3\frac{1}{2}$ duim breed.³

Vervolgens vindt op 12 oktober 1774 de aanbesteding plaats van het onderhoud van de zinloze Jan van Schijndel.⁴ Degene die de verzorging op zich neemt - voor de tijd van één jaar - zal

'de voorschreve persoon moeten geven goede Huijsmans kost en drank op de ordinaire teiden dagelijks.

Denselven persoon ook moeten onderhouden. Reijnigen, Suijveren en wel naar behoren moeten oppassen en het Linnen moeten wassen.

De aannemer zal den voorszegde persoon wel moeten vast en opgesloten houden, sodanig dat hij niet uijt de kooij kan komen in dewelke hij bij de aannemer zal worden geleverd.

De besteederen sullen de nodige kleagie en linnen besorgen.

Niemand zal den voorszegde persoon mogen aannemen, die van de Arme Cassa werd gealimenteert.

En in geval de voornoemde persoon binnen voorszegde tijd quam te overlijden off weder wierd Hersteld soo sal den aannemer pro rato des teids werden betaalt. Den aannemer zal alle drie maanden betaling van de besteederen bekomen.

Deze besteding zal aanvang nemen op Woensdag den 12en October dezès Jaers 1774'.

De laagste inschrijver, is Johannes Hijligers, die de verzorging op zich neemt tegen een vergoeding van vijftig gulden per jaar.

Op 12 januari 1780 vindt opnieuw aanbesteding van het onderhoud van Jan van Schijndel plaats, nu voor een periode van twee jaren.

Dirk van den Heuvel neemt de verzorging aan voor 46 gulden per jaar.

NOTEN

1. Hippocrates van Kos (460 - 370 voor Christus) is de grondlegger van de geneeskunde, zoals wij die heden ten dage kennen. Zo staat de eed, die iedereen, die het artsdiploma verwerft, aflegt, bekend als 'de eed van Hippocrates'.
2. Verlichting: wijsgerige, politieke en literaire geestesbeweging in Europa in de 18e eeuw. Vooruitstrevend en intellectualistisch.
3. Dinther R 126 B f 94v RANB.
4. Dinther R 126 C f 81 RANB.
5. Dinther R 126 E f 50 RANB.

UIT DE ARCHIEVEN VAN DE GODSHUIZEN TE 'S-HERTOGENBOSCH.

De afdeling 's-Hertogenbosch-Tilburg van de Nederlandse Genealogische Vereniging organiseert op *donderdag 14 maart* haar eerste lezing in het kader van 'Den Bosch 800'. *Drs. H. R. Wolf* spreekt over de *kleine gasthuisjes* te 's-Hertogenbosch. Een inleiding over de *archieven van de Godshuizen* wordt verzorgd door *drs. A. C. M. Kappelhof*.

Plaats: de aula van het Jeroen Boschhuis, Hinthamerstraat 74, 's-Hertogenbosch.
Aanvang: 20.00 uur; de zaal is open vanaf 19.00 uur voor het leggen van genealogische contacten. Iedere belangstellende is welkom.

TE KOOP GEVRAAGD

De navolgende jaargangen van *De Brabantse Leeuw*:
1-2, 5 t.m. 11, 13, 15, 19 en 25.

A. van Amelsvoort, Oud Blaricummerweg 3, 1411 JR Naarden.
tel. 02159 - 46289.

VRAGEN EN ANTWOORDEN

Van Doorne

Een Rotterdamse familiegroep *Van Doorne* vangt aan met Pieter Govertsz. van Doorne en Mariken Jan Martensdr, welke op het einde van de 16e eeuw onder Helmond gegoed waren. In verband met een in voorbereiding zijnde publikatie over deze Rotterdamse familie wordt contact gezocht met degenen die zich hebben beziggehouden met families Van Doorne te Helmond en omgeving dan wel hiervoor belangstelling hebben.

K. J. Slijkerman, Zegenstraat 73, 3082 XP Rotterdam.

VRAGEN EN ANTWOORDEN

Lichthart

In een testament d.d. 7 november 1678 wordt vermeld *Frans Lichthart* als gebruiker van het land op Leguijt (RANB, R 85 Hoge en Lage Zwaluwe). Kan iemand mij iets meer vertellen over dit toponym.

drs. L. E. E. Ligthart, Bronkhorst 14, 4901 DD Oosterhout.

VRAGEN EN ANTWOORDEN

Bourquin

Op 13 maart 1706 werd te Bergen op Zoom Ned. Hervormd gedoopt *David Bourquin* als zoon van *David Bourquien sr.* en *Maria Catherina de Widt*. Hun huwelijk werd hier niet gevonden; eveneens zijn geen andere kinderen van het echtpaar te Bergen op Zoom gedoopt. Gevraagd: gegevens over het voorgeslacht van genoemd echtpaar. David Bourquien was waarschijnlijk van Zwitserse afkomst en huursoldaat.

drs. L. E. E. Ligthart, Bronkhorst 14, 4901 DD Oosterhout

VRAGEN EN ANTWOORDEN

Dorpsbranden in de 17e en 18e eeuw

Wie kan mij t.b.v. wetenschappelijk onderzoek, informatie verschaffen over dorpsbranden tussen ca. 1600 en 1795 in Brabant (ressort der Generaliteit en deel van Graafschap Holland dat nu Brabant is). Indien mogelijk zo nauwkeurig mogelijke opgave van data én bronnen (publikaties, verwijzingen naar diverse archieven enz.)

drs. L. E. E. Ligthart, Bronkhorst 14, 4901 DD Oosterhout

VRAGEN EN ANTWOORDEN

Van der Heijden, Van der Heiden, Verheijde - St. Michielsgestel e.o.

Op 4 november 1764 trouwt in St. Michielsgestel *Arnoldus Hermanni van der Heijden* (ook Arnold Harmens van der Heiden en Verheijde) met Helena Adriaansd. Groenendaal. Volgens de dominee is hij geboortig van St. Michielsgestel. Op 22 maart wordt hij te St. Michielsgestel begraven als Arnoldus Harmens van der Heijden.

In verband hiermee vindt een inventarisatie plaats ten behoeve van de onmondige kinderen van Arnoldus en Helena (R.A. St Mgst nr. 99 folio 136).

Daarbij komt als 'bloedvriend' van de kinderen *Herman Aards van der Heijden* voor, de vader van Arnoldus. Deze wordt op 14 juli 1780 begraven als Harmen Aards van der Heijden, nalatende kindskinderen en geen goederen.

Noch Arnoldus Harmens van der Heijden noch Harmen Aards van der Heijden zijn in St. Michielsgestel terug te vinden, hoewel van de eerste gezegd wordt dat hij geboortig is van St. Michielsgestel. Wel vinden we in 1706 hele verhalen over ene Jacob Aarts van der Heijden en Aart Aarts van der Heijden, zonen van Aart Willems van der Heijden. Maar de verbinding kan niet gevonden worden.

Gevraagd: Gegevens omtrent de afkomst van Arnoldus Hermanni van der Heijden en van zijn vader Herman Aards van der Heijden.

Joh. M. van der Heiden, Spaanrijt 3, 5571 NA Bergeijk

de brabantse leeuw

Tweemaandelijks tijdschrift van de Sectie voor Geslacht-, Naam- en Wapenkunde van Het Noordbrabants Genootschap (het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant).

Redactie: dr. ir. C. H. J. van den Brekel (voorzitter); mr. G. Berkelmans; mevr. P. L. Leget-Kuijlen; A. J. A. van Loon; J. W. M. Weijts; J. H. G. J. van Heeswijk, redactiesecretaris, Postbus 29, 5330 AA Kerkdriel.

Manuscripten zenden aan: Redactie De Brabantse Leeuw, Postbus 1104, 5200 BD 's-Hertogenbosch.

Abonnement per jaargang: binnenland en België f 34,-- buitenland excl. België f 36,--. Men wordt verzocht het abonnementsgeld alleen te betalen via een toe te zenden acceptgirokaart.

Opzeggingen alleen schriftelijk mogelijk vóór 1 december 1985.

Administratie: Postbus 1104, 5200 BD 's-Hertogenbosch, tel. 073-139484, postgiro 3879363.

JAARGANG 34 NR. 2

MAART-APRIL 1985

Genealogie van het geslacht Van den Nieuwenhuysen uit Son en Breugel

M. L. W. van den Nieuwenhuysen

Wassenaarseweg 263, 2596 CT 's-Gravenhage

Inleiding

Sinds het midden van de 14e eeuw (en wellicht nog vroeger) leefden in westelijk Noord-Brabant verschillende families die de naam Van den Nieuwenhuysen (in vele spellingvarianties) voerden.

Zij ontleenden die naam ongetwijfeld aan de plaats waar zij woonden: een nieuw huis of de woonkern of het gehucht dat rondom dat nieuwe huis was ontstaan.

Zo bevatten de schepenenregisters van Haren, bij Oisterwijk, talrijke akten, waarin personen met de naam Van den Nieuwenhuys(en) optreden.

In Hilvarenbeek en Diessen woonde vanaf de eerste helft van de 14e eeuw een molenaarsgeslacht, dat oorspronkelijk het patronym 'Meeuws' (van Bartholomeus) voerde, doch dat alras 'van den Nieuwenhuysen' wordt genoemd.

De heer L. F. W. Adriaenssen te Amsterdam heeft over dit geslacht een zeer uitgebreide studie geschreven, die thans in productie is. Nakomelingen van dit geslacht zwermden uit over vrijwel geheel Nederland en vestigden zich ook in België.

In Woensel/Eindhoven verschijnt omstreeks het midden van de 15e eeuw een familie Van den Nieuwenhuysen, die als stamvader een zekeren Nicolaes heeft.

Enige verwantschap met de naburige familie Van den Nieuwenhuysen, die in Son en Breugel woonde, kon niet worden aangetoond.

En dan is er 'het goet ten Nuwenhuse' onder Son.

De oudste vermelding van 't goet ten Nuwenhuse onder Zonne' vonden wij in het Godshuizenarchief, berustend in het Rijksarchief te 's-Hertogenbosch. Daar bevindt zich een akte uit het jaar 1320 (no. 737 fol. 134). Het betreft een rente van tien pond, die een zekeren priester, Heer Arnt Rover, heeft verkocht aan de Tafel van de H. Geest in Den Bosch. De rente gold uit 't Goet ten Nuwenhuse, achter Meyensvoert in Zonne.

Nadere onderzoekingen hebben uitgewezen, dat dit goet ten Nuwenhuse gelegen was op de grens tussen Son en Woensel, tussen de buurtschappen Aenschot en Meyensvoort, en dat op deze plaats een gehucht van enkele boerenhoeven was ontstaan, dat 'de Nuinis' werd genoemd. (Inmiddels is de 'Nuinis' verzwolgen door het uitbreidingsplan van de stad Eindhoven.)

Bijna 150 jaar na de eerste vermelding van 'de Nieuwenhuys' vermeldt een akte uit de schepenprotocollen van Son (R.A. Bosch Reg. 132 fol. 277 1461/63), dat de kinderen van een zekere Rutger van den Donk 'de hoeve 't goet ten Nieuwenhuyse te Zon vroeger in erfpacht hadden gegeven aan Jan en Peter, zoons van wijlen Peter, gheheten jongh Peter van den Nieuwenhuys'.

Beginnend bij deze 'jongh Peter van den Nieuwenhuys' volgt hieronder de genealogie van dit geslacht.

Genealogie Van den Nieuwenhuysen Son en Breugel, Strijp, Aalst, Geldrop, Amsterdam, Antwerpen, Turnhout, 's-Gravenhage, Voorburg

I. *Peter, 'gheheten jongh Peter' van den Nieuwenhuys.*

Geboren omstreeks 1375.

Op 4 januari 1447 wordt te Son genoemd 'Katharina, weduwe van Peter van den Nieuwenhuys met haar zoons Jan en Peter en haar schoonzoon Dirck van Meyensvoert'.

Katharina heette waarschijnlijk 'van Ghenenvelde'.

In 1462 worden genoemd Jan en Peter, zoons van wijlen jongh Peter van den Nieuwenhuys.

Van deze beide zoons, Jan en Peter, zijn alleen van Jan verdere gegevens gevonden (zie II).

De vrouw van Dirck van Meyensvoert heette waarschijnlijk Katalyn. Een tweede dochter heette Aleyda. Zij was gehuwd met Rutger Nagelmekers. Hieruit twee zoons, Rutger en Nicolaes.

II. *Jan Peters van den Nieuwenhuys (zoon van I).*

Geboren omstreeks 1395.

Huwt (1) Christyn Hendrikx van den Schoet uit Oirschot.

Christyn is vóór 1432 overleden.

Uit dit huwelijk:

1. Hendrik. In 1465 wordt genoemd Heer Henrick van den Nieuwenhuys, kannunik in de St. Jan te 's Hertogenbosch.
2. Peter. Verder niets van bekend.
3. Aleyda. Komt voor in de cijsboeken van de Heren van Helmond, te zamen met haar halfbroer, Lambertus.
3. Elisabeth.

Huwt (2) Luytgart Lambrechts van den Borghart, dochter van Lambrecht en Heylwich Gielisdr.

Uit dit huwelijk:

1. Lambertus. Volgt IIIa.
2. Jan. Volgt IIIb.
3. Hendrik. Geen verdere gegevens.
4. Sophia, huwt Jan Peters Scepers.

In 1457 is Luytgart van den Borghart weduwe. Jan Peters zal dus kort daarvoor zijn overleden.

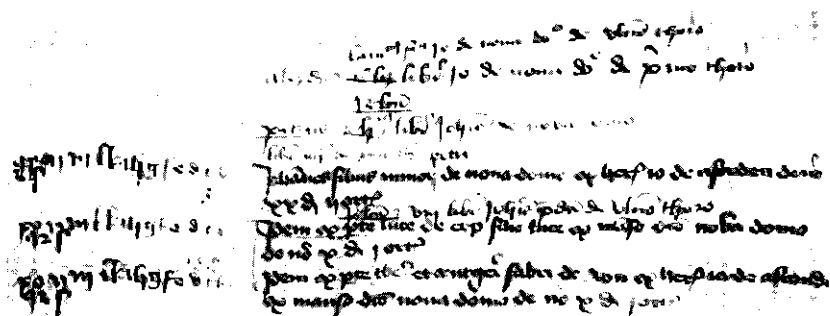
In de Sonse schepenakten komt hij herhaaldelijk voor als koper of verkoper van erfpachten.

In 1443 wordt hij genoemd als bezitter van driekwart deel van de hoeve 't goet ten Nuwenhuys in Zon'.

In 1444 draagt Jan Peters een erfpacht van 2 mud rogge over aan Mgr. Aldo de Weillhuys en een erfpacht uit grond, gelegen te Ghenenhove (wellicht verkregen uit erfenis van zijn moeder).

In 1447 verkoopt hij een erfpacht uit de hoeve 'ten Nuewenhuys' aan Arnaldo Beerwout en in hetzelfde jaar draagt hij aan zijn zwager, Heymrick Lambrechts Borghart, een erfpacht over uit de erfenis van Katharina, weduwe van Peter van den Nieuwenhuys, uit goederen te Ghenenvelde.

Eveneens in 1447 schenkt hij aan zijn beide zoons uit zijn eerste huwelijk, Peter en Hendrik, de helft van het vruchtgebruik uit het goed de Nieuwenhuys (*ex manso dicto Nova Domo*).

Cijnspost uit het cijsboek van de Heren van Helmond over de jaren 1447-65 'ex manso dicto nova domo'.

De oudste vermelding van Jan Peters vonden wij evenwel in een akte uit het jaar 1432, waar hij wordt genoemd als weduwnaar van Christyn Hendricks van den Schoet.

De naam 'van den Schoet' komt in Oirschot veelvuldig voor.

IIIa. *Lambert van den Nieuwenhuys* (zoon van II.).

Geboren omstreeks 1440. Naam echtgenote niet gevonden.

Tenminste één zoon:

Jan. Volgt IV.

Lambert wordt genoemd in cijnsakten in het cijnsboek van de Heren van Helmond over de periode 1447/1465 o.a. te zamen met zijn halfzuster Aleyda als zoon uit het tweede huwelijk van Jan Peters van den Nieuwenhuys.

IIIb. *Jan van den Nieuwenhuys* (zoon van II.).

Geboren omstreeks 1440.

Jan wordt genoemd in een schepenakte te Son van 15 december 1469 te zamen met zijn broers Henricus en Lambertus als zoon uit het tweede huwelijk van Jan Peters van den Nieuwenhuys. Het vierde kind uit dit huwelijk was een dochter: Sophie.

Ook van Jan geen echtgenote ontdekt.

Kinderen:

1. Jan. Geboren omstreeks 1465. Geen verdere gegevens.
2. Catharina. Huwt Jan Willem Jans. Leven in 1501.
3. Egidius (Gielis). Priester te Gemert. Geboren omstreeks 1460. Overleden omstreeks 1515/1520. Lid van het St. Catharinagilde te Son. Komt herhaaldelijk voor in schepenakten als koper of verkoper van erfpachten en gronden.

In een schepenakte uit 1547 wordt genoemd: Marcelis, natuurlijke zoon van Heer Gielis Jansse van den Nieuwenhuys.

IV. *Jan van den Nieuwenhuys* (zoon van IIIa.).

Geboren omstreeks 1480.

Naam echtgenote niet gevonden.

Een cijnspost, bestrijkende de jaren 1498 tot 1588, somt achtereenvolgens op: 'Aleydis (obeyt) dochter van Johannes van den Nieuwenhuys uit het eerste huwelijk en zes kinderen van Jan, zoon van Jan, zoon van Lambertus uit het laatste huwelijk.' Jan had dus in ieder geval één zoon, die wederom Jan heette. Volgt V.

V. *Jan van den Nieuwenhuys* (zoon van IV.).

Geboren omstreeks 1515.

Gehuwd met Lenartken Jans van Zeeland.

De hierboven aangehaalde post (no. 52) in de cijnsboeken van de Heren van Helmond vinden wij terug in het boek over het tijdvak 1571 tot 1624. De rentmeester noteert eerst weer: 'De zes kinderen van Jan, de zoon van Jan van den Nieuwenhuys' en vervolgt dan met de mededeling, dat 'Michael, zoon van Jan' voor twee delen van de

cijns op komt en 'Jan, zoon van Jan' voor vier delen.

Jan had dus in ieder geval twee zoons:

1. Michael. Volgt Vla.

2. Jan. Volgt Vlb.

Op 19 mei 1575 verkoopt 'Jan van Nouwenhuys' te Helmond een erfpacht uit grond te Woensel afkomstig van 'heere Henrick van Nouwenhuys'.

Op 24 september 1575 verkoopt Jan een huis, hofstad en hof in de Groenstraat op 't Hoocheijnde onder Helmond.

Vla. *Michaël van den Nieuwenhuys* (zoon van V.).

Geboren omstreeks 1545.

Naam echtgenote niet gevonden.

Kinderen:

1. Antonis. Volgt VII.

2. Jan. Niets verder van gevonden.

Michaël Jans van den Nieuwenhuys woonde te Son. Komt voor in de kohieren van de 100ste penning uit de jaren 1568/71 als gebruiker van de helft van een hoeve en als eigenaar en verpachter van een erfenis, te weten een huis, 8 lopense land, koeweide, 1 lop. heybeemt' en 'een stuck quat heyvelt'. Hij behoorde met een heffing van X gld. X st. 3 penn. tot de hoogst aangeslagenen in zijn dorp.

Vlb. *Jan Jans van den Nieuwenhuys* (zoon van V.).

Geboren omstreeks 1545.

Naam echtgenote niet gevonden.

Kinderen:

1. Michaël. Niet teruggevonden.

2. Catalyn. Huwt Cornelis Goorts (van Kemenade?).

Hieruit nieuw geslacht Van den Nieuwenhuysen. Zie genealogie Catalyn Jans van den Nieuwenhuysen.

In het hierboven reeds genoemde kohier van de 100ste penning vinden wij Jan Jans van den Nieuwenhuys vermeld onder Woensel als eigenaar van een huis met hof en ca. 15 lopense land en groesen onder Acht.

VII. *Antonis Michaëls van den Nieuwenhuys* (zoon van Vla.).

Geboren omstreeks 1575. Overleden vóór 1641.

Gehuwd met Lijsken Jan Willems.

Kinderen:

1. Michaël. Volgt VIII.

2. Jenneke. Huwt Lucas Aerts van Deursen (ook genoemd 'van Dornen'). Drie kinderen van dit echtpaar delen in 1691 de erfenis van hun ouders, waaronder gronden op 'de Nieuwenhuys'. Lucas Aerts van Deursen was een vooraanstaande man in Son en Breugel. Hij was o.a. schepen.

Lijsken Jan Willems wordt in 1641 genoemd in het cijnsregister van

de hertog van Brabant als 'weduwe van Antonis Michiels van den Nieuwenhuys met haar twee kinderen op 'de Hoeven'. 'De Hoeven' was een gehucht even ten noorden van Son.

In 1450 wordt Jan Peters van den Nieuwenhuys genoemd als bezitter van 'het goet ter Hoeven'.

Antonis Michiels was blijkbaar een vermogend man. Verschillende malen leende hij geld aan het corpus van Son; onder meer in 1623 een bedrag van f. 153,-.

Zijn echtgenote, Lijsken Jan Willems, moet even vóór 1651 zijn overleden. In dat jaar verheffen haar schoonzoon (Lucas Aerts van Deursen) en haar schoondochter (Meriken Pauwels Peters) voor het Leenhof van Brabant 'een hoeve lants onder St. Oedenrode, genaemt de Sloeve', afkomstig van Lijsken Jan Willems.

VIII. *Michaël Antonis van den Nieuwenhuys* (zoon van VII.).

Geboren omstreeks 1610. Overleden 1650/51.

Gehuwd met Meriken Pauwels Peters.

Kinderen uit dit huwelijk geboren:

1. Antonis. Volgt IX.
2. Jan. Ongehuwd. Vermaakt als 'bejaard jonghman' een groot deel van zijn bezittingen aan zijn neef, Heer Michiel van den Nieuwenhuys, student in de filosofie en theologie te Leuven, later pastoor te Stratum.
3. Lijsken. Ongehuwd.
4. Margiet. Ongehuwd.
5. Peter. Huwt Cornelia Vogels. Hieruit een zoon, Peter, die niet verder is teruggevonden. Hij moet omstreeks 1660 geboren zijn.
6. Anneke. Huwt haar achterneef Cornelis Jans van den Nieuwenhuysen, kleinzoon van Catalijn Jans van den Nieuwenhuys (zie VIb). Dit echtpaar was de ouders van de bovengenoemde pastoor van Stratum.
7. Michaël. Niets verder van gevonden.

Ná 1651 komt Meriken Pauwels Peters in de cijnsboeken van de Hertog van Brabant voor als weduwe van Michaël Antonis van den Nieuwenhuys. Blijkens een notariële akte woonde Meriken toen met haar ongehuwde kinderen op de hoeve 't Leyenhuyske' te Son, die zij pachtte van een zekere jonker Theodorus van Delft, wonende te Hoey bij Luik. De hoeve wordt door haar en haar kinderen 'bewoont en gebruyckt en gelabeurt' zegt de akte.

Michiel Antonis is dus reeds op ongeveer 40-jarige leeftijd gestorven. Hij moet een vermogend man zijn geweest. Evenals zijn vader leende hij herhaaldelijk aanzienlijke sommen aan het corpus van Son. Nog in 1731 verklaart de man van zijn achternicht, een zekere Thomas Maas, schepen van Strijp, dat hij van het corpus van Son zijn deel heeft terugontvangen van een lening van f 400,- die Antonis Michiels in 1623 aan het corpus heeft verstrekt. Thomas Maas had deze vordering verkregen via een erfenis.

Ook de kinderen van Michiel Antonis en Meriken Pauwels Peters blijken later in goede doen te verkeren.

Meriken is in 1678 gestorven. Haar dochters Lijsken en Anneke erven dan de hoeve lants, genaamd 'de Sloeve' onder Sint Oedenrode, die hun moeder in 1651 voor het Leenhof van Brabant verhuurde.

IX. *Antonis Michiels van den Nieuwenhuysen* (zoon van VIII.).

Geboren omstreeks 1635. Overleden omstreeks 1680.

Gehuwd met Lijsken Thomas Marcelis, dochter van Thomas Marcelis en Truyken Antonis Bogaerts.

Kinderen:

1. Michaël. Volgt X.

In 1685 spreekt deze Michaël in een akte 'mede namens zijn broers en zusters'. Namen van broers of zusters van Michaël zijn evenwel nergens aangetroffen. De akte geeft ruimte om te denken, dat Michaël zijn zwagers en schoonzusters als 'broers en zusters' betitelt.

Genoemde akte betreft een som geld, die Michaëls vader, als borgemeester van Son, bij zijn dood nog te vorderen had.

Antonis Michiels blijkt dus borgemeester van Son te zijn geweest. Ook hij bereikte geen hoge leeftijd.

Wij hebben de indruk dat de maatschappelijke welstand van de familie na het overlijden van Antonis Michiels langzaam aan is afgenomen.

X. *Michiel Antonis van den Nieuwenhuys* (zoon van IX.).

Geboren omstreeks 1660. Gestorven tussen 1721 en 1725.

Huwt Elisabeth de Poplimont, dochter van Martijn de Poplimont, die in 1653/54 borgemeester van Breugel was.

Kinderen:

1. Jan. Volgt XIa.

2. Marten. Volgt XIb.

3. Maria, huwt 1705 Antony van Bakel.

4. Marcelis. Volgt XIc.

5. Elisabeth, huwt 1719 Hendrik Sanders.

6. Luthgardis, huwt 1721 Aelbertus Breestraten.

Deze kinderen moeten tussen 1680 en 1700 zijn geboren; de kerkelijke registers van Son en Breugel gaan niet verder terug dan tot 1700.

Van de dochters huwde Maria in 1705 met Antony van Bakel. Antony was vermoedelijk landbouwer. Zij woonden 'op Oerle', een woonkern even ten noorden van Breugel.

Elisabeth (Lijsken) trouwde in 1719 met Hendrik Sanders. Blijkens de inventaris van hun bezittingen, opgemaakt na de dood van Lijsken in 1739, was Hendrik Sanders wever. Zij woonden 'aen de Plaets' te Breugel.

Luthgardis (Luitje) ten slotte, huwde in 1721 met Aelbertus Breestraeten, de zoon van de Breugelse schoolmeester, die hij in

dat ambt opvolgde.

Op 27 september 1728 verschijnt Elisabeth op Poplimont, 'weduwe van wijlen Mighiel Antonis van den Nieuwenhuysen', voor notaris van Lith, om te verklaren, dat zij niet in staat is aan twee van haar kinderen de huwelijks gift van 25 gulden uit te betalen, die de vier anderen reeds hebben ontvangen. Zij zal betalen, zodra zij dat kan.

Een half jaar later sluit Elisabeth een 'hypothecaire' lening van 24 gulden 'tot reddinghe haerer schulden'.

Dit alles duidt er op, dat van de voormalige welstand niet veel was overgebleven. Naar de oorzaken kunnen wij slechts gissen. Misschien hebben zij geld en goed verloren bij de veelvuldige overvallen van vreemde troepen, die in de tweede helft van de 17e eeuw het Brabantse land teisterden.

Michiel Antonis moet omstreeks 1725 zijn overleden. In 1721 wordt hij nog genoemd als koper van een hooiveld, 'de Pas' te Breugel. In 1728 is Elisabeth de Poplimont weduwe. Michiel is dus ongeveer 65 jaar geworden.

Xla. *Jan van den Nieuwenhuysen* (zoon van X.)

Geboren omstreeks 1690/95. Geen huwelijk gevonden.

Jan schijnt reeds als jongeman zijn geboortedorp te hebben verlaten. In 1726 geven schepenen van Son aan 'Johan van de Nieuwenhuysen' een verklaring van goed gedrag en eerlijke komaf met verzoek hem overal te laten passeren.

In 1728 wordt Jan bij de notaris vertegenwoordigd door zijn broers. In 1738 wordt in Breugel een huis verkocht, waarvan de helft toebehoort aan 'Jan van de Nieuwenhuysen, lindeweaver en burger tot Dordrecht'. De andere helft van het huis behoorde aan Hendrik Sanders, Jans zwager.

Onderzoek te Dordrecht leidt mogelijk tot verdere gegevens.

Xlb. *Marten van den Nieuwenhuysen* (zoon van X.)

Geboren omstreeks 1690/95. Gestorven te Aalst op 15 oktober 1762.

Huwt op 7 februari 1712 te Breugel met Yda Jan Jasperzs.

Kinderen uit dit huwelijk:

1. Michaël. Volgt Xlla.
2. Henricus. Volgt Xllb.
3. Gerardus. Volgt Xllc.
4. Cornelis. Geboren 1718. Trouwt Margaretha van Esch. Woon-den te Strijp. Geen kinderen gevonden.
5. Maria. Geboren 1721. Huwt Johannes Goossens te Valkenswaard.
6. Jan. Volgt Xlld.
7. Elisabeth. Jong gestorven.
8. Joanna. Geboren 1727. Huwt Jan Rulo te Eindhoven. Pachter van de Boterwaag aldaar.
9. Elisabeth. Geboren 1728. Huwt in 1761 Huybert

Keersemaeckers te Aalst.

Tot omstreeks 1645 woonden Marten en Yda Jan Jasperz in Breugel, waar Marten vrijwel zeker het ambacht van linnenwever heeft uitgeoefend. In 1749 wordt Marten evenwel genoemd als wonende te Strijp en in 1750 huurt hij aldaar een huis aan de Clauwerstraat. Omstreeks 1755/60 zijn Marten en Yda nogmaals van woonplaats veranderd en wel naar Aalst. Aldaar wordt Marten op 15 oktober 1762 begraven. Zijn vrouw Yda Jan Jasperz wordt eerst 13 jaar later, op 22 oktober 1775, in Aalst ten grave gedragen.

XIc. *Marcelis van den Nieuwenhuysen* (zoon van X.)

Geboren omstreeks 1690/95. Trouwt (1) in 1710 met Maria Lourens van der Aelst uit Meerdervoort. Maria is binnen een jaar na haar huwelijk kinderloos overleden.

Marcelis trouwt (2) Elisabeth Jan Aelbers.

Uit dit huwelijk zeven kinderen:

1. Maria. Geboren 1712. Geen verdere gegevens.
2. Jan. Geboren 1713. Geen verdere gegevens.
3. Antonet. Geboren 1714. Trouwt Arnoldus Vermeulen.
4. Allegonda. Geboren 1715. In 1749 treedt voor haar, haar zuster Antonet en haar broer Cornelis op als 'bloetvriend' hun oom Marten 'wonende te Strijp'.
5. Cornelis. Geboren 1716. Geen verdere gegevens.
6. Thomas. Geboren 1717. Wever. Vertrokken naar Haarlem en aldaar in 1749 gehuwd met Elisabeth Maartens (wed.). Onderzoek te Haarlem gewenst.
7. Willem. Geboren 1724. Geen verdere gegevens.

XIIa. *Michaël van den Nieuwenhuysen* (zoon van XIb.).

Geboren op 19 november 1712 te Breugel (?).

Trouwt (1) op 5 mei 1741 te Budel Johanna Jansen Roeffen.

Kinderen uit dit huwelijk:

1. Jan. Volgt XIIIa.
 2. Martinus. Vertrekt in 1776 naar Rotterdam. Nader onderzoek gewenst.
 3. Elisabeth. Trekt in 1776 'naar Zeeland of elders, om voor haar en haar kind de kost te winnen'.
 4. Jennemie. Vertrekt in 1778 naar Schiedam.
- Trouwt (2) op 13 oktober 1748 Maria Arnoldus Verschuren.
Hieruit een dochter, Antonet, die in 1789 naar Weert vertrekt.

XIIb. *Henricus van den Nieuwenhuysen* (zoon van XIb.).

Geboren 1714 te Breugel.

Trouwt (Aalst?) (1) Maria Aerts.

Hieruit:

1. Arnoldus. Geen verdere gegevens.
2. Thomas. Geen vaststaande verdere gegevens.
3. Peter. Huwt Adriana van Col. Zoon Henricus, die in 1794 te

's-Bosch trouwt met Anna Maria de Jong. Hieruit mogelijk nageslacht.

4. Johannes. Geen verdere gegevens.

5. Maria.

Trouwt (2) in 1749 Wilhelmina Derkinderen, weduwe van Hendrik Dielis. Uit dit huwelijk geen kinderen gevonden.

Trouwt (3) Petronella van den Broek in 1761 te Aalst.

Hieruit:

1. Wilhelmina. Geboren 1762.

2. Reinier. Geboren 1763. Trouwt 1790 Anna Maria Princen.

Hieruit:

1. Henricus. Geboren 1791.

2. Petronella. Geboren 1793.

Henricus wordt in de Aalster registers afwisselend ingeschreven als 'van den Nieuwenhuysen' en 'van den Nieuwenhoven'. Zijn zoon Reinier trouwt ook als 'van den Nieuwenhoven' en is deze naam verder blijven voeren.

In 1767 maakt Henricus zijn testament. Op 14 maart 1772 is hij te Aalst begraven.

XIIc. *Gerardus van den Nieuwenhuysen* (zoon van XIb.).

Geboren in 1716 te Breugel.

Trouwt op 25 oktober 1761 te Aalst met Anna Princen.

Uit dit huwelijk twee dochters.

Gerardus is op 6 november 1767 te Aalst begraven.

XIId. *Jan van den Nieuwenhuysen* (zoon van XIb.).

Geboren 24 oktober 1723 te Breugel.

Trouwt te Aalst op 2 september 1764 met Josyna Couwenbergh, dochter van Jan Couwenbergh en Maria Jansse Loots, geboren te Aalst op 20 oktober 1742.

Uit dit huwelijk:

1. Martinus. Volgt XIIIb.

2. Jan. Geboren in 1766. Op tweejarige leeftijd verdronken in een 'plukselkuil'.

3. Gerardus. Geboren in 1767. Ongehuwd. Wever. In 1827 te Veghel overleden.

4. Jan. Geboren in 1770. Na twintig dagen overleden.

5. Joanna. Geboren 18 maart 1784 (!). Geen verdere gegevens.

Jan van den Nieuwenhuysen was linnenwever, welk ambacht hij doorgaf aan zijn beide zoons, Martinus en Gerardus.

Jan is op 1 augustus 1787 te Aalst begraven. In 1788 verkoopt zijn vrouw, samen met haar zuster, een huisje en wat land aan het Laareind te Aalst, afkomstig van haar ouders. Josyna is op 12 oktober 1789 te Aalst begraven.

XIIIa. *Jan van den Nieuwenhuysen* (zoon van XIIa.).

Geboren te Budel omstreeks 1742. Trouwt in 1765 te Aalst met

Anna van Brussel. Uit dit huwelijk twee dochters: Petronella en Henrica. In 1805 krijgt Petronella te Eindhoven een onecht kind, een zoon, die de naam Johannes krijgt. Als 'Johannes van den Nieuwenhuysen' trouwt hij in 1830 met Maria Jansen uit Tilburg. Uit deze echtverbintenis een geslacht van den Nieuwenhuysen, dat thans te Eindhoven en elders woont.

XIIIb. *Martinus van den Nieuwenhuysen* (zoon van XIId.). Geboren te Aalst op 5 november 1764. Gestorven te Geldrop op 4 september 1831. Trouwt te Geldrop in 1803 met Oda Princen, dochter van Peter en Elisabeth van Aarde, geboren te Geldrop 1770 en gestorven te Geldrop op 21 september 1853.

5 november
 Martinus baptis parentibus
 Joannes van den Nieuwen
 huysen Godina Couwenbergh
 Conj. Sceptoast Corneel
 van den Nieuwenhuysen
 Joanna Couwenbergh
 hoc coram Maria Eygeners

Doopinschrijving te Aalst van Martinus van den Nieuwenhuysen (XIIIb.) 5 november 1764.

Kinderen uit dit huwelijk:

1. Justa. Geboren op 31 maart 1804. Trouwt in 1841 Willem Lathouwers. Overlijdt in 1842 bij de geboorte van haar eerste kind.
 2. Amandus. Volgt XIV.
 3. Elisabeth. Geboren op 5 december 1806. Trouwt in 1840 Josephus Castanje. Overlijdt in 1876. Dochter: Oda.
 4. Joanna. Geboren 3 september 1808. Trouwt in 1838 Frans Verhoeven. Overlijdt in 1885. Dochter: Oda (bijgenaamd 'Date Mojs').
 5. Petronella. Geboren 8 september 1810. Trouwt in 1839 Frans Cappers (wolspinner). Overlijdt in 1878.
 6. Jan. Geboren 19 juli 1813. Op vierjarige leeftijd overleden.
- In 1803 geven schepenen van Aalst ten behoeve van Martinus van den Nieuwenhuysen een ontlastbrief af 'zijnde hij voornemens om zich in den huwelijksen staat te begeven' (naar Geldrop). In 1797 koopt Martinus te Aalst een perceel 'nieuwe erve' voor de

som van f. 29.12.0.. Enkele jaren later verkoopt hij deze grond weer voor in totaal f 98.12.0.

Martinus was linnenwever van beroep. Na zijn huwelijk woonde hij te Geldrop op de hoek van de Molenstraat en de Kruisstraat. Hij werd een van de voornaamste fabrikieurs in Geldrop en was mede-oprichter van een fabriekersgilde. Hij kocht en verkocht meermaalen stukken grond o.a. 'de Endepoel' onder Zesgehuchten. Op dat stuk grond werden de door hem, zijn zoon en zelfs nog door zijn kleinzoon vervaardigde linnenweefsels gewassen en gebleekt. Martinus werd bijna 67 jaar; zijn vrouw overleefde hem ruim 22 jaar.

XIV. *Amandus van den Nieuwenhuysen* (zoon van XIIIb.).

Geboren te Geldrop op 30 juni 1805. Gestorven te Geldrop op 11 juli 1867.

Trouwt te Geldrop op 14 mei 1843 met Maria Vissers uit Drunen, dochter van Godefridus en Cornelia Koensen.

Kinderen uit dit huwelijk:

1. Martinus. Geboren op 22 maart 1844. Volgt XV.
2. Cornelia. Jong gestorven.
3. Cornelia Oda Maria. Geboren in 1854. Huwt in 1878 Jan Schwan. Postdirecteur te Helmond. Later inspecteur P.T.T.

Amandus was 'fabriekur' van linnen en damasten weefsels.

XV. *Martinus van den Nieuwenhuysen* (zoon van XIV.)

Geboren te Geldrop op 22 maart 1844. Gestorven aldaar op 19 oktober 1882.

Trouwt te Geldrop op 10 juli 1871 Maria Goossens, geboren te Diessen op 20 januari 1848, dochter van Willem en Marianne Kouwenbergh.

Uit dit huwelijk zeven kinderen, van wie twee zoons: Willem en Josephus.

Martinus was linnen- en damastfabrikant.

BRONNEN

Uitgezonderd de cijsboeken van de Heren van Helmond, die zich bevinden in het gemeentearchief van Helmond, en de bewerking van het Kohier van de 100ste penning van Eindhoven, Woensel en Son, door drs. H. G. M. Hutten en J. Th. M. Melsen (Bijdragen tot de geschiedenis van Kempen- en Peelland), bevinden alle hieronder vermelde archivalia zich in het Rijksarchief te 's-Hertogenbosch.

1. Cijsboeken van de Heren van Helmond.
2. Leenregisters van de Hertogen van Brabant.
3. Oudste schepenprotocollen Son en Breugel.
4. Kohier van de 100ste penning te Son en Woensel.
5. Gerechdelijk Archief Son en Breugel.
6. D.T.B. registers Son en Breugel.
7. Notarieel archief Son en Breugel (Not. van Lith).
8. Schepenakten van Strijp en Aalst.
9. D.T.B. registers Strijp en Aalst.
10. D.T.B. registers Geldrop.

Loon-op-Zandse sprokkelingen 2

De dorpsbrand van 31 mei 1737

Drs. Leo E. E. Ligthart

Bronkhorst 14, 4901 DD Oosterhout

A. Inleiding

Hoe Loon op Zand er in het eerste kwart van de 18e eeuw uitgezien heeft weten we nauwelijks. Het beeldmateriaal is uiterst schaars voorhanden. Op landkaarten verschijnt *Venloon*, zoals het tot in de 18e eeuw heette, als een verzameling huisjes gelegen aan de verbindingsweg tussen Geertruidenberg en 's Hertogenbosch met een kerkje aan de Noordzijde en een kasteel aan de Zuidzijde getekend. Dit alles omgeven door 'bruijères', heidevelden.¹

Een Heer uit Hazerswoude, van wie we de naam niet kennen, beschreef het in 1732, als volgt:

'Den 14 September, sijnde Sondag, reeden wij 's morgens ten agt uren van Breda door het campement op Dongen en vandaar Loon op Zand, 't welk een dorp is. Daar pleysterde wij in de 'Veerkar' en lieten ons wat eeten gereed maaken, vermits het omtrent middag was, en terwijl het eeten gereedgemaakt wierd gingen wij wat door het dorp wandelen, en besaagen de kerk, daar niet veel raars aan te sien was, en na wij wat gegeten hadden klommen wij weer op de waagen en reden voorbij het kasteel tot Loon op Sant, 't welk een fraay gebouw scheen te sijn, en reeden toen al voort door een groot doch kreupel bosch en passeerde het dorpje Udenhout.

Toen quamen wij op een grootte, ruime hey, en des avonds omtrent ses uren in 's-Hertogenbosch'.²

De man zal wel niet beseft hebben dat een vijftal jaar later van dit dorp niet veel meer over zou zijn dan één rokende puinhoop waarvan alleen nog de kerk met het schoolhuis en drie huisjes achter de kerk overeind stonden.

De herberg waarin hij gegeten had, mogelijk dezelfde welke uitgebaat werd door *Cornelis Haansbergen*, herbergier en 'hospes in de toerkar', ging eveneens in vlammen op.

Hoe was een en ander in zijn werk gegaan?

B. De brand van 31 mei 1737

Het voorjaar van 1737 moet erg droog zijn geweest. Op vrijdag de 31e stond er bovendien nog een krachtige, schrale wind uit het Oosten. Het loopt tegen het middaguur. Iedereen is met zijn dagelijkse werkzaamheden bezig. Justinus van Gennip, drossaart van de Heerlijkheid Venloon, is net in de Herberg van Thomas en Allegonda van Vught (die daar met 9 kinderen woonden). Misschien gebruikte hij er het middagmaal of spoelde hij zijn dorst weg

met een stevige kan bier.³

Het zou ook kunnen zijn dat zij zaken van dorpsbelang bespraken. Thomas was nl. schepen. Dan is er plotseling paniek: het huis van Peter Poisson staat in brand!⁴

Mensen snellen rond met het schaarse brandblusmateriaal dat voorhanden is: brandemmers, trappen en haken. Maar er is te weinig water, want het was zo droog de laatste weken en veel van het brandblusmateriaal blijkt versleten of onvindbaar.⁵

De ramp voltrekt zich dan ook in minder dan een uur: de krachtige wind strooit kwistig vonken van brandend riet en stro rond, die zich gretig vastbijten in het volgende dak... en het volgende... en het volgende. Even na één uur is van de hele Noord- en Zuidzijde van de Kerkstraat alleen nog maar een verzameling nasmeulende puinhopen over. De meeste bewoners hebben door het snel om zich heen grijpen van het vuur eigenlijk alleen de tijd gehad het vege lijf te redden. Ze groepen samen op het open (heide)veld achter de woningen met wat inderhaast meegenomen spullen. Bekijks was er, ook in die tijd, al snel. De forse rookkolom moet tot in Dussen, aan de Zuidoostelijke hemel, zichtbaar geweest zijn.

De gezagdragers van de omringende plaatsen snellen toe, maar kunnen slechts constateren dat 'sulcx eene groote erbarmenis, elende en droefheydt is om aen te sien'.⁶

Die nacht slapen waarschijnlijk veel mensen onder de blote hemel en bouwen in de daaropvolgende dagen een primitief hutje van heideplaggen en half verkoolde materialen uit hun huizen. Wellicht vonden er een paar tijdelijk onderdak in de dorpschool en de paar huisjes die achter de kerk stonden; enkelen trokken in bij familieleden in naburige plaatsen.

Tot zover een overzicht van de gebeurtenissen op die rampzalige dag.

C. *Brandbaar Brabant*

Deze dorpsbrand te Loon op Zand staat niet op zich zelf. 'Het moet daar in Brabant een nogal licht ontvlambare zaak zijn', zullen de Hoog Mogende Heren van de Staten-Generaal wellicht gedacht hebben, toen zij op 6 februari 1732 een soort 'brand-preventie'-resolutie aannamen die de volgende aspecten behelsde:

1. Er moet een reglement per dorp of plaats zijn dat richtlijnen geeft hoe te handelen wanneer een huis of schuur in brand raakt.
2. De dorpsbestuurders kunnen bij overtreding van dit reglement een boete van ten hoogste f 3,- opleggen.
3. Elk halfjaar moeten schoorstenen, vuurplaatsen etc. door de bestuurders gecontroleerd worden.
4. Waterpoelen, brandputten etc. moeten in augustus of september schoongemaakt en uitgediept worden.
5. Er moeten nachtwakers of 'klapwakers' aangesteld worden.

6. Tot slot moeten de nodige brandgereedschappen (emmers, brandhaken, ladders) aanwezig zijn.

Is hierin niet voorzien, dan wordt 'met waerschouwinge' gezegd 'dat geen remissen uyt oorsaeke van Brand verleent sullen werden, ten sy altoorens gebleeken zy, dat alle voorsz. praecautien behoortlyk geobserveert en nagecomen syn'.⁷

Deze resolutie werd nogmaals op 24 november en 16 december 1756 en 30 mei 1761 aan alle regenten in de Meijerij uitdrukkelijk onder de aandacht bracht.⁸

In dit opzicht is het helemaal niet verwonderlijk dat n.a.v. de brand te Hilvarenbeek in 1792, Van Breugel, ontvanger van de gemene middelen in het kwartier van Oisterwijk, weigert om gunstig te adviseren aan Hare Hoog Mogenden, zolang aan de resolutie van 6 mei 1732 niet voldaan is. Deze resolutie was nota bene al *minimaal drie maal* per circulaire onder de aandacht van de dorpsbestuurders gebracht via de Kwartiervergaderingen. Wanneer Hilvarenbeek in 1792 een dergelijk reglement niet had was men daar op zijn zachts gesproken zeer nalatig geweest!¹⁸

Op grond van deze resoluties kunnen we aannemen, dat gedurende de 17e en 18e eeuw dorpsbranden van een behoorlijke omvang en met een zekere regelmaat voorkwamen.

Er waren voor de bestuurscolleges in Den Haag, kennelijk redenen genoeg om een algemene regeling, speciaal voor het gebied van de Generaliteit, te treffen. Deze branden lijken tot op heden min of meer aan de aandacht van de historici ontsnapt te zijn. Op zich is dit niet zo bevreemdend, de gegevens erover liggen in vaak zeer verschillende archieven opgeslagen (o.a. Algemeen Rijksarchief, Provinciale Archieven) die daarbij soms ook nog eens moeizaam toegankelijk zijn doordat de inventarisatie nog in de kinderschoenen staat. (Dit geldt soms voor Archieven van gemeenten, heerlijkheden en parochies.)

Toch zou een vergelijkende studie aan te bevelen zijn omdat deze rampen mede een grote rol gespeeld hebben in de sociaal-economische achteruitgang van het Generaliteitsgebied in zijn algemeenheid.

Zo zijn o.a. dorpsbranden bekend van Hilvarenbeek, Riel,⁹ Nieuw-Herlaar¹⁰ en Loon op Zand.

Schutjes maakt melding van de brand te Loon op Zand, doch vermeldt niet uit welke bron hij hiervoor putte.¹¹ Hij schrijft: 'Behalve twee veenbranden (die o.a. tot gevolg hadden dat de veeneconomie van het Vaartkwartier ((Kaatsheuvel)) ineens stortte) waarvan Oudenhoven gewaagt, barstte er den 31 Mei 1737... een felle brand uit, die in de Straat meer dan vijftig huizen aan kolen legde'. (Toevoeging tussen haakjes door auteur.) Dat getal van 50 is wellicht wat overdreven, in de officiële opgaven is steeds sprake van 42 huizen. Maar misschien heeft Schutjes hier de 13 schuren en 1 brouwerij bij opgeteld, die eveneens verloren gingen. Dan komt men ruim boven de 50 uit.

D. Oorzaken van de brand

Dat in korte tijd een brand kon ontstaan van een dergelijke omvang met een zo rampzalige afloop, valt uit een drietal factoren te verklaren. Op de eerste plaats werkte het weer niet mee. Het was lange tijd droog geweest, het bluswater was schaars en er stond een krachtige oostenwind. Een tweede oorzaak is gelegen in de bouwtechnieken van die tijd: het gebruik van zeer brandbare bouwmaterialen zoals riet en (bij geldgebrek als vervanging) stro en hout. Ten derde de dicht opeenstaande lintbebouwing langs de Kerkstraat, waardoor het vuur gemakkelijk kon overspringen. Daarbij nog geholpen door de kriskras tussen de huizen en langs de weg staande turf- en rijshoutopslagplaatsen. Kort nadat de brand uitge-raasd is, stellen Drossaart en Schepenen een onderzoek in hoe een en ander in zijn werk gegaan moet zijn. Zij komen terecht bij de al eerder genoemde *Peter Poisson*, die met vrouw en vier kinderen aan de uiterste zuidoost-kant van de Kerkstraat woonde, en bij hun burens *Maria en Peter de Leeuw*. (Laatstgenoemden woonden met een kind en een oude vrouw *Jenneke Peeter Stevensz* in een huurhuisje dat toebehoorde aan het kind van *Johannes de Graaf*.)

Hoewel de gezagsdragers hen 'ten scherpsten hebben geexamineert' komen ze niet veel te weten. Vast komt te staan dat de brand niet 'door negligentie soude wesen gecauseert'.¹²

Ook wordt duidelijk dat de oostkant van het strooien dak van het huis het eerst in brand gevlogen is. Drossaart en Schepenen komen dan tot een opmerkelijke verklaring. Zij 'praesumeeren met meer andere, dat, deweyle alhier tot Venloen zedert eenige jaeren herwaerts seer veel vagebonden en Lantloopers crimineelijck gestraft en met de doot geexecuteert syn, der selver complices (= mededplichtigen) tot een wraak wel mogten ondernomen hebben (soo als bevoorens daar wel dreijgementen sijn geschiet) om in desen Dorpe en wel namentlijk ter plaatse alwaar dese executie altijd geschiet is, brand te stigten'.¹³

Deze passage heeft mogelijk betrekking op de problemen die zich tussen 1722-1726 met de 'Heydens' (= zigeuners) in de omgeving van Loon op Zand voordeden.

Een aantal leden van de bende van 'De Wiite Veer' werd in deze plaats aangehouden, verhoord en gestraft of geëxecuteerd.

Door de intensivering van 'heidenjachten' in de Hollands-Gelderse grensstreek omstreeks 1720 namen vele heidens de vlucht in zuidelijke richting, een aantal van dezen streken neer in het oostelijk deel van het Ravensbos, niet ver van het gehucht de (Hoge) Zandschel (gebied ten Z.O. van 's-Gravenmoer, Z. Waspik lopend tot Z.W.-hoek 's-Grevelduin-Capelle). Een moerassig, uiterst lastig toegankelijk gebied, dat ook nog net op de grens van het Graafschap Holland en Staats-Brabant lag en daarmee een ideale plaats om een kamp op te slaan dat als uitvalsbasis kon dienen voor talrijke strooptochten in de omgeving.¹⁴ Deze zigeuners vermeng-

den zich waarschijnlijk met de zich daar ophoudende criminele elementen en vormden zowel een ware plaag alsook een aardige bron van bijverdienste (door heling en bewaren van gestolen goederen) voor de bevolking van de omringende dorpen.

Otto Juyn, toenmalige Drost van Venloen, had zich gedurende deze jaren nogal sterk gemaakt voor de vervolging van deze roversbende en was daarbij, onvermijdelijk, hard op wat corrupte tenen in de omgeving gaan staan. Wellicht waren de Drost van Gennip en zijn Schepenen nog steeds beducht voor een wraakactie van de heidenen en/of hun handlangers.

Op 3 april 1732 werd *Hendrik van Emmerik* alias *Heyn de Ruyter* gearresteerd en de 28e van die maand te Venloen opgehangen.¹⁵ (Overigens is het opmerkelijk dat een van de grotere helers te Venloen, Willem van Diemen, eveneens de Ruyter genoemd werd). Het was een knaap die nogal wat op zijn kerfstok had o.a. 'dieverij' van goederen en veldvruchten, bedelen en landlopen. Daarnaast was hij al eens 16 november 1730 te Breda voor dezelfde vergripen 'strengelijk gegeseld' en tot 30 jaar tuchthuis veroordeeld. Na vijf jaar had hij echter 'occasie... gevonden te evaderen' en was met zijn kornuiten en bijzit, die onder Teteringen woonden, op de oude voet verder gegaan. Zo hadden ze in Oosterhout op de heide *Philip Broda* 'diender of arme jager' zijn snaphaan afgenomen en hem ernstig met messen en stokken verwond. Zijn bijzit had dit geweer naderhand voor f 12,- en nog wat stuivers in Breda verkocht.¹⁶ Hoewel hij 'goedwillig sonder pijn of banden' had bekend, hadden twee geconsulteerde rechtsdeskundigen geadviseerd dat het beter was hem maar op te knopen, mede vanwege het voorbeeld-karakter van een dergelijke straf. In onze ogen een nogal rigoreuze maatregel, in die tijd echter gebruikelijk.

Misschien riep hij, net voor de trap onder de galg werd weggetrokken, zijn 'broeders' op tot wraak. Het kan ook zijn dat naderhand een voorbijkomende landloper, bij het zien van zijn lijk, bezwoer met zijn spitsbroeders wraak te zullen nemen.

Het scheen wel meer de gewoonte te zijn in die tijd om bij ongenoegen over de rechtspleging te dreigen heel de boel in de hens te zullen steken. Van Gils maakt hiervan ook melding.¹⁷

De mogelijke schuldigen blijken in ieder geval niet meer te vinden en Loon op Zand blijft, lettelijk en figuurlijk, met de puinhoop zitten.

E. *Gevolgen van de brand*

De indianers van het request bij de Staten-Generaal geven de gevolgen weer: 'Dat sy voor het meer deze gedeelte reets tot de uiterste armoede en elende syn gebragt, en genootsaakt om met hunne huys vrouwen en ongelukkige Familien hun *brood aan huysen te gaan bidden*. En dat genoegsam alle buitenstaat sijn, om

sig eenigermaten van de voorschreven geledene *schade te herstellen* en sulx het geschapen staat, dat het voorschreven geheele quartier, uitmakende een groot gedeelte van den Dorpe van Venloon voorschreven, voor de ongelukkige supplianten aldus reddeloos, en buiten eenige hoope van herstelling, onder desselfs tuine begraven sal blijven. En dat dus ook de Landerijen aldaar, (sodie aan de supplianten in eigendom syn toebehorende, als die sommige onder hen van anderen in huure of pagt sijn besittende; vermits der supplianten uitterste miserie en armoede) door hen sullen moeten werden geabandonneert, en bij gebrek van ingeseten en aldaar, *ganschelijk staante geraken buiten culture*. En dus binnen korten sullen weren geheellijk desert en vervolgens ook staan te geraken tot der selver primitieve natuure *sijnde een dorre en schrale heijde*. Welke niet, als met veele onkosten en arbeid kan worden bebouwt en dan nog vooral indese bedroefde en neeringsloose tijden naawlijx genoeg kan worden instaat gehouden, om daer van *de jaarlijxe verpondingen, beeden en verdere lasten*, so aan den Lande als andersints op te brengen... (Cursivering en auteur).¹⁸

De gevolgen laten zich dus in het kort samenvatten als:

1. Gebrek aan voedsel.
2. Grote problemen met de herbouw van de huizen.
3. Gevaar voor het in verval raken van de cultuurgrond.
4. Onmogelijkheid in deze situatie allerlei belastingen opbrengen.

We laten deze punten in het kort de revue passeren:

Stokkende voedselvoorziening en het in verval raken van cultuurgrond

Op de schrale, hoger gelegen diluviale zandgronden was de voedselvoorziening van ouds her al een probleem geweest.

Het areaal bruikbare grond, was, ondanks de ontginningen die het gevolg waren van de agrarische hoogconjunctuur tussen 1550 en 1650, relatief klein gebleven en sterk versnipperd. Bovendien was gebruik van deze schrale zandgrond alleen maar mogelijk bij een regelmatige bemesting. In de hauseperiode was de vraag naar zuivelprodukten en vlees hoog geweest. Er viel geld te verdienen zodat ook de keuterboeren hun veestapel (en daarmee de mestproduktie) op peil konden houden. Toen de agrarische depressie na 1650 (mede onder invloed van de oorlogshandelingen in het zuiden) doorzette, deed dit de bemestingsmogelijkheden verminderen, de toch al kwetsbare zandgronden werden snel uitgeput.

De agrarische opbrengsten duikelden omlaag, terwijl de prijzen voor levensmiddelen verdubbelden of verdrievoudigden. Tegelijkertijd waren er heel wat monden om te vullen (8 tot 12 kinderen per gezin was geen uitzondering). Gevolg: een bevolking die bij voortduring aan de rand van het bestaansminimum leefde.

Dit komt niet alleen tot uitdrukking in de hoge kindersterfte, maar

ook in een verhoogde bevolkingsdruk, die op haar beurt weer een gestadige uitstoot van bevolking veroorzaakte.¹⁹

Wanneer we tegen deze situatie een dorpsbrand projecteren waarbij nagenoeg alles verloren ging: zaaigoed, vee en werktuigen, dan laat de uitkomst zich niet moeilijk raden: regelrechte hongersnood. Daarnaast de onmogelijkheid het moeizaam ontgonnen land te blijven onderhouden. Waar de mens het moet laten afweten, herneemt de natuur snel haar oude rechten. Zeker in de omgeving van Venloon, dat niet voor niets *Loon op Zand*, genoemd werd na het oprukken van de zandverstuivingen in de 15e eeuw.

Problemen met de wederopbouw

In een tijd waar een inboedel en opstalverzekering nog onbekend waren, stonden de gedupeerde bewoners voor de bijna onmogelijke taak hun huizen en schuren te herbouwen. Zeker niet iedereen had de befaamde oude sok met geld onder zijn beddeplank liggen waaruit hij een eerste aanbetaling voor de herbouw kon doen.

(Slechts in twee gevallen wordt vermeld dat er 'contante penningen' bij de inboedel verloren gegaan zijn. Zie lijst gedupeerden no 17 en 61.)²⁰

Geleend geld was in die tijd ook al duur en het verloren gaan van de dingen waarmee zij nering moesten doen, ontnam de bewoners het uitzicht op een min of meer regelmatige bron van inkomsten waarmee een geldlening afbetaald zou kunnen worden. In dit licht moet dan ook het verzoek aan de Staten-Generaal gezien worden om 'So binnen het ressort van de Generaliteit, als in de respectieve provincien van de unie, bij de goeddadige personen, onder adhibitie van de nodige procaute, een collecte voor de ongelukkige supplianten te mogen doen'.²¹

Om de aard van financiële problematiek, samenhangend met de herbouw, wat duidelijker weer te geven volgen hier een tweetal voorbeelden:

1. In januari 1738 wenden de voogden van *het kind van Johannes de Graaf* (no 27), te weten *Geeraerd van de Graef* en zijn vrouw *Annamarij Janse Kennekens* (no 26), zich tot Drossaart en Schepenen van Venloon met het verzoek een perceel 'hooy ofte Weylandt gelegen in den dorpe van Besooyen' te mogen verkopen waarin 'voornoemd minderjarig Kindt voor een twaalfde part geregtigh was'. Zij zijn van mening dat de f 300,- die zij ervoor kunnen krijgen 'beter en de Oirbaerder souden konnen gebruyken aen het opbouwen van seecker huyske, gestaen hebbende in de Straet alhier en 't welcke door den Droevigen Brandt voorlede jaar alhier sijn de is geworden verteert en in de assche gelegd'. Hun verzoek wordt 12 februari 1738 toegewezen.²²
2. Van heel andere aard is het probleem van *Jan Oerlemans* (no 50), die een huis en schuur aan de zuidzijde van de Straet had, 'de heijboudems daar aangehoorende waarvan hem... het

geregte derde part is in eigendom toebehoorende'. (Het andere tweederde deel bezat hij ook via testamentaire beschikking van zijn zuster.)

Heel dit bezit zou bij z'n overlijden overgaan naar 'den Grooten Armen' van Venloon. Wanneer zijn huis niet herbouwd wordt, zouden 'de landerijen niet wel herbouwt ofte gecultiveert... konne worden, waardoor dan den armen naarsijn overleijden merkelyk benadeelt soude sijn'. Hij wil zijn huis wel weer herbouwen en daar f 300,- voor lenen, maar wenst dan wel zekerheid te hebben, dat zijn vrouw *Jenneke Jan Hamers* of hij zelf daarvan geen schade zal hebben. Langstlevende moet het vruchtgebruik van het gehele bezit hebben en na het overlijden van langstlevende moet de Armenzorg het resterende bedrag van de lening afbetalen. De Armmeester *Gerrit Verhoeven* gaat daarmee akkoord.²³

Sterk verhoogde belastingdruk

De Generaliteitslanden kenden in navolging van de leden der Unie in zijn algemeenheid twee vormen van belasting: de grondbelasting, meestal 'verponding' genaamd en een reeks van verbruiksbelastingen bekend onder de naam 'gemene middelen'.²⁴

De verponding werd geheven op onbebouwd en bebouwd eigendom, volgens lijsten (cohieren) die min of meer de grootte en de opbrengstcapaciteit van het goed benaderden.

De gemene middelen moesten o.a. betaald worden over rundvee (hoorngeld), granen (gemaal), wijn, bier, zout, zeep, brandstoffen, bouwmaterialen (grove waren), vis, olie, boter, tabak etc.

Het grote probleem van deze belastingen, voor met name de Generaliteitslanden, was dat zij volgens de normen der Unie geheven werden en over het algemeen als hoog werden beschouwd. Een gemiddelde Brabantse boer raakte ongeveer tweederde van zijn inkomsten kwijt aan de belastingen.²⁵ Belastingontduiking, mede door de hoogte van de lasten, was ook toen al een voorkomend euvel. Zo klaagt de Drossaart van Venloon *Justinus van Gennip* in de vergadering van Schepenen op 2 december 1739 over het feit dat verscheidene ingezetenen hun bezit niet correct hebben opgegeven of zelfs verzwegen hebben.²⁶ Bovendien had de inning van deze belasting plaats bij verpachting. Het particulier voordeel van de belastingfunctionarissen was op die manier sterk met de inning van de gelden verbonden.

Alles bij elkaar genomen remde deze ongekend hoge belastingdruk iedere sociaal-economische vooruitgang in het zuiden van het land af, dat toch al sterk te lijden had onder de op en neer golvende strijd tijdens de 80-jarige oorlog. Ook na 1648 werden de Generaliteitslanden nog meer dan een halve eeuw geteisterd door o.a. Franse legers en vonden pas rust na de Spaanse Successieoorlog (1713). Het regende dan ook verzoeken via de *Leen en Tolkamer* (die in de Meierij het toezicht op de belastingheffing

uitoefende) bij de *Raad van State* om verlaging van de belastingdruk (remissie van verpondingen en beden). Zo hadden de Hoog Mogenden op 5 oktober 1736 aan Loon op Zand 'gepermitteert om te slaan viervijfde parten van een geheel verpondingh'. Deze ging in met het jaar 1737 en wel voor de tijd van 10 jaar.²⁷ Op een gegeven moment waren er zelfs voorgedrukte formulieren bij de Leen en Tolkamer in gebruik waarop de desbetreffende plaats het deel van de remissie zo ingevuld kon worden.²⁸ Een brand van een dergelijke omvang dompelde het gehele dorp in een dermate grote en algemene armoede dat de belastingen onmogelijk opgebracht konden worden. De bewoners van Loon op Zand vragen dan 'uit billijk mededogen' verdere remissie van verpondingen, beden en verdere lasten omdat die 'schoonal voor eenige jaren verleent wordenden, egter in verre na niet soude kunnen toereiken tot eenig redres van der supplianten geledene schade en ruïne'.²⁹

F. *Stappen van de plaatselijke overheid*

Uit het voorafgaande zal al wel duidelijk geworden zijn, dat het voor de plaatselijke overheid nagenoeg onmogelijk was om de nood op een of andere wijze te lenigen. De middelen ontbraken daarvoor ook al omdat het geld voor de dorpskas door de inwoner zelf opgebracht moest worden: financiële reserves kende men nog niet.

Het enige dat men rederlijkerwijs kon doen was preventieve maatregelen nemen om een brand van dezelfde omvang in de toekomst te voorkomen. In Loon op Zand bestonden deze maatregelen uit het hernieuwen(?) van de brandpreventie-ordonnantie en het aanstellen van nacht- of klapwakers. Beide zaken zijn trouwens terug te voeren op de hiervoor vermeldde resolutie van de Staten-Generaal d.d. 6 februari 1732.

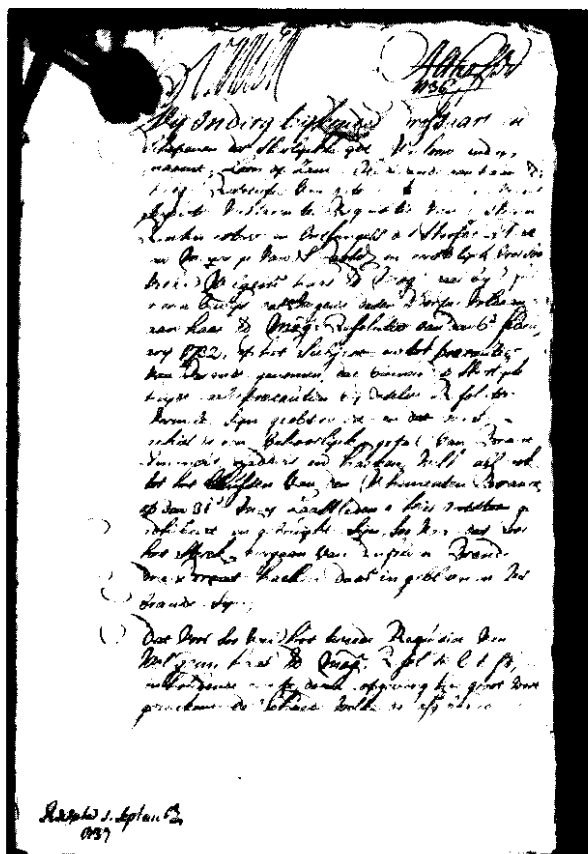
We bespreken deze twee maatregelen in het kort:

a. *De 'Ordonnantie sou tot voorkoominge, als in Cas van Brandt'*

Op 10 augustus, ruim twee maanden na de brand, vernieuwen Drossaart en Schepenen de bestaande ordonnantie. Ik waag het te betwijfelen of er hier wel sprake is van een vernieuwing.

Voor de hand liggend lijkt het me te veronderstellen dat de resolutie onder de druk van de procedure bij de Raad van State tot stand is gekomen. Deze vroegen nl. op 2 augustus (8 dagen vóór de bovengenoemde ordonnantie van Drossaart en Schepenen) aan *Weveringh van Holy*, de rentmeester-generaal van de Meijerij, of er wel voldaan was aan het gestelde in de resolutie van 6 februari 1732.

De rentmeester-generaal speelde deze vraag door aan de plaatselijke gezagdragers, die als antwoord op 1 september niet het gevraagde reglement overleggen, doch slechts een verklaring dat 'alle *praecautien* bij deselve Resolutie, zijn geobserveert en dat sulx alhier is, een behoorlijk getal van Brantemmers, Ladders en haeken'.³⁰ (Zie afb. 1.)

Afb. 1. Verklaring regenten van Loon op Zand m.b.t. toestand blusmateriaal en brandpreventie, dd. 12 augustus 1737. Gevoegd bij missieve aan Raad van State. A.R.A. Inv. 830, II, Ingekomen missieven. (Foto: F. H. L. de Keyser, Breda)

Dat was maar zeer ten dele waar! Aan de eis van nacht- en klapwakers werd bijv. op 2 december 1739(!) voldaan.³¹

Verder valt uit art. 17 van de ordonnantie van 10 augustus op te maken dat het met het brandblusmateriaal op de dag van de brand droevig gesteld was (zie noot 5), terwijl de gezagsdragers ten opzichte van de Raad van State verklaarden dat al het blusmateriaal gebruikt is, doch dat drie brandhaken 'door het sterck overgaan (van het vuur) daarin gebleven en verbrandt zijn'. (Zie noot 30.)

Een minder 'hard' argument in deze is eveneens het feit dat de ordonnantie van 10 augustus eigenlijk te rommelig, te ad hoc is samengesteld om voor een hernieuwing van een lang bestaande regeling te kunnen doorgaan. Deze zou dan beter doordacht, met een duidelijker onderscheid tussen hoofd- en bijzaken, tot ons gekomen zijn. We bespreken de ordonnantie nu in het kort. Deze

begint met een letterlijke aanhaling van de tekst van de resolutie der Staten-Generaal van 6 februari 1732. Een korte inhoud daarvan gaven we al in de derde paragraaf van dit artikel. Dan volgen de hierna genoemde 20 tal artikelen.

1. De pijp wordt, ook als deze afgedekt is met een kapje, taboe verklaard voor elke situatie waar, binnen of buiten, brandbaar materiaal aanwezig is.
2. Er mag in stallen of schuren slechts gebruik gemaakt worden van een met glas of hoorn afgedekte lantaarn.
3. Vuur mag alleen aangelegd worden op een goed geconstrueerde vuurplaats. De schoorstenen moeten minstens twee maal per jaar geveegd worden.
4. Een bak- of brouwen binnenshuis moet van steen zijn en de brandstof daarvoor moet er ver genoeg van afliggen.
5. Het hekelen of swonken van vlas mag niet bij een lantaarn of open vuur gebeuren.
6. Hete as mag alleen in stenen- c.q. lemen ashuisjes of kuilen gestort worden. Echter zo dat de wind er niet bijkan.³²
7. Hooi, stro, hout en turf moeten minstens vier voet van de vuurplaats liggen die van dikke stenen muren voorzien moet zijn.
8. Opslag van hooi, stro, turf en hout mag niet in nauwe straten gebeuren of bij huizen. De turfschuren langs de openbare weg moeten vóór mei 1738 met stenen of lemen muren omgeven zijn.
9. Het rondgaan langs de huizen in november ter ere van het St. Maartenfeest (11 november) om brandstof voor grote vuren te verzamelen alsmede het aanleggen van deze vuren is verboden.
Herders mogen geen vuur in de buurt van de bebouwde kom of op de gemeenschappelijke (heide)gronden aansteken.
10. In de bedstee is vuur taboe, alleen een (gesloten) lantaarn is toegestaan. De bedstee mag niet met hooi of stro bedekt zijn.
11. Spleten of scheuren in schoorstenen en ovens moeten binnen een week na het afkondigen van deze verordening gerepareerd worden.
12. Tweemaal per jaar worden alle schoorstenen en vuurplaatsen door Drossaart en Schepenen gecontroleerd. Reparatie dient op kosten van de eigenaar te geschieden; bovendien loopt degene die ingebreke blijft de kans een boete te krijgen. Wanneer er een fout aan schoorsteen of vuurplaats geconstateerd wordt, mag daarin niet meer gestookt worden totdat deze gerepareerd is.
13. Wanneer iemand van de bewoners merkt dat zijn buurman of dorpsgenoot nalatig of onwillig is m.b.t. deze verordening, dan moeten zij dit onmiddellijk aan de plaatselijke overheidsfunctionarissen doorgeven.
14. De waterputten, poelen en kuilen moeten ieder jaar schoongemaakt en uitgediept worden. Elk jaar zal dit gecontroleerd worden zoals vanouds.
15. Door kwaadwillende mensen wordt op de heide weleens vuur gestookt, zodat er schade aan bomen en planten ontstaat. Ook graaft men kuilen in de wegen. Dit is verboden, net zoals het verbranden van stoppelvelden of hooi 's nachts.
16. Omdat tijdens het Nieuwjaarsfeest 's avonds en 's nachts nogal wat mensen met licht langs de huizen gaan om Nieuwjaarsliedjes te zingen en zich daarbij nogal wat vechtpartijen voordoeden, wordt het aan iedereen verboden na zes uur 's avonds langs de huizen te gaan zonder een veilige lantaarn. Er mogen geen Nieuwjaarstekens op ramen en deuren geschilderd worden, alleen op die plaatsen waar de bewoners dat goed vinden. Na tien uur 's avonds mogen de herbergiers geen wijn, bier of sterke drank meer schenken.
17. Omdat de brandhaken en andere brandblusmaterialen voor het grootste deel onvindbaar of versleten zijn (!), moeten de collecteurs op koste van de gemeente vier ijzeren brandhaken met een steel van jong hout en twee ladders maken.
Deze spullen zullen op de volgende plaatsen bewaard worden:
Voor het *Straatkwartier* (dat is de Kerkstraat en omgeving) in de Kerk een ladder en twee haken.
Voor het *Vaartkwartier* bij Jacob Colter een haak.

Op de *Kaatsheuvel* bij *Huijbert Verhaagen*, corporaal, een ladder.

Aan de *Loonsedijk* bij *Hendrik de Jongh* een haak.

Deze materialen moeten volgens verordening van de Drossaart geconstrueerd worden en mogen niet voor andere doeleinden gebruikt worden. Uittelen is eveneens verboden. Wanneer het brandblusmateriaal kapot is moet het onmiddellijk worden gerepareerd.

Bij brand mag iedereen het materiaal pakken en gebruiken.

18. In ieder huis moet een koperen ketel of emmer zijn. Wanneer er brand uitbreekt, moeten de burens onmiddellijk gewaarschuwd worden. Ook moet de dichtstbijzijnde gezagsdrager gewaarschuwd worden. Dan wordt er groot alarm gegeven: de klok wordt geluid en de trommels worden geroerd of de hoorn wordt geblazen. Uit ieder huis moet zowel overdag als 's nachts op zijn minst één persoon komen met de emmer, koperen ketel of schop. Bij nacht moeten brandende lantaarns achter ieder raam of bij iedere deur geplaatst worden (om de blussers bij te lichten waarschijnlijk).
19. Overtreders en degenen die deze verordening tegenwerken zullen bij iedere overtreding een boete van f 3,- moeten betalen.
(*Dat kon dus fors oplopen!*) *De helft van deze boete gaat naar de Schout en de andere helft naar de aanbrengrer. (Sic!)*
Ouders zijn aansprakelijk voor hun kinderen, de werkgever voor zijn werknemers (knechten, herders, dienstmeiden).
20. De verordening zal zowel opgehangen alsook voor de kerk aan het volk voorgelezen worden zodat niemand kan zeggen dat hij er geen weet van had.

Zoals we hiervoor al opperden, er zit zo weinig logische opbouw in deze resolutie dat men zich niet aan de indruk kan onttrekken dat Drossaart en Schepenen bij elkaar zijn gaan zitten en aan het 'brainstormen' gegaan zijn rond het thema brand, alles wat hun op dat moment als zinnig te binnen viel als artikel opnemend in het notullenboek.

Bij een drietal artikelen staan we even stil.

Uit artikel 15 blijkt mede de zorg die men voor de omringende heide voelde. Deze heide was niet zomaar een wildernis waaraan men geen enkele aandacht besteedde. De instandhouding van de heide was een zaak van levensbelang, omdat zij een belangrijke rol in mestproductie speelde.

Tijdens de lange winter 'scheet het vee d'r eigen omhoog' in de potstal. De uitwerpselen nl. die het produceerde werden regelmatig overdekt met allerlei organisch materiaal zoals heideplaggen, schors, bladeren. De stampende beesten zorgden voor de rest, nl. een goede menging van al deze spullen tot een geschikte mest, die in het voorjaar over het land verspreid werd.

Om tot een regelmatige adequate bemesting te komen was er in die tijd voor elke ha. bouwgrond 25 à 30 ha heide nodig ter levering van het nodige strooisel voor de stal. Voor een gemiddeld keuterboertje betekende dat zo'n 6 à 8 loopense hei! (1 loopense = 1 are).³³

Mede om deze reden bleef het areaal ontgonnen grond in de diluviale zandstreken (ook tijdens de agrarische hoogconjunctuur 1550-1650) relatief klein. Daarnaast was de hei leverancier van andere nuttige zaken zoals plaggen om de daknok te dekken, hout voor de haard, wit zand om op de vloer te strooien, twijgen voor bezems, leem voor smeersel van vakwerk en zeker geen onacht-

zaam gehanteerd vuur in het heidegebied.

Artikel 9 en 16 geven ons enige informatie over folkloristische gebruiken in het Loon op Zand van de 18e eeuw, en dat is bijzonder boeiend. In deze artikelen is sprake van het St. Maartenfeest en gebruiken rond de jaarwisseling. Eerstgenoemd feest staat aan het begin van een reeks midwinterwende-vieringen, die zich van 11 november tot het begin van Vastentijd uitstreken. (Het St. Nicolaasfeest, de jaarwisseling en Driekoningen behoren hier ook toe.) In deze feesten zijn een of beide van de navolgende aspecten herkenbaar die ook in de artikelen 9 en 16 van de Loon-op-Zandse brandpreventieresolutie aan de orde komen:

1. *Het houden van rondgangen of 'ommetochten'* langs huizen waarbij het aanleggen of meevoeren van vuur, zwaaien met lichten en fakkels belangrijke elementen zijn. Grolman, brengt dit in verband met overblijfselen van heidense anemistische riten, die tot doel hadden de boze geesten te verdrijven die de aarde in de donkere winterperiode bevolkten.
2. *In het geven van geschenken*, overbrengen van wensen, het vragen naar (zingen om) snoep, brandbaar materiaal of een fooi, ziet dezelfde auteur een overblijfsel van vruchtbaarheids-riten die dienden om een goed en vruchtbaar jaar af te smeken. In art. 16 van de resolutie is ook sprake van het 'op deuren en vensters eenige soogenaamde *Nieuwekaars teijkens* schrijven'. Een vluchtig onderzoek in folkloristische literatuur leverde niets bruikbaars op: H. Kunst en een onbekende auteur schrijven in resp. de '*Sint Geertruydsbronnen*' en '*Aredaniana*' van 1926 wel over het Nieuwjaarszingen in W.-Brabant en het ontaarden van dit volksgebruik in bedelpartijen die uitliepen op dronkenschap, doch reppen met geen woord over het schilderen van tekens op huizen.³⁴ De al eerder genoemde Grolman en ook v. d. Graft geven geen informatie over dit gebruik. Bij toeval vond ik een drietal afbeeldingen die waarschijnlijk te identificeren zijn met dit fenomeen, zowel *De Jooide* als *Van Rooijen* drukken in hun boeken foto's af van tekens op de muur, rond een raam of naast de deur, die in verband gebracht worden met een oud 'heidens' gebruik: door het aanbrengen van dergelijke magische tekens zou men het kwaad - de kwade geesten - kunnen keren. Ik ben zo vrij te veronderstellen dat het hier hetzelfde Nieuwjaarsgebruik betreft. (Zie afb. 2.)

b. *Het aanstellen van Nachtroepers en Klapwakers*

Hoewel het aanstellen van deze bewakingsfunctionarissen in een tweetal resoluties verplicht gesteld was (14 oktober 1717 voor het Kempenland en 6 februari voor de gehele Generaliteit) heeft het in Loon op Zand nogal wat voeten in de aarde gehad voor het zover was. De reden hiervoor is niet duidelijk. Ruim tweeënhalf jaar na de brand bepalen Drossaart en Schepenen dat 'by provisie' binnen deze Heerlykheyt sullen werden aangesteld twee nagt-roepers, als

Afb. 2. Haansche Hoef te Dongen, augustus 1905. Het teken naast de deur zou een magisch symbool zijn om het kwaad - de kwade geesten - te keren. Let ook op het gebruik van brandbaar materiaal in de bouw: rieten daken, pleisterwerk versterkt met gevlochten tenen.

(Foto: A. Smits, Stedelijk en Bissch. Museum Breda)

namelijk een aan de straat en een op den Ketsheuvel. Op soodanig tractement of salaris als bij een Regelement daar van te formeren sal werden vastgesteld. En voor soo veel aangaat dan Loonschendijk, soo wert Wouter de Haan nagtroeper tot Vrijhoeven, gepermitteert en des noodt geauthoriseert om aan den voornoemde Loonschen Dijk mede te roepen, op soodanig salaris als... sal werden gereguleert' (cursivering auteur). Een voorlopige oplossing dus, in afwachting van een definitief reglement, iets dat overigens weer een paar maanden op zich liet wachten: Het is dan begin februari 1740 geworden. We geven dit reglement in het kort weer.³⁵

1. In de zomer, van half april tot één oktober, moeten de nachtroepers tussen 23.00 en 03.00 rondgaan. In de winter tussen 22.00 en 04.00. Die van het Straatkwartier moet aan de oostzijde van de Kerkstraat beginnen en tot het laatste huis westwaarts lopen, daarna moet hij naar het kasteel toegaan.
2. Op de Kaatsheuvel loopt de nachtroeper van west naar oost.
3. De functionaris van de Vrijhoeve loopt de Loonsedijk zoals hij vanouds gewend is.
4. Tijdens de rondgang kleppen zij met een houten klepper en roepen de tijd af.
5. Bij ruzie, op straat of in de herbergen, worden zij geacht die zo veel mogelijk te sussen en de Drossaart, Vorster, Korporaal (waarschijnlijk Hoofd van de Burgerwacht) of een van de dichtstbij zijnde Schepenen daarvan in kennis te stellen.

6. Wanneer er dieven, rovers of ander gespuis rondloopt, moeten deze aangehouden worden. Bij tegenstand moet er terstond hulp ingeroepen worden; in geval van nood en achtervolging mogen ze hun geweer gebruiken.
7. Bij brand of andere rampen is de Klapwaker verplicht dit bij het eerste beste huis te melden. In de Kerkstraat moet hij terstond de klok gaan luiden, op de Kaatsheuvel en de Loonsedijk zoveel mogelijk herrie maken om de mensen uit de slaap te wekken.
Van de bewoners wordt verwacht dat zij toe komen snellen met het vereiste brandblusmateriaal, doen ze dit niet of zijn ze onwillig, dan moet de Drossaart hiervan op de hoogte gesteld worden.
8. Klapwakers krijgen een lijst waarop de bedragen staan die elke burger voor de diensten van deze ambtenaar moet betalen. De Klapwakers halen dit geld zelf wekelijks op. Wanneer iemand niet betaalt of onwillig is dit te doen moeten daarvan de dorpsbestuurders in kennis te gesteld worden die dan passende maatregelen kunnen treffen.

Uit deze ordonnantie zal wel duidelijk geworden zijn dat de Klapwakers, Klepperlieden (ook wel Nachtwakers of Nachtroepers genaamd) een ruimere functie hadden dan brandwacht. Zij waren verantwoordelijk voor de nachtelijke, openbare orde en veiligheid van de burgers en zouden als een soort voorloper van onze politie-agent beschouwd kunnen worden.

Dit was niet alleen in Loon op Zand zo, inhoudelijk bestaan er grote overeenkomsten tussen de ordonnantiën van laatstgenoemd dorp en bijv. die van Breda³⁶ en Delft.³⁷

In een dorp als Loon op Zand, waar de bewoners toch al de grootste moeite hadden om de eindjes aan elkaar te knopen (zeker na de grote brand), moest deze laatste bepaling natuurlijk op het nodige verzet stuiten. De wekelijkse collectie betekende in ieder geval een verzwaring van de totale lasten die per gezin opgebracht moesten worden. Hoe groot de bijdrage nu precies was is niet bekend.

De inkt waarmee het reglement werd geschreven was nog maar ternauwernood opgedroogd of *Cornelis Reijns* en *Coen van Boxtel* (die naast *Wouter de Haan* als klapwakers waren aangesteld) maakten hun opwachting bij Drossaart en Schepenen. Ze beklaagden zich erover, dat in het Straatwartier *Nicolaas Sal* (Scel?), *Stoffel de Leeuw* (no 40), *Jenneke Peeter Steevens* (no 60), *Lambert Nouwens* (no 49), *Philip Coquel* (no 10), *Dingeman van Struyien* (?), in Kaatsheuvel de *Wed. Joost Kouwenbergh*, *Magiel Swaart*, *Arnoldus Orlemans*, *Geert Verhoeven*, *Peter Orlemans*, *Martinier van Cleef*, *Geerit van Hal*, *Cornelis Herkx*, *Ad Kouwenbergh* en *Floor de Genser* niet de wekelijkse bijdrage wilden voldoen. De Nachtwakers zelf hadden daar al verschillende keren in nette bewoordingen om gevraagd, maar dat had geen enkel effect gesorteerd. Er werd besloten, dat de Vester (Aard van Rijswijk no 57) hen officieel zou vorderen te betalen; deden ze dit niet, dan zagen Drossaart en Schepenen zich 'genoodsaakt...', daar in soodanig te voorzien als bevonde sal werden te behoren'. Wat dat nu precies inhield, wordt niet duidelijk. Hoe het verder afliep met de onwillige betalers staat evenmin ergens opgetekend.

Overigens was het feit dat beambten zelf met de pet rondgingen bij

de burgerij om hun traktement op te halen niet zo uitzonderlijk. Die tien Bredase Kleppermannen moesten dit, om de vier weken, eveneens zelf doen.³⁸

In het algemeen kan men stellen dat in die tijd elke plaatselijke gemeenschap bevoegd geacht werd tot het heffen van hoofdelijke omslagen al naar gelang de welstand der eigen ingezetenen, tot dekking van huishoudelijke behoeften.

(wordt vervolgd)

NOTEN

Gebruikte afkortingen:

- A.R.A. =Algemeen Rijks Archief, s-Gravenhage.
 G.A.B. =Gemeente Archief Breda.
 G.A.D. =Gemeente Archief Delft.
 G.A.L. op Z. =Gemeente Archief Loon op Zand.
 R.A.N.B. =Rijks Archief Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch.

1. *Brabantia Illustrata* I, Bataafs Brabant West, 1810 (1) Inv. 231 ook Generaliteitsland Brabant West, 1794, Inv. 261. Beide aanwezig in de verzameling van Het Noordbrabants Genootschap, 's-Hertogenbosch.
2. Uit: *Taxandria*, jrg. 2, 1895, 233. Eveneens opgenomen in *De Klopkei*, jrg. 2, 1978, 107.
3. Zie: Verklaring van de Drossaart, d.d. 4 juni 1737, gevoegd bij het request aan de Staten-Generaal van dezelfde datum; A.R.A. Archief Staten-Generaal, Inv. no. 7770, Liassen Requesten.
4. Zie: Verklaring van Drossaarden, Schouten, Borgemeesters en Schepenen van o.a. Dussen, Sprang, Baerdwijk, Waalwijk d.d. 4 juni 1737 gevoegd bij missieve aan de Raad van State, d.d. 8 september 1737; A.R.A., Archief Raad van State, Inv. no 830, II, Ingekomen Missieven.
5. Zie: Art. 17, van de 'Ordonnantie soo tot voorkoominge als in Cas van Brandt' d.d. 10 augustus 1737 in het Notulenboek.
 G.A.L. op Z.; Voorl. inv. no 24, geen fol. nummer.
6. Zie noot 4, met name fol. 1 v, van de genoemde verklaring.
7. A.R.A. Archief Staten-Generaal, Inv. no. 3787; Gedrukte resoluties.
8. Zie ook: Resolutie d.d. 30 mei 1761, R.A.N.B. Archief Kwartier van Oisterwijk; Inv. no 89, Bundel Resoluties.
 Zie: Gils, J. van, *De slachtoffers van de grote banden te Hilvarenbeek. De Brabantse Leeuw*, jrg. 30, 1981, 141-157 en 193-200, met name 197.
9. Zie artikel van Gils, noot 8.
10. R.A.N.B. Archief van de Raad en Rentmeester Generaal, Inv. no. 509. Buitengewone rampen, o.a. Nieuw Herlaar, 1716.
11. Zie: Schutjes, L. H. C., *Geschiedenis van het Bisdom 's-Hertogenbosch* dl. 4. St. Michielsgestel, 18, 746. Van Heurn maakt in zijn *Historie der Stad en Meyerije van 's-Hertogenbosch*, (Utrecht, 1758) geen melding van deze dorpsbrand.
12. Zie verklaring Drossaart en Schepenen d.d. 15 augustus 1737, fol. 2, gevoegd bij de missieve aan de Raad van State; A.R.A., Archief Raad van State. Inv. no 830 II, Ingekomen missieven.
13. Zie verklaring Drossaart, d.d. 4 juni 1737; Fol. 2, (Noot 3).
14. Zie voor een uitgebreid overzicht: Kappen, O. van, *Geschiedenis der Zigeuners in Nederland*, Assen, 1965, met name hoofdstuk 8 en 9.
15. E.e.a. valt op te maken uit de dorpsrekening van 1737.
 G.A.L. op Z. Voorl. inv. no. 264. Hierin worden alle posten tot op de duit verantwoord door de gerechtsbode; het ophalen en weer insluiten van de gevangene voor verhoor en vonnis, galgenmaal, vervoer naar de galg, ophalen van het lijk, etc.
 E.e.a. is ook te vinden in het gerechtelijk archief, R.A.N.B., R2 Loon op Zand, (zonder fol. no).

De dorpsbestuurders konden deze kosten kennelijk verhalen op de centrale overheid. Dezelfde zaak werd in de kwartiervergadering besproken. (Zie: R.A.N.B., Archief Kwartier van Oisterwijk, Inv. no 10; Register resolutiën 1737). En uiteindelijk komt men e.e.a. dan weer tegen in het Archief van de Raad van State. A.R.A., Archief Raad van State (Inv. no. 240, Register Resolutiën 1738).

E.e.a. kwam voort uit het plakkaat van 31 januari 1695 waarbij het voor de officieren van justitie in het ressort der Generaliteit mogelijk werd om de kosten gevallen op de apprehensie van vagebonden in rekening te brengen en vergoed te krijgen. (Zie: Kappen, 442 en 446).

Hoewel Hendrik van Emmerik in de stukken geen 'heyden' of 'Egyptenaar' doch slechts 'lantloper' genoemd wordt, kan het best een zigeuner geweest zijn. Zijn levenswijze zou daar op kunnen wijzen, bovendien liep de terminologie die in de gerechtelijke literatuur gebezigd werd door elkaar. (Zie: Kappen, o.a. 473.)

16. Overigens zou Philippus Broda op 16 maart 1742 nogmaals onder spannende omstandigheden in aanraking komen met de 'heydenen' maar nu te Made. Zie: Loon, A. van, Een proces tegen Heydenen of Egyptenaren in 1742 te Made. In: Hulsbeek, T. van de, *In de Hollandsche Tuyn*, Geertruidenberg, 1984.
17. Zie noot 8, 194-195.
18. Request aan de Staten Generaal d.d. 4 juni 1737 fol. 1 v 2, Zie noot 3.
19. Zie o.a.: Offermans, P. et al., *Geschiedenis van het gewone volk van Nederland*, Nijmegen 1975, hoofdstuk 3.
20. Verwijzingen naar de lijst van gedupeerden die te vinden is in par. H.
21. Zie noot 3, Request Staten Generaal, fol. 2-2 v.
22. R.A.N.B., R 223; Loon op Zand, ingekomen requesten, zonder fol. nummer.
23. R.A.N.B., R 94; Loon op Zand, fol. 85-86; d.d. 11 september 1737.
24. Zie o.a. hiervoor: Fockema Andreae, S.J., *De Nederlandse Staat onder de Republiek*, Amsterdam 1962 2, 121-125.
25. Zie: Veldhoven, H. van, *Stad en Meijerij van 's-Hertogenbosch*, Amsterdam 1935, DL I, 193-209.
26. G.A.L. op Z., Voorl. inv. no. 24; d.d. 2 december 1739 (zonder fol. no.).
27. G.A.L. op Z., Voorl. inv. no. 264. Dorpsrekening over 1737.
28. R.A.N.B. Archief Leen- en Tolkamer, inv. no. 590. Uittreksel resoluties Raad van State inzake verpondingen 1649-1754 (hierin geen stukken over de brand). D.d. 15 februari 1754 werd de 'Corpora in de Meyeri' van den Bosch toegeestaan om 7/8 van de verpondingen af te dragen.
29. Request aan de Staten-Generaal d.d. 4 juni 1737, fol. 2.; zie noot 3.
30. Zie verklaring van Drossaart en Schepenen, d.d. 12 augustus 1737 fol. 1 gevoegd bij missieve aan de Raad van State; zie noot 4.
31. Zie Notulenboek Loon op Zand G.A.L. op Z.; Voorl. inv. no. 24; vergadering d.d. 2 december 1739. (Zonder fol. no.).
32. Zie bijv.: Artikel van J. van Gils, (noot 8), 195.
33. Zie: Naaijkens, J., *Noord Brabant in GrootvadersTijd*, 's-Gravenhage 1979, o.a. 85-86.
34. Zie: Grolman, H. C. A., *Nederlandse Volksgebruiken naar oorsprong en betekenis* Zutphen 1931, Kunst, H., Nieuwsjaarslezingen in W. Brabant, in *Sint Geertruyds Bronnen*, 1926, 3, 14-15; Z.a., 'Nieuwjaar' in *Bredaniana* 1926, 26-32; Joode, T. de, *Folklore in het dagelijks leven*, Alphen a/d Rijn, 1977, 27; Rooyen, M. van, *Breda in Beeld*, Breda 1983, 72. Geen mededelingen in: Graft, C. van de, *Nederlandse Volksgebruiken bij hoogtijdagen*, Amsterdam, 1947.
35. G.A.L. op Z. Voorl. inv. no. 24. Notulenboek, vergadering d.d. 2 december 1739; en omstreeks 3 februari 1740; beide gevallen geen fol. nummer.
36. G.A.B., Collectie Reigersman, dl I, Gedrukt reglement Klepperlieden, d.d. 5 oktober 1730.
37. G.A.D., Register van officiën, Inv. no. 347-3, fol. 54.
38. Zie noot 35 en 36.

Die Leemputten onder Boxtel

Dr. H. C. M. van der Krabben
Steenvoordelaan 41, 2284 CA Rijswijk

Na slechts eigen transcripties te hebben geraadpleegd, wil ik toch een aantekening maken bij het interessante artikel dat de heer mr. C. C. J. Aarts in *De Brabantse Leeuw*, jaargang XXXIII, nummer 6, november-december 1984, heeft gepubliceerd. Aan de aldaar op p. 167 onderscheiden plaatsen genoemd *Leemput* of *Leemputten* is toe te voegen *die Leemputten onder Boxtel*. Dat blijkt op 14 augustus 1532, wanneer een hooiland als gelegen 'in parrochia de Boextel, ad locum dictum die Leemputten' wordt aangeduid.¹

Ook deze *lieudit* schijnt zijn naam te hebben gegeven aan een geslacht. Op 7 november 1412 fungeert Laureyns van Leemputten als schepen in Lyemde.² Op 6 april 1463 belenden kinderen van wijlen Stephanus van den Leemputt te Lyemde (Casteren);³ op 21 februari 1474 belendt Gerardus van den Leemputten te Lyemde (Casteren), op Zavendonck.⁴ In januari 1482 heeft Wilhelmus, zoon van Arnoldus Dirksen, als man en voogd van Elisabeth, dochter van wijlen Stephanus de Leemputten, de Zavendoncsche Acker en het Bemelken, alsmede, afzonderlijk, een erfpacht van zeven lopen gerst uit een huis c.a., goederen alle gelegen te Lyemde, ter plekke gezegd Zavendonck(k), opgedragen aan Gerardus, zoon van wijlen Stephanus van den Leemputten voornoemd;⁵ twintig jaar later blijkt bedoelde erfpacht nog verschuldigd aan kinderen van wijlen Beatrix Stevens.⁶ Op 12 november 1520, ten slotte, belendt Stephanus de Leemputte te Liemde, bij de molen.⁷

Gezien de namen Stephanus van de Leemputten en Arnold van Liemde, alsook de ligging van de (gedeeltelijk) verkochte beemd, vermoed ik dat de personen door de heer Aarts op p. 83, in noot 6, als op 8 november 1487 comparant vermeld, behoorden tot een geslacht dat zijn naam aan *die Leemputten onder Boxtel* ontleende.

NOTEN:

1. 's-Hertogenbosch R. 1316, fol. 457 rect. Om *die Leemputen* te lokaliseren citeer ik volledig de beschrijving van het hooiland: *Insuper ex quodam prato fenali unum et dimidiatum iugera vel circiter continente, sito in parrochia de Boextel, ad locum dictum die Leemputten, inter hereditatem liberorum quondam Johannis Hulsen ex uno, et inter hereditatem altaris sancte Marie Magdalene siti in ecclesia de Boextel ex alio, tendente ab hereditate liberorum seu heredum quondam Henrici Jacopssen ad hereditatem relicte quondam Bartholomei die Mombaer et suorum liberorum.*
2. Groot-Ziekengasthuis, inv. van Rooij 2807, regest 423.
3. 's-Hertogenbosch R. 1232, fol. 295 rect.
4. Minuut 's-Hertogenbosch R. 1243, fol. 114 rect.; grosse Zinnelozenhuis Reinier van Arkel, inv. van Rooij 41, regest 117.

5. 's-Hertogenbosch R. 1251, fol. 168 rect.
6. 's-Hertogenbosch R. 1272, fol. 224 vers.
7. 's-Hertogenbosch R. 1294, fol. 271 rect.

NIJMEEGSE FAMILIEHISTORIE

Prijsvraag van 15-jarig 'Kwartier van Nijmegen'

De Nijmeegse afdeling van de Nederlandse Genealogische Vereniging, 'Kwartier van Nijmegen', viert dit jaar het derde lustrum. Ter gelegenheid daarvan is in samenwerking met het Gemeente-archief van Nijmegen een prijsvraag uitgeschreven, waaraan niet alleen NGV-leden, maar ook andere belangstellenden kunnen deelnemen. Het gaat hierbij om het schrijven van een fragment uit een familiegeschiedenis, die zich vóór 1900 in Nijmegen of het Rijk van Nijmegen moet hebben afgespeeld. De beste verhalen - ongeveer een vijftal - zullen worden bekroond. Met de bijbehorende eventuele familievoorwerpen zullen de bekroonde werkstukken tijdens de lustrumviering op 5 oktober a.s. en enige tijd daarna in het Nijmeegse Gemeente-archief worden geëxposeerd. Verder zullen deze werkstukken worden gebundeld en gepubliceerd. Op 5 oktober krijgen de bekroonden een exemplaar van die publikatie, die - indien mogelijk - ook tegen een redelijke prijs voor andere belangstellenden beschikbaar zal zijn.

Voorwaarden

Deelnemers/deelnemers wordt verzocht zich te houden aan de volgende voorwaarden:

1. In het fragment van de familiehistorie dienen een of meer generaties naar voren te komen in hun wel en wee, tijd en milieu en levensomstandigheden. Het gaat dus niet om kale genealogische gegevens maar om een stukje Nijmeegse familiegeschiedenis, gezien tegen het licht van de sociale, lokale en/of regionale geschiedenis.
2. De familiegeschiedenis mag niet eerder zijn gepubliceerd en moet steunen op onderzoek van de auteur.
3. Het verhaal moet zich afspelen vóór 1900.
4. Er moet sprake zijn van een duidelijke binding met stad of Rijk van Nijmegen.
5. Het werkstuk moet zijn voorzien van bronvermelding en van illustratiemateriaal, bijvoorbeeld in de vorm van een genealogisch overzicht, foto's van huizen, straten of boerderijen, plattegronden, kaarten, tekeningen, schilderijen, wapens, familiestukken en voorwerpen. Dus alles wat dienstig kan zijn het familieverhaal en de tijd waarin het zich afspeelt nog meer kleur te geven.
6. De omvang mag niet meer dan 15 getypte pagina's met interlinie anderhalf exclusief illustratiemateriaal omvatten.
7. Inzending moet geschieden onder vermelding van een motto, terwijl in een bijgevoegde gesloten enveloppe - aan de buitenzijde voorzien van het motto - naam en adres van de inzender/inzendster moeten zijn vermeld.

De tekst dient in tweevoud te worden ingeleverd, met de bijlagen, tussen 1 juli en 1 september 1985 bij de secretaris J. Buylinckx, p.a. Gemeente-archief Nijmegen, Postbus 1555, 6501 BN Nijmegen. Een exemplaar blijft na beoordeling berusten op het Gemeente-archief, het andere ontvangt de auteur terug met alle bijlagen en materiaal.

De jury die de inzendingen zal beoordelen en bekronen, bestaat uit een genealoog, een historicus/archivaris en een journalist.

Nadere inlichtingen omtrent deze prijsvraag kunnen worden verkregen bij A. Moraal, Past. van Soevershemstraat 27, 6525 SV Nijmegen, telefoon 080-554659.

SCHERPRECHTERS TE 's-HERTOGENBOSCH (ACHTER ELKE NAAM EEN MENSENLEVEN)

Dit is de titel van de tweede lezing in het kader van 'Den Bosch 800', georganiseerd door de afdeling 's-Hertogenbosch-Tilburg van de Nederlandse Genealogische Vereniging. In de familie van de spreker, L. J. M. Kleijne, ging dit beroep vele generaties van vader op zoon over.

De lezing wordt gehouden op *dinsdag 11 juni a.s.* in de aula van het Jeroen Boschhuis, Hinthamerstraat 74. Aanvang: 20.00 uur; de zaal is open vanaf 19.00 uur voor het leggen van genealogische contacten.

Iedere belangstellende is hartelijk welkom.

GENEALOGISCHE TENTOONSTELLING TE 's-HERTOGENBOSCH

Van 17 t.m. 24 augustus a.s. wordt in het Jeroen Boschhuis, Hinthamerstraat 74, door de afdeling 's-Hertogenbosch-Tilburg van de Nederlandse Genealogische Vereniging, een tentoonstelling georganiseerd in het kader van 'Den Bosch 800'. De deelnemers tonen er o.m. genealogieën, stambomen en kwartierstaten van Bossche families en personen. Dagelijks geopend van 12.00 - 17.00 uur.

VRAGEN EN ANTWOORDEN

Leenen-Geenvaes

Diederich Scholt, J. M., geboren te Vlamersheim in Gulikerland, wonende te Zwijndrecht, huwt te Dordrecht op 3 mei 1795 Elizabeth Leenen, J. D. geboren te Heesch, Meijerij van 's-Hertogenbosch en woonachtig te Dordrecht. Zij had toen schriftelijk consent van haar moeder Elizabeth Geenvaes, weduwe van Anthonij Leenen.

Te Heesch werd de doopakte van de waarschijnlijk protestantse Elizabeth Leen(en) niet teruggevonden; evenmin enig spoor van haar ouders.

Gevraagd: nadere gegevens over het echtpaar Leenen-Geenvaes en hun kwartieren.

K. J. Slijkerman, Zegenstraat 73, 3082 XP Rotterdam

Willem Scheffers

In de eerste helft van de 18e eeuw wordt in de Oisterwijkse protocollen Willem of Willibrord Scheffers genoemd.

Deze Willem heeft bij een zekere Lammertje 3 kinderen:

- Michiel welke in 1716 getrouwd is met Elisabeth Vromans;
- Johannes welke getrouwd is met Anneke van Rijsewijk;
- Maria welke getrouwd is met Cornelis Couwenberg.

In 1714 wonen bij Willem in Anne Maria Dekkers (de meid) en Maria Couwenberg (Willems kleindochter).

In 1725 is Willem reeds overleden.

Vraag: Wie kan mij iets meer vertellen over de herkomst van Willem Scheffers (ouders en doop)?

F. A. J. M. Scheffers, Biezenmortelsestraat 11, 5074 PD Udenhout

de brabantse leeuw

Tweemaandelijks tijdschrift van de Sectie voor Geslacht-, Naam- en Wapenkunde van Het Noordbrabants Genootschap (het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant).

Redactie: dr. ir. C. H. J. van den Brekel, voorzitter; mr. G. Berkelmans; mevr. P. L. Leget-Kuijlen; A. J. A. van Loon; J. W. M. Weijs; J. H. G. J. van Heeswijk, redactiesecretaris, Postbus 29, 5330 AA Kerkrade.

Manuscripten zenden aan: Redactie De Brabantse Leeuw, Postbus 1104, 5200 BD 's-Hertogenbosch.

Abonnement per jaargang: binnenland en België f 34,-; buitenland excl. België f 36,-. Men wordt verzocht het abonnementsgeld alleen te betalen via een toe te zenden acceptgirokaart.

Opzeggingen alleen schriftelijk mogelijk vóór 1 december 1985.

Administratie: Postbus 1104, 5200 BD 's-Hertogenbosch, tel. 073-139484, postgiro 3879363.

JAARGANG 34 NR. 3

MEI-JUNI 1985

De familie Hollen (Hollemans)

M. J. H. van Dooremolen

Zagwijnstraat 8, 5654 KJ Eindhoven,

Of de familie *Hollemans* wel echt 'familie' is, blijft een vraagteken. De gegevens zijn te onvolledig en te vaag.

Maar juist dat vraagteken maakt het interessant om te proberen *Joost Hollemans*, ook genaamd *Joost Hollen*, wat meer gestalte te geven.

De hier volgende beschrijving is dan ook geen afgeronde genealogie; mogelijk wordt het dat door deze publikatie.

Joost Hollemans en zijn vrouw Hendrina Jacobs woonden in Eckart. De geboorte-aantekening van Joost is niet te vinden; getrouwd is hij op 7 december 1727 in Woensel en hij is naar alle waarschijnlijkheid te Eckart (Woensel) overleden op 4 mei 1759.¹ Over Hendrina (ook Henrica genoemd) weten we vrijwel niets. Zij is als Hendrien Joost Hollemans in Woensel gestorven op 7 november 1765.

We komen Joost nogal eens tegen in de archiefstukken. In 1729 woont hij als onvermogen man met vrouw en kind in Eckart, evenals in 1732.² Zijn eerste zoon heet Jacobus; zijn tweede zoon Judocus is slechts acht maanden oud geworden en in 1729 gestorven.

In 1749 woont Joost met zijn gezin in 'de huijsinge van den hoogh-gemelte heer van Eckart' (huis nr. 17).³ We zien daarover ook een huurcontract: op 24 maart 1749 verhuurt Baron Johan Carel de Jeger, heer van Eckart, aan Joost Hollemans 'een hoeve in Eckart'.⁴ Eckart is dan nog maar klein: er staat een kasteel en er staan nog 25 huizen, 'n dorpje dus.³

Joost en Hendrien hebben dan 4 kinderen: Jacobus, Judocus, Helena en Antonius. Joost is intussen borgemeester geworden en hij blijft dat tussen 1746 en 1758. Ook is hij enige tijd Schepen van Eckart; hij legt op 28 januari 1745 de eed af ('kan niet schrijven').^{5,6} De indruk die we van Joost hebben, is dat hij zeker geen teruggetrokken leven leidde. Naast zijn functies in het Eckartse bestuur zien we hem op openbare verkopen in Eckart en Woensel en ook loopt hij nogal eens op de weg als er wat te doen is, zoals we nog zullen zien.

Op 19 maart 1739 is er een boedelverkoop in Eckart en Joost koopt er een 'melcktoeb' en 'de ploegh'.⁷

Op 16 maart 1744 koopt hij op een dergelijke publieke verkoping '2 boecke, oude rommellerie en een geschelde bierkan'. Voor deze laatste betaalt hij 3 stuivers.⁸

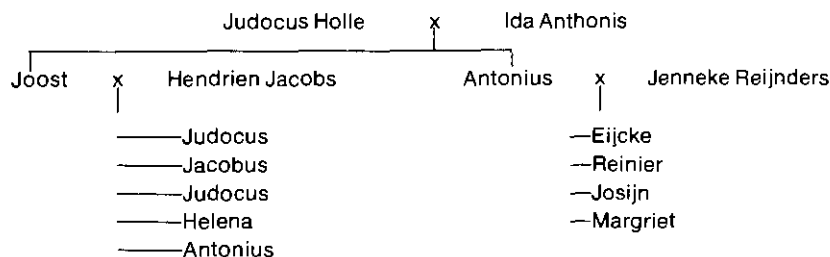
Op 9 januari 1743 blijkt Joost momber te zijn over de kinderen Eijke, Reijnier en Josijn van de weduwe Jenneke Reijnders (Joost wordt elders genoemd 'haar zwager') en zijn overleden broer *Antonius Hollemans*,⁹ gestorven te Woensel op 28 augustus 1739.¹ Dat brengt ons op de familie van Joost en meteen ook op de eerste complicaties.

Te Woensel trouwt op 16 mei 1706 ene *Judocus Holle* met Eijke Tunnese (Ida Antonis).¹

Uit dit huwelijk zijn in Woensel geen dopen van kinderen gevonden, maar in een akte uit 1742, die we hierna nog zullen zien, wordt Joost Hollemans genoemd ca. 34 jaar oud; hij moet dus geboren zijn ca. 1708. Hij zou dan de zoon van Judocus en Ida kunnen zijn. Dit wordt ondersteund door de namen van de kinderen van Joost: hij noemt tweemaal een zoon 'Judocus' (de oudste en de derde; de tweede zoon noemt hij naar de vader van zijn vrouw: Jacobus).

In ieder geval heeft Joost een broer Antonius; deze kreeg de kans niet om een zoon naar zijn vader te noemen, evenmin als Joost een dochter naar zijn moeder kon noemen: Joost had maar één dochter en Antonius maar één zoon. De namen van de kinderen van Antonius wijzen erop dat Judocus en Ida zijn ouders waren (en dan ook van Joost): een dochter heette Eijcke, een andere Josina.

We zouden dus vrede kunnen hebben met de volgende constructie:

Echter: bij de doop van kinderen van Joost in 1731 en 1741 zijn o.a. doopheffers Josina van der Heijden en Peter van der Heijden. Wat vinden we in Zeelst?

Daar trouwt op 18 april 1723 Josina Joosten Hollemans uit Woensel met Peter Hendrick van der Heijden.¹⁰

Ongetwijfeld dus de doopheffers Josijn en Peter in 1731 en 1741. Kennelijk heeft Judocus uit Woensel meer kinderen gehad. Een akte onderstreept dit: in Zeelst erven in 1727 Josijn (ook Judoca genoemd), gehuwd met Peter van der Heijden en Elisabeth, gehuwd met Joannes Lob(r)ij, kinderen van overleden Joost Hollemans en Maria Schulders, grond in Woensel (Vlockhoven).¹¹

Maar dan zijn er òf twee personen met de naam Joost Hollemans òf Joost is tweemaal getrouwd geweest. Daarvan is geen enkel bewijs te vinden; maar als Joost tweemaal getrouwd is geweest moet Maria Schulders zijn eerste vrouw zijn geweest en Ida Anthonis zijn tweede, gezien de jaartallen: Joost Hollemans overlijdt nl. ná 1707 en vóór 1712.¹²

Het idee van twee echtgenotes en 4 of meer kinderen wordt nog ondersteund door de volgende akte:

Een testament van Anthonis Wouters en Heijlken Anthonis dd. 19 mei 1723, waarin Heijlken verklaart: 'vóór desen getrouwt te zijn geweest met wijlen *Joost Hollen* en daaruit twee soonen, Joost Joost Hollen en Andries Joost Hollen.'

Volgens de verklaring van Heijlken is Andries kortelings overleden als jongman en is Joost eveneens overleden, nalatende 5 kinderen.¹³

Joost Hollen die trouwt in 1706, kan nooit uit dat huwelijk 5 kinderen hebben gehad en moet dus kinderen uit een eerder huwelijk gehad hebben.

De hele akte is belangrijk bij gebrek aan overige gegevens, en nu is er plotseling een nieuw ouderpaar opgedoken (weer een Joost!) zodat het er niet eenvoudiger op wordt.

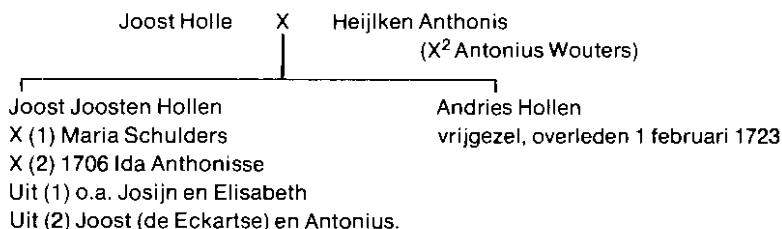
Over genoemde *Andries Hollen*, de broer van Judocus, het volgende:

1. Hij is op 27 maart 1710 samen met Johan van Ceulen momber over de onmondige kinderen van Joost Holle, verwekt bij Ida Anthonis.¹⁴ Joost is al vóór 1711 overleden.
2. Ene Andries Hollemans is doopheffer bij een van de kinderen

van Peter van der Heijden en Judoca Hollemans te Zeelst (1721).¹⁰

3. Andries Hollemans overlijdt ongehuwd te Woensel op 1 februari 1723.¹

De gegevens tot nu toe laten de volgende gedachtengang toe:

We zullen nu trachten wat meer bewijzen te verzamelen.

In Huizen Woensel¹⁵ (Lijmbeecstraat) vinden we in 1705/1706 ene Joost Hollemans met zijn vrouw, Beth, Josijn en Hendrick de kinderen (jonger dan 16 jaar) en Denis de knecht.

In 1706/1707 Joost Hollemans, Lijsbeth, Hendrick de kinderen, Marij de meijt, Anthonis de scheper, Denis de knecht (drie volwassenen, 3 jonger dan 16 jaar).

In 1706/1707 wordt dus geen echtgenote genoemd en geen Josijn. We vinden in 1706/1707 echter ook: Antonius Wouters met zijn vrouw, Jenneke de meijt, Andries, Anthoni, Peternel de kinderen (6 boven 16) en Josijn het hokint.

Antonius Wouters is de tweede man van Heijlken Anthonis, de weduwe van Joost Hollen. Andries is de zoon van Joost Hollen, Anthoni en Peternel de kinderen uit het tweede huwelijk. Josijn is dan een van de dochters van Joost, die in 1706 kennelijk voor de tweede maal trouwde. Josijn was dus uitbesteed bij haar grootmoeder.

In 1707/1708 Joost Hollemans met zijn vrouw, Lijsbeth, Hendrick, Peter de kinderen, Marij de meijt, Hendrick de knecht (3 volwassenen, 3 jonger dan 16 jaar.)

Hier dus weer een echtgenote.

Net te weinig om het rond te krijgen; we hebben nu wel een Elisabeth Joosten Hollemans en zeer waarschijnlijk een Josijn Joosten Hollemans.

Joost Hollemans in Woensel heeft dus in 1708 vermoedelijk 4 kinderen waaronder (nog) geen Joost en geen Antonius. Wel zijn er, zoals we zagen, een Joost en een Antonius, zonen van Joost Hollemans en Ida Anthonis.

Het overlijden van Joost Hollemans blijkt ook nog uit de huwelijksaantekening van Ida:¹⁶

(Woensel) Anthoni Hendricx van de Ven wdnr. Heijlken Andriessen Hartroij wonende tot Eekeerd en IJda Anthonis wed. Joost Holle, wonende Woensel. De datum: 15 april 1710. We mogen dus aan-

nemen dat Joost Holle vóór 1710 overleden is.

De veronderstelling, dat het hier om dezelfde Joost gaat, is in zoverre reëel, dat niets erop wijst dat er tegelijkertijd twee personen Joost Hollemans (zonder eventuele nadere persoonsaanduiding of patronym) in Woensel woonden. Voor verdere bewijzen laat de DTB van Woensel ons in de steek: er worden geen doopaantekeningen gevonden van de 5 (à 6) kinderen van Joost; geen doop en overlijden van Joost en geen 1e (?) huwelijk. Wél zijn er twee huwelijken te noteren die misschien van belang zijn, maar die nu niets zeggen:¹

X Woensel 6 juli 1695 Judocus Joosten en Elisabeth Peter

X Woensel 11 februari 1696 Judocus Joosten en Maria Borghouts.

De band tussen Joost Hollemans (de Eckartse) en Anthonius Hollemans, zijn broer, wordt nog onderstreept door een akte in 1748:¹⁷ daarin laat Josijna Antonie Hollemans (overleden op 30 september 1748 zonder wettige geboorte na te laten'), een derde part van de ouderlijke erfenis na. Daarbij is dan Joost Hollemans voogd over de minderjarige erfgenamen van de overledene (haar broer en zus).

Keren we nu terug naar Joost Holle, die Heijlken Anthonius trouwde. Deze Joost moet al vóór 1675 overleden zijn, want we vinden kinderen uit het tweede huwelijk van Heijlken Anthonis met Antonius Wouters vanaf 1675.¹

Dit zijn o.a. Seijken, gedoopt te Woensel op 26 februari 1675 en Antonius, gedoopt te Woensel op 8 mei 1685.

Zoeken we naar deze laatste Joost Holle, dan is het verband niet meer aantoonbaar, maar we vinden wel enige interessante akten.

Op 22 februari 1669 wordt er een Staet en Inventaris gemaakt door Willem Corstiaens van Zonne als man en momber van Engelken dochter van Jan Willems in verband met een ontruiming van goederen.¹⁸

Daarbij zijn Henrick Jan Willems en Joost Peter Hollen medetoeschouwers.

Deze akte wordt nog duidelijker als we de volgende ook nog vermelden.

Hierin is sprake van 'Engelke Jan Willems Hertsroij die eerst gehuwd was met *Dries Peters Hollen* en daarna met Willem Corstiaens van Son'.¹⁹

Joost Peters Hollen is dus de broer van de overleden Dries Peters Hollen en is daarom in 1669 aanwezig bij een ontruiming van de goederen van een schoonzus van Engel Jan Willems Hertsrooij.

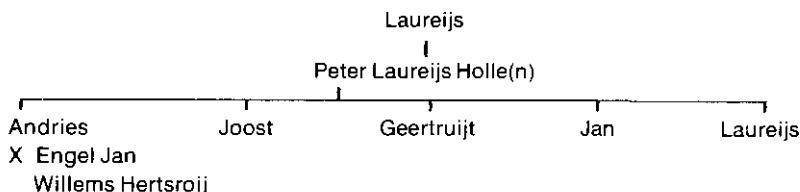
Wie zijn deze Joost en Dries Hollen?

Een akte van 18 oktober 1667 vertelt ons er meer over.²⁰

Daaruit blijkt, dat Laureijs (die ziek is en zijn testament maakt), samen met zijn broers Jan, Andries en Joost en zijn zus Geertruij, kinderen zijn van *Peter Laureijs Hollen*.

Jan is nog (?) vrijgezel, Laureijs, Jan en Geertruij wonen in het ouderlijk huis in de Lijmbeekstraet in Woensel, Dries is al overleden en Joost woont elders in een huis dat eigendom is van de

familie Hollen. De overleden Dries Hollen heeft kinderen nagelaten. Het feit dat Joost Hollen wordt vermeld als elders wonende kan erop wijzen, dat hij op dat tijdstip gehuwd was. Ook in andere akten²¹ wordt het huwelijk vermeld van Andries Peter Laureijs Hollen met Engelken Jan Willems Hert(s)roijs. We hebben dus een 'top':

en we hebben vermoedelijk een vervolg:

Joost Hollen (mogelijke bovenstaande Joost?) gestorven vóór 1675
 X Heijlken Anthonis (deze overleden te Woensel op 16 december 1729)
 Hieruit Joost Joosten Holleman (leeft vóór 1710) en Andries Hollemans (leeft vóór 1723)

maar aansluiting hebben we (nog) niet.

Mogelijk is er nog een zoon van Peter Holle geweest, want we vinden een akte dd. 8 november 1678, waaruit blijkt dat op dat tijdstip Hendrina Hollen gehuwd is met Henrick Smulders, waarbij sprake is van een obligatie, die op 2 mei 1651 is verleden aan en ten behoeve van Hendrick Peters Hollen.²²

Over de zoons van Peter Hollen is nog het volgende bekend: Dries Peters Hollen is getuige in 1662 en 1663.^{23, 24} Laureijs Peter Laureijssen Hollen is getuige in 1666.²⁵ *Jan Peter Hollen* (Woensel) 'verclaert ontfangen te hebben de portije van de hujsraet compe- teerende bij deijlinge aen onmondige kinderen Andries Peter Hollen (Woensel) ende dat voldaan volgens acte daarvan sijnde gepasseert voor de momboirs den 9 april 1672: bij Willem Cor- stiaens gepasseert voor getuijgen' etc.²⁶

Keren we terug naar Joost Hollemans uit Eckart.

Zoals gezegd, kwam hij nogal eens buiten, en in 1742 loopt dat bijna verkeerd af.^{27, 28}

Op zondag 5 augustus 1742 'des naarmiddags omtrent Agt, ofte halff neege ueren, heeft (Andries Marcelis Coolen te Eckart) gesien, Joost Goort Wouter Peelen en Peter Boeren beide ijder met een Bloot Mes, al vegtende in de handt, en doen gesien, dat sij op Joost Hollen meede inwoonder alhier, den welken een Hout in de hand hadde, aanvielen, en hem een Sneeede toe braghte, op de Borst' etc. Daniel van Enetten scheidt de vechtenden en het gehele gebeuren is aanleiding tot een uitgebreid getuigenverhoor.

Half Eckart moet het gevecht wel gezien hebben, want er worden maar liefst 27 getuigen en verdachten gehoord, waaronder de

vrouw van Joost, Hendrien Jacobs, die dan 'omtrent vier en veertig jaren oud is'. Joost zelf verklaart omtrent 34 jaar oud te zijn. De getuigenverklaringen zijn natuurlijk zeer verschillend; wat Joost betreft, wordt opgemerkt:

- 'dat Joost Holle een sneede door zijn keel hadde'
- 'dat Joost Holle een van hen met een stok ter neer sloeg'
- 'dat se vogten en dat Joost Hollen met een Hout sloeg'
- (Hendrien) 'niet eerder te weten dat haare man Joost Hollen een sneede hadde voor dat sij met het vast houde van haare Man het voelde, dat hij een sneede op zijn Lincker Borst hadde bekoome'
- 'Joost Hollen aan zijn huijs te hebben gesien bloijaghtigh en zijn wonde gesien te hebben'
- 'dat Joost Holle Peter Boeren ter neder sloeg'
- 'dat de personen in de tekst vermeldt op hem (Joost Hollen) aanvielen en verscheijde maale met hen messe die sij in de hande hadden, sneede toebagte, en door Joost Goort Wouter Peelen een sneede in de Linker Borst te hebben'
- 'dat (hij) Joost Holle wel hebbe sien Bloeien'
- hij (Joost Holle) een plaaster bij Cantelbergh te hebben gekregen'.

Joost heeft het overleefd. De eigenlijke aanleiding van dit gevecht? Jan soone Jan de Schutter 'maakte voor de deur jegens het huijs (de herberg) van Arnold van de Ven zijn Water', en daarop begon Peeter Boeren ruzie te maken!

Na deze opwindende belevenis leeft Joost Holle(mans) nog 17 jaar; hij overlijdt op 4 mei 1759 te Eckart.

Zijn broer Antonius is te Woensel op 18 juni 1730 getrouwd met Jenneke Reijnders. Hij woont in 1736 in Vlockhoven (Woensel).²⁹ Ook in 1741 woont de familie Antonius Joost Hollen nog op datzelfde adres, maar dan is Antonius al twee jaar overleden.

Hij heeft 4 kinderen gehad: Margarita, Ida, Renerus en Josina.

In 1743 had de weduwe Antonij Hollemans al beslist over haar bezittingen:⁹ 'Jenneke Reijnders wed. Antonij Hollemans wonende te Woensel doet afstand van togte (huis, hof etc.).'

De nazaten van Joost Hollemans vinden we in Woensel; die van Antonius Hollemans alleen via Renier Hollemans in Haarlem, waar deze in 1763 trouwt.³⁰

Genealogie

1. Peter Laureijs Hollen

Hieruit o.a.:

- Laureijs,
- Geertruijt,
- Jan, geboren ca. 1624,
- Joost, (volgt Ila),
- Andries, (volgt Iib),
- mogelijk Willemke, getrouwd met Marten Aelbers (Son),

- mogelijk Hendrick, hieruit Hendrina, getrouwd (1) met Hendrick Smulders en (2) met Hendrik Daems.²²

Ila Joost Hollen (waarschijnlijk de zoon van I.). Overleden na 1669, vóór 1675, trouwt vermoedelijk vóór 1667 met Heijken Anthonis, overleden te Woensel op 16 december 1729.

Heijken Anthonis huwt (2) Antonius Wouters.

Uit dit tweede huwelijk

- Pieternel.
- Eijcke, overleden vóór 1723, huwt Gerrit Dielen.³¹
- Seijke, gedoopt te Woensel op 26 februari 1675.
- Lucia, gedoopt te Woensel op 7 februari 1678; trouwt te Woensel op 9 mei 1703 met Gerrit Willems.
- Anneke, gedoopt te Woensel op 3 mei 1681.
- Antonius, gedoopt te Woensel op 8 mei 1685.

Uit het huwelijk van Joost en Heijken:

- Joost, volgt IIIa.
- Andries, overleden te Woensel op 1 februari 1723, ongehuwd.

IIIa. Joost Hollen (Hollemans), (z. v. Ila)

Overleden tussen 1707 en 27 maart 1710 (verm. Woensel).

Trouwt mogelijk (1) Maria Schulders.

Trouwt (2) te Woensel op 16 mei 1706 Ida Anthonis (Eijcke Teunisse).

Ida Anthonis huwt (2) Anthonius van de Ven, weduwnaar van Heijlke Andriessen Hertsroij.

Uit het huwelijk van Joost Hollemans en Maria Schulders:¹¹

- Hendrick, overleden te Woensel op 5 oktober 1721 (jong man).
- Peter.
- Josijn (Judoca), trouwt te Zeelst op 3 april 1723 / 18 april 1723 met Peter Hendrick van der Heijden.

heffer o.a. Judocus Hollemans), Maria (1732), Joannes (1733, doopheffer o.a. Joanna Anthonij = Joanna vrouw van Anthonij Hollemans), Anthonia (1734), Petrus (1737, doopheffer o.a. Henrica Hollemans = Henrica, vrouw van Judocus Hollemans), Joanna (1739), Maria (1741, doopheffer o.a. Joanna Thonies Holle), Joanna (1741).³²

- Elisabeth, trouwt Johannes Lobri (Loben) te Zeelst.^{33, 34}

Hieruit te Zeelst o.a. Joannes (1721, doopheffer o.a. Andreas Hollemans), Judocus (1727), Joanna (1729, doopheffer o.a. Henrica Hollemans), Josephus (1731), Henricus (1732) Henricus (1734), Franciscus (1736), Ivo (1738).³²

Uit het huwelijk van Joost Hollemans en Ida Anthonis:

Joost, volgt IVa.

Antonius, volgt IVb.

IVa. *Joost Hollemans* (z. v. IIIa).

Geboren ca. 1708, overleden te Eckart (Woensel) op 4 mei 1759. Trouwt te Woensel ('Judocus Hollemans') op 7 december 1727 met Henrica (Hendrina) Jacobs, geboren ca. 1698, overleden te Woensel op 7 november 1765.

Uit dit huwelijk (allen te Eckart geboren en gedoopt te Woensel):

1. Judocus, gedoopt op 9 juli 1728, overleden te Woensel op 14 maart 1729.
2. Jacobus, gedoopt op 14 maart 1731, volgt Va.
3. Judocus, gedoopt op 4 december 1734, volgt Vb.
4. Helena, gedoopt op 21 november 1737, trouwt (1) te Woensel op 22 december 1765 met Francis Maes, trouwt (2) te Woensel otr. 29 april 1775 met Jacobus van Roij, geboren te Zeelst, wonende te Strijp.
5. Antonius, gedoopt op 8 januari 1741, volgt Vc.

IVb. *Antonius Hollemans* (z. v. IIIc)

Geboren te Eckart (Woensel), overleden te Woensel op 28 augustus 1739. Trouwt te Woensel op 18 juni 1730 met Jenneke Reijnders (Renders), overleden te Woensel op 11 juni 1743.

Uit dit huwelijk (allen te Woensel):

1. Margarita, gedoopt op 6 december 1730, overleden te Woensel op 30 september 1731.
2. Ida (Eijcken), gedoopt op 16 november 1731, trouwt te Woensel op 30 juni 1754 met Willem van Dijk.³⁵
3. Renerus (Reijnier), gedoopt op 24 september 1735, trouwt in 1763 te Haarlem.
4. Josina, gedoopt op 4 september 1738, begraven te Woensel op 10 september 1748.

Va. *Jacobus Hollemans* (z.v. IVa.), gedoopt te Woensel op 14 maart 1731, overleden te Woensel op 9 september 1793, trouwt in Woensel op 9 mei 1756 met Johanna Swinkels, gedoopt te Woensel op 24 oktober 1732, overleden te Woensel op 11 augustus 1808, dochter van Arnoldus Nicolai Swinkels en Anna Andriessen.

Uit dit huwelijk (allen te Woensel):

1. Arnoldus, gedoopt op 12 april 1756.
2. Helena, gedoopt op 1 november 1757 (de moeder 'Joanna Oeijkens').
3. Justina, gedoopt op 17 september 1759, trouwt te Woensel op 20 november 1796 met Antonius van Hirtum.
4. Antonius, gedoopt op 16 februari 1761.
5. Justinus, gedoopt op 7 januari 1763.
6. Judocus, gedoopt op 11 maart 1764, overleden te Woensel op 15 januari 1766.

7. Henricus, gedoopt op 17 december 1765, trouwt te Woensel op 2 juli 1797 met Elisabeth Verberne; hieruit o.a. Jacobus.
 8. Anna, gedoopt op 5 september 1767, overleden te Woensel op 22 april 1852, trouwt te Woensel op 11 mei 1794 met Jan de Greef.
 9. Judocus, gedoopt op 24 februari 1769.
 10. Gertrudis, gedoopt op 19 oktober 1770, trouwt te Woensel op 27 oktober 1799 met Joannes van Hal.
 11. Maria, gedoopt op 12 augustus 1773, overleden te Woensel op 22 februari 1822, trouwt te Woensel met Antonius van der Weegen.
- NB.: 'Op Ekart' overlijdt op 16 februari 1773 een kind van Jacobus H. en op 1 juli 1772 een kind van Jacobus H.

Vb. *Judocus Hollemans* (z. v. IVa). Gedoopt te Woensel op 14 maart 1731, begraven te Woensel op 11 februari 1764, trouwt ('Justinus') te Woensel op 3 oktober 1762 met Petronella van den Hurk (Hurckmans).

Uit dit huwelijk:

Elisabeth, gedoopt te Woensel op 27 augustus 1763, begraven te Woensel op 3 maart 1764.

Vc. *Antonius Hollemans* (z. v. IVa). Gedoopt te Woensel op 8 januari 1741, overleden te Woensel op 28 november 1804 (kinderloos), trouwt te Woensel op 13 mei 1770 met Margaretha van Roij, begraven te Woensel op 17 augustus 1789.

IIb. *Andries Peter Laurijs Hollen*, overleden vóór 1667 (laat kinderen na), trouwt Engelken Jan Willems Hertsroij.

Engelken Jan Willems Hertsroij trouwt^{18, 19} (2) vóór 1669 Willem Corstiaens Jansen van de Kemenade ('van Son', 'Zonne').

Uit het huwelijk van Andries en Engelken o.a.:

Peter (op grond van de namen van zijn kinderen), volgt IIIb.

IIIb. *Peter Driessen Hollen* (z. v. IIb).

In 1686 blijkt Peter Driessen Hollen gehuwd te zijn met Catalijn, dochter van Jan Goorts (Graessen?).³⁶

In 1692/1693 woont Peter Hollen met vrouw en 1 kind in Woensel, in 1705/1706 met de kinderen (onder 16 jaar) Marij, Andries en Engel (op de Fellennoirt), in 1706/1707 en 1707/1708 met vrouw en kinderen Marij, Andries, Engel en Jenneken. In 1715 woont in Woensel Peter Hollemans met zijn vrouw, Mari, Engel en Jenneken de kinderen. Idem in 1716/1717. In 1725/1726 wordt genoteerd: De wed. Peter Holmans, Andries, Engel, Jenneken de kinderen (allen ouder dan 16 jaar) en ook in 1726/1727.³⁷

Peter Driessen Hollemans (Peeter Andries Holle) overlijdt te

Woensel op 25 februari 1723 ('Naarlatende vrou en kinder').

Op 23 april 1694 verkoopt Peter Andries Hollen 'ackerlant' aan Goort Jansen Graessen (zijn zwager) te Woensel.³⁸

Op 11 januari 1695 leent Peter Andries Hollen (inwoner van Woensel) f 100.³⁹

Volgens een akte uit 1737 is Peter Hollemans gehuwd geweest met Catalijn Jan van Ceulen,⁴⁰ en dit wordt ook bevestigd door een akte uit 1740.⁴¹

Het is onwaarschijnlijk, dat Catalijn Jan Goorts (Graessen) en Catalijn Jan van Ceulen dezelfde personen zijn. Het is dus goed mogelijk, dat Peter (Driessen) Hollen tweemaal getrouwd is, en nergens wordt tezelfder tijd een tweetal personen genaamd Peter Hollen aangetroffen.

In de doopboeken van Woensel worden de volgende kinderen vermeld:

(Ouders: Petri Hollemans en Catharina Peters.)

1. Joanna, gedoopt op 12 maart 1690, susc. Goort Grootens en Heijlken Teunis.
2. Wilhelmina, gedoopt op 22 juni 1691, susc. Dries Joost Hollemans en Joanna Aarts.
3. Wilhelmina, gedoopt op 11 september 1692, susc. Dries Joosten en Jenneke Aarts.
4. Anna, gedoopt op 8 maart 1695, susc. Johannes Hollemans en Maria van Ceulen.
5. Wilhelmus, gedoopt op 26 mei 1697, susc. Laurens Antonis loco Joannis Goorts en Maria ... Ceulen loco Maria Andries Hertsroij.
6. Joanna, gedoopt op 15 maart 1705, susc. Henricus Dirckx loco Jois Janse en Catalijn Jooste.

In 1740 noemt Engel Hollemans zich de dochter van Peter Hollemans (overleden) en Catalijn van Ceulen.⁴¹

Samen met de gegevens over de familie Peter Hollemans, die tussen 1692 en 1726 op de Fellenoord woont, kan hieruit worden geconcludeerd dat Peter Hollemans en Catharina van Ceulen als kinderen hadden:

- Andries, volgt IVc.
- Engel (Engelina, Angelina), begraven te Woensel op 5 mei 1749.
- Jenneken.
- Maria, overleden te Woensel op 18 september 1733.

Deze kinderen kunnen geboren zijn ná 1697 uit hetzelfde huwelijk als de zes eerdergenoemde kinderen. (Zie doopheffers.)

Mogelijk is Jenneken identiek met Joanna, die in 1705 werd geboren als dochter van Peter Hollemans en Catharina Peters. Jenneken (Johanna) woont in 1748 in Leuven.⁴²

Over de zes (vijf?) eerdergeboren kinderen is geen enkele notitie meer te vinden; alleen Andries, Engel, Jenneken en

Maria zijn overgebleven.

IVc. *Andries Hollemans* (z. v. IIIb.). Geboren vóór 1706, woont te Woensel op de Fellenoirt, overleden te Woensel op 28 september 1740 'aan een Fiamente ziekte'.⁴³

Andries Hollemans werd in 1735 beëdigd als burgemeester van Woensel.⁴⁴

In 1732 wordt aan Andries Hollemans een huis etc. te Woensel getransporteerd⁴⁵ en in 1734 transporteert Andries Hollemans te Woensel *de helft van een huis op de Fellenoort aan Engel Peter Hollemans*.⁴⁶

In 1735 woonden zijn moeder Catalijn en zijn zuster Engel bij hem in.⁴⁷

Andries Hollemans trouwt te Woensel op 24 oktober 1733 / 8 november 1733 met Johanna Maria van Ennetten, die één dag voor haar man overleed, nl. op 27 september 1740.

Uit dit huwelijk te Woensel:

1. Petronella, gedoopt op 23 oktober 1735, overleden te Woensel op 8 december 1739.
2. Maria Catharina, gedoopt op 31 januari 1739. Zij is de enige erfgename van Engelina Hollemans in 1749.⁴⁸ Maria Catharina trouwt te Woensel op 6 juli 1760 met Lambertus van den Dussen uit Maastricht.

De tak Peter Driessen Hollen is dus naar alle waarschijnlijkheid uitgestorven. Ook van de nazaten van Joost Joosten Hollemans is slechts een kleine stam overgebleven.

Zo het dus 'familie' is, dan slechts een kleine!⁴⁹

NOTEN

Indien niet anders vermeld, zijn de gegevens afkomstig uit het Streekarchief Zuid Oost Brabant (SZOB) te Eindhoven.

1. Woensel, DTB.
2. Woensel, *Hoofdgeld loco-gemaal*, inv. nrs. 696 (1728/1729) en 697 (1731/1732) (Eckart).
3. Woensel, Burg. Rek., inv. nr. 625 (1748/1749)
4. Eckart, Oud Recht. Arch. R2 fol. 159 dd. 24 maart 1749.
5. Woensel, Burg. Rek., inv. nr. 621 (Eckart).
6. Eckart, O.R.A. R2 fol. 114 vs dd. 28 januari 1745.
7. Eckart, O.R.A. R9 ongefol. dd. 19 maart 1739.
8. Eckart, O.R.A. R9 ongefol. dd. 16 maart 1744.
9. Eckart, O.R.A. R2 fol. 103 dd. 9 januari 1743.
10. Zeelst (Veldhoven) DTB (Rijksarch. Noord-Brabant, Den Bosch).
11. Eindhoven, N1258 dd. 28 februari 1727.
12. Eindhoven O.R.A. R61 fol. 453 vs dd. 28 juni 1707: Joost Hollen heeft beloofd te geven f 300 ... etc...; in Margine: (dd. 15 maart 1712) Antonius van de Ven betaalt f 300 'sijnde de penningen bij voorsz. van de Ven voor Joost Hollen verschoten als hebbende IJke Antonis in huwelijk die tevens was wed. van Joost Hollen'.
13. Eindhoven N1237 dd. 19 mei 1723 nr. 95.
14. Eindhoven O.R.A. R140 fol. 46 vs dd. 27 en 29 maart 1710.
15. Woensel, inv. nrs. 295 (1705/1706), 296 (1706/1707) en 297 (1707/1708).
16. Woensel, vrouwen schepenen, inv. nr. 83: ondertrouw 25 maart 1710, trouw 15 april 1710.

17. Eindhoven, O.R.A. R292 fol. 54vs dd. 10 oktober 1748.
18. Eindhoven, N1221 dd. 22 februari 1669 nr. 33.
19. Eindhoven, N1221 dd. 1669 nr. 14.
20. Eindhoven, N1219 dd. 18 oktober 1667 nr. 214.
21. Eindhoven, N1217 t/m N1222, o.a. N1221 dd. 19 januari 1669.
22. Eindhoven, N 1232 dd. 8 november 1678 nr. 85 en N 1235 dd. 1689 nr. 115.
Hendrina is vermoedelijk de dochter van Hendrick Hollen. Over Hendrina Hollen zie ook: J. M. P. van Oirschot. *Vorstelijke vliegers en Valkenswaardse valkeniers sedert de zeventiende eeuw*, Tilburg 1974, p. 172-173.
Dan is er nog sprake van een Willemken Peters Hollen, die getrouwd is met Marten Aelbers te Son, en die een zus was van Jan Peters Hollen te Woensel (1664) en te Son (1679). Deze Jan Peters Hollen was in 1664 ca. 40 jaar (Eindhoven N 1218 dd. 28 januari 1664 nr. 59 en N 1232 dd. 17 augustus 1679 nr. 148.)
23. Eindhoven, N 1217 dd. 15 juli 1662 nr. 23.
24. Eindhoven, N1218 dd. 28 januari 1664 nr. 59
25. Eindhoven, N1232 dd. 17 augustus 1679 nr. 148.
26. Eindhoven, N 1222 dd. 31 mei 1672 nr. 149.
27. Eckart, O.R.A. R2 fol. 79 dd. 7 augustus 1742 en fol. 80 dd. 13 augustus 1742
28. Eckart, O.R.A. R9 ongefol. dd. 22 augustus 1742.
29. Woensel, inv. nr. 268 (Huizen). ('Antonij Joost Hollen')
30. Brab. Leeuw 1968 blz. 64: Haarlem 27 november 1763: Reinier Antonij Hollemans j.g. van Woensel huwt Clara Pieters Dalemans j.d. van Breugel.
31. Eindhoven, N1246 dd. 21 oktober 1710.
32. Zeelst (Veldhoven) DTB nr. 15 (Rijksarch. Noord-Brabant, Den Bosch).
33. Eindhoven, O.R.A. R266 fol. 20vs dd. 18 september 1725: Johannes Lobrij, i.h.h. Elisabeth Joost Hollemans en Peter van der Heijden i.h.h. Josina Joost Hollemans transp. aan Lambert Mutsaers een perceel weiland groot 2 Lops 38 R gelegen te Woensel (VLokhoven).
34. Eindhoven, O.R.A. R266 fol. 132 vs dd. 25 april 1730: Johannes Lobrij c.s. transp. een huis etc. ½ Lops te Woensel (Lijmbeekstraat) aan Petronel Anthonis. (NB: Deze Petronel was de dochter van Heijken Anthonis, de grootmoeder van Elisabeth Joost Hollemans).
35. Eindhoven, O.R.A. R269 fol. 24.
36. Eindhoven, N1234 dd. 27 juli, 4 augustus en 10 december 1686, nr. 197.
37. Woensel, Hoofdgeldlijsten, inv. nrs. 293 (1692/1693), 295 (1705/1706), 296 (1706/1707), 297 (1707/1708), 298 (1715/1716), 299 (1716/1717), 304 (1725/1726), 305 (1726/1727).
38. Eindhoven, O.R.A. R56 fol. 98vs d.d. 23 april 1694.
39. Eindhoven, O.R.A. R56 fol. 148vs d.d. 11 januari 1695.
40. Eindhoven, N1265/50 dd. 27 augustus 1737.
41. Eckart, O.R.A. R7 fol. 16 dd. 5 oktober 1740.
42. Eindhoven, N 1280 17 augustus 1748 fol. 149.
43. Eindhoven, O.R.A. R152 fol. 55 dd. 13 november 1740: Ysebrant van Ennetten mitsgaders Cathalijn wed. Peter Hollemans (beide won. Woensel) willen voogd aanstellen voor het minderjarig dochttertje, nagelaten door hun dochter resp. zoon, het echtpaar Johanna Maria van Ennetten en Andries Hollemans, onlangs aan een Fiamente ziekte overleden.
44. Eindhoven, O.R.A. R 246 fol. 29 dd. 1 maart 1735.
45. Eindhoven, O.R.A. R 266 fol. 199vs dd. 28 november 1732.
46. Eindhoven, O.R.A. R 265 fol. 242 vs dd. 8 juni 1734.
47. Woensel, inv. nr. 307 (1734/1735).
48. Eindhoven, O.R.A. R 292 fol. 63.
49. Mogelijk is de familie Hollen (Hollemans) toch nog groter, maar dan zal bewezen moeten worden dat de Hollens uit Heeze/Leende familie zijn van Peter Laureijs Hollen te Woensel.
Heeze: O.R.A. R151 dd. 19 augustus 1698: Testament Peeter en Henricus Hollen, kinderen van Gerrit Hollen, tevens Maria en Catharina hun zusters en Heijltjen hun halve zuster. Heeze: O.R.A. R151 dd. 25 januari 1700: Wouter, z. v. Laureijs Hollen. Heeze: Trouwen Schepenen: 1664 Gerrit Peeter Hollen, 1666

Reijn Jintis Hollen, 1670 Jacob Hollen, 1673 Laureijs Peeter Hollen, 1681 Jintis Peeter Hollen. Heeze: Dopen: Rond 1680 kinderen van Laurentius Peeter Hollen en Elisabeth Gualteri Cocx.

VRAGEN EN ANTWOORDEN

Jacobs, van Ee, van der Heijde(n)

Geert Jacobs, overleden op 11 juli 1742 te Oss, huwde te Oss, r.k. op 11 oktober 1718 met Maria Joannis Adriaens. Een zoon Jacobus Gerrit Jacobs, genaamd de Poot, werd gedoopt op 12 augustus 1719. Gevraagd verdere gegevens en voorgeslacht van deze familie.

Daniel van Ee, gedoopt r.k. te Waspik op 14 februari 1728, huwde te Waspik, r.k., op 18 oktober 1761 Johanna van Gils, gedoopt te Waspik op 19 november 1727. Gevraagd hun overlijdensdata en -plaats. De ouders van Daniel waren Petrus van Ee (Nee) en Elisabeth Sneeuw. Gevraagd verdere gegevens van dit echtpaar.

Franciscus Lambertus van der Heijde(n) gedoopt te Oss op 19 januari 1752, overleden te Oss op 6 oktober 1794, huwde aldaar op 15 september 1782 Maria Jacobus de Poot (van der Pote). Zijn ouders waren Lambertus Franciscus van der Heijde en Maria Martinus Vermeulen. De vader sterft waarschijnlijk te Oss op 16 juli 1792. Gevraagd verdere gegevens en voorgeslacht van deze familie van der Heijde.

N. H. van der Heiden, Verdilaan 34, 4684 LE Vlissingen

Ligthart, Van Gils, Thielen, Brandschat(s), en Pieters, Roelen te Breda

- a. Op 12 maart 1680 wordt te Breda gedoopt *Adriaen Ligthart*, als zoon van *Frans Adriaens Ligthart*, gezworen bierkruier en *Cornelia Adriana Quirijn Hessels*. Het huwelijk van dit echtpaar wordt te Breda niet gevonden, evenmin de geboorte van Frans Adriaens voornoemd. Uit processtukken betrekking hebbend op een erf kwestie (G.A.B., R. 218,7) d.d. 22 juni 1722 blijkt, dat Adriaen Ligthart met enkele andere burgers (Cornelia Hanen, wed. van Adriaen Swemmers; Antony Gregorius van de Lemmer; Barbera van de Lemmer e.v. Johan Beeris; Catharina van de Lemmer e.v. Pieter Beeris; Pieter Rams) 'Als te samen in de nedergaande linie afkomstigh van eenen Joost Pieterssen van Ghils en Anna Cornelis Wouter Thielen... van s'vaders zijde bestaan ten minste in den sevend graat nae computatie van het civiel recht'. Het gaat in concreto over de nalatenschap van *Anna Brantschats*, overleden te Breda 1722, dochter van *Lodewijck Janssen Brantschats* en *Aeltje Jurriens*. Wie kan behulpzaam zijn met het ontwarren van deze genealogische knoop om meer zicht te krijgen op het voorgeslacht van Adriaen Ligthart.
- b. *Adriaen Francis Ligthart*, mogelijk een achterneef van a, laat uit twee huwelijken te Breda kinderen dopen.
 1. Tussen 1663 en 1670 uit verbintenis met *Adriaentje Pieters, alias Joris*.
 2. Tussen 1676 en 1686 uit verbintenis met *Mayken Willems, alias Maria Willems Roelen*. Gevraagd voorgeslacht van deze 3 personen. Beide huwelijken niet in Breda gevonden, ook de geboorte van Adriaen Francis niet.

drs. L. E. E. Ligthart, Bronkhorst 14, 4901 DD Oosterhout

Loon-op-Zandse sprokkelingen 2

De dorpsbrand van 31 mei 1737

Drs. Leo E. E. Ligthart
Bronkhorst 14, 4901 DD Oosterhout

Vervolg van De Brabantse Leeuw, 1985/2, blz. 45 - 61

G. *Het request aan de Staten Generaal*

Staats-Brabant stond sinds de verovering van 's-Hertogenbosch in 1629 en de Vrede van 1648 rechtstreeks onder de oppermacht van de leden der Unie, die deze uitoefenden via de volgende Staatkundige organen: de *Staten-Generaal* m.b.t. het hoge bestuursgezag en de wetgeving (neergelegd in de plakaten) en de *Raad van State* waar het de militaire en financiële administratie betrof.

Dit laatste college oefende via de *Leen- en Tolkamer* (een oude hertogelijke Brabantse instelling) het toezicht op de gemeentehuishoudingen in de Meijerij uit en was daarnaast belast met de belastingadministratie en bestuursrechtspraak.

Deze drie bestuurscolleges zijn, naast Drossaart en Schepenen van Venloot, de belangrijkste 'acteurs' in de hierna te bespreken procedure.

1. Op 4 juni 1737, een dinsdag, wendden de ingezetenen van Loon op Zand zich rechtstreeks tot het hoogste bestuursgezag met een request waarin twee aspecten (zoals we al in par. E zagen) aan de orde kwamen: een vraag om verlichting van belastingdruk voor 12 jaar en het verzoek om een collecte te mogen houden.

Dat laatste scheen wel meer gebruikelijk te zijn. Van Gils maakt er eveneens melding van t.a.v. de brand in 1792.³⁹ Het verzoek werd al vier dagen later, zaterdag 8 juni, door de Staten-generaal besproken. Uit de gedrukte resolutiën van dit orgaan wordt duidelijk 'dat gedelibereert zijnde is goed gevonden ende verstaan, dat Copie van de voor schreeve Requeste gesonden zal werden aan den Raad van Staate, om der zelve advis daarop aan haar Hoogh Mogende te laten toekoomen'.⁴⁰

De overwegingen om advies bij de Raad van State in te winnen worden noch duidelijk uit de gedrukte resolutie noch uit de minuten van de notulen.⁴¹ Achtergrond van deze beslissing zal ongetwijfeld geweest zijn dat het request van de inwoners van Venloot direkt de Unie-financiën raakte.

We merkten al op in het voorafgaande dat de Raad van State zich o.a. met de financiële en militaire administratie bezighield.

2. Dezelfde dag nog bespreken de leden van de Raad van State het toegezonden request. Zij besluiten het op hun beurt ter hand te stellen aan de Rentmeester-Generaal van de Leen- en

Tolkamer te 's-Hertogenbosch *Weveringh van Holy* om nader advies in te winnen.⁴² Een stap die op grond van de hierboven geschetste bestuursrechtelijke situatie ook wel te verwachten was.

Het is jammer, dat in het Archief van de Raad en Rentmeester-Generaal en van de Leen- en Tolkamer geen stukken over de afhandeling van deze zaak te vinden zijn.

We wezen al in noot 10 op het ontbreken van stukken in de lias 509 (Buitengewone rampen).

Daarnaast beginnen de notulen van de Leen- en Tolkamer pas in 1749 te lopen. Zodoende is niet meer precies na te gaan op welke wijze het onderzoek in zijn werk is gegaan wat *Weveringh van Holy* en de ontvangers *Van Pallandt*, *Essenius* en *Van Heurn* bij de Regenten van Loon op Zand instelden.

3. *Eind juli 1737* brengen eerstgenoemden in ieder geval verslag uit van hun bevindingen en bevestigden, dat 42 huizen, 13 schuren en 1 brouwerij door de brand verwoest zijn. In de vergadering van 2 augustus besloot daarop de Raad van State de Rentemeester en de ontvangers een viertal vragen te laten uitzoeken:
 - a. Of er door de Regenten van Venloen voldaan was aan de Resolutie der Staten-Generaal d.d. 6 februari 1732 m.b.t. de brandpreventie.
 - b. Hoe groot nu precies de geleden schade was en welke bewijzen men hiervan kon overleggen.
 - c. Waardoor de brand was veroorzaakt.
 - d. En of er niet beter een som geld aan de gedupeerden kon gegeven worden i.p.v. dat men toestond een collecte te houden.⁴³

Met deze opdracht gingen voornoemde personen (behalve van *Pallandt*) aan de slag en brachten op 8 september verslag uit aan de Raad van State.⁴⁴

4. Zij hadden 'aanstonds Extract (van de resolutie d.d. 2 augustus 1737, auteur) aan de Regenten van Loon, voor soo veel haar aangaat toe te senden, om de artikelen haar zaakende te voldoen, die ons op den 1. September de twee nevengaande Documenten hebben overhandigt, uijt Welkers blijkt dat:
 - a. Aan de Resolutie d.d. 6 februari 1732 voldaan is (we plaatsen hier in par. F enkele kritische opmerkingen bij)
 - b. Dat de totale schade aan huizen, schuren etc. f 28.200-0-0 bedraagt, die aan verloren inboedel f 44.961-0-0. Zij voegden een lijst bij waarin deze posten verantwoord werden.
 - c. Het niet duidelijk is op welke wijze de brand ontstaan is. (Zie par. D.) Bovendien (en dat was van de Regenten van Loon nog niet zo'n gekke zet) werd nog bijgesloten een 'Attestatie door de naburige Regenten van Waalwijk, Hagoort, Dussen, Sprang, Baartwijck en Capel op den Eed haar ter bedieninge den 4. Junij 1737 gegeven en die sig op

het gewaar worden van dien brand, aanstonds derwaarts hadden begeven'. (Zie par. B.)

Een dergelijke verklaring ontnam in ieder geval aan de gebeurtenissen van 31 mei de schijn, dat deze door de gedupeerden (te eigen gunste) grovelijk overdreven zou zijn.

- d. De regenten van Venloen waarschijnlijk niet verder betrokken zijn in de vraag waar zij het meest mee geholpen zouden zijn, een collecte of het toekennen van een bedrag geld, een 'liberale gift'. De Rentmeester en de Ontvangers deelden in hun brief het standpunt van de Hoog Mogenden dat de vraag een collecte te mogen houden, afgeslagen diende te worden. De motieven hiervoor blijven volkomen onduidelijk. Zij stelden voor geld te onttrekken uit de fiscale middelen. Een oplossing die ons, ook tegen de achtergrond van de verslechterde kapitaalspositie van de overheid in de 17e en begin 18e eeuw (tengevolge van gevoerde oorlogen) nogal merkwaardig voorkomt, temeer omdat we in par. E al opmerkten dat in de Generaliteitslanden regelmatig verlaging van belastingdruk gevraagd en verkregen werd. We gaan er maar met Fockema Andreae vanuit, dat de bestuurscolleges tijdens het ancien régime aan een algeheel overzicht m.b.t. de publieke schulden ontbrak.⁴⁵

Wel stelden de briefschrijvers, dat deze gift niet ten laste van het 'Comptoir der Beeden' zou moeten komen omdat hieruit niet alleen 'de gehijpotequeerde Renten en interesten moeten worden betaald, maar tot dien Capitaalen lopende ten laste van den Lande van Kuijk moeten worden afgelost... sulx van die som maar weijnige penn jaarlijx overschieten'.⁴⁶

In de dorpsrekeningen van Loon op Zand komt dan ook tussen 1739 en 1742 geen opmerking 'remis van Coningsbede' o.i.d. voor.⁴⁷

In plaats daarvan stellen de briefschrijvers voor f 19.000-0-0 ter beschikking van de slachtoffers te stellen. Een bedrag dat voor de helft ten laste van de Gemene Middelen voor de andere helft ten laste van de Verpondingen moest komen. Indirect zou f 9000-0-0 daarvan aan de huiseigenaren uitgekeerd moeten worden in de vorm van een 3½-jarig durend 'Remis van verpondingen'.⁴⁸ De resterende f 10.000-0-0 zou dan als eenmalige uitkering onder de bewoners c.q. eigenaars van de afgebrande huizen moeten worden verdeeld.

Dit beschikbaar gestelde geld moest dienen 'speciaal om de ongelukkige supplianten tot het herbouwen van hunne huijsen en de hervattinge van hunne neringe en hanteringe aan te moedigen en dus voor seijde Dorp, soo veel doenlijk weder in staat te brengen en te houden'.

Het bedrag van f 19.000-0-0 was op de volgende wijze tot stand gekomen.

Het totale bedrag van verloren gegane inboedel à f 44.961-0-0 had men in 's-Hertogenbosch nogal aan de erg hoe kant gevonden (waarom blijft onduidelijk) en daarom werd het met eenderde deel verminderd. Wanneer men nu bij het 'nieuwe' bedrag van f 29.974-0-0 de waarde van de verloren gegane huizen etc. optelt (à f 28.200-0-0), dan komt men tot een gecorrigeerd bedrag van f 58.174-0-0.

Dit laatste bedrag, gedeeld door drie, levert de voornoemde f 19.000-0-0 op. Om voor directe en/of indirecte ondersteuning in aanmerking te komen moest echter wel het afgebrande bezit binnen een jaar herbouwd worden. Daarnaast moest de eigenaar of huurder binnen Venloon blijven wonen en voornemens zijn het beroep dat hij uitoefende ook te blijven uitoefenen. Aan de Regenten van Venloon is blijkens de brief tevens opgedragen een tweetal opgaven te verzorgen: een lijst m.b.t. de waarde van de verloren gegane huizen en schuren en een lijst waaruit bleek hoeveel er nu precies aan inboedel verloren is gegaan.

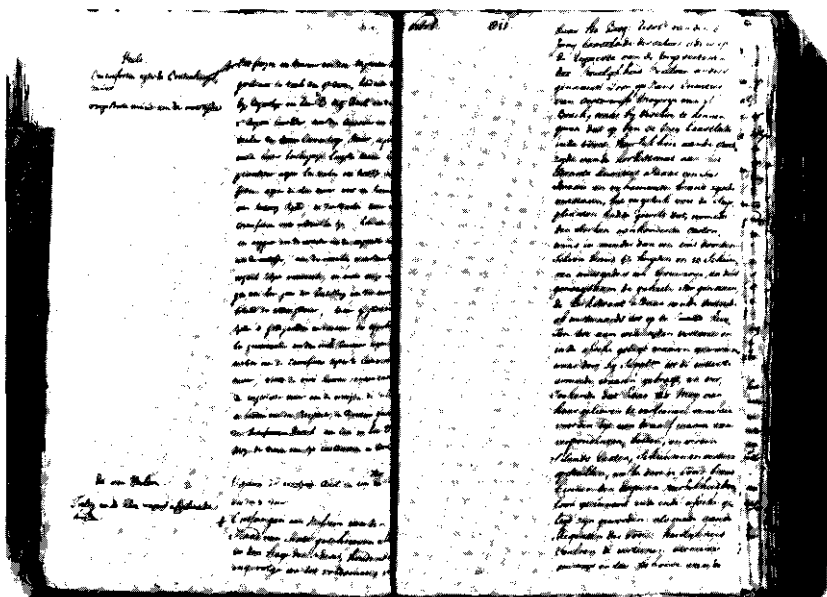
Deze lijsten moesten als uitgangspunt gaan dienen om tot een zo eerlijk mogelijke verdeling van het bedrag van f 10.000-0-0 te komen.

Overigens merkten de schrijvers van de brief nog op, dat de Predikant Verster (no 64) zijn schadevergoeding maar op de Gereformeerde Gemeente moest verhalen omdat hij al voor het uitbreken van de brand beroepen was in Oisterwijk.

5. Op 3, 8 en 14 oktober besprak de Raad van State het toegezonden advies.⁴⁹ Zij namen dit maar voor een deel over betreffende de vraag van belastingsdruk verlaging voor de tijd van 12 jaar viel de Raad van State terug op zijn al eerder genomen beslissing van 5 oktober 1736 waarbij een remissie van verponding en beden werd goed gekeurd voor de tijd van 10 jaar resp. ingaand in 1736 en 1737. Men zag geen reden kennelijk om deze periode te verlengen voor de gehele Heerlijkheid Loon op Zand.

Wel kregen de 'afgebrande personen' een vrijstelling van verponding over drie jaar, mits hun huis binnen één jaar weer zodanig werd opgebouwd 'als het tevooren opgetimmerd was'. De directe eenmalige uitkering van f 10.000-0-0 werd verlaagd tot f 8000-0-0 (motieven hiervoor niet duidelijk) en kwam ten laste van het comptoir der gemene middelen.

Deze som moest niet gezien worden als een 'vergoeding van de geleede Schade, als waartoe haar Ho. Mog. niet gehouden zijn, maar als een liberale gift'. De Raad van State gaf de Ontvanger van de gemene middelen opdracht 'dat hij uit kragte deser aen Regenten voor voors heerlijkheid aanschrijve, dat zij op de Eed van den Lande gedaan, formeren een lijst van huisgesinnen

Afb. 3. Register Resolutiën Raad van State, vergadering d.d. 8 oktober 1737, m.b.t. de Brand van Loon op Zand. A.R.A., inv. no. 238, fol. 810^v-811. (Foto: F. H. L. de Keyser, Breda)

welk de afgebrande huysen hebben bewoont, daar in speci-
ceerende hoe groot het getal der persoonen deselve huys-
gesinnen is, ende van deselve personen, soo deselve sig tegen-
woordig aldaar bevinden en geene andere, dat hij voors. lijst
ontfangen hebbende, voors. liberale gifte van agtduysend
gulden, ponds pond gelyke onder selve zal verdeelen. Daar in
agt neemende het getal der persoonen van ijder huisgesin de
j...ren van oude menschen en kinderen of andere die buiten
staat zijn enige kostwinnige bij de hand te neemen. En dat hij
al vorens de distributie te doen selve lijst aan haar Ed. mog zal
laten toekomen benevens zijne consideratiën, wat en hoe veel
hij aan de daar opgestelde persoonen oordeelt dat behoorde te
werden toegelegd'. (Cursivering auteur.) (Zie afb. 3, foto uit het
Notulenboek van de Raad van State m.b.t. vergadering van 8
oktober.)

6. De procedure die tot op dit moment betrekkelijk vlot verliep,
werd nu vertraagd. Pas op 6 januari 1738 stuurde *Essenius* een
antwoord naar 's-Gravenhage terug. Het was een brief verge-
zeld van 10 bijlagen! De regenten van Venloon hadden zelf voor
dit oponthoud gezorgd. Tot twee keer toe (nl. begin en eind
november) stuurden zij lijsten naar 's-Hertogenbosch toe die in
de ogen van de ambtenaren van de Leen- en Tolkamer 'Seer
simpel en eenvoudig, maer behelsden de naemen der hoofden

van de afgebrand Familën en de jaeren der personen welke die Familie componeren mits gaders de schaede aen hunne meubilen en inboel geleden, sonder te distinqueren, of deselve personen vermogende, of onvermogende sijn, gelijk ook niet wat neeringe of hanteeringe die afgebrande dedden'.⁵⁰ Kopieën van deze lijsten zijn te vinden in het Notulenboek van Loon op Zand.⁵¹

Bovendien namen zij bestaande twijfel t.a.v. de reële schade niet weg. In punt 4 van deze par. memoreerden we al dat in het eerste contact tussen Leen- en Tolkamer en de Hoog Mogende d.d. 8 september 1737, vraagtekens gezet werden bij het bedrag à f 44.961-0-0 van verloren gegane inboedels. Uit informatie 'wiert', Essenius dan, 'ook onderregt dat de schaede bij sommige vrij wat ruijm en bij andere exorbitant hoog waeren opgegeven, soo hebbe in loco over het een en thander nadere informatien doen nemen en als doen met een vertrouwt persoon die de waardije der afgebrande huijsen en ook de situatie mitsgaders het vermogen en onvermogen der Familien kundig was, alle de respectieve Lijsten nauwkeurig geexamineert en de opgegeven schade naar bevindinge geredresseert'.⁵² Deze kritische herziening leverde nogal in het oog lopende verschillen op: f 20.105-0-0 voor de verloren gegane huizen (i.p.v. f 28.200-0-0) en f 20.895-0-0 voor de verloren gegane inboedels (i.p.v. f 44.961-0-0). Totale schade f 41.000-0-0 i.p.v. f 73.161-0-0. Het valt niet na te gaan of zich in dit verschil het belang van de getroffen burgers óf het belang van de ambtenaren der Leen- en Tolkamer weerspiegelt. Het is goed mogelijk dat veel van de slachtoffersuitgingen van het idee: 'Laat me maar fors wat meer schade opgeven, dan krijg ik in ieder geval een bedrag terug wat zo kort mogelijk bij het reële verlies ligt'.

Evenzeer is het plausibel te veronderstellen dat het in het belang van de Leen- en Tolkamers was de totale directe en indirecte uitkering zo laag mogelijk te houden. Het particulier voordeel van de betrokken ambtenaren was door het verpachtingssysteem nauw met de hoogte van de opbrengst van de belastingen verweven. (Er ontstonden niet voor niets pachtersoproeren in het jaar 1748!)

7. Op grond van deze nieuw vergaarde informatie (neergelegd in bijlage 5) deed *Essenius* een verdelingsvoorstel voor de f 8000-0-0. Hij hield daarbij rekening met de volgende aspecten om zoveel mogelijk in de geest van de resoluties van de Hoog Mogende te handelen. a. De personen die door de brand nagenoeg geheel geruineerd zijn ontvangen een voorlopige uitkering om de eerste nood te lenigen. b. Al de personen die Venloon verlaten hebben en daar *niet* zullen terugkeren ontvangen geen uitkering. (Behalve no 17, no 30, no 31, die naar het dorp zullen terugkeren.) c. Verloren gegane schuldboe-

ken (zie no 34, no 35, no 65) komen niet in aanmerking voor schade vergoeding omdat 'De schulden of caducq of ander sints verschult zijn bij eerlijke Luijden die buijten het boek wel betalen sullen'.⁵² Een mening die nogal naief voorkomt!

d. Globaal genomen ontvangen de gedupeerden 17½ % van de geleden schade.

Verder vroeg Essenius om de lijst van schadevergoedingen in de resolutie op te nemen en hem een schrijven ter hand te stellen, waaruit blijkt dat de Hoog Mogende hem exact opdra-gen hoe groot de toegekende premie per gedupeerde is dit: 'Omme alle jalousie, welke de exhibite van voors. lijst sonde connen causeren weg te nemen'.⁵² (Een verzoek waaraan de Raad van State ook zal voldoen.) Alle gegevens m.b.t. de diverse individuele schaden treft de lezer aan in de volgende paragraaf.

Ten slotte bleven er nog 5 bijlagen over waar Essenius niet goed raad mee wist. Het zijn de declaraties van v. *Gennep de Drossaart* à f 81-11-0, de *Stille*, secretaris à f 25-14-0, de Schepenen à f 39-10-0, *Johan de Wilt*, advocaat te Waalrijk à f 39-10-0 en de agent van de Meijerij, *C. Juyn*, groot f 8-0-8.

Zij hadden het verzoek tot betaling van hun reis- verblijf-, vergader- en bureaunkosten maar bij hem gedeclareerd en gevraagd deze kosten uit de toegekende f 8000,- te betalen. Dat was in ieder geval niet conform de geest van de resolutie van 14 oktober en hij was dan ook van mening dat e.e.a. maar uit de Dorpskas moest komen.

8. Op 10 januari 1738 werd e.e.a. besproken door de Raad van State die besloten de gehele missieve in de handen van Thesaurier Generaal Ten Hove te stellen om e.e.a. te examineren en rapport te doen.⁵³ Ruim een maand later op 19 februari viel de definitieve beslissing. Het voorstel tot schadevergoeding werd in zijn geheel ongewijzigd door de Hoog Mogenden overgenomen.

De complete naamlijst van de gedupeerden is in het register te vinden. De declaraties van de diverse ambtenaren werden rigoreus afgewezen omdat: 'Haar Ed. Mog. begrijpen dat dien aangaande ten laste van voors. ongelukkige ingesetenen niets gedeclareert behoort te worden, dat vervolgens in voors. verzoek niet getreden kan worden'.⁵⁴ En terecht, zijn wij geneigd te zeggen!

We nemen aan dat kort na deze datum de slachtoffers inderdaad hun geld ontvangen hebben. Bewijzen hiervoor zijn noch in het Gemeente Archief van Loon op Zand noch in het Archief van de Leen- en Tolkamer voorhanden.

Uit de dorpsrekeningen over 1738 t/m 1741 blijkt wel dat de gedupeerden remissie van verponding genoten.

Bij het 'Tweede Cappitel van gecollecteerden penningen' komt men omschrijvingen tegen als 'volgens collect cedulle, soo

over het Straats als Vaart quartier hebben de rendanten gecol-
lecteerd en opgemaect naar aftrek van de verleende remis
voor de afgebrante personen over den jare 1737 een som van
f 2335-8-4'.

Of deze maatregel over drie jaar gerekend ook de beloofde
f 9000-0-0 opleverde voor de getroffen en valt aan de hand van
de dorpsrekeningen niet vast te stellen.

Ondanks de remissie bracht Loon op Zand bijv. in 1741 f
2417-13-4 aan verpondingen op.⁵⁵

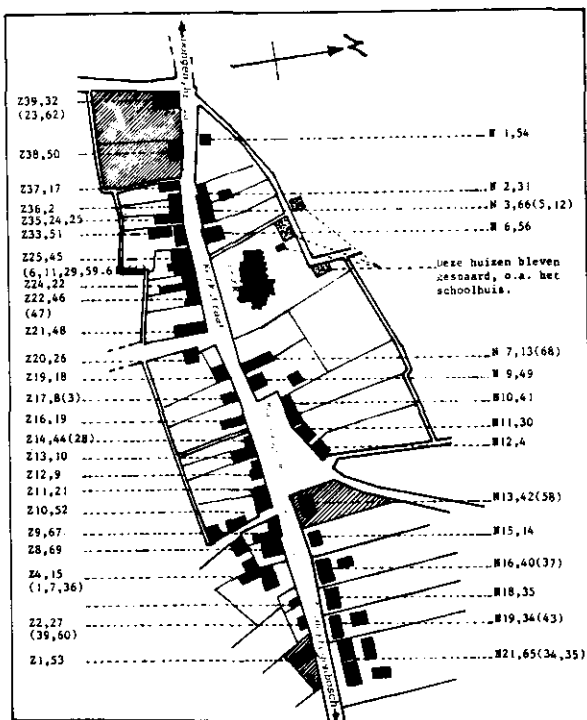
H. Gedupeerden

Ten behoeve van genealogen volgt hier een gealfabetiseerde lijst
van inwoners die op de 31e mei 1737 schade leden.

Deze opgaaft is samengesteld met behulp van gegevens uit een
vijftal lijsten. 1. De verklaring van Drossaart en een aantal
Schepenen van het Vaartkwartier d.d. 4 juni 1737, gevoegd bij het
request aan de Staten Generaal. Aangeduid met letters DS. 2. De
lijst voorkomend in het Notulenboek van Loon op Zand n.a.v. de
Resolutie van de Raad van State d.d. 8 oktober 1737 (gedateerd 30
oktober 1737) handelend over de schade aan inboedels aangeduid
met R1. 3. Een lijst voorkomend in het Notulenboek van Loon op
Zand n.a.v. de Resolutie van de Raad van State d.d. 14 oktober 1737
(gedateerd 2 november 1737), behelsend opgave gedupeerde
gezinsleden en hun leeftijden. Aangeduid met R2. 4. Bijlage 5 van
de missieve aan de Raad van State d.d. 8 januari 1738, een staat met
zeven kolommen o.a. inhoudend hertaxatie van verloren gegane
inboedels en huizen, voorlopgie premie, beroepen bewoners,
aangeduid met M5. 5. Bijlage 4 van voornoemde missieve m.b.t.
voorstel verdeling van de 'Liberale gifte' groot f 8000,- met korte
motivering. Aangeduid met M4.

Uitgangspunt bij de samenstelling zijn de lijsten R1 en DS geweest.
Bij het opnemen van de schade moet men zich voorstellen, dat
Drossaart en Schepenen aan de zuidoost-zijde van de Kerkstraat
begonnen bij het huis van *Peter Poisson* (No 53) en deze in weste-
lijke richting af liepen tot het huis van de *Wed. de la Hault* (No 32).
Daarna staken zij de straat over en liepen aan de noordzijde in
oostelijke richting beginnend bij het huisje van *Cornelia Puyk* (No
53) en eindigend bij *Piero Vught* (No 65). De nummers tussen
haakjes achter het beroep van de gedupeerde duiden het
oorspronkelijk nummer op de, volgens bovenstaand loopschema,
gemaakte lijst DS en R1 aan. Peter Poisson is derhalve Z
(= zuidzijde) 1 etc. etc. (Zie afb. 4.)

1. Aartszoon (Aarze) Wouter; Arbeider (Z7), 6 pers.
Maria de vrouw. Beiden 36 jaar. 4 kinderen resp. 13, 11, 9 en 6 jaar.
Huisje : Inwonend bij 15 met 7 en 36.
Inboedel : f 40-0, Voorl. f 10-0.
Tot. sch. v. : f 20-0
Motief : Weinig schade en nog jong.

Afb. 4. Bewoning van het Straatkwartier medio 1737. Zeer globale reconstructie m.b.v. de Kadastrale minuutkaart medio 1820 (Kadaster Breda). Van de gearceerde grondstukken kon de ligging met enige zekerheid vastgesteld worden. (via: RANB, R124, 125 L op Z, diverse akten) Verklaring cijfers: bijv.: Z14,44(28) = Opgave 14 zuidzijde, van de Lijst (DS) en (R1), corresponderend met no. 44 van alfabetische lijst, dit huis eveneens bewoond door no. 28 van laatstgenoemde lijst.

2. Ame(r)(e)(s)fo(a)rt, Jan van; Boer, 'Huijsman' (Z36), 3 à 6 pers.
 Onduidelijke opgaaf : Tijdens de brand daar wonend met vrouw en kind (DS) later 3 kinderen van resp. 30, 26 en 1 jaar (R2).
 Laatste mogelijk een kleinkind. Hij was 73 jr. oud.
 Huisje en schuurtje : f 300-0 (f 255-0), Voorl. pr f 20-0.
 Inboedel : f 40-0 (f 40-0, Tot sch. v. f 125-0.
 Motief : Veel verloren en ouderdom.
3. Bont, Catharina, Broodverkoopster langs de huizen. (Z18) 1 pers. 56 jaar.
 Huisje : Inwonend bij 8.
 Inboedel : f 150-0 (150-0, Voorl. pr f 10-0.
 Tot sch. v. : f 75-0.
 Motief : Ofschoon alleen alles verloren.
4. Bran(dt)s, Wed. Willem Jan, Linnennaister, (N12), 3 pers.
 74 jaar oud, 2 kinderen resp. 42 en 37 jaar.
 Huis : f 300-0 (f 300-0), Voorl. pr f 15-0.
 Inboedel : f 50-0 (f 50-0), Tot sch. v. f 75-0.
 Motief : Vanwege ouderdom.

5. *Brekemans, Wed. Willem, Wolspinster.* (N5), 5 à 6 pers.
40 jaar met haar zuster en 3 of 4 kinderen resp. 14, 10 en 7 jr.
Huis : met 12 wonend in huis van 66.
Inboedel : f 50-0 (f 50-0), Voorl. pr. f 10-0.
Tot. v. : f 25-0.
Motief : Weinig verloren.
6. *Brouwers, Anna, Bediende van secretaris Stille.* (Z32), 1 pers.
Huis : met 11, 29, 59, 61, 64 wonend in huis van 45.
Inboedel : f 25-0 ('cleederen'). Voorl. pr. nihil.
Tot. sch. v. : nihil.
Motief : Voor 02-11-1737 (R2).
Weggetrokken uit Loon op Zand.
7. *Busmania (Bormanje), Andries, Bakker* (Z5), 2 pers. en Jenneke de vrouw, resp. 45 en 55 jaar.
Huis : met 1, 36 wonen in huis van 15.
Inboedel : f 400-0 (250-0), Voorl. pr. f 10-0
Tot. sch. v. : f 50-0.
Motief : 'alles verloren wat in den Werelt besat' (M4).
8. *Bus(r)mania, Burmanje, Bromanje, Catharina, Spinster* (Z17) 1 pers. 90 jaar.
Huisje : f 100-0, Woonde hierin met 3.
Inboedel : f 25-0, Tot sch. v. f 57-0.
Voorl. pr. : f 25-0.
Motief : weinig verloren maar oud.
9. *Busmania, (Burmanje, Bromanje), Jacobus, Bakker* (Z12) 4 pers. en Berberade de vrouw, resp. 48 en 64 jaar (sic!), twee kinderen resp. 16 en 15 jaar.
Huis : f 500-0 (f 500-0) Voorl. pr. f --
Inboedel : f 150-0 (f 100-0). Tot. sch. v. f 100-0.
Motief : --
10. *Cocquel (1), Philip, Koopmans, Winkelier,* (Z13) 2 pers. en Helena de vrouw, resp. 60 en 45 jaar.
Huis : f 800-0 (f 800-0) Voorl. pr. f --
Inboedel : f 6500-0 (f 3500-0!!!) Tot sch. v. f 600-0
'Coopmanschappen' (DS).
Motief : Heeft nog goederen die niet afgebrand zijn,
maar toch grote schade geleden.
Waarschijnlijk was Ph. Cocquell een van
degenen, die hun schade nogal ruim
opgegeven hadden.
11. *Dagevos, Jacobus, Klerk.* (Z31) 1 pers.
20 jaar oud en klerk bij secretaris Stille (DS).
Huis : wonend met 29, 59, 61, 64 in het huis van 45.
Inboedel : f 100-0 (kieren, linnen) Voorl. pr. nihil.
Tot sch.v. : Nihil.
Motief : Voor 02-11-1737 (R2). Uit Loon op Zand vertrokken.
12. *Dankerts, Wed. Adriaen; Wolspinster.* (N4), 6 pers.
50 jaar oud, 5 kinderen resp. 16, 14, 13, 9 en 7 jaar oud.
Huis : met 5 wonend in huis van 66.
Inboedel : f 30-0 (f 30-0) Voorl. pr. f 10-0.
Tot. sch.v. : f 20-0.
Motief : weinig verloren.
13. *Dankerts, Gijsbert; schoenmaker,* (N7), 6 à 7 pers. en Geertruy, de vrouw, resp. 35 en 37 jaar oud, 4 of 5 kinderen resp. 13, 9, 6 en 3 jaar. Wellicht stierf een kind vóór 2 november 1737 (R2).
Huis : f 200-0 (f 200-0) bewoond met 68.
Inboedel : f 60-0 (f 60-0) Voorl. pr. f 10-0.
Tot sch.v. : f 75-0.
Motief : ---

14. *Dankers, Peter, Hoefsmid*, (N15) 4 pers. en Maria de vrouw, resp. 36 en 39 jaar oud, 2 kinderen, resp. 6 en 5 jaar en nog zijn broer van 31 en zus van 35 jaar.
 Huis : f 600-0 (f 450-0) Voorl. pr. f 25-0.
 Inboedel : f 400-0 Tot. sch.v. f 150-0.
 Motief : veel verloren.
15. *Dankers, Thomas; Beroep*: -- (Z4), 2 pers.
 Onduidelijke opgave, in verklaring van 4 juni 1737 (DS) wordt als wonend in de Kerkstraat opgegeven met zijn vrouw.
 Wellicht na de brand weggetrokken, of slechts huiseigenaar.
 Huisje : f 105-0. Hierin woonde 1, 7, 36.
 Inboedel : Nihil. Voorl. pr.: Nihil.
 Tot. sch. v. : Nihil.
16. *Duwooz, Aalbert*; Zie no 69.
17. *Dijk, Frans (Francis) van; Kleermaker* (Z37) 7 pers. en Hendrine de vrouw, resp. 58 en 54 jaar oud, 5 kinderen resp. 26, 24, 20, 16 en 12 jaar.
 Huisje : f 300-0 (f 250-0) Voorl. pr. f 36-0.
 Inboedel : f 500-0 (f 400-0) 'Contante penningen' (R1).
 Voorl. pr. : f 36-0. Tot sch. v. f 175-0.
 Motief : --'Is bij provisie tot dat syn huys herbout sal hebben tot Tilborgh ingetrokken, alsoo er geen woonhuys te bekomen is. (R2).
18. *Egmonts, Antonij; Wolspinner* (Z19), 2 pers. en Pieterneel de vrouw, resp. 71 en 68 jaar oud.
 Huisje : f 200-0 (f 200-0) Voorl. pr.: f 25-0.
 Inboedel : f 36-0 (f 36-0) Tot. sch. v.: f 120-0.
 Motief : hoge ouderdom.
19. *Egmonts, Arien; Schoenmaker* (Z16), 2 pers. en Fransijn de vrouw, resp. 56 en 54 jaar oud.
 Huisje : f 250-0 (f 250-0) Voorl. pr.: f 50-0
 Inboedel : f 300-0 (f 250-0) Tot. sch. v.: f 150-0.
 Motief : geheel geruïneerd.
20. *F(r)ijsmans, Wed. Egenius; beroep*: --, 2 pers. 37 jaar met kind van 9 jaar.
 Huis : met 29, 59, 64, 16, 6 en 11 inwonend in 45.
 Inboedel : f 300-0 (f 250-0) Voorl. pr.: Nihil.
 Tot sch.v. : f 50-0.
 Motief : --
21. *Gelder(op), Wed. Francis van; Wolspinster*, (Z11), 3 pers. 65 jaar, aldaar wonend met een zus van 55 jaar en een kind van 21.
 Huisje : f 100-0 (f 100-0) Voorl. pr: f 15-0.
 Inboedel : f 40-0 f 40-0) Tot sch. v.: f 40-0.
 Motief : niet veel verloren, maar al oud.
22. *Genet, Pier (Piro); Schoenmakers* (Z24), 6 pers. en Janneke de vrouw, resp. 50 en 51 jaar oud; daar wonend met 4 kinderen resp. 21, 15, 14 en 9 jaar.
 Huis : f 200-0 (f 200-0) Voorl. pr.: f 25-0.
 Inboedel : f 400-0 (f 300-0) Tot. sch. v.: f 200-0.
 Motief : alles verloren.
23. *Gennip, Justinus van, Drossaart van Venloon*. (Z40), 2 pers. wonend met zijn vrouw in de Kerkstraat.
 Huis : wonend 32 met 62. Voorl. pr.: nihil.
 Inboedel : f 250-0. Tot. sch. v.: nihil.
 Motief : was van regelmatige inkomsten voorzien omdat hij een openbaar ambt bekleedde.
 'Vermits zijn woonhuys afgebrant is en geen woonigh tot nog toe kan bekoomen, soo is den selven bij provisie met syn familie tot Cappel ingetrokken, dog hout hier een kamer en betaalt in alle dorpslasten'. (R1)

24. *Gorkum, Adriaan van; Wolspinder (Z35)*, 6 pers. Elisabeth de vrouw, resp. 50 en 56 jaar oud; 4 kinderen resp. 18, 17, 16 en 4 jaar.
 ½ deel van huisje : f 100-0 (f 100-0) met 25. Voorl. pr.: f 10-0.
 Inboedel : f 30-0 (f 30-0) Tot. sch.v.: f 75-0.
 Motief : --
25. *Gorkum, Huybert van; Arbeider, (Z34)*, 6 à 7 pers. Maria de vrouw, resp. 43 en 44 jaar; 5 later 4 kinderen (R2) resp. 16, 14, 10 en 6 jaar. (Wellicht 1 gestorven.)
 ½ deel van huisje : f 100-0 (f 100-0) Voorl. pr.: f 10-0.
 Inboedel : f 50-0 (f 50-0) Tot. sch.v.: f 100-0.
 Motief : --
26. *Graaf, Gerrit van de; Rademaker, (Z20)* zie ook 63, 3 pers. en Maria de vrouw (Anne Marije Kennekens R223 L. op Z.) resp. 40 en 31 jaar, daar wonend met 1 kind 1½ jaar oud.
 Huisje : f 200-0 (f 200-0) Voorl. pr.: nihil.
 Inboedel : f 300-0 (250-0) Tot sch.v.: f 75-0.
27. *Graaf, kind van Johannes van de; (Z2)*
 Huishe : f 250-0 daar inwonend 39, 60. Voorl. pr.: nihil.
 Inboedel : nihil. Tot. sch.v.: nihil.
 Dit kind woonde waarschijnlijk niet in de Kerkstraat.
28. *Haansbergen, Adriaan; Herbergier, (Z15)*, 7 pers. en Jenneke de vrouw, resp. 44 en 46 jaar; aldaar wonend met 5 kinderen van 20, 15, 13, 10 en 7 jaar oud.
 Huis : eigenaar was 44. Voorl. pr.: f 25-0.
 Inboedel : f 300-0 (f 300-0). Tot sch.v.: f 150-0.
 Motief : door de brand geheel geruïneerd.
29. *Haansbergen, Cornelis; Herbergier, Hospes in de toerker, 3 pers. en Christina de vrouw, resp. 44 en 42 jaar oud en een kind van 17.*
 Huis : met 11, 59, 61 en 64 wonend in huis van 45.
 Voorl. pr : nihil.
 Inboedel : f 1800-0 (f 1200-0!!!) Tot sch.v.: f 250-0.
 Motief : Hoewel nog in staat de kost te verdienen, toch veel schade geleden.
30. *Haansbergen de Oude, de vijf kinderen van Cornelis; Wolspinners (N11)* 5 pers. Resp. 23, 18, 16, 13 en 11 jaar oud.
 Huis en schuur : f 300-0 (f 250-0). Voorl. pr: f 25-0.
 Inboedel : f 100-0 (f 100-0) Tot. sch.v.: f 100-0.
 Motief : onder deze vijf verscheidene goed voor de kost. 'Syn bij provisie tot Tilborg ingetrokken tot dat haar huys herbout sal syn'. (R2)
31. *Haansbergen, Jacob; Herbergier, (N2)* 2 pers. Oud 90 jaar en een kind van 46.
 Huis en schuur : f 250-0 (f 200-0). Voorl. pr.: f 36-0.
 Inboedel : f 200-0 (f 175-0) Tot. sch.v.: f 125-0.
 Motief : Hoge ouderdom en hoog verlies.
 'Is by provisie tot Tilburg ingetrokken alsoo er geen woonhuys te bekoomen is'. (R2)
32. *Hault, Wed. Louis de la; Vrouw v. d. Ritmeester, (Z39)* 1 pers. Geen nadere gegevens bekend. Omdat ook inboedel opgegeven wordt (R1) waarschijnlijk wonend tijdens de brand in de Kerkstraat, daarna wellicht weggetrokken(?) (R2).
 Huis, 2 schuren : f 1200-0 (daarin wonend 23 en 62). Voorl. pr.: nihil.
 Inboedel : f 60-0. Tot sch.v.: nihil.
33. *Houte, Jan de; Zie no 43.*
34. *Ho(o)ven, Wed. Adriaan van den; Bierbrouwer, (N19)* 3 à 4 pers. 72 jaar oud, 2 of 3 kinderen resp. 29 en 27 jaar (1 vertrokken?) (R2).
 Huis en schuur : f 1500-0 (f 1500-0) zie ook 43. Voorl. pr.: Nihil.
 Inboedel, granen : f 3500-0!!!). Tot sch.v.: f 360-0.
 Motief : nog in staat de kost te verdienen doch om zwaar verlies.

Gaf daarnaast op voor f 6000-0 schuldboeken (zie par. G, punt 8). Verloor verder 1 paard, 2 varkens en contante penningen (DS). 'Ut supra' (S2) zie aantekeningen bij 35.

35. *Ho(o)ven, Gijsbert van den; Winkelier, herbergier* (N18), 8 à 9 pers. en Johanna de vrouw, resp. 46 en 34 jaar, 6 of 7 kinderen van resp. 16, 11, 8, 6 en 2 jaar. (Wellicht stierf er een voor 2 november 1737.) (R2).
 Huis : f 1500-0 (f 1200-0). Voorl. pr.: Nihil.
 Inboedel, schuld. : f 2000-0 (f 1200-0). Tot sch.v.: f 400-0.
 Motief : heeft nog wel enige effecten, doch heeft veel verloren.
 'Wert versogt te reflecteren off de schuldboeken wel konnen gerekent worden onder geleede schaade' (R1). Zie ook 34 en 64 (en par. G, punt 8).
36. *Hoven, Thomas van den; Herbergier*, (Z6), 7 pers. en Maria de vrouw, resp. 46 en 36 jaar en vijf kinderen resp. 5, 4, 3, 2 en 1 jaar oud.
 Huisje : met 1 en 7 wonend in huis van 15. Voorl. pr.: f 50-0.
 Inboedel : f 1000-0 (f 600-0). Tot sch.v.: 175-0.
 Motief : Vrouw en kinderen zijn erg jong.
37. *Leeuw, Wed. Bastiaan de; Wolspinster* (N17), 4 à 6 pers. 54 jaar oud, en 5 mogelijk 3 kinderen van resp. 15, 14 en 10 jaar (2 kinderen voor 2 november 1737 gestorven?) (R2).
 Huis : inwonend bij 40. Voorl. pr.: f 10-0.
 Inboedel : f 60-0 (f 60-0). Tot sch. v.: f 30-0.
 Motief : weinig verloren.
38. *Leeuw, Maria de; Linnennaaster*, (N22) 3 pers. 30 jaar oud en jaar zuster 27 jaar met een kind van 2 jaar.
 Huis : wonend in een huis van 65 met 57.
 Voorl. pr. : f 5-0.
 Inboedel : f 30-0 (f 30-0). Tot sch.v.: f 15-0.
 Motief : weinig verloren.
39. *Leeuw, Peeter de; Kleermaker* (Z3) 3 à 5 pers. en Maria de vrouw, resp. 29 en 25 jaar. Tijdens de brand had dit echtpaar 1 kind van 2 jaar oud. Naderhand wordt opgegeven een tweeling van 5 weken na de brand geboren (R2). Bij dit gezin werd gerekend 60. (DS).
 Huis : wonend in huis 27 met 60. Voorl. pr.: f 10-0.
 Inboedel : f 30-0. Tot sch.v.: f 15-0.
 Motief : weinig verloren en jong genoeg om de kost te verdienen.
40. *Leeuw, Stoffel de; Vleeshouwer*, (N16), 5 à 6 pers. en Adriaantje de vrouw, resp. 56 en 53 jaar; 3 of 4 kinderen resp. 24, 14 en 9 jaar oud. (1 kind voor 2 november 1737 gestorven of weggetrokken?)
 Huis en schuur : f 750-0 (f 650-0) ook bewoond door 37.
 Voorl. pr. nihil.
 Inboedel : f 150-0 (f 150-0) Tot. sch.v.: f 125-0.
 Motief : --
41. *Leeuw, Wouter de; Kleermaker*, (N10), 10 pers. en Maria de vrouw, resp. 65 en 62 jaar. Onduidelijke opgaaf m.b.t. het kinderaantal (DS en R2). Waarschijnlijk was de situatie als volgt: 5 kinderen van 30, 26, 21, 18, 11 jaar oud; één dochter met wellicht 3 kinderen(?).
 Huis : f 300-0 (f 250-0). Voorl. pr. f 30-0.
 Inboedel : f 150-0 (f 150-0). Tot. sch.v. f 120-0.
 Motief : ---
42. *Lighthart, Cornelis; 'Den Cappellaan'*, (N13), 1 pers. Oud 56 jaar.
 Huis : f 1200-0 (f 1000-0) ook bewoond door 58.
 Voorl. pr. : nihil.
 Inboedel : f 300-0 (300-0). Tot sch.v.: f 100-0.
 Motief : al het vastgoed en inboedel verloren.
43. *Monté, Jan de, 'gegageert soldaat'*, (N20), 2 pers. en Maria de vrouw resp. 78 en 73 jaar oud.
 Huis : inwonend bij 34. Voorl. pr.: f 6-0.
 Inboedel : f 44-0 (f 44-0). Tot. sch.v.: f 20-0.
 Motief : heeft weinig verloren en ontvangt traktement, slechts uitkering vanwege ouderdom.

44. *Niel, Wed. de Weer van*, beroep: -- (Z14).
 Huis : f 700-0 in dit huis woonde 44.
 Woonde waarschijnlijk niet in de Kerkstraat, geen verdere gegevens voorhanden.
45. *Niel, Wed. de Heer van, en broder*; (Z25).
 Huis : f 100-0, hierin wonend 6, 11, 29, 59, 61, 64.
46. *Nieukuijk, Pieterneel*; beroep: - (Z22).
 Huis : f 350-0 hierin wonend 47.
47. *Nieu(w)kuijk, Wouter; Bakker*. (Z23), 8 pers. en Gijsbertje de vrouw resp. 77 en 51 jaar (sic!!!) en 6 kinderen resp. 18, 16, 14, 12, 11 en 7 jaar oud.
 Huis : wonend in huis van 46. Voorl. pr.: nihil.
 Inboedel : f 100-0. Tot sch.v.: f 50-0.
 Motief : weinig verloren en nog middelen tot nering.
48. *Nouwen(s), Anthonij, Spinster*. (Z21) 1 à 2 pers. Later opgegeven als Weduwe Ant. Nouwen(s) (DS, R2) oud 24 jaar. Haar man stierf kort na de brand.
 Huis : f 300-0 (f 250-0). Voorl. pr.: nihil.
 Inboedel : f 200-0 (f 150-0). Tot sch.v.: f 50-0.
49. *Nouwens, Lambert; Boer of Huisman*. (N9), 3 à 4 pers. en Adriaantje de vrouw, resp. 64 en 66 jaar, een of twee kinderen waarvan een 28 jaar oud. (Wellicht 1 gestorven of weggetrokken vóór 2 november 1737.)
 Huis : f 500-0 (f 400-0). Voorl. pr.: nihil.
 Inboedel : f 400-0 (f 300-0). Tot sch.v.: f 100-0.
 Motief : wegens groot verlies.
50. *Oerlemans, Jan; Boer of Huisman*. (Z38), 2 pers. en Jenneke de vrouw, resp. 59 en 57 jaar oud.
 Huis en schuur : f 400-0 (f 325-0). Voorl. pr.: f 20-0.
 Inboedel : f 200-0 (f 175-0). Tot sch.v.: f 100-0.
 Motief : leeftijd en groot verlies.
 'Is by provisie tot zijn huys herbout sal hebben to Tilborg ingetrokken, alsoo er geen wooning te bekoomen is'. (R2)
51. *Peterszn, Dingman; Schoenmaker*. (Z 33), 3 pers. en Jenneke de vrouw; resp. 45 en 55 jaar met een kind van 17 jaar.
 Huisje : f 150-0 (f 150-0). Voorl. pr.: f 12-0.
 Inboedel : f 80-0 (f 80-0). Tot sch.v.: f 75-0.
 Motief : --
52. *Pitsjouw, Wed. Lindert; Herbergierster*. (Z 10), 2 pers. 76 jaar oud daar wonend met een kind van 29 jaar oud.
 3 Huisjes : f 2000-0 (f 1500-0). Voorl. pr.: nihil.
 Inboedel : f 250-0 (f 250-0). Tot sch.v.: f 275-0.
 Motief : 3 huisjes verloren en hoge ouderdom. Het is onduidelijk wie in deze huisjes nog meer woonden. Verder verloor zij 3 kalveren. (DS).
53. *Poisson Pieter*; beroep: -- (Z1), 6 pers.
 Tijdens de brand daar wonend met vrouw en 4 kinderen.
 Aan de o-zijde van zijn dak ontstond de brand die het grootste deel van de Kerkstraat in de as legde.
 Huis : f 300-0. Voorl. pr.: nihil.
 Inboedel : f 200-0. Tot sch.v.: nihil.
 'Is metter woon vertrokken naar Waspik om aldaar te blijven'. (R2)
54. *Puyk, Cornelia; Wolspinster*. (N1), 3 pers. 88 jaar aldaar wonend met een dochter van 54 jaar die een kind van 12 jaar had.
 Huisje : f 45-0 (f 45-0). Voorl. pr.: f 10-0.
 Inboedel : f 95-0 (f 80-0). Tot sch.v.: f 60-0.
 Motief : hoewel niet veel verloren, erg oud.
55. *Rooy, Jan de; Molenaar*. (N24).
 Niet wonend in de Kerkstraat. Hij had bij 69 voor f 526-0 aan granen opgeslagen liggen.
 Voorl. pr. : nihil.

- Tot sch.v. : nihil.
 Motief : zijn huis is niet afgebrand, heeft alleen enig graan in afgebrand huis verloren.
56. *Ruyter, Jan de; Schoenmakers.* (N6), 3 pers. en Josijn de vrouw, resp. 40 en 33 jaar oud met een kind van 1 jaar.
 Huis : f 250-0 (f 230-0). Voorl. pr.: f 25-0.
 Inboedel : f 200-0 (f 180-0). Tot sch.v.: f 100-0.
 Motief : alles verloren.
57. *Rijswijk, Aart van; Vorster* (N23), 6 pers. en Hilleke de vrouw resp. 27 en 40 jaar (sic!!!) daar wonend met 4 kinderen resp. 6, 4, 3 en 1½ jaar oud.
 Huis : wonend in huis van 65 en 38. Voorl. pr.: f 30-0.
 Inboedel : f 150-0 (f 150-0). Tot sch.v.: f 100-0.
 Motief : alles verloren en zeer in armoede vervallen.
58. *Schriek, Elizabeth van der; 'een Clop'* (N14), 1 pers. 45 jaar oud.
 Huis : inwonend bij 42. Voorl. pr.: nihil.
 Inboedel : f 150-0 (f 150-0). Tot sch.v.: f 25-0.
 Motief : alles verloren.
59. *Snoeren, Leendert; Arbeider.* (Z28), 1 pers. 26 jaar oud.
 Huis : wonend in huis van 45, met 6, 11, 29, 61 en 64.
 Voorl. pr. : nihil.
 Inboedel : f 150-0 (f 150-0). Tot sch.v.: f 25-0.
 Motief : --
60. *Stevens, Jenneke Peeter;* beroep: -- (Z3), 1 pers. 74 jaar oud.
 Inwonend bij 39. Geen schade opgegeven doch ontvangt f 15-0 vanwege ouderdom.
61. *Stille, Antonij; Secretaris van Venloen,* (Z30), 4 pers.
 'Secretaris deser heerlijkheit, out 38 jaaren, syne huysvrouw out 23 jaaren en twee kinderen, het eene out twee jaaren en de andere omtrent de zeeve maanden, die zig zeedert syn afbranden met sijn vrouw en kinder tot Waalwijk is ingevlugt, soo nogtans dat hij alhier als inwoonder in dorpslasten bekend is gebleven en voor ons Schepenen verclaart heeft sijne woonplaats alhier wederom als vooren te sullen hervatten, soodra hij daar toe enige gelegenheit van huysinge sal gevonden hebben, declarerende inmiddels syn inwoonerschap alhier in alles te behouden. (R2).
 Antony claimt nogal wat ruimte in deze lijst om iets uit te leggen wat ook opgaat voor 17, 23, 30, 31 en 50.
 Huis : wonend in huis van 45 met 6, 11, 29, 59 en 64.
 Voorl. pr. : nihil.
 Inboedel : f 5000-0 (w.o. contante penningen).
 Tot sch.v. : nihil.
 Zijn schade is zelfs niet in overweging genomen omdat hij een regelmatige bron van inkomsten had en niet in Venloen woonde.
62. *Stokke(r)mans; Boer of Huisman.* (Z41), 5 pers. en Willemijn de vrouw resp. 29 en 32 jaar, 3 kinderen van 6, 4 en 2 jaar oud.
 Huis : wonend in huis van 32 met 23. Voorl. pr.: f 10-0.
 Inboedel : f 50-0 (f 50-0). Tot sch.v.: f 25-0.
63. *Ven, Gerrit van de, Rademaker.* (Z20).
 Zie 26.
64. *Verster(re), Laurens; Predikant.* (Z29), 5 pers.
 Met zijn vrouw Maria Molengraaft en 3 kinderen. Mogelijk wonend bij 45, doch er valt ook te lezen (DS) 'item is ook verbrant het predicantenhuys alhier het welk hier te noteeren staat'. Nadere aanduidingen ontbreken; er wordt ook geen waarde aangegeven.
 Inboedel : f 1000-0. Tot sch.v.: nihil.
 Voorl. pr. : nihil.
 Motief : moet schade verhalen op de Ger. Gemeente (zie par. G 4). 'Is tot Oisterwijk beroepen en aldaar tegens-

woordig woonachtig en vermits zijn vrouw in krambedde lag soo waare zijn goederen voor het meeste gedeelte nog hier, vermits zijn woonhuys afgebrant is, en geen wooning tot nog toe kan bekoomen, soo is den selven bij provisie, met zijn familie tot Waalwijk ingetrokken, dog hout hier een kamer, en blijft in alle dorpslasten betaalen'. (R1) (Zijn kind Johannes werd 19 mei 1737 in de Hervormde Kerk gedoopt.)

65. *Vught, Piero van; Bierbrouwer.* (N 21), 5 pers. en Elisabeth de vrouw, resp. 44 en 53 jaar en 3 kinderen van 20, 17 en 13 jaar oud.
2 Huizen, brouwerij,
schuur, schop : f 2700-0 (f 2600-0)
Voorl. pr. : nihil.
Inboedel en granen,
schuldboeken : f 2800-0 (f 2600-0)
Tot sch.v. : f 750-0
Motief : extra zwaar verlies.
In een van deze twee huizen woonden 38 en 57, het andere werd door de fam. v. Vught zelf bewoond.
'Ut supra' (R2) zie ook 34 en 35 (en par. G, punt 8).
66. *Vught, Piero van; Bierbrouwer.* (N3), Identiek met 65.
Huis : f 300-0. In (DS) getaxeerd op f 500-0; bewoond door 5 en 12.
67. *Vught, Thomas van; Herbergier en Schepen.* (Z9), 12 pers. en Allegonda de vrouw, resp. 52 en 54 jaar en 10 kinderen van 29, 26, 23, 21, 18, 16, 6, 3 en een tweeling van 1 jaar(!).
Wellicht betrof het een dochter met een of twee kinderen bij hen inwonend.
2 Huizen : f 5000-0 (f 3500-0). Voorl. pr.: f 100-0.
Inboedel : f 2000-0 (f 2000-0). Tot sch.v.: f 1000-0.
Motief : Vermits niet alleen twee considerabele huysen verlooren en andere schaade geleden heeft, maar ook door den brand teenenmaal geruineert is, dermaten dat nog een der huysen onbebout heeft moeten laten'. (M4).
68. *Wolfs, Wed. Jan; Arbeidster.* (N8), 2 pers., 45 jaar met een van 14 jaar oud.
Huis : inwonend bij 13. Voorl. pr.: f 5-0.
Inboedel : f 40-0 (f 40-0). Tot sch.v.: f 20-0.
Motief : weinig verloren.
69. *Wooz, Aalbert du, Winkelier herbergier.* (Z8), 9 pers. en Maria de vrouw, resp. 40 en 39 jaar en 7 kinderen van 13, 11½, 9½, 8, 7, 5 en 1½ jaar oud.
Huis + schuurtje : f 2500-0 (f 2000-0). Voorl. pr.: f 100-0.
Winkelwaren : f 2000-0 (f 1500-0). Tot sch.v.: f 600-0.
Motief : Door de brand veel schade geleden en veel kinderen.

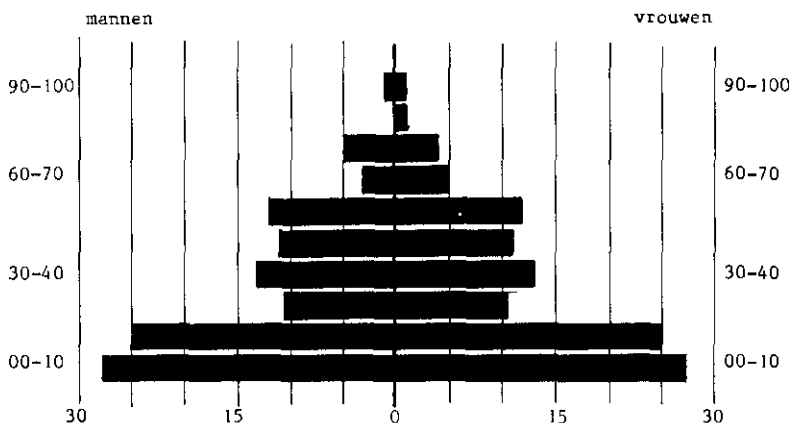
Deze lijst geeft ons naast informatie over de geleden schade en de ontvangen vergoedingen ad hoc ook enig inzicht in bevolkingsopbouw, verdeling van de beroepsbevolking en daarmee de functie die het Straatkwartier binnen de Heerlijkheid Loon op Zand vervulde.

Enkele demografische gegevens

Omstreeks medio 1737 woonden er in de kern van het Straatkwartier zo tussen de 223 à 236 personen. Van 218 daarvan is de leeftijd tijdens de brand bekend. Hoe de verdeling naar geslacht geweest is, valt niet uit de voorhanden zijnde lijsten op te maken. Dit komt

omdat bij de kinderen (ook als dezen een zeer respectabele leeftijd hadden bijv. 30 jaar) het geslacht slechts bij uitzondering aangegeven wordt. Een onderzoek in de D.T.B.-registers zou nodig zijn om de gegevens aan te vullen, hetgeen ver buiten het bestek van dit artikel zou voeren. Zo valt slechts van de oudste 20 personen met zekerheid de verdeling naar geslacht vast te stellen. We hebben deze gegevens samengebracht in de navolgende bevolkingspyramide. (Afb. 5.)

Daarbij moet opgemerkt worden dat tussen 0 en 60 jaar, er gemakshalve vanuit gegaan is, dat er evenveel vrouwen als mannen aanwezig waren, terwijl dit natuurlijk helemaal niet zo behoeft te zijn.

Afb. 5. Bevolkingspyramide Loon op Zand, medio 1737. (N = 218)

Opvallend is de sterke insnoering die deze pyramide bij de leeftijdscategorie van 20-30 jaar vertoont. Ten opzichte van de groep van 10-20 jaar betekent dit een halvering van het aantal personen. Dit grote verschil lijkt me niet zonder meer aan een hoog sterftecijfer geweten te kunnen worden. Ik denk, dat in deze cijfers zich de al eerder genoemde bevolkingsuitstoot door grote bevolkingsdruk weerspiegelt (zie par. E).

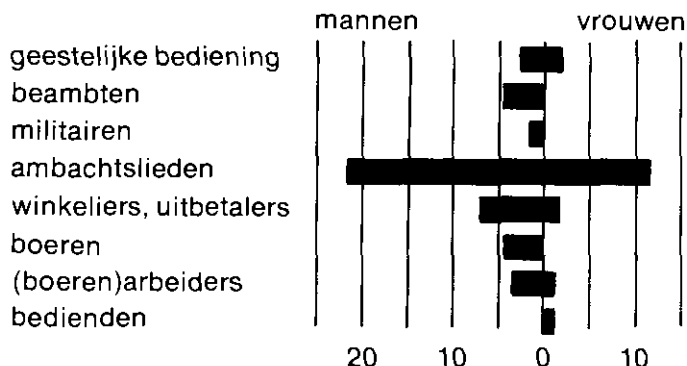
Jong volwassen trokken weg om elders hun geluk te beproeven.

Beroepsbevolking en functie van het Straatkwartier

In het totaal wordt er van 58 personen een beroep opgegeven.

We hebben deze beroepen in een achttal categorieën ondergebracht en naar geslacht verdeeld. (Afb. 6.)

Het zwaartepunt van de beroepsbevolking blijkt op de eerste plaats bij de ambachtslieden en daarna bij de verkopers en uitbaters te liggen.

Afb. 6. Verdeling beroepsbevolking Loon op Zand, medio 1737. (N = 58)

We bekijken deze groep even in detail. (Afb. 7)

Ambachtslieden Loon op Zand (N = 32)

Wolspin(st)(n)ers	14	Vleeshouwers	1
Linnennaister	2	Bierbrouwers	2
Kleermakers	3	Hoefsmid	1
Schoenmakers	5 (!)	Rademaker	1
Bakkers	3		

Afb. 7.

Uit deze verdeling kan men de volgende conclusie trekken: Het Straatkwartier had voor de Heerlijkheid een duidelijke verzorgingsfunctie. Een groot aantal 'middenstanders' was hier gevestigd. Daarnaast valt op dat dat bijna 50% van de ambachtslieden in de wolnijverheid werkzaam was.

De schapenteelt moet in deze tijd een van de belangrijkste bronnen van inkomsten geweest zijn voor Loon op Zand. Iets dat op grond van de natuurlijke gesteldheid (heidevelden) in de omgeving ook wel te verwachten was.

De groep verkopers en uitbaters laat het volgende beeld zien. (Afb. 8.)

Verkopers, uitbaters Loon op Zand (N = 9,2 maal dubbele opgave)

winkeliers	3
broodverkoopster	1
herbergiers	8

Afb. 8.

Voor al het aantal van 8 herbergiers is opvallend. Wellicht valt dit tamelijk hoge aantal te verklaren uit de *pleisterplaatsfunctie* die het Straatkwartier van Loon op Zand vervulde. De kern van de Heerlijkheid lag nl. op een kruispunt van verbindingswegen: De oost-west lopende route van 's-Hertogenosch via Dongen naar Breda (de

Straatweg) en de noord-zuidverbinding tussen Waalwijk en Tilburg.

Naschrift

Wat waren nu de gevolgen van deze dorpsbrand op de langere termijn voor het sterk verzorgingsgerichte Straatkwartier?

Het antwoord hierop is toch nog bijzonder lastig te geven.

Wat de bewoners *vreesden* weten we uit het request aan de Staten Generaal d.d. 4 juni 1737 (zie noot 3 en par. E van dit artikel). In welke mate deze vrees ook bewaarheid werd, valt moeilijk vast te stellen.

Daarvoor zijn twee redenen aan te geven: 1. Geschreven bronnen m.b.t. de gevolgen ontbreken voor zover vast te stellen. (Van Heurn, bijvoorbeeld, maakt wel melding van de brand in Hilvarenbeek doch deelt niets mede m.b.t. Loon op Zand.⁵⁶ 2. Het onderzoek van een aantal parameters die meer nauwkeurige indicaties zouden hebben kunnen opleveren, moest vanwege tijdgebrek achterwege blijven. Daarbij valt te denken aan aspecten als opbrengst van de dorpsbelastingen en gemene middelen, verkoop van onroerend goed, toename van het aantal geregistreerde geldleningen, vervoerde bevolkingsuitstoot etc.

Om ons een beeld te kunnen vormen zijn we aangewezen op bronnen die indicaties van indirecte aard geven.

Aan het slot van het artikel Loon op Zand sprokkelingen 1 wezen we erop, dat de klimatologische omstandigheden van de jaren 1738/1739 tot en met het voorjaar van 1740 bijzonder slecht geweest zijn. Er viel overvloedig regen die gevolgd werd door een strenge langdurige winter. In de Kwartiervergadering te Oisterwijk werd de noodklok geluid omdat 'de noot, armoede en arme menschen syn aangegroeyt en nog dagelyks aanwasschen',⁵⁷ hetgeen de armenzorg van Loon op Zand bovenmatig belast.⁵⁸

In welke mate in deze situatie ook effecten van de dorpsbrand doorgespeeld hebben, valt niet vast te stellen, maar lijkt op zijn minst aannemelijk. De situatie in Loon op Zand moet er in het begin van de jaren veertig van de 18e eeuw weinig rooskleurig uitgezien hebben.

Ten slotte: een wijd verbreide opvatting is dat de bestuurscolleges in 's-Gravenhage een weinig attente en nauwelijks zorgzame houding ten opzichte van problemen in de Generaliteitslanden aannamen. Een ziekelijke schrapeerigheid vooral in fiscale zaken zou overheerst hebben.

Dit beeld behoeft toch enige nuancering.

Het verzoek van de ingezetenen van Loon op Zand om financiële steun werd zowel in bestuurlijk als in inhoudelijk opzicht met een grote mate van allertheid, gevoel voor rechtvaardigheid en administratieve nauwkeurigheid afgehandeld.

Voor al de overwegingen die een rol gespeeld hebben bij het toekennen van de hoogte van de schadevergoeding, doen verrassend modern aan.⁵⁹ (Het gaat hier om punten als het aantal getroffen personen per gezin, ouderdom, mate waarin de kost verdiend kan worden, hoogte van de geleden schade.)

De houding van de plaatselijke gezagsdragers steekt hiertegen niet onverdeeld gunstig af. Zonder nu meteen van laksheid te willen spreken moet wel geconstateerd worden dat op bestuurlijk niveau de plaatselijke molen traag maalde. (Men denke aan het totstand komen, hernieuwen???, van de brandpreventieresolutie, de late aanstelling van klapwakers, de fouten die door de Leen- en Tolkamer in de diverse lijsten geconstateerd werden). Bovendien kan men zich niet aan de indruk onttrekken, dat bij diverse plaatselijke gezagsdragers het persoonlijke belang ook een rol speelde. Zo worden in de schadeopgave van 3 oktober de persoonlijke omstandigheden van de Secretaris, Predikant en Drossaart uitgebreid omschreven, terwijl dit bij inwoners waar de schade vergelijkbaar of zelfs groter was niet gebeurde. Daarbij komen dan nog de forse declaraties, tot een totaal bedrag van ca. f 200,-, die door enkele van hen op het einde van de procedure plotseling op het bureau van Essenius van de Leen- en Tolkamer gedeponneerd werden met het verzoek deze uit het beschikbaar gestelde bedrag van f 8000,- te betalen.

NOTEN

Gebruikte afkortingen:

A.R.A.	= Algemeen Rijks Archief 's-Gravenhage.
G.A.B.	= Gemeente Archief Breda.
G.A.D.	= Gemeente Archief Delft.
G.A.L. op Z.	= Gemeente Archief Loon op Zand.
R.A.N.B.	= Rijks Archief Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch.

39. Artikel J. van Gils, (noot 8), 196.

40. A.R.A., Archief Staten Generaal, Inv. no. 3792, blz. 312 (gedrukte resolutiën).

41. A.R.A., Archief Staten Generaal, Inv. no. 2390, Minuten Notulen juni 1737.

42. A.R.A., Archief Raad van State, Inv. no. 238, fol. 486-487. Register van Resolutiën.

43. A.R.A., Archief Raad van State, zie noot 42, fol. 601-601. v.

44. A.R.A., Archief Raad van State, Inv. no. 830, II. Ingekomen missieven. Brief met diverse bijlagen.

45. Zie hiervoor Fockema Andreae, S. J. (noot 24), 128.

46. E.e.a. ging kennelijk terug op een resolutie van 20 september 1724, die we niet nader onderzocht hebben omdat dit ver buiten het kader van dit artikel zou voeren. Daarbij komt dat zowel het gevolgde beleid t.a.v. de publieke financiën alsook de boekhouding tijdens de Republiek bijzonder ondoorzichtig was en moeilijk vergelijkbaar met de huidige vigerende systemen.

47. G.A.L. op Z. Dorpsrekeningen over 1739, 1740, 1741. Voorl. Inv. no. 265 t/m 267.

48. Zie dezelfde dorpsrekeningen als bij noot 49. 'Volgens Collect Cedula soo over het straats als vaart quartier hebben rendanten gecollecteerd en opge-maackt naar aftrek van het verleende remis voor de afgebrande personen'. Dorpsrekening 1739. G.A.L. op Z. Voorl. Inv. 265.

49. A.R.A., Archief Raad van State, zie noot 42, fol. 776 t/m 812.
50. A.R.A., Archief Raad van State, Inv. no. 832, I. Ingekomen missieven. Brief d.d. 6 januari 1738. Vergezeld van 10 bijlagen, fol. 1.
51. G.A.L. op Z. Voorl. inv. no. 24. Notulenboek. 2 lijsten n.a.v. de resoluties der Raad van State d.d. 8 en 14 oktober 1737 (zonder fol. no.).
52. Zie noot 49, resp. fol. 1 V, fol. 2, fol. 2 V.
53. A.R.A., Archief Raad van State, Inv. no. 240. Register resolutiën. 1738 jan./jun.; fol. 16 V-17.
54. A.R.A., Archief Raad van State, zie noot 53, fol. 120 t/m 121 V.
55. G.A.L. op Z., Dorpsrekeningen 1738 t/m 1741; Voorl. Inv. no. 265 t/m 268.
56. Heurn, J. H. van, *Historie der Stad en Meijerije van 's-Hertogenbosch*. Utrecht 1758.
57. R.A.N.B., Archief Kwartier van Oisterwijk. Inv. no. 245. Resolutie boek, d.d. 4 februari 1741.
58. G.A.L. op Z., Notulenboek, Voorl. Inv. no. 24, d.d. 7 december 1740.
59. A.R.A., Zie noot 50, fol. IV-2.

Een vroege borgbrief (1649)

J. Th. M. Melssen

Purmerstraat 14, 5628 HE Eindhoven

'Alzo bij de regering van het dorp Gestel is gemaakt zekere ordonnantie over de personen die gene ingeboren deszelfs dorp zijn en van buitendorps daar komen wonen, van dat zij gehouden zijn te brengen en over te leveren wettige attestatie van de plaats hunner geboorte en daarnaast te stellen goede borgen voor de som van 300 gulden om het dorp en de Heilige Geest van Gestel niet lastig te vallen; zo is gecompareerd voor schepenen van Gestel: Jacob Andries, inwoner tegenwoordig van Gestel en geboortig van Tongelre en heeft in voldoening en nakomen van genoemde ordonnantie tot borg gesteld Andries Jan Anthonis, wonende te Tongelre ter plaatse Klein Tongelre, zijn vader, die alhier present de borgtocht heeft geaccepteerd. Actum 5 maart 1649.'

BRON:

Streekarchief Zuid-Oost Brabant, Rechterlijk archief Eindhoven, nr. 328, folio 67 verso.

Jehoeda ben David Hartog, genaamd Leib Tilbirg

de eerste joodse inwoner van Tilburg en Parnas van Oisterwijk

Ir. M. Cahen

Margraffstraat 14, 5262 AV Vught

Tot aan het einde van de 18e eeuw hielden de meeste Brabantse steden, zoals Den Bosch en Tilburg, vast aan hun autonomie om te bepalen of joden al dan niet als inwoner konden worden toegelaten.

In principe hielden ze hen weg,¹ behoudens speciale gevallen waar toelating van individuele joden strookte met het stadsbelang.

Het moet gezegd, dat de Tilburgse stadsmagistraat in dezen principiëler handelde dan die van Den Bosch, die in het tijdvak van 1685 - 1801 nog 20 joden het poirterschap heeft verleend.²

Als eerder hier geschreven, liet Oisterwijk reeds van 1730 af joden in betrekkelijk ruime mate toe, hetgeen geleid heeft tot de Kehilla³ aldaar, die centraal functioneerde voor de gehele Meijerij van 's-Hertogenbosch met uitzondering van de beide genoemde steden. Een van de oprichters was David ben Akiba Hartog,^{4,5} van beroep slager⁶, rechtstreeks voorvader van mijn moeder.

Van Oisterwijk alleen kon de Kehilla uiteraard niet leven. Dat kan ook nimmer de bedoeling zijn geweest. Men had gewoon de gelegenheid tot vestiging daar aangegrepen om thans in de nabijheid van de twee grote verbruikscentra te wonen, waar men overdag wel geduld werd, maar niet mocht blijven.

Het moet al vroeg geweest zijn, dat het de oudste zoon David Hartog, Jehoeda Leib,⁶ is begonnen te verdrieten om iedere dag met de hondekar op Tilburg te forensen en dies diende hij in 1767 bij de stadsregering van Tilburg een verzoek tot vestiging in, dat prompt geweigerd werd.⁷

Niet tevreden met die afwijzing richtte Leib zich tot niemand minder dan... de Stadhouder, Kapitein-Generaal Willem V in Den Haag, die het oppergezag meende te hebben over het Generaliteitsland Brabant.

En ziet! De Stadhouder gelastte die van Tilburg om de jood toe te laten!⁸

Waarom? Wat had die Stadhouder voor belang bij het toelaten van een jood in Tilburg?

Een vraag, die me lang heeft beziggehouden.

Een financier voor het verstrekken van leningen⁹ kon Leib Hartog niet genoemd worden; daartoe had de Stadhouder wel belangrijk betere adressen.¹⁰

Liefde tot de Natie? En in die mate? Onwaarschijnlijk.

Er moet iets anders geweest zijn, dat hem tot deze rigoreuze stap heeft gebracht.

Er was inderdaad een aanleiding: Willen V was nog pas kort tot het Stadhouderschap geroepen¹¹ en meende een bezoek te moeten brengen aan zijn Generaliteitsland, allereerst aan Tilburg. Hij had echter de pech, dat de, uiteraard Protestantse, stadsregering uit Patriotten bestond, tegenstanders dus van Oranje, in tegenstelling tot de Keezen, zoals de Oranjeklanten werden bestempeld.

Tot zijn grote woede werd hij in Tilburg dus met de nek aangekeken, en liet zijn misnoegen heel duidelijk merken.

Den Bosch, dat zijn volgende bezoek trof en waar de patriotten ook regeerden, geschrokken van wat er in Tilburg was gebeurd, maakte 'bonne mine à mauvais jeu' en haalde hem met veel vlaggen en fanfares binnen, maar niet voldoende om hun ware instelling te bementelen. Dies, teruggekeerd te Den Haag, vaardigde hij een paar donderplakkaten uit,¹² die Den Bosch en Tilburg de duim-schroeven moesten aanzetten!

Dat nu moet Levie Hartog geweten hebben en met een fijne neus voor politieke situaties, die gerust opmerkelijk genoemd mag worden, besloot hij het moment uit te buiten in zijn eigen belang. Witheet van woede jegens Tilburg moet de stadhouder Leibs request gelezen hebben, en het is niet te veel vermoed, dat hij met de vuist op tafel heeft geslagen onder de kreet: en ze zullen daar die rotjood toelaten!

Zo althans stel ik het me voor.

Leib verhuisde naar Tilburg, maar bleef, het kon niet anders, balboos,¹³ oftewel lid van de Kille¹⁴ Oisterwijk, waar hij in hoog aanzien steeg.

Voortaan heet hij in de pinkassiem der Kehilla:¹⁵ Leib Tilburg.

Toen zijn kinderen volwassen gingen worden en bij gezinsvorming zich dus niet meer op het woonrecht van hun vader zouden kunnen beroepen, schatte hij Stadhouders situatie ten opzichte der steeds sterker wordende Patriotten opnieuw juist in, en zond wederom een request naar Den Haag om ook voor zijn kinderen woonrecht te verkrijgen, niet dan nadat hij bij de Tilburgse regering opnieuw voor een weigering was komen te staan.¹⁶

In haar afwijzende beschikking schreef de magistraat, dat ze anders binnenkort vijf joodse gezinnen in de stad zou hebben!

Waaruit althans het kindertal van onze Leib valt af te leiden.

De Stadhouder beschikte opnieuw in zijn voordeel. En zo werden deze gezinnen de kwartiermakers voor de latere Kehilla Tilburg. Want na de emancipatie¹⁷ liep de Kehilla Oisterwijk langzaam leeg. Tilburg slokte haar gaandeweg op.

Oisterwijk hield het nog tot in deze eeuw vol, maar in 1908 kwam het einde.

Leib Tilburg, haar Parnas en Manhieg,¹⁸ overleed in de laatste dagen van het jaar 1809, volgens zijn uitvoerig testament¹⁹ van enkele dagen tevoren, als redelijk welgesteld man.

Zijn Matsewe op de oude begraafplaats aan de Hondsbegselaan
is bewaard gebleven.
Zichrono Liwracha...

NOTEN

1. Zo aan Doctor Medicinae (Franeker) Levie Salomons uit Norden (Ost-Fr.) in 1780.
2. Zo Jakob Worms, geldhandelaar en pandhouder, goede naam, en deswege in 1685 ingezworen als Poirter, de eerste in de rij der circa 20 joden, die tot 1802 het poirterschap der stad verwierven. Zie ook *Taxandria*, 47, 1940, pg. 77 e.v.
3. 'Pinkas Oisterwijk' (d.i. optekenboek), Bibliotheca Rosenthaliana, Amsterdam; nr 268 van de inventaris opgemaakt door L. Fuks.
4. De naam Akiba is een verbastering of liever afleiding van de naam Jacob, waarin de eerste letter is weggefallen. Zo ook Kopman, Koppel. De achternaam Hartog kan van twee Duitse en Yddische namen afgeleid zijn: van het Duitse Hirsch = Hert, via Hersch - Hershig - Hertzog - Hartog. Jacobs zoon Naftali wordt door hem in de zegening van zijn zonen (Gen. 49.2) vergeleken met een hinde, hebr. Ayeleth, dat als Hersh of Hirsch achter de eerste voornaam wordt gebruikt. Voor andere afleiding zie onder 6.
5. David ben Akiba Hartog komt in Oisterwijk reeds in 1744 voor in het Rechterlijk Archief Oisterwijk, hierna genoemd RAO, 508 fol. 216 en, RAO 509 fol. 77 vso, als slager en veehandelaar.
6. Ook met deze naam is de naam Hartog verbonden, t.w. van zowel het hebr. Lev = hart, als via de zegening van Jacobs zoon Juda of Jehoeda (Gen. 49:9) waarin deze vergeleken is met een Leeuw, hebr. Arjé, maar Duits Löwe, dat op zijn beurt weer in verband is gebracht met het hebr. Lev = Hart (zie noot 4.), dus de beide ketens: Arjé - Loewe - Löb of Loeb - Leib - en: Lev - Löb - Leib, en van Lev naar Hart en Hartog. Iemand met de voornaam Juda wordt bovendien, en daaraan toegevoegd, Leib genoemd.
7. Notulen van Drost en Schepenen Tilburg G.A.T. Inventaris van Vervliet no 8. Groot Plakkaetenboek Resolutie van 3 juli 1767: raakende het verleen van inwooning aan Jooden in de Meyerye van 's-Hertogenbosch Band IX blad 271.
8. Resolutie 3.7.1767, Groot Plakkaetenboek IX 271, zie G. Berkelmans in *Hier is Oisterwijk* 1962 en mej. C. Th. Brands, in *De Joodse Gemeente te Tilburg*, doctoraal scriptie, in het Gemeente Archief aldaar, pg. 22.
9. Geldhandel en pandhouden was een vaak voorkomend beroep bij de joden. Uit joodse veehandelaren kwamen kassiers voor, want daarbij ruilden de boeren vee tegen geld. Hadden zij hiervoor niet direct emplot, dan vroeg men de handelaar om raad, teneinde het te beleggen.
10. Zo bijv. de Haagse joodse bankier Boas.
11. 7 februari 1766.
12. Groot Plakkaetenboek.
13. Balboos - van hebr. Ba'al ha Bayieth = Heer des Huizes, gezinshoofd, of modern: één-verdiener. In het Nederlandse overgegaan als bolleboos, met gewijzigde betekenis. Zie ook Hartog BEEM, Jerôsche, Assen 1959.
14. Van Kehilla = joodse Gemeente: als Kille overgegaan in de Nederlandse studententaal in de betekenis van de burgerij van universiteiten zoals Leiden (zie Nicolaas Beets, *Camera Obscura*).
15. Zie Brands, *loc.cit.*
16. *Loc.cit.* 3.
17. Gelijktelling der Joden als burgers der Bataafse Republiek.
18. Hebr.: Voorzitter en Bestuurder.
19. Gem. Archief Tilburg.

Vergeeten pennevruchten?

J. Th. M. Melssen,
Purmerstraat 14, 5628 HE Eindhoven

Als men langere tijd onderzoek doet in archieven, komt men wel eens aantekeningen tegen, die op de achterzijde of in een verloren hoek van een archiefstuk staan geschreven. Hierna treft U er een drietal aan.

Op de achterzijde van de 'aanstelling van borgemeesters en bedezetters der vrijheid en dingbank van Mierde' door de hoofdschout van het kwartier van Oisterwijk uit 1663 trof ik het volgende aan:¹

1. Den ouden sal men eeren
Den jongen sal men leeren
Den wijsen sal men vragen
Den zotten sal men verdragen
Den zieken sal men laaven
Den dooden sal men begraven
Den dief sal men hangen
Den wolf sal men vangen
Den haas sal men schieten
Dat sal den Jager niet verdrieten
Maar als 't hem verdriet
Dan is 't den regten jager niet.
(get.) Jacobus Ludt (?) 1767

2. Den Prins van Oranje is doot
kom laat hem gaan begraven
zijn graft gaan versieren
met takken van laurieren
en schrijven op zijn kroon
hier leyt den Oranjeboom.

In de collectie Cuypers van Velthoven berust een vidimus van de oprichtingsakte van het kapittel van Eindhoven in 1399, vervaardigd in de 16e eeuw.² Hierop is met waarschijnlijk 16e-eeuwse hand het volgende geschreven:

3. Verert vader ende moeder
opdat U wel gaet in den Lande
dat U den heer Uwen Godt geven sal.

NOTEN

1. Rijksarchief in Noord-Brabant, Archief Kwartier van Oisterwijk, nr. 43.
2. Rijksarchief in Noord-Brabant, Collectie Cuypers van Velthoven, nr. 1212.

VRAGEN EN ANTWOORDEN

Van/de Merode

Van/de Merode, Ysebrand Willems, kleermaker van beroep;
Geboortedatum en -plaats onbekend, vermoedelijk ca 1590/1595.
Trouwde (1) te Roosendaal op 12 mei 1619 met Petronella Jans(en) (Pierken Jans)
en (2) te Roosendaal op 3 februari 1646 met Mayken Pieters van de Water (van de
Waarde), eerder weduwe van Jacobus Berchaens.
Ysebrand Willems komt kort voor zijn 1ste huwelijk te Roosendaal wonen op de
Grote Markt, alwaar hij een huis bezit of verwerft tijdens het leven van Petronella
Jans(en).

Vragen N

- a. Kan iemand informatie bezorgen over:
geboorteplaats en datum van Ysebrand Willems?
de vader van Ysebrand Willems, vermoedelijk Willem de/van Merode?
- b. Zo iemand ook werkt over de/van Merode, kan hij/zij dan eventueel contact met
me opnemen ten einde gegevens uit te wisselen?

mevr. M. A. H. van Merode-Willems, Beiaard 387, 4876 CK Etten-Leur

40 JAAR CENTRAAL BUREAU VOOR GENEALOGIE

In mei is het 40 jaar geleden, dat op initiatief van jhr. mr. dr. E. A. van Beresteyn de
het houden van een symposium op 1 juni in het Congresgebouw te 's-Gravenhage.
Des morgens feestelijke zitting waarin o.a. de uitreiking zal plaatsvinden van het
Liber Amicorum jhr. mr. C. C. van Valkenburg. Des middags lezingencyclus over de
centrale plaats van het bureau en zijn functie als uniek informatiecentrum. Tevens
wordt een genealogische en heraldische markt gehouden.
Nadere informatie: Centraal Bureau voor Genealogie, Prins Willem-Alexanderhof
22, 's-Gravenhage, tel. 070 - 814651.

de brabantse leeuw

Tweemaandelijks tijdschrift van de Sectie voor Geslacht-, Naam- en
Wapenkunde van Het Noordbrabants Genootschap (Provinciaal
Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant)

's-Hertogenbosch 1185 - 1985

Jaargang 34 - nr. 4-5 - juli - oktober 1985

Ten Geleide

Dit jaar herdenkt 's-Hertogenbosch zijn achthonderdjarig bestaan. Evenals vele instanties en organisaties acht De Brabantse Leeuw het gepast hieraan speciale aandacht te besteden.

De redactie prijst zich gelukkig, dat enkele auteurs bereid gevonden zijn een bijdrage te leveren welke handelt over een specifieke Bossche familie of instelling.

Wegens de omvang van de artikelen is deze aflevering een dubbelnummer geworden, maar de aard van de bijdragen rechtvaardigt de grote aandacht ten volle.

Het tijdstip van verschijnen van dit dubbelnummer is afgestemd op de genealogische tentoonstelling die de afdeling 's-Hertogenbosch-Tilburg van de Nederlandse Genealogische Vereniging van 17 tot en met 24 augustus 1985 organiseert in het Jeroen Boschhuis, Hintamerstraat 74, 's-Hertogenbosch.

Drs. R. Wolf geeft in zijn bijdrage *Bosschenaren in vijftiende-eeuwse testamenten* beschikbare wegen aan voor genealogisch onderzoek in tijden ver voordat de doop-, trouw- en begraafboeken zijn aangelegd.

De geschiedenis van het Bacx-koorke in de Sint-Jan (*De gerechtigden tot het Bacx-koorke in de Sint-Jan tot de reductie van Den Bosch*) door *drs. L. F. W. Adriaenssen*, onderstreept de grote rol die de stad in de Meijerij gespeeld heeft. Vermogende Meijerijnaren, die hun naam ver-eeuwigen wilden, stichtten een fundatie, veelal in Den Bosch. Zo is het Bacx-koor ontstaan. We zien dat tot 1629 buitengaanders - allen bloedverwanten van de stichter - van deze fundatie trekken. Van elke gerechtigde wordt een uitgebreid gedocumenteerde carrièrebeschrijving gegeven.

Mr. G. Berkelmans levert in *Rombouts of een Bossche familie gaat met zijn tijd mee* een streng genealogisch bewijs van de kop van de familie Rombouts. En passant schetst hij de positie welke deze Bossche patriciërsfamilie heeft ingenomen in de woelige periode rond de reductie van de stad.

juli 1985

de redactie

de brabantse leeuw

Tweemaandelijks tijdschrift van de Sectie voor Geslacht-, Naamen en Wapenkunde van Het Noordbrabants Genootschap (het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant).

Redactie: dr. ir. C. H. J. van den Brekel, voorzitter; mr. G. Berkelmans; mevr. P. L. Leget-Kuijlen; A. J. A. van Loon; J. W. M. Weijs; J. H. G. J. van Heeswijk, redactiesecretaris, Postbus 29, 5330 AA Kerkdriel.

Manuscripten zenden aan: Redactie De Brabantse Leeuw, Postbus 1104, 5200 BD 's-Hertogenbosch.

Abonnement per jaargang: binnenland en België f 34,-; buitenland excl. België f 36,-. Men wordt verzocht het abonnementsgeld alleen te betalen via een toe te zenden acceptgirokaart.

Opzeggingen alleen schriftelijk mogelijk vóór 1 december 1985.

Administratie: Postbus 1104, 5200 BD 's-Hertogenbosch, tel. 073-139484, postgiro 3879363.

JAARGANG 34 NR. 4-5

juli-oktober 1985

Bosschenaren in vijftiende-eeuwse testamenten

drs. Rob Wolf

Gasthuisstraat 14, 5211 NP 's-Hertogenbosch

Genealogisch onderzoek wordt er niet eenvoudiger op, naarmate men verder in de tijd teruggaat. De bronnen worden steeds minder goed leesbaar, moeilijker vindbaar en ongeschikter ter beantwoording van de gestelde vragen.

Veel middeleeuwse archieven zijn weliswaar geïnventariseerd en van regestenlijsten¹ en naamindices voorzien, maar dat neemt niet weg, dat deze toegangen slechts het topje van de ijsberg boven water brengen.

Al het overige blijft verborgen in de archieven. Zo zijn er in de rekeningen van het Groot-Ziekengasthuis en de Tafel van de Heilige Geest te 's-Hertogenbosch, die vanaf omstreeks 1450 zijn bewaard gebleven, vele duizenden namen te vinden van eigenaars van onroerend goed in de stad en de Meijerij, die jaarlijks een hoeveelheid rogge of een som gelds voor deze instellingen moesten opbrengen. In de inventaris is hiervan niets te vinden, terwijl de rekeningen niet geklapperd zijn. Toch zou een alfabetische toegang op alle persoonsnamen in de rekeningen tot 1565, het jaar waarin de collectie DTB's in Den Bosch begint, een geweldige aanvulling op de bestaande kennis betekenen.² Testamen-

ten en andere documenten, die een rechtshandeling inhouden, zijn via regesten en indices al wel behoorlijk toegankelijk gemaakt, maar ook hier blijft de meerderheid van de vervatte informatie onder tafel. Uit de regesten komen we de namen van degenen van wie het testament uitgaat (testateurs) en van de notarissen voor wie het testament is opgesteld, te weten. Onbekend blijven de executeurs-testamentair, de getuigen en de begunstigten - familieleden, vrienden, religieuze en liefdadige instellingen.

Evenmin raken we op de hoogte van de aard van het vermogen van de testateurs en van hun mentaliteit, zoals die uit de testamenten naar voren komt: wanneer Beatrix van Aken in 1463 onder haar familieleden alleen Catharina van Aken bedenkt en haar andere erfgenamen meedeelt, dat die zich tevreden moeten stellen met een oude groot, met andere woorden onterft, dan zien we iets van de antipathieën van een "gewone" middeleeuwse vrouw.³

Dit artikel heeft tot doel inzicht te geven in de gebruiksmogelijkheden van het vijftiende-eeuwse testament voor genealogisch en ander familie-onderzoek.

Hierna volgt eerst een korte inleiding over het voorkomen en de vorm van het testament, waarna een aantal inhoudelijke aspecten aan de orde komen. Het artikel besluit met een - voorlopige - handreiking aan onderzoekers, die van deze bron gebruik willen maken.

Waar vinden we testamenten?

Volgens het Bossche gewoonterecht was een testament rechtsgeldig, wanneer het was opgemaakt ten overstaan van de schepenen, van een parochiegeestelijke of van een notaris met getuigen.⁴ Het oudste bekende Bossche testament, dat van Willem van Gent uit 1274, was een schepentestament; de meeste veertiende- en vijftiende-eeuwse testamenten werden voor notarissen verleden met uitzondering van een tiental, waarvoor een gang naar de vice-plebaan van de Sint-Jan werd gemaakt. We beperken ons tot de notariële testamenten.

Een notaris schreef de beschikkingen van zijn cliënt eerst kort in zijn protocol, een deel met genummerde en door de officiaal geparafeerde bladzijden.⁵ Het testament was dan rechtsgeldig.

De protocollen voor 1500 zijn echter allemaal verloren gegaan,⁶ waardoor we niet meer weten hoeveel testamenten er in de loop der jaren zijn gemaakt.

We zitten gelukkig niet helemaal met de handen in het haar, omdat van een groot aantal minuten, zoals de aantekeningen in het protocol worden genoemd, grossen zijn vervaardigd. Grossen zijn de exemplaren die bestemd waren voor de begunstigten in het testament, die hiermee hun rechten op een legaat konden aantonen. Het zou naïef zijn te veronderstellen, dat de vijfhonderd grossen die uit de periode 1350 - 1500 bewaard zijn, het hele bestand zouden uitmaken. Immers er zijn nauwelijks exemplaren overgeleverd uit archieven van particulieren en uit de instellingsarchieven zal eveneens het nodige zijn verdwenen.⁷

Wat ons nu resteert, bevindt zich in de archieven van de kerkfabriek van de Sint-Jan, gedeponseed op het Gemeente-archief van 's-Hertogenbosch; het Claraklooster in hetzelfde archief; het Heusdense klooster Mariënkroon/Mariëuweerd in het Rijksarchief; de Tafel van de Heilige Geest, het Groot-Gasthuis, het Groot-Begijnhof, de kleine Bossche gasthuizen en de blokken in het Archief van de Godshuizen. Van al deze archieven, met uitzondering van het archief van de Sint-Jan, bestaan inventarissen of regesten van de testamenten.

Vorm van het testament

Testamenten zijn vaak moeilijk toegankelijke bronnen. Afgezien van het gotische schrift en de notarissentaal Latijn⁸ is dit te wijten aan de omvang van de documenten. Grotere testamenten, die vele tientallen legaten met aanvullende bepalingen bevatten, beslaan soms 50 x 50 cm en zijn daarbij bijzonder kriebelig geschreven. Een bijkomend probleem is, dat er geen liniëring is aangebracht, zodat de regels nogal eens naar rechts willen afzakken, waarna de lezer pas na lang zoekwerk aan de linkerkant van het testament zijn volgende regel terugvindt, tenzij hij hulpmiddelen gebruikt.

Gelukkig zijn het niet alleen moeilijkheden die de klok slaat, want alle testamenten hebben dezelfde structuur, die het mogelijk maakt alle hieronder opgesomde elementen in een vaste volgorde terug te vinden.

1. Op een vrome aanhef (*In Nomine Domini Amen*) volgt de datum van het testament, waarna de notaris verklaart, dat voor hem en de geloofwaardige getuigen A, B, C, en D zijn/is verschenen de eerbare X (en Y), die, in overweging nemend de zekerheid van de dood en de onzekerheid van het uur van de dood, hun testament opmaken. De testateur draagt vervolgens zijn ziel op aan Maria en alle heiligen, treft (eventueel) regelingen betreffende de begrafenis en de plaats van het graf⁹ en bepaalt aan wie legaten worden vermaakt.
- 2.a. Enkele legaten gaan steeds voorop: kleine eenmalige sommen aan de bisschopskerk te Luik, aan de Sint-Jan, kapelaans, kosten(s), Onze Lieve Vrouw enz.¹⁰
- 2.b. Hierna volgen de legaten aan personen en instellingen in de vorm van roerend en onroerend goed, van jaarlijkse pachten of cijnzen en van eenmalige sommen gelds. In de meeste testamenten wordt vervolgens de erfgenaam genoemd, degene die met uitzondering van de eerder genoemde legaten het gehele vermogen erft.
3. Het testament besluit met een eventuele aanstelling van de executeurs-testamentair, de vermelding van de plaats, waar het is opgemaakt en de namen van de getuigen. Ten bewijze van de echtheid van het document treffen we aan de onderzijde een verklaring en het waarmede (signet) van de notaris aan. Zie illustraties op blz. 112-114.

Op dit model kwam een aantal variaties voor: het extract, waarin onder 2.b. alleen dat legaat werd vermeld dat voor de bezitter van het extract van belang was; de additie, waarin de testateur een aanvulling gaf op het hoofdtestament; en de notariële akte, waarin de officiaal verklaart dat voor een overleden notaris een testament was opgemaakt, waarvan nu een grosse wordt vervaardigd. De verschillen van deze vormen met het hierboven beschreven volledig testament zijn niet zodanig, dat een afzonderlijke behandeling nodig is.

Wie waren testateurs?

Uit de aanhef van de testamenten leren we dat van de 379 testateurs 183 mannen waren, 147 vrouwen en 49 echtparen. De meerderheid was leek, maar toch treffen we onder de testateurs 38 begijnen en 22 clerici en priesters aan. Van de leken kennen we van een minderheid het beroep: 16 functionarissen uit het stadsbestuur, 7 dragers van een universitaire titel, 4 kooplui, 1 waardin en 33 ambtslieden. Zoals te verwachten was, is de top van de maatschappij oververtegenwoordigd en de basis geheel afwezig.¹¹

Hoe was de gezondheidstoestand?

In de kop van het testament wordt eveneens vermeld hoe de geestelijke en lichamelijke gesteldheid van de testateur was op het moment, dat hij of zij voor de notaris verscheen. Vanwege de rechtsgeldigheid van het testament was de geestelijke gezondheid (*compos mentis, rationis et intellectionis*) een vereiste. Aan deze formulering werd een aanduiding van de lichamelijke gezondheidstoestand toegevoegd. Ongeveer 60% van de testateurs was ziek. Een enkele maal treffen we een nadere aanduiding van de aard van de ziekte aan. Aleyd van Engelen (1472) was geveld door een epidemische ziekte en bij Elisabeth van der Weteringhen (1439) was de aanduiding nog sprekender. Zij was besmet door de *peste epydemiāli alias peste nova*. Nycolaus van Brabant was wel verzwakt van ouderdom, maar nog niet aan zijn bed gekluisterd (1453), terwijl Beatrix Bevers een eerbiedwaardige ouderdom genoot (1466).

Slechts zelden komen we te weten wanneer de testateur kwam te overlijden. Dit is alleen het geval, wanneer onder het testament een akte uitgaande van de executeurs-testamentair is opgenomen. Op deze manier kunnen we het overlijden van Leyd van Uden dateren tussen 15 en 30 oktober 1465 en dat van Agnes van den Broeck tussen 30 juni en 16 juli 1496.

Gezonde testateurs wachtten hun sterfbed niet af. Ze wilden er zeker van zijn, dat hun vermogen naar hun wensen verdeeld zou worden. In pestjaren als 1439 en 1472 neemt hun aantal opvallend toe. Ook in gevallen waarbij de gezondheidstoestand niet vermeld werd, kunnen we soms toch iets afleiden. Elisabeth Osman (1461) had haar afspraak met de notaris op de bouwwerken van de Sint-Jan gemaakt, hetgeen

Reinier van Arkel (midden) maakt zijn testament op voor notaris Jan van Dommelen (rechts). Hij geeft opdracht aan zijn drie executeurs-testamentair, zijn broer Henrick van Arkel, Symon die Bever en Jan Eghensoen, om het naar hem genoemde zinnelooshuis, waarvan de in 1685 gezette gevel door het venster zichtbaar is, te stichten. (Schilderij van J. Raats, kort na 1685?) Fotoarchief Centraal Bureau Godshulzen, no. 595.A.

ongetwijfeld op een redelijke conditie mag duiden.¹²

Een bijzonder geval was Arnold van Hueslingen, die voordat hij op bedevaart naar Santiago de Compostella in Noordwest-Spanje ging, zijn maatregelen nam. Ook over zijn goede gezondheid hoeven we geen twijfels te hebben.

Woonplaats

Een ander gegeven, dat de aanhef van de testamenten ons leert, is de woonplaats. Van de stedelingen wordt de meerderheid als poorter aangeduid, doch enkelen, onder wie Ermgard van Lith (1436) en Hendrik en Elisabeth Brabt - stichters van het naar hen genoemde vrouwen-gasthuis -, staan te boek als inwoner van de stad. Dit wijst erop, dat zij

eerst korte tijd in Den Bosch wonen, omdat men daar geen inwoner kon blijven zonder poorter te zijn of te worden. In testamenten die voor de vice-plebaan van de Sint-Jan werden verleden, komen we over een eventueel poorterschap niets te weten, omdat hij zijn cliënten als parochiaan aanduidde.

Het adres van de testateur

In 75% van de gevallen raken we van dit gegeven op de hoogte. Het bevindt zich soms in de aanhef, maar vaker temidden van de legaten, bijvoorbeeld waar Gerard van Heezewijc zijn huis bij de Sint-Joriskapel in vruchtgebruik geeft aan zijn nicht en dienstmaagd Elisabeth (1416) of waar Paulus Bullen een erfcijns op zijn huis in de Bazeldonkstraat ter waarde van een pond aan de kerkfabriek van de Sint-Jan legateert (1421).

Herhaaldelijk wordt het woonhuis vermeld als de plaats waar het testament is opgemaakt. Godefridus Posteel woonde in de immuniteit van de Boegarden (1413), terwijl Walravius Mavesijns op kamers woonde bij Arnold Loer aan de Oude Dieze (1444). Hij was waarschijnlijk ziek geworden, toen hij net in de stad was gearriveerd, want hij wordt als inwoner aangeduid. Jan die Haze, de pastoor van het Groot-Begijnhof, woonde buiten de muren van de hof op de Triniteit (1448).

Testamenten zijn in dit opzicht in het algemeen minder informatief dan schepenakten, want daarin werd precies aangeduid waar het huis dat overgedragen, geschonken of met een last bezwaard werd, gelegen was. Bij afwezigheid van een kadaster gebeurde dit via de belendingen, de straat en de percelen van de burens.

In het testament is het adres interessant vanwege de combinatie met een bepaald persoon. Notaris Frank van Langel woonde blijkens het testament van Beatrix Bevers (1466) "voorbij of dichtbij het minderbroederklooster tegenover het Klein-Begijnhof over de Dieze", dus ongeveer waar de Snellestraat in de Postelstraat uitkomt. De stedelijke elite woonde in de tweede helft van de vijftiende eeuw "Achter het Wilt Varken op die Zijle".¹³

Verwantschap

Naast informatie over de testateur zelf bevatten de testamenten ook de nodige gegevens over familie- en vriendschapsrelaties. Namen van verwanten treffen we aan in de kop, onder de executeurs-testamentair, onder de getuigen en als begunstigten.

In de kop worden de ouders en echtgenoten/echtgenotes vermeld. Ermgard van den Zande (1442) was de dochter van Rudolphus van den Zande en weduwe van Gerard Kolnear, zoon van wijlen Petrus. In 1459 maakte Hendrick zoon van wijlen Niclaus zoon van Everard zijn testament op. En in 1465 treffen we Aleyd, weduwe van Arnold Monick, dochter van Stamelard van Uden, aan, van wier familie we iets meer te weten komen, omdat haar zuster Johanna, weduwe van Peter Best

alias Goyaertssoen, executeur-testamentair was.

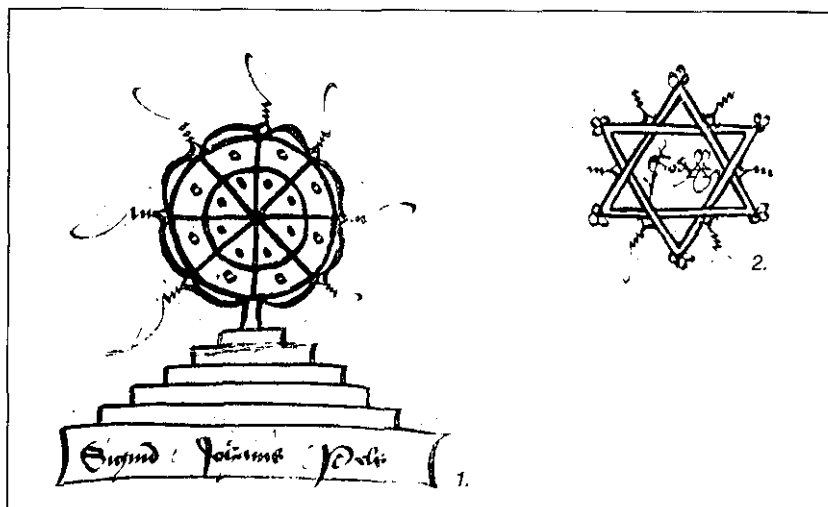
Onder deze laatste categorie treffen we wel regelmatig familie aan, maar toch in meerderheid vrienden, vriendinnen of personen van een openbaar aanzien. Jan van Dyest zocht bijvoorbeeld Jan Bock, monnik van Porta Coeli, een klooster van de orde der Wilhelmiëten, dat aan de zuidoostzijde van de stad vlak buiten de muren stond.

Onder de getuigen treffen we lieden van allerlei pluimage aan, van wie de relatie met de testateur vaak niet duidelijk en mogelijk ook niet aanwezig was. Indien het testament in het huis van de testateur werd opge maakt, dan kunnen we als getuigen familie, vrienden en burens aantreffen; vond de rechtshandeling op de openbare straat plaats, dan kunnen we ook passanten verwachten, terwijl sommige notarissen hun vaste getuigen meenamen. Notaris Jan Gruter van Venrade had in de jaren 1438 - 1440 de priester Jan, zoon van Rutger van Grave, in zijn gevolg. Notaris Herman ten Kolke van Doesborch, die tevens kannunik was (1425 - 1445), gebruikte steeds een koster van de Sint-Jan als getuige. Familieden treffen we aan bij de begijn Elisabeth van Lith (1411), die naast enkele medebegijnen haar zuster Ida mee had genomen naar de notaris; bij bakker Goyart, zoon van Jan, die naast vier "vreemden" zijn vrouw Katrien als getuige had (1429) en bij Elisabeth van Erp, claris, die naast enkele functionarissen van het klooster haar zwager Ludolf Buck en diens dienaar Jan van Zantwijk had uitgenodigd.

Soms vertelt de getuigenlijst iets over de mentaliteit van de testatrix: Zomborch Dicbier (1478) moet het seculiere milieu niet vreemd zijn geweest, daar ze zeven priesters, van wie zes kapelaans van de Sint-Jan, om haar ziekbed had verzameld. De stedelijke elite gaf de voorkeur aan standsgenoten als getuige. Zo Jan van Campen (1453), kanunnik, die zijn broer Arnold, tevens rector van de schola cantorum van de Sint-Jan, voorts een medekanunnik, een beneficiant van de Sint-Jan, een carmeliet en een ridder als getuigen had gekozen.

Pestlijders moesten soms een noodsprong doen. Louis van der Heyde en zijn echtgenote Katrien (1495) hadden tot getuige een vriendin Mechtelt Hels, en twee celledoers, Bernard van Delft en Gerard van Herpt, die hen kwamen verplegen.

De meeste namen van verwanten - en anderen - treffen we aan in de legatenlijst. Hendrick van den Oever van Sint-Oedenrode (1419) gedenkt zijn broer Hendrick jr., en zijn zusters Godstouwe (zoon Egidius), Katrien (zoon Godfried) en Bela (zoon Dierk, Rudolf en Hendrick). Aleyd van Engelen (1472) stelt haar zoon Tielman aan als erfgenaam en schenkt haar broer Adriaan een erfcijns van 4 pond. Hendrick van der Orffe, licentiaat in de medicijnen en investiet te Gemonde, stelt zijn natuurlijke zoon Meeus, zoon van Heilwig Baken, als erfgenaam (1438), terwijl de begijn Elisabeth van den Noetboem haar zuster Margriet, haar natuurlijke zuster Mechtild van den Venbossche, ook begijn, en haar natuurlijke dochter Bela, die getrouwd is met een

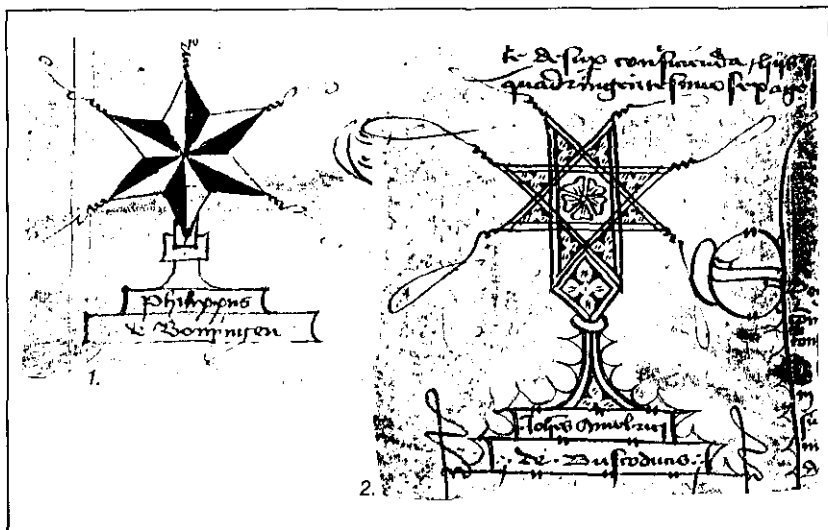

1. Signet van notaris Johannes Pels. (Archief Godshuizen, Archief Groot-Begijnhof, voorl. nummer 40203)
2. Signet van notaris Godefridus Hels. (Archief Godshuizen, Archief Groot-Begijnhof, voorl. nummer 40227, 29 maart 1448)

Zebert uit Oirschot, legaten schenkt. Een voorwaardelijk legaat gaat van Elisabeth van Eindhoven (1433) naar haar nichtje Engel, die tevens haar dienstmaagd is. Ze ontvangt een erfcijns van 7 pond, maar zou deze verliezen, indien ze zich te intiem met mannen zou inlaten.¹⁴

Uit sommige testamenten kan een aardig beeld van een familie gedistilleerd worden. Het beroemdste testament uit de collectie, dat van Reinier van Arkel¹⁵ uit 1442, vertelt niet alleen, dat de familie Van Arkel geteisterd werd door krankzinnigheid, maar ook de nodige wederwaardigheden van de familie. Reinier, zoon van Hendrick, had zelf een natuurlijke dochter Lysbeth, 3 zusters en 2 broers. Van de zusters was Floria ingetreden bij de nonnen van de derde orde van Sint-Franciscus op de Papenhulst, was Mechtelt kluizenares te Vlijmen en was Lysbeth getrouwd met een Jan Oedensoen. Broer Frans was ingetreden bij de Bogarden en Everart zien we in 1466 optreden als getuige bij het testament van Jan Pels.

Over de vele honderden families uit stad en Meijerij treffen we informatie in de testamenten aan. De meesten zullen niet of pas na moeizaam zoekwerk met elkaar of latere families verbonden kunnen worden, maar van andere treffen we een overvloedige documentatie aan. (De talrijke informatie uit andere bronnen laat ik buiten beschouwing.) Met name welgestelde families uit de stedelijke elite figureren herhaaldelijk in de testamenten als testateurs, executeurs-testamentair, getuigen of als begunstigden. Leden van deze families hadden niet alleen voldoende vermogen, maar waren stadsraad, schepen of kannunik collega's van elkaar, waren met elkaar bevriend of sloten onderling

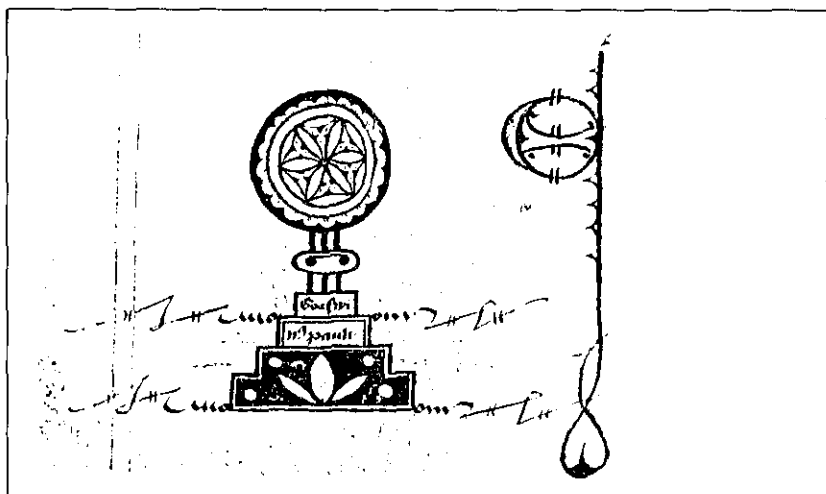
1. Signet van notaris Philippus de Bonyngen. (Archief Godshuizen, Archief Groot-Begijnhof, voorl. nummer 40230, 23 mei 1449)
2. Signet van notaris Johannes Amelrici de Buscoducis. (Archief Godshuizen, Archief Groot-Begijnhof, voorl. nummer 40290, 11 september 1460)

huwelijken. Familie-onderzoek is dan ook het meest vruchtbaar bij geslachten als Berwout, Van den Broeck, Van den Hovel, Van Merlair, Monix, Pels, Steenwech, Van Uden of Van Vught.

Van het geslacht Van den Broeck treffen we in de testamenten meer dan 40 leden aan gedurende de negentig jaar voor 1500. Gedurende de eerste helft van de eeuw blijft de onderlinge samenhang in de nevelen gehuld, maar daarna treffen we in het testament van Gijsbert, zoon van Goyart, (1464) diens broers Goyart, Gerard en Hendrick, diens echtgenote Beatrix van den Heuvel, dochter van Amelius, en diens dochter Agnes aan. In het testament van de laatste (1496) komt de volgende generatie Van den Broecks aan bod. Al met al te weinig om een genealogie van het geslacht gedurende deze periode met zekerheid te kunnen opbouwen, maar de stenen liggen vrijwel alle klaar.¹⁶

Overige informatie

In het bovenstaande is een aantal gebruiksmogelijkheden van het vijftiende-eeuwse Bossche testament voor familie-onderzoek aangegeven. Hiermee zijn de testamenten als bron nog lang niet uitgeput. Andere onderzoeksmogelijkheden betreffen bijvoorbeeld de vriendschapsbanden (aan welke niet-familieleden werd geschonken); vroomheid (welk aandeel van het vermogen of van de legaten ging naar vrome doelen, zoals kerken, kloosters en gasthuizen; welke vrome formuleringen werden gebruikt om de onzekerheid van het uur van de

Signet van notaris Goeswinus Pauli. (Archief Godshuizen, Archief Groot-Begijnhof, voorl. nummer 40318, 10 augustus 1471)

dood aan te geven; en uit welke bijbelteksten werd hiertoe geput); welke voorwaarden stelden de testateurs bij hun legaten (het houden van jaargetijden, uitdeling van brood aan de armen); waar wilde men begraven worden en hoe was de begrafenis ingericht; wat voor mensen waren de notarissen. Deze opsomming kan nog met een aantal regels uitgebreid worden, maar ik zie hiervan af, omdat de meeste thema's buiten het bestek van dit tijdschrift liggen.

Een handreiking

Inzicht in de gebruiksmogelijkheden maakt de testamenten nog niet toegankelijk voor genealogisch onderzoek. Afgezien van de problemen van schrift en taal moet hierbij gedacht worden aan de vraag hoe de duizenden namen die niet in de regestenlijsten vermeld worden, achterhaald kunnen worden.

Ten behoeve van een onderzoek naar de vrome legaten voor 1500 heeft de auteur de testamenten uit de periode 1411 - 1500 vrijwel alle, voor zover ze gevonden zijn, geëxcerpeerd, terwijl J. van Wieringen hetzelfde heeft gedaan voor de periode vóór 1411. Genoteerd zijn in ieder geval alle namen van testateurs, executeurs-testamentair, getuigen en begunstigen in de volledige testamenten. De excerpten zijn in handschrift beschikbaar, maar beter zou zijn een alfabetische naamindex. Omdat Van Wieringen en de auteur dezes geen gelegenheid zien deze zelf te vervaardigen, worden geïnteresseerden uitgenodigd hier wat uren aan te besteden.

Wie de excerpten in verband met eigen onderzoek wil raadplegen of wie tijd beschikbaar heeft om de bedoelde naamindex op te stellen, die

dan alle Bossche archieven behalve de Onze Lieve Vrouwe Broederschap zal gaan bestrijken, kan contact opnemen met het archief van de Godshuizen, 's-Hertogenbosch, telefoon 073 - 120844 toestel 155.

NOTEN

1. Een regest is een beknopte inhoudsopgave van een akte, bevattende tenminste de datum, de naam van degene van wie de akte is uitgegaan, de naam van de handelende partij of partijen en een korte beschrijving van de rechtshandeling (*Nederlandse archiefterminologie*, no. 105).
2. De Bossche doop-, trouw-, en begraafboeken zijn overigens pas vanaf 1700 geklapperd.
3. Ik heb ervan afgezien om alle vermeldingen van testamenten in de tekst van exacte aanduidingen betreffende vindplaats en datum te voorzien. Geput is uit de testamenten die zich in de Bossche archieven bevinden. Wegen om hen op te sporen heb ik aan het eind van dit artikel gegeven.
4. J. Mosmans, *De Middeleeuwse notarissen te 's-Hertogenbosch (1326 tot ca. 1550)*. 's-Hertogenbosch, z.j., p. 4, noot 1.
5. Mosmans, a.w., p. 18. Deze functionaris van de bisschop van Luik had gedelegeerde rechtsmacht over het notariaat.
6. M. H. M. Spierings, *Het schepenprotocol van 's-Hertogenbosch (1367 - 1400)*, Tilburg, 1984, p. 82, noot 68. vermeldt, dat notaris Frank van Langel gedurende de jaren dat hij tevens stadssecretaris was, minuten ten onrechte in het stadsprotocol schreef.
7. Zie *Archief Groot-Ziekengasthuis* (inventaris H. van Rooij) no. 597-617, rekeningen van 1448 tot 1500 met leemten. Het aantal personen dat volgens deze rekeningen aan het gasthuis schonk, was circa twee maal zo hoog als het aantal testamenten waarin een legaat aan het gasthuis geschonken werd.
8. Een enkel testament, zoals dat van Reinier van Arkel (1442), was in het Nederlands gesteld, maar pas na 1500 wordt dit gebruik.
9. In een minderheid van de testamenten werden regelingen betreffende de begrafenis of het graf getroffen. Pas in de volgende eeuw werd dit regel. Genoemde plaatsen waren het Sint-Janskerkhof, het hoogkoor van deze kerk, de Minderbroederskerk etc.
10. J. Chiffolleau, *La comptabilité de l'au dela*, Rome, 1980, p. 85. stelt de vraag in hoeverre legaten aan de testateurs of aan de notarissen ontsproten en neigt zelf tot een grote invloed van de laatsten. Ik geloof zelf, dat er reden is aan te nemen, dat de onder 2.a. genoemde legaten een notariële oorsprong hebben, de andere echter niet.
11. De onderste lagen van de maatschappij treffen we wel aan in een registertje in het archief van het GZG (inventarisnummer 3308.a.), waarin testamenten die tussen 1573 en 1584 voor de kapelaan van de gasthuiskerk door arme zieken zijn opge maakt, staan afgeschreven.
12. Mosmans, a.w., p. 24-31, geeft een overzicht van plaatsen waar notarissen en hun cliënten met elkaar afspraken.
13. J. Mosmans, A. G. J. Mosmans, *Oude namen van huizen en straten te 's-Hertogenbosch*, 's-Hertogenbosch, 1973 (herdruk), p. 84, duidt met Zijle een gedeelte van de Wolvenhoek en Achter het Verguld Harnas of Achter het Stadhuis aan.
14. Voorwaarden worden vaak bij legaten gesteld, doch meestal niet aan individuen, maar aan instellingen. Een klooster krijgt een som gelds op voorwaarde, dat het jaargetijde ten behoeve van de testateur en zijn voorgelacht wordt gehouden. Gasthuizen dienen familieleden op te nemen etc.
15. *Archief Reinier van Arkel*, inventarisnummer 1 bevat het testament, terwijl nummer 4 de rekening van de executeurs bevat. Hieruit heb ik ook geput.
16. Een deel van het bouwwerk is al opgezet door G. Berkelmans, *De Gasthoeven op Hooghout, bakermat van Assisië (I)*. In: *De Kleine Meierij*, jrg. 31 (1980), p. 20.

De gerechtigden tot het Bacx-koorke in de Sint Jan tot de reductie van Den Bosch

drs. L. F. W. Adriaenssen

Van der Hoopstraat 85, 1051 VD Amsterdam

De Sint-Antoniuskapel van de Sint Jan te 's-Hertogenbosch, tegen de oostkant van het zuiderportaal aangebouwd, heette vroeger het *Bacx-koorke*. Het dankt zijn naam aan de executeur-testamentair van de priester Arnt Buck, die in 1425 in de kapel een altaar ter ere van de Verlosser, van Maria en van Sint Martinus stichtte. Aan Ghijselbrecht Back droeg hij de uitvoering van de stichting op en aangezien de executeur er aan het eind van zijn leven twee kapelanieën aan toevoegde en verantwoordelijk was voor ingrijpende verbouwingen, werd de naam niet *Buck-koorke*, maar *Bacx-koorke*. De stichting-Back was een familiestichting: de kapelaans dienden te worden gekozen uit de bloedverwantschap van de stichter. Het is niet mijn bedoeling om hier de geschiedenis van het Bacx-koorke te behandelen, maar ik zal mij beperken tot een bespreking van de geestelijke nakomelingenschap van Ghijselbrecht Back. Alle gewijde bloedverwanten immers waren gerechtigd tot een van beide porties in het koorke of in de andere stichting van Ghijselbrecht, de cantorij van Hilvarenbeek. In de hier volgende genealogie van religieuzen zijn ook de kloosterlingen opgenomen, hoewel zij bij de inkleding hun recht op het familiebeneficie verloren. Van de talloze *clerici* in de familie, meestal scholieren en studenten, zal ik slechts diegenen bespreken die als beneficiant een deel van de geestelijke erfenis van Ghijselbrecht Back consumeerden. De meeste na 1616 geboren geestelijken blijven buiten beschouwing, omdat zij door de annotatie van de geestelijke goederen na de val van Den Bosch in 1629 geen aanspraak meer konden maken op de beneficië van het Bacx-koorke. Na het uitsterven van de laatste katholieke beneficianten, in 1636 en 1638, kwamen de kapelanieën in handen van de tijdig gereformeerde nakomelingen van de stichter. Momenteel genieten nog twee familieleden als rectoren van het Bacx-koorke een jaarinkomen van f 126,30 elk.

De 82 bekende religieuze afstammelingen van Ghijselbrecht Back zijn per generatie naar leeftijd gerangschikt. De exacte relatie met de gebroeders Gysbert en Anthony de Roy (VIII-69 en -71) heb ik niet kunnen leggen.

I-O. *Ghijselbrecht Back* is omstreeks 1375 te Loon op Zand geboren. Hij was een zoon van Henrick Back van Rijthoven zoon Ghijsberts van Loen en en van Aleijt Erijt Wijnricx van Loen; *Loen* staat voor Loon op Zand. Hij werd tot priester gewijd en trad als onderzegelaar in dienst van heer Arnt Buck te Luik. Deze was geboortig van Den Bosch, waar hij een kanunniksdij in de Sint Jan had. Hij was achtereenvolgens

vicaris-generaal, kanselier en zegelbewaarder van de bisschop van Luik en had in de kerken van Sint Lambert en Sint Jan aldaar prebendes. Bovendien was hij proost van de Sint Dionisius. Heer Arnt Buck overleed op 16 juni 1427 en werd begraven in de Luikse kathedraal. Heer Ghijselbrecht Back mag wellicht worden geïdentificeerd met de in 1403 genoemde *dominus sigilliferus s. Ghiselbertus*; in latere decennia wordt hij met naam en toenaam vermeld als *subsilligifer curie Leodien-sis of notaris in sigillo*. Sedert 1402 was hij kanunnik van de Sint Jan te 's-Hertogenbosch. Voorts had hij prebendes in de collegiale kerken van de Sint Jan en van de Sint Pieter te Luik en van Sint Petrus' Banden te Hilvarenbeek. Hij was investiet van Zonhoven en beneficiant van het Maria-altaar in de kerk van Rijsbergen. Na het overlijden van Arnt Buck vestigde heer Ghijsel zich in de Peperstraat te 's-Hertogenbosch. In 1448 stichtte hij de cantorij te Hilvarenbeek, in 1455 de beide beneficië in het Salvatorskoor. Zowel de cantorij als de beneficië werden rijk gedoteerd. De cantor was gehouden tot het celebreren van twee missen per week en tot het muzikaal assisteren bij triplex- en dekanale feesten. De rectors van het Bacx-koorke moesten dagelijks celebreren. Residentie was verplicht, concubinaat verboden. Wie nog niet de hogere wijdingen had ontvangen, moest zich daarop voorbereiden; alleen studie kon een reden voor uitstel zijn. Beide stichtingen hadden een lekenpatroon: voor de cantorij was dat de oudste nakomeling van heer Ghijselbrechts zuster Hillegont, voor het Bacx-koorke die van zijn zuster Aleyt. Annex aan het Bacx-koor stichtte Ghijselbrecht nog een armenfonds, *spynde Bacx* geheten, bestaande uit een jaarlijkse uitdeling van brood, bonen, erwten, geld e.d. tot een waarde van 10 mud rogge onder de armen, in de Sint Jan te geschieden door de patroon van het koorke. Vier mud rogge per jaar bestemde hij ten slotte nog voor een eeuwige godslamp in het koorke. Alle stichtingen werden op 9 oktober 1485 per pauselijke bul goedgekeurd. Heer Ghijselbrecht Back testeerde op 4 mei 1456, waarbij hij de kerken van Den Bosch en Hilvarenbeek bedacht met gestoelte, boeken, ampullen, koorkappen en daar de nodige jaargetijden stichtte. Op 24 juli 1458 is hij overleden.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1196, f 71, 21 mei 1427; f 95v, 31 januari 1427; f 113, 5 maart 1427; f 177v, 7 november 1426. R. 1197, f 117, 1426/27; f 205v, 13 augustus 1426. R 1198, f 24, 22 januari 1428; f 71, 20 mei 1428; f 86, 22 juni 1428; f 113, 15 maart 1427; f 178 3 september 1428. R 1199, f 45v, 1428/29; f 160, 3 augustus 1429. R. 1201, f 169, 29 december 1430; f 275v, 25 augustus 1431. R 1202, f 42v, 1432; f 45v, 1431/32; f 162, 12 oktober 1431. R 1203, f 192v, 1432/33. R 1204, f 26v, 29 december 1433; f 209v, 1433/34. R 1206, f 166, 1436. R 1208, f 58, 1437/38. R 1209, f 236, 1438/39. R 1210, f 76v, 1439/40. R 1211, ff 28v en 238, 1440/41. R 1212, f 179v, 9 juni 1442. R 1217, f 183v, 15 juni 1447; f 320v, 4 mei 1447. R 1218, f 299, 20 september 1448. R 1219, f 3v, 10 oktober 1448; f 92, 1448/49. R 1220, f 257v, 1449/50. R 1227, f 462, 2 september 1457. Oisterwijk R 162, f 11v, 14 maart 1453. R 164, f 22v, 12 juni 1455. Raad van Brabant 1322, f 202v, 1440. Schutjes IV, pp. 202, 233, 608 en 662 (onjuist). Coppens II, p. 136 (onjuist). Frenken 1956, p. 32 (onjuist); p. 76 e.v. Van Sasse van IJsselt II, p. 423. Van Sasse van IJsselt 1915, p. 34-35, no 87 en no 88. Van Sasse van IJsselt 1923, p. 174. Van Heel 1933, p. 254. Mosmans 1931, pp. 139, 343 en 376. Baix I, p. 28, no 87. Lahaye I, p. LIII: Smijers 1928, p. 154. Juten 1922, pp. 185 en 192. Juten 1935, p. 118. Poncellet 1906, p. XLIX. Poncellet 1938, p. 30. Delahaye 1973, p. 49. Molemans 1982, p. 138. Bannenbergh e.a. II, p. 117.

II-1. *Peter Vannij alias Back* werd te Udenhout geboren uit het huwelijk van Lauwereyns zoon Henrick Toyt Vannij en van Aleyt dochter Henrick Back van Rijthoven. In 1426 ging hij studeren te Keulen, waar hij eerst meester in de vrije kunsten werd en na acht jaar studie in de rechten het bracht tot *decretorum doctor*, doctor in het kanonieke recht. Hij bleef als jurist te Keulen wonen, vermoedelijk als docent aan de universiteit: in de pouillés van 1438 en 1441 - 1459 wordt hij *studens Coloni* genoemd en toen hij in 1434, op weg om de zegelaar van de bisschop van Luik en andere heren en vrienden te bezoeken, bij Maastricht door de vijand werd gevangen genomen, beroofd en gekerkd, kocht de universiteit hem los. Te Keulen was Peter procureur aan het hof van de bisschop. Hij was rector van het Maria-altaar te Etten. Aan dit altaar en aan de investiet van Etten vermaakte hij elk 15 gulden. Omdat hij ook aan de investiet van Brustem en aan het Sinterklaas-altaar aldaar elk 15 gulden vermaakte, aan de Sint-Willibrorduskapel te Berkel een *silveren scael* met 5 rijnsgulden en aan het Maria-altaar te Zonhoven 3 rijnsgulden *ad augmentum redditus dicti altaris et non pro rectorem sibi inbursandos*, geloof ik dat hij ook deze altaren en de kapel van Berkel heeft bezeten. Voorts was heer en meester Peter Back kanunnik van de Sint Jan te Luik, wellicht sedert 1450, want op 16 augustus van dat jaar kocht hij er een *claustraal huis*. Hij had achtereenvolgens Goossen van der Borch en de priester Jan Stakenborch als klerk in dienst. Op 12 september 1459 testeerde heer Peter, drie dagen later maakte hij een codicil. Aan zijn broer Mertijn (II-2) vermaakte hij *sua domus utensilia in Colonia*. Twee rijnsgulden en een zilveren pot, te kiezen uit zijn beste potten, vielen toe aan zijn natuurlijke dochter, die was gehuwd met Radulphus van Maren. Andere legaten gingen naar de kerkfabrieken van Luik en Keulen, de biddende orden aldaar, de kruisheren, de kartuizers en het Sint-Janskapittel te Luik, naar confraters en andere suppoosten van dit kapittel, naar familieleden, naar de investiet van het begijnhof te Hasselt, de deken van de Sint-Pauluskerk te Leuven en naar de executeurs van zijn testament. Ten slotte stichtte hij een soort studiebeurs: hij liet zijn naaste familieleden, zo die wilden studeren, zijn rechtskundige boeken na. De student mocht ze levenslang gebruiken, maar ze niet vervreemden of verkopen, want na zijn dood moesten ze naar een andere studieuze verwant overgaan. Met name noemde heer Peter de *decretum decretales sextum cum glossa Johannis Andree clementinas speculum* (i.e. de "Clementinae Constitutiones" ofwel "Liber Septimus Decretalium", de in 1317 door paus Johannes XXII uitgegeven officiële verzameling van decretalen sedert 1298. De in 1348 overleden kanonist Johannes Andreae was de glossator ervan). Peter Back overleed voor 6 oktober 1459, waarschijnlijk op 21 september van dat jaar, de dag waarop zijn anniversarium in het karthuizerklooster te Luik werd gevierd.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1209, f 350, 10 januari 1439. R. 1220, ff 241v en 327v, 1449/50. R 1265, f 462v, 10 mei 1496. R.A. Luik, Archief Sint-Janskapittel Luik, reg. 19, f LVII, 12 september 1459; f LVIIIv, 15 september 1459. Keussen I, p. 226, no 226. Julien 1920, p. 119. Lahaye I, pp. LIII, 402, 413 en 417; II, p. 288.

II-2. *Mertijn Back alias Vannijs*, een volle broer van dr. Peter hiervoor, ging in 1433 te Keulen studeren. Hij deed op 2 december 1434 zijn determinaatsexamen en promoveerde op 8 mei 1436 tot *magister in artibus*. In 1460 - 1479 wordt hij gezien als procureur en advocaat aan het bisschoppelijke hof te Keulen. Zijn broer Peter benoemde hem in 1459 tot executeur-testamentair. Hij vermaakte hem een lijfrente op de stad Kempen; *eciam legavit eidem sua domum utensilia in Colonia existancia, unam casscam argenteam et suum negrum tabardum meliorem cum suo meliori capucio*. Mertijn Back heette in 1477 *vicaris sancti Gereonis*, wat inhield dat hij in die Keulse kerk een altaar of beneficie bezat. Hij was evenwel geen priester. Op 29 mei 1480 is hij overleden.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1210, f 7v, 1439/40. R 1230, f 315v, 1459/60. R 1231, f 236v, 9 april 1461. R. 1232, ff 131v, 132, 165 en 392v, 1461/63. R 1233, f 12, 1463/64. R 1238, f 117v, 20 juli 1469; f 275 v, 15 oktober 1468. R 1239, f 223v, 1469/70. R 1241, f 239, 1471/72. R 1243, f 330, 1473/74. R 1249, f 281v, 11 juli 1480. R 1251, f 184v, 1481/82, R 1256, f 165v, 30 december 1486; f 256v, 1486/87. R.A. Luik, Archief Sint-Janskapittel Luik, reg. 19, ff LVIIv en LVIII, 12 september 1459. Keussen I, p. 361, no 36. Keussen 1918, pp. 194, 195, 202, 208 en 220.

II-3. *Wouter Back* was een zoon van Wouter Wouter Metten, schepen van Hilvarenbeek, en van Geertruyt Henricx Back. In 1433 ging hij samen met zijn neef Mertijn Back studeren in Keulen. Samen legden zij in 1434 en 1436 examens af. In 1439 promoveerde Wouter tot baccalaureus in het kanonieke recht, in 1446 tot licentiaat. Hij was in 1446 en 1447 deken van de artesfaculteit en in 1448 ging hij studeren te Orléans. In het protocol van de Duitse Natie aldaar noteerde hij: *Anno Domini M^o CCC^o XLVIII°, die vero prima mensis octobris, ego Walterus Back, investitus de Zonuwen, in jure canonico licenciatus, arcium magister ac in jure civili baccalarius, electus fui per dominos Almanie procurator juravique juramenta solita et nichil nomine nacionis recepi ut constat*. Via Leuven keerde hij terug naar de universiteit van Keulen, waar hij burgerlijk recht ging studeren. In 1455 werd hij toegelaten tot de universiteitsraad en advocaat van het bisschoppelijke hof van Keulen. In 1456 promoveerde hij tot doctor in de beide rechten en sedertdien werkte hij als professor in het kanonieke recht aan de Keulse universiteit. De laatste jaren van zijn leven wordt hij ook gezien als officiaal van het hof. Over zijn beneficiale carrière is weinig bekend. In 1446 en 1448 wordt hij gezien als investiet van Zonhoven (*Zonuwen*, *Senuwen*, door Schutjes, De Ridder-Symoens en anderen onjuist geïdentificeerd als Someren). In 1459 was hij *canonicus beate Marie ad gradus*, hetgeen wil zeggen dat hij in de Keulse Mariakerk een universiteitsprebende bezat. Wouter Back overleed in 1466, vermoedelijk op 11 november, want op die datum werd zijn jaargetijde te Zonhoven gehouden.

Henryc Back
x
Aleyt Eryts

Aleyt
x
Laureyns
Vannij

Peter
Back
(1)

Mertijn
Back (2)

Henrick
Vannij
x
N.N.
Willem
Back (5)

Laureyns
Vannij Back
x
Kathelijn van
den Papendyck

Geertruyt
x
Aert
van Laerhoven

Ycken
x
Henrick
Wellens

Aleyt
x
Willem
Sceymekers
Katherijn
x
Henrick
Pelgrom de Bye

Lauwreyns
Back (7)

Peter
Back (10)

Engel
x
Henrick van
Stiphout
Engelken
x
Jan van
Ophoven

Aert
Laerhoven
x
Geertruyt
van Oudenhoven

Aert van
Laerhoven
x
N.N.

Willem van
Laerhoven
x
Cornelie
die Clerck

Jan van
Laerhoven
x
Geertruyt
Wijtmans

Huybert van
Laerhoven
x
Stynken
van Uden

Wilhelmus
Larovius
(30)

Jan van
den Heuvel
x
Aleyt
Luedincx

Iken
x
Jan
Stooters
Lyntken
x
Cornelis
Moer
Jan de Moor
x
Anneken
Theuwen
Cornelis de
Moor (69)

Willem
Peregrinus
(21)

Lauwreyns
Pelgrom de Bye
x
1) Geertruyt Pauwels
2) Jut van Veen

1) Peter
Pelgrom de Bye
(38)

1) Elisabeth
x
Willem van
der Meer

2) Henrick
Pelgrom de
Bye (42)

Dirck van
der Meer
(47)

Guilliam van
der Meer
x
Eva Eelkens

Willem
van der
Meer (72)

Jan van
der Meer
(74)

Dirck van
der Meer
(75)

Laureys
van der
Meer (77)

Rutger van
Ophoven
(20)

Peter van
Ophoven
x
Em van
Leendt
Henrick van
Ophoven
x
Henricxken
van den Bosch

Niclaes van
Ophoven
x

Henricxken van
Homelegghem

Henrick van
Ophoven (76)

Michael
Ophovius
(48)

Jan van
Ophoven
x

Lysken
Janssen

Niclaes van
Ophoven (80)

Aert van
Laerhoven
(26)

Gijsbrecht
van Laerhoven
x
Pauwelsken
Mijs

Kathelijn
x

Michiel
van den
Nieuwenhuysen

Anthonis van den
Nieuwenhuysen
(54)

Jacob
Ophovius
(51)

Goossen van
Laerhoven

x
Cathelijn
Jans

Huybert van
Laerhoven
(60)

Geraert
van den
Heuvel

x
N.N.

Embert van
den Heuvel
x

Jenneken
Willems

Gerart
van den
Heuvel
(73)

Eymbertken
x

Lambert van
Goederheyl

Elisabeth
x
Aert
Willems

Mayken
x

Jan van den
Nieuwenhuysen

Wilbort van den
Nieuwenhuysen
(82)

Hillegont x Wouter van der Beerthen Geertruyt x Zeger van Brede				Henryc Back x Aleyt Eryts Engelbeern x Daniel Croeck Aleyt x Gerit van Merlaer				Ghijselbrecht Back stichter van het Bacx-Koorke (0)					
Peter van Brede x Jenneken Cnapen	Henrick van Bree (6)	Aleyt x Lambert van den Heuvel Lambert van den Heuvel (13)	Iken x Jan van Hedel Zeger van Hedel x Aelken van den Bosch Cornelis van Hedel (24)	Engel x Peter Colen	Barthout van Merlaer (12)	Gerit Colen x 1) Aelbertken Gerits 2) Hadewich Celen	1) Cornelia x Henrick van Horssen Bartholomeus van Horsen (32)	1) Sophya x Peter van der Straten	2) Gerit Colen jr. x Elysabeth de Coster Geratken x Aert van den Heuvel Gerard van den Heuvel (59)	2) Oeyken x Aernt Hoernkens Robbert Hornkens (40)	2) Margriet x Jan van Aerle Gerart van Aerlebeeck (41)	2) Peter Colen (29) Jan Hanskens (43)	
Hilleken x Lambrecht Vriesen Cornelis Vriesen (22)	Zeger van Brede (15)	Meysken x Jan Coenen Peter Coenen (23)	Jan van Eynthouts (33)	Joost van Eynthouts (35)	Petrus Peraxylus (37)	Aert van Eynthouts (39)	Joris van Eynthouts x Cunera van Fleru	Joost van Eynthouts (63)	Gerit van der Straten (34)	Heylken x Niclaes van Somerens	Geraert van Somerens x Maeyken Kelders Niclaes van Somerens (78)	Everaert van Somerens x Magdalena Bernaerts Guilliam van Somerens (79)	

										Henryc Back x Aleyt Eryts	
										Geertruyt x Wouter Metten	
Aleyt x Wouter van Gorp			Kathelij x Willem van der Byestraten			Gijsbrecht Metten x Diercxken Bressers			Jan Metten Back (4) x N.N.	Wouter Back (3)	Henrick Metten x N.N.
Marie x	Wouter Schellekens	Laureyns Schellekens (8)	Geertruyt x	Wouter Reyners	Jan Back (11)	Kathelij x	Adam Metten Back (9)	Cristijn x		Aleyt x	
Peter van den Nieuwenhuysen	Marie Snellincx		Henrick Sledden	Kathelij Weymers		Jan van den Wouwer		Jan die Brouwer		Wouter Nouwen	
Gijsbert van den Nieuwenhuysen	Adriaentjen		Jan Sledden (18)	Jan Reyners	Mary x	Anna x	Jan van den Wouwer (19)	Maryken x	Paulus Braxatoris (17)	Peter Nouwen	
x Catherijn Peters	Cornelis Daems			x Suzanne Snyters	Peter van den Eynde	Jan Sgreven		Jan van den Heuvel		x Anneken van Riel	
	Peter Damaes (27)	Jan Daemis (28)		Wouter van Beeck (25)	Kathelij x	Kathelij x	Dirck van den Heuvel x	Anneken x	Anthonis Nouwen (31)	Adriaen Nouwen x	
				Peter Pelsers		Cornelis Schilders	Anna van den Houte	Jan Schellekens		Lyntken van Trier	
Heylwich x		Peterken x	Geertruyt x	Dirck Peters (36)		Laureys Schilders		Martinus Becanus (44)	Adriaen Schellekens (46)	Henrick Nouwen x	
Adriaen van den Nieuwenhuysen		Jacob Veraa	Matthijs de Cromme			x Syken Mercx		Jan Schellekens x		Neelken van den Sanden	
Ycken x		Lysken x	Maryken x			Adriaen Schilders (67)	Martinus Schilders (68)	Kathelij Moonen		Marten Nouwen (65)	
Andries van den Nieuwenhuysen		Cornelis van der Langrijth	Claes Otten					Adriaen Schellekens (64)		Cornelis de With (66)	
Michiel van den Nieuwenhuysen (53)	Adriaen van den Nieuwenhuysen x	Petrus Langritius (52)	Gerrit Otten (49)	Wilbort Otten (56)							
	Cornelia van Baerle										
	Andries van den Nieuwenhuysen (81)										
						Maryken x	Ivo Hovelius (45)	Jenneken x			
						Adriaen Pijnenburg		Cornelis Danckloff			
						Dierck Pijnenburg (62)		Adriaen Danckloff (55)			

R.A. Hasselt, Jaargetijdenboek Zonhoven, 11 november. R.A. Luik, Archief Sint-Janskapittel Luik, reg. 19, f LVllv, 12 september 1459, Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde te 's-Gravenhage, Familie-archief Van der Does de Bye, no 223, 15 februari 1452 (1453). Keussen I, p. 360-361, no 35. Keussen 1918, pp. 172 en 173. Ridderikhoff e.a., I, p. 7-8; II, p. 16, no 22 (onjuiste identificatie van Wouter Back door De Ridder-Symoens). De Ridder-Symoens 1978, pp. 212, 213, 237, 238, 275, 276, 277, 278, 282, 287, 289, 290 en 321.

II-4. *Jan Metten* was een volle broer van Wouter Back (II-3) en liet zich op 8 augustus 1442 immatriculeren aan de universiteit van Keulen. Na zijn artesstudie bezocht hij de juristenschool en in 1462 behaalde hij de graad van doctor in het kanonieke recht. Vervolgens doceerde hij tot minstens 1464 kanoniek recht te Keulen, waarna hij zich te Hilvarenbeek vestigde als residerende cantor. Heer en meester Jan Metten alias Back overleed in 1487 of 1488 en liet drie kinderen na. Hij had in de kerk van Hilvarenbeek het altaar van Sint Sebastiaan van de tweede fundatie gesticht.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1211, f 238, 1440/41. R 1238, f 275v, 15 oktober 1469. R 1245, f 63v, 5 oktober 1476. R 1255, f 355v, 15 oktober 1486. Raad van Brabant 1322, f 202v, 19 april 1449. G.A. 's-Hertogenbosch, Aanwinsten 7851, f 89, 1486. A.R.A. Brussel, Rekenkamer 24663, f XLlv, Keussen I, p. 452, no 29; p. 716, no 15 (onjuiste identificatie). Adriaenssen 1977, p. 161-162.

III-5. *Willem Vannijs alias Back* was een zoon van Henrick Lauwreyns Toyt Vannijs alias Back, die vermoedelijk te Udenhout woonde. Door zijn oom, dr. Peter Vannijs Back (II-1), werd hij in 1459 testamentair bedacht met een zilveren schaal en 2 rijngulden; hij heet dan *frater*. Frater was hij van het norbertijnenklooster te Tongerlo, waar hij het bracht tot subprior. In 1464 ging hij studeren te Keulen, in 1468 te Leuven. Broeder Willem was investiet van Oolen en overleed op 5 september 1473.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1230, f 165, 1459/60. R 1231, f 236v, 9 april 1461. R 1232, f 164v, 1461/63. R 1235, f 59v, 1465/66. R 1238, f 117v, 20 juli 1469; f 275v, 15 oktober 1469. R. 1239, f 223v, 1469/70. R 1243, f 330, 1473/74. R.A. Luik, Archief Sint-Janskapittel, reg. 19, f LVllv, 12 september 1459. Valvekens 1946-47, p. 129. Wils II, p. 200, no 30, 2 februari 1468. Van Spilbeeck 1902, p. 177.

III-6. *Henrick van Bree* is rond 1440 geboren te 's-Hertogenbosch, misschien te Moergestel, als zoon van Zeger van Brede Janss en van Geertruyt Wouter Ghiben van der Beerthen. In 1459 of 1461 werd hij ingeschreven aan de universiteit van Leuven. Sinds 1460 wordt hij gezien als rector van het Bacc-koorke, waarvan hij ten laatste in 1493 resigneerde ten behoeve van mr. Laureyns Vannijs Back (III-7). Gedurende korte tijd, in 1490 - 1491, was heer Henrick kanunnik van de Bossche Sint Jan. Omstreeks 1488 vestigde hij zich te Hilvarenbeek, waar hij de cantorij had verworven. In de collegiale kerk aldaar was hij tevens rector van het altaar van Joannes, Hubertus en Sylvester. Hij is in 1497 overleden.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1231, f 107, 16 april 1460. R 1232, f 18, 31

Item nec sedes domus pro cantonibus in medio thoro pro quināginta florentibus
amoldi emptas Item vnā nouā bibulam in quatuor voluminibus Item
vnū nouū missale Et duo antiqua volumina de omnes et sermonibus doctorum
p quib' libris prescriptis solui fuerūt ducenti et triginta flor' Renē Item aqua
et ymaginē bti lauerij in drō thoro nō deaurati fecerūt pro qua deauratione octo
petys aureos soluerūt

Item idem dñs Amoldus fundauit et dotauit Cantoria hui' ecclie ad valorem
quingenta florentium Renē vel miter quā ipse pro prima vice dñs Johān de
Andel suo consanguineo contulit p decana et duos seniores Canonicos in receptione
totū pños residē Merito p mñs fabuit pñedate ecclie de Buscoducis pro tpe vn
Canonico prebendato eiusdem ecclie sic in tantu exopto Subdiacono vel in tali erat con
stituto q' infra annū poterit ad eundē ordinē promoueri de tribu sua si in eadē talis pños
reperiat. Et si non tunc alius Canonico idoneo vt pñerāt dñ vacauerit cōt' consent
Nec poterit ipse cantor in domo inhabitare sue aut alibi muliere suspectam tenere aut
uxore concubina seu frequentatione aut coniugationē sustinere

Item predictus dñs Amoldus adhuc p suos executores predictos fundauit et dotauit
fecit in predata ecclia recto thoro in Anteriori Capella altare vnū In honore Sancti
saluatoris Et arare virginis gloriose sue genitricis ecclia ararem epī et cōfess
ad valorem vnū mod salugnis mensure de Buscoducis hereditarij pactus ad quatuor
missas copiosas et spensificas in qualibet septimana per rectore eiusdem altaris ob
biandas Quod siquidē altare predicti executores dñs Bantolomeo buch pños de sua
ortā pro prima vice contulerūt p predicti Demniū et duos seniores Canonicos in re
ceptione eorūdem pños residē Merito p duos mñs fabuit pñedate ecclie vn pños
vel alio idoneo qui infra annū possit promoueri in gramatica sufficiēt mñs
concubitatio et de parentela sua si in eadē reperiat Et si non tunc vn idoneo de sua
atibus domesticus si aliquis de ipis reperietur Et si non tunc alius idoneo vt pñerāt
post obitū suū pñerorū de recto dum vacaret rect' et pñerāt Nec potest ipm alius
vacatōis tpe a sede Aplia impetrari quia ipse fundator illud de bonis suis pños malit
et non de ecclesiasticis fundauit et dotauit pñerit hie omia in fundacione Cantorie
et enā in testamento prius quondā dñs Amoldi laicus conuenerūt

Arnt Buck sticht het altaar van Sint Saluator, 1425.
(Obituarium van de Sint Jan, p. 478)

december 1461. R 1242, f 201v, 14 november 1472. R 1243, f 2, 16 november 1473; f 2v, 16
november 1473; f 174v, 18 oktober 1473; f 387, 1474; f 393v, 24 september 1474. R 1244, f
101, 27 juni 1474; f 107, 13 september 1474; f 137v, 2 december 1474; f 239, 23 augustus
1475; f 240v, 23 augustus 1475. R 1249, f 281v, 1479/80. R 1250, f 231, 1481. R 1252, f 138v,
1482/83. R 1253, f 388v, 1483/84. R 1255, f 355v, 15 oktober 1486. R 1256, f 134, 14
november 1486. R 1258, f 282, 1488/89. Raad van Brabant 1322, f 202v, 30 maart 1488.
Rentmeester Generaal 202, f CVI. A.R.A. Brussel, Rekenkamer 45074, ff CCXL en
CCXLiv. Wils II, p. 64, no 31; p. 82, no 7. Schutjes IV, pp. 205 en 494. Frenken 1963-64, p.
50. Bannenbergh e.a. II, p. 37.

III-7. Laureyns Vannijs alias Back, geboren te 's-Hertogenbosch, zoon
van Laureyns Laureyns Henrick Toyt Vanny alias Back (patroon van het

Bacx-koorke) en van Kathelijn Daniel Broess van den Papendyck. Hij ging in 1462 te Leuven studeren. In 1483 wordt hij vermeld als rector van een nieuw altaar, staande op het oxaal van de Bossche Sint Jan. Dit was het parochie-altaar, toegewijd aan Sint Pieter, *welke beneficie een voldoende bestaan opleverde*, aldus Schutjes. Heer Laureyns was priester en voerde de titel *magister*. Hij volgde zijn vader op als patroon van het Bacx-koorke en zag van zijn patronaatschap af om rector te worden. Wanneer hij overleed weet ik niet, maar heer Laureyns Back werd begraven *ante capellam domini Ghysberti Back* in het eerste decennium van de zestiende eeuw.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 489, 9 januari 1521. R 1231, f 271, 11 april 1461. R 1232, f 164v, 1461/63. R 1233, f 203, 1463/64. R 1236, ff 19 en 127, 1466. R 1238, f 117v, 20 juli 1469; f 275v, 15 oktober 1468. R 1239, f 201, 1470. R 1252, f 90, 1482/83. R 1253, f 355, 16 september 1484. R 1254, ff 37 en 266v, 1485. R 1255, f 83, 30 januari 1486. R 1256, f 234, 1487. R 1257, f 182, 1487/88. R 1258, f 214v, 1488/89. R 1263, ff 167v en 292, 1493/94. R 1265, f 431, 12 april 1495; f 462v, 10 mei 1496; f 542v, 9 maart 1497; f 547v, 1497. R 1266, f 370, 1498. R 1267, f 166v, 1499. R 1268, f 145, 2 april 1500; f 278v, 29 april 1500. R 1269, f 166v, 1501. R 1270, f 212v, 24 november 1501. B. A. 's-Hertogenbosch, Obituarium Sint Jan 's-Hertogenbosch, pp. 147 en 413. K.B. Brussel, hs II-6511, p. 212. Wils II, p. 99, no 62, 20 juli 1462. Schutjes IV, pp. 205, 211 en 247. Boeren 1955, p. 201, identificeert Laureys onjuist.

III-8. *Laureys Schellekens* is rond 1450 te Hilvarenbeek geboren als zoon van Wouter Jan Schellekens van Gorop, leenheer van het goed van Gorop onder Hilvarenbeek, en van Aleyt Wouter Metten alias Back. Tussen 1501 en 1504 was hij pastoor van de Sint-Joriskerk te Antwerpen, tussen 1515 en 1526 pastoor van de Sint Walburgis aldaar. Hij was aartspriester van Antwerpen en wordt in 1516 - 1521 vermeld als deken van de christenheid. Ook wordt hij nog genoemd als *persoon tot Diest*, hoogstwaarschijnlijk ten onrechte. In 1512 kreeg hij een kanunniksdij te Lier en sedert 1525 resideerde hij aldaar. Op 8 mei 1528 is hij te Lier aan de pest gestorven. Hij liet een dochter na, Laurentia Schellekens, die was verwekt bij Marie Peters van Hoodonck, *diemen noemde Dekens*.

G.A. Breda, R 451, f 104v, 15 juni 1546. S.A. Antwerpen, Certificatieboek 18, f 146, 14 augustus 1562. A.R.A. Brussel, Rekenkamer 164, f LXXXV, 30 september 1540, K.B. Brussel, hs II-6511, p. 21. Prims 1923, p. 68 Goetschalckx I, p. 16. Goetschalckx 1906, pp. 474, 475 en 480. Goetschalckx, 1908, pp. 62 en 341. Theunissens 1881, p. 409. Hij wordt niet vermeld in de naamlijsten van geestelijken te Diest bij Raeymaekers 1870.

III-9. *Adam Ghijsbrechts Metten alias Back* is rond 1460 te Hilvarenbeek geboren als zoon van Ghijsbrecht Wouter Metten alias Back, schepen van Hilvarenbeek, en van Diercxken Jacop Bressers van Lyempde. Adam was olieslager te Hilvarenbeek en schepen aldaar. In 1524 - 1530 wordt hij gezien als *rector chori Back*, rector van het Bacx-koorke in de Bossche Sint Jan. Weliswaar was hij geen priester, maar als *clerius minime conjugatus* ofwel ongehuwde klerk was hij tot het beneficium gerechtigd. Om de bepalingen in de stichtingsakte te ontlopen, dat een niet tot priester gepromoveerde rector van het Bacx-

koorke zich op de hogere wijdingen moest voorbereiden, liet Adam Metten zich in 1524 als student inschrijven aan de universiteit van Leuven. Als student kon hij zeven jaar lang in het ongestoorde genot van zijn geestelijke beneficie blijven. In 1530 deed hij afstand ten behoeve van zijn neef en pupil Jan van den Wouwer (IV-19). Adam Ghijsbrechts Metten is rond 1545 overleden.

R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 59, f 17v, 5 december 1543. R 317. Collectie Aanwinsten 1897, no 45, 29 april 1530. G.A. 's-Hertogenbosch, Aanwinsten 7851, f 315v, 1531. A.R.A. Brussel, Rekenkamer 13026, rekening 1526/27, f 486v. K.B. Brussel, hs II-6511, p. 212. Raadhuis Hilvarenbeek, O.A.A. no 4, ongef., 31 januari 1537 e.v. No 4353, 4354 en 4355, anno 1553, 1561 en 1562. Adriaenssen 1977, p. 162.

III-10. *Peter Back alias Vannijs* uit Den Bosch, zoon van Laureyns Laureyns Toyt Vannijs alias Back en van Kathelijne Daniel Broess van den Papendijck. Hij werd in 1475 aan de universiteit van Leuven geïmmatriculeerd. Van 1470 tot 1482 wordt hij gezien als rector van het Back-koorke. Bovendien was hij *scriptor capellanorum* in de Bossche Sint Jan, schrijver van het corpus van beneficianten. De Brusselse genealoog Jan Baptist Houwaert (overleden in 1688) zag zijn grafsteen met het familiewapen-Back voor het Back-koorke, waarop zijn sterfjaar stond aangegeven. Gecombineerd met de datum van zijn anniverfarij kan de overlijdensdag van heer Peter worden gesteld op 14 mei 1499.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1231, f 271, 1460/61. R 1232, f 164v, 1461/63. R 1233, f 203, 1463/64. R 1236, f 127, 1466/67. R 1238, f 117v, 20 juli 1469; f 275v, 15 oktober 1469. R 1239, f 201, 1469/70; f 136, 26 april 1460. R 1241, f 135v, 7 juli 1472; f 145v, 12 augustus 1472. R 1241, f 135v, 7 juli 1472; f 145v, 12 augustus 1472. R 1243, f 174, 18 oktober 1473; f 393v, 24 september 1474. R 1248, f 323, 1479. R 1249, f 6, 23 oktober 1479; f 194, 6 maart 1480. R 1250, f 374v, 1480/81. R 1251, f 336, 1481/82. R 1253, f 355, 16 september 1484. R 1254, f 37, 1485. R 1257, f 182, 1487/88. R 1258, f 214v, 1488/89. R 1265, f 547v, 1497. R 1268, f 278v, 29 april 1500. B.A. 's-Hertogenbosch, Obituarium van de Sint Jan te Den Bosch, p. 413. K.B. Brussel, hs II-6511, p. 212. Wils II, p. 332, no 252, 30 augustus 1475.

III-11. *Jan Back* (Jan Reyners alias Back, Jan Back alias Reyners, Jan Reyners Willemszoon van Hildwaerenbeke) was een zoon van Willem Reyners van der Byestraten en van Kathelijne Wouter Metten alias Back. Hij ging in 1476 studeren te Leuven en was in de jaren '10 en '20 van de zestiende eeuw rector van het Back-koorke. Vermoedelijk op 23 mei 1524 is heer Jan overleden. Hij liet een bastaarddochter na, die Jenneken heette.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1295, f 176v, 13 juni 1521. Hilvarenbeek R 23, f 103v, 26 januari 1525. G.A. 's-Hertogenbosch, Aanwinsten 7851, f 126. B 36, f 82v, 1529/30. B.A. 's-Hertogenbosch, Obituarium van de Sint Jan te Den Bosch, p. 414. Wils II, p. 346, no 79, 1 juli 1476. Van Rooij 1925, p. 148-149.

III-12. *Bartholomeus van Merlaer*, ook Barthout, was een zoon van Gherit Henricx van Merlaer, medeblander en vleeshouwer te 's-Hertogenbosch, proviseur van de armen van het blok Hinthamereind, en van

Aleyt Daniel Croeck *ex matre* Back. Hij studeerde te Keulen, waar hij op 14 mei 1487 werd geïmmatriculeerd, op 10 juni 1488 zijn determinaatsexamen deed en op 27 maart 1490 promoveerde tot *magister artium*. Minstens sedert 1502 was hij persoon van (Sint Lamberts) Blaarthem, welke sinecure in 1556 tegen een wekelijkse verplichting van vier mis-sen het comfortabele inkomen van 30 mud rogge per jaar opleverde. Daaruit moest hij wel een vicaris salariëren, want hij resideerde niet. Heer Barthout woonde te 's-Hertogenbosch in de Hinthamerstraat tegenover de kerk, in een huis temidden van het *huys van Cloetingen*. In die straat lag ook het door Geertruyt Meeldmans voor dertien arme oude mannen gestichte gasthuis, waarvan hij regent of rentmeester was. Hij liet in 1514 de ontvanger van de amortisatiebelastingen weten, dat *die goeden van desen huysse veele verbrant ende anders verdorven zyn vanden Gelderschen*, waarom hij 53% korting op de aanslag kreeg. Minstens sedert 1497 was Bartholomeus van Merlaar rector van het Back-koorke, dat hij tot zijn dood in bezit hield. Zijn ouders kozen hun begrafenis voor het koorke. De in 1526 overleden Goessen Gerits van den Broeck, wiens testament heer Barthout executeerde, liet een zeker vermogen na ten behoeve van de *spynde Back*. Als *provisor penoris* van het Bossche kapittel maakte hij enkele bewegingen dagen mee in 1517, tijdens het papenoproer naar aanleiding van het inperken van de belastingvrije wijnhandel en -consumptie van de suppoosten van de collegiale kerk van de Sint Jan. Heer en meester Barthout van Merlaar overleed in september 1538 en werd in de Sint Jan begraven voor de zijkapel van de Heilige Verrijzenis, die hij als executeur-testamentair van zijn neef Claes Colen (IV-14) had laten bouwen en nadien het *Merlaerskoorke* werd genoemd.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1240, f 84v, 15 februari 1471; f 90, 23 februari 1471. R 1247, f 176, 1478. R 1251, f 140, 1481. R 1260, f 435, 30 maart 1490. R 1278, f 5, 20 oktober 1508. R 1280, f 58, 23 januari 1510. R 1295, f 176v, 16 maart 1521. R 1305, f 321v, 12 maart 1526. R 1307, f 105, 18 februari 1527; f 169v, 12 april 1527. R 1321, f 250, 15 juli 1535. R 1322, f 194v, 19 juni 1535. R 1325, f 169, 26 januari 1536. R 1329, f 62v, 27 februari 1539. R 1843, f 115, 16 december 1541; f 118, 18 december 1541; f 313, 23 augustus 1546. R 1844, f 239, 14 juni 1555. N 2659A, f 101, 16 december 1541; f 168, z.d. G.A. 's-Hertogenbosch, Aanwinsten 7851, f 12v, 1480; f 159v, 1519; f 228, 1526; f 346, 1535. B 36, f 39v, 18 december 1479; f 52v, 26 september 1486; f 68, 2 november 1492; f 76, 1513. B.A. 's-Hertogenbosch, Obituarium van de Sint Jan van Den Bosch, pp. 14, 266 en 445. A.R.A. Brussel, Rekenkamer 24663, ff XXIv en XXX. Keussen II, p. 212, no 67. Bannenberg e.a. I, p. 150; II, p. 287. Schutjes IV, p. 205. Van Rooij 1925, p. 148-149. Van Sasse van IJsselt III, p. 190. Van Sasse van IJsselt 1915, p. 87, no 205. Hezenmans 1866, p. 146. Juten & Ebeling 1916, p. 239. Frenken 1963-64, p. 42. Gerlach 1970-71, p. 214.

IV-13. *Lambrecht van den Heuvel* was een zoon van Lambrecht Lambrechts van den Heuvel en Aleyt Zegers van Bree, die waarschijnlijk te 's-Hertogenbosch woonden. In 1489 ging hij studeren te Keulen, waar hij twee jaar later zijn determinaatsexamen haalde. Hij was in 1497 rector van de Bossche Sint-Annakapel en in 1502 de absente pastoor van Goirle.

IV-14. *Claes Colen* was een zoon van Peter Colen zoon Coelken die Dorre, slager, herbergier in het "Gulden Vlies" in de Zadelstraat en schepen van Den Bosch en van Engelken Gerrits van Merlair. Claes ging in 1489 te Keulen studeren, was waarschijnlijk een leerling van Erasmus en slaagde in 1492 voor zijn determinaatsexamen. Te 's-Hertogenbosch was heer Claes minstens sedert 1495 rector van het altaar van de heiligen Maria Magdalena, Lazarus en Martha in de Sint Jan. Gezien zijn overlijdensdatum ligt het voor de hand in hem de stichter te zien van het op 22 januari 1519 op dit altaar gefundeerde beneficie. Voorts bezat heer Claes een van de kapelanieën in het Bacx-koorke. Zijn neef, de kanunnik Peter Colen (V-29), zei van zijn oom dat hij op 20 september 1508 kanunnik van Den Bosch werd en *antea Capellanus Foundationis Back* was, hetgeen doet vermoeden dat Claes, toen hij de dij verwierf, afstand deed van het Bacx-koorke. Als kapelaan fungeerde hij in 1504 - 1506 als *receptor cappellanorum seu vicariorum in dicta ecclesia*, de Sint Jan, in 1504 samen met heer Mathijs Ghijsselius. Met de laatste vestigde hij in 1510 op zijn huis in de Peperstraat het volgende servituut: *als dat zy ende hoir naecomelingen van nu voertane opten naesten sondach nae Sint Jans Baptisten dach, als men begaende is bynnen der voirscreven stadt die processie van Onser Lieve Vrouwen dracht ende der heiligen meechden Sinte Katherynen, Barbaren ende Agathen, tvoirscreven huys sullen oepenen, oepen houden ende doen houden, voir tvoirscreven beeldt van Sinte Katherynen, ende dair inne tselve beeldt, gheschyert zynde, laten brengen ende staen zoe lange dan hair stane, alsdan zal zyn gecomen, omme voirts omgedragen te wordene, sonder nochtans vorder van yemenden als van vuytloepen ende inloepen genoydt te werdene*. Behalve het huis in de Peperstraat bezat heer Claes het huis *den Doem*, geërfd van zijn moeder, *staende aen de Merckt voer aen 't Vleeshuys mit twee vleeschbancken ende drie looten int selve vleeschhuys*. Op die vleeschbanken vestigde hij in 1506 een lijfrente voor zijn vriendin of concubine Goessen Henrick Emmen. Goessen was een natuurlijke dochter van Henrick Emmen, die vermoedelijk dezelfde was als heer Henrick Emmen, rector van het Severinusaltaar te Oisterwijk. Bij Goessen liet heer Claes Colen twee bastaards na, aan wie hij in 1513 zijn huis in de Peperstraat gaf, te weten Frans Colen en Anna Colen (1511 - 1596), non in het franciscanessenklooster Achter de Tolburg in Den Bosch. Heer en meester Claes Colen stierf te 's-Hertogenbosch op 19 februari 1519 en werd voor het Bacx-koor begraven. Hij stichtte een kapel met een altaar ter ere van de heilige Verrijzenis. De kapel werd in opdracht van zijn oom en executeur-testamentair mr. Bartholomeus van Merlaer (III-12) gebouwd, vermoedelijk door de bouwmeester Jan Heyns, en heette *vulgo* Merlaers-koorke.

15 januari 1495. R 1271, f 222, 22 september 1503. R 1272, f 332, 13 maart 1504; f 514, 14 augustus 1504. R 1274, f 74v, 19 juli 1505. R 1275, f 82, 10 december 1505; f 231, 6 oktober 1505; f 266, 5 januari 1506. R 1276, f 54, 17 augustus 1507; f 57, 6 september 1507. R 1278, f 127, 29 december 1508; f 366v, 13 juli 1509; f 373v, 2 augustus 1509; f 461, 27 september 1509. R 1279, f 246, 3 augustus 1510; f 289v, 7 november 1510. f 290v, 7 november 1510; f 471v, 20 september 1509. R 1280, f 286, 10 maart 1511; f 465, 8 februari 1511. R 1296, ff 291-302v, 8 maart en 12 augustus 1521. R 1461, f 205. B.A. 's-Hertogenbosch, Obitarium van de Sint Jan van Den Bosch, p. 389. Handschrift Colen, p. 175 (in de bundel archivalia uit Gent, portefeuille *Sylvaeducensia*). A.R.A. Brussel, Rekenkamer 24663, f IX, 1516. G.A. 's-Hertogenbosch, Aanwinsten 7851, f 139, 1517; f 156v, 1519; f 218, 1525/26. Archivio Segreto Vaticano, Regesta Lateranensia vol. 1703, f 194, 19 december 1539. Heeren & Smit 1926, p. 211, no 350. Van Sasse van IJsselt II, pp. 398, 559 en 560; III, p. 532. Van Sasse van IJsselt 1900, p. 67, no 166. Van Sasse van IJsselt 1916, p. 273. Schutjes IV, pp. 197, 206, 250 en 486. Beelaerts van Blokland 1938, p. 53. Keussen II, p. 258, no 19. Polman 1958-59, p. 100. Bannenbergh e.a. II, p. 402. Van den Elsen & Hoevenaars II, p. 336.

IV-15. *Zeger Peter Zegers van Brede* is rond 1470 te 's-Hertogenbosch geboren uit het huwelijk van Peter Zegers van Brede en Jenneken Jan Jans Cnapen die Brouwer. Zijn zuster Meysken, patrona van de cantorij van Hilvarenbeek, droeg hem in 1497 voor als cantor, hetgeen hij is gebleven tot zijn overlijden in 1541. Hij liet een onwettige zoon, Peter Zegers van Brede, na.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1263, f 154, 1493/94. R 1265, f 467v, 1495/97. R 1266, f 223, 27 oktober 1497. R 1275, f 425, 27 oktober 1506. Hilvarenbeek R 23, f 156v, 4 mei 1527. Raad van Brabant 1322, f 202v, 9 juli 1498. A.R.A. Brussel, Rekenkamer 45074, f CCXLiv.

IV-16. *Daniel Colen* was een volle broer van heer Claes (IV-14). Hij was *donaet ten regulieren opte Haige by Eyndhoven*, priester-donaat in het augustijnenklooster Mariënhage te Woensel. In 1526 schonk hij samen met zijn zusters Engel en Anna en anderen een gouden kazuifel aan de Bossche Lieve-Vrouwebroederschap.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1296, f 291, 8 maart 1521. G.A. 's-Hertogenbosch, Aanwinsten 7851, f 12v, 1480. B 36 (1529/30), f 37, 1 april 1478; f 39v, 18 december 1479; f 52, 26 september 1486. Beelaerts van Blokland 1938, p. 53. Van Dijk 1972, p. 15. Van Dijk 1973, p. 251. Sloots 1943, p. 107.

IV-17. *Pauwels de Brouwer* was een zoon van Jan heer Jacobs die Brouwer in den Leeuw te Hilvarenbeek en van Cristijn heer Jan Metten. Op nieuwjaarsdag 1510 werd hij als *Paulus van Oirschot filius Johannis Braxatoris* aan de universiteit van Leuven als artesstudent geïmmatriculeerd; zijn vader was afkomstig van Oirschot. Na zijn studie vestigde heer Pauwels zich te Hilvarenbeek, waar hij rector was van het door zijn grootvader heer Jan Metten alias Back (II-4) gestichte Sint-Sebastiaansbeneficium van de tweede fundatie. Hij wordt ook gezien als pastoor van Goirle. In 1548 testeerde hij voor notaris Peter Colen (V-29), die later rector van het Bacx-koorke werd en samen met heer Aert van Laarhoven (V-26), rector van het Bacx-koorke, tot executeur-testamen-

tair werd aangesteld. Paulus Braxatoris overleed in 1552. Hij liet twee bastaards na: Jan, zoon van Yken Jans van Goerl, en Henrick, zoon van Marye van Hoboocken.

R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 23, f 164v, 25 september 1526. R 24, f 2, 5 januari 1530. R 25, f 183, oktober 1553; ff 194v, 196 en 207, 26 april 1553; ff 200 en 200v, 22 juni 1554. R 28, f VIII, 31 januari 1569. R 59, f 19, 1 december 1543; f 17v, 5 december 1543. 's-Hertogenbosch R 1296, f 327v, 19 mei 1521. R 1335, f 211, 4 juli 1542. R 1339, f 294v, 19 augustus 1544. R 1360, f 170v, 17 maart 1552. R 1385, f 196v, 17 december 1551. N 2659A, f 53, 17 januari 1548; f 54, 4 december 1554. Collectie Cuypers van Velthoven no 3461, 7 september 1553. G.A. Tilburg, R 288, f 17, 26 september 1542. A.A. Tongerlo, ALG 13, f 39v, 17 januari 1548; f 48, 10 december 1538. Schillings III, p. 385, no 79. Van Mosselveld 1955, p. 66-67.

IV-18. *Jan Sledden*, zoon van Henrick Wouter Sledden en Geertruyt Wouter Schellekens van Gorop, trad in bij de norbertijnen te Tongerlo. Hij studeerde sedert 1522 te Leuven en in 1530 te Bourges. Op 9 mei 1554 is hij overleden als subprior van zijn klooster.

Schillings III, p. 680, no 230. Van Spilbeeck 1902, p. 93. Paulussen 1982, p. 175 (hij noemt hem geboortig van Weelde).

IV-19. *Jan van den Wouwer* werd in 1517 te Tilburg geboren. Zijn ouders waren Jan van den Wouwer, schout van Tilburg en herbergier *inden Hert* aan de Heuvel aldaar, en Kathelijm Ghijsbrechts Metten alias Back. Zijn vader werd in 1526, weduwnaar geworden, priester. In 1530 werd Jan junior begiftigd met een van de porties van het Bacc-koorke. Als *Joannes de Vivario* werd hij in 1540 geïmmatriculeerd aan de rechtenuniversiteit van Orléans. De Ridder-Symoens c.s., geschiedschrijvers van de Duitse Natie aan die universiteit, "voelen er heel veel voor om de zestiende-eeuwse arts en auteur van medisch-juridische traktaten gewijd aan hekserij en exorcisme, Jan Wiër te vereenzelvigen met onze student Joannes de Vivario uit Tilburg", dit in weerwil van hun eigen vaststelling dat Wiër uit Grave kwam en van den Wouwer uit Tilburg en dat de eerste zijn naam latiniseerde tot Pisonarius en de laatste tot Vivario. In 1541 verwierf heer Jan de cantorij te Hilvarenbeek. Onbekend is mij, of hij daar of te 's-Hertogenbosch resideerde. Hij overleed in 1556, misschien in 1557.

G.A. Tilburg, R 274, f 19, 2 mei 1528. R 279, f 1, 2 maart 1531. R 285, f 38, 5 februari 1538. R 617, f 16, 2 maart 1527. G.A. 's-Hertogenbosch, Aanwinsten 7851, f 346, 1535. R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 23, f 173, 16 februari 1527. R 25, f 22v, 21 maart 1550; f 117v, 7 november 1551; f 159, 27 februari 1552, f 166, 29 maart 1552, f 175, 17 juni 1552. R 59, f 57v, 10 juli 1546. 's-Hertogenbosch R 1324, f 9v, 21 oktober 1535. R 1327, f 353, 25 september 1538. Collectie Aanwinsten 1897, no 45. Raad van Brabant 1322, f 202v, 14 juni 1541. A.R.A. Brussel, Rekenkamer 17157, 14 juni 1541. Schutjes IV, p. 614. Ridderikhoff 1971, p. 347. De Ridder-Symoens 1978, p. 326, no 1081. De Ridder-Symoens, Illmer & Ridderikhoff II-2, p. 354-355.

V-20. *Rutger van Ophoven* is in 1499 te 's-Hertogenbosch geboren als zoon van Jan Rutgers van Ophoven, nestelmaker, en van Engelen Henricx van Stiphout, die in de Orthenstraat woonden. Hij ging in 1520

te Leuven studeren. In hetzelfde jaar wordt hij genoemd als rector van het Joostaltaar in de Bossche Sint-Jacobskapel, dat hij tot zijn dood behield. Tot 1559 was hij rector van de Sint-Annakapel te 's-Hertogenbosch. Sedert 1520 procedeerden Rutger en zijn vader om de cantorij te Hilvarenbeek en een beneficie in het Back-koorke. Als oudste van zijn generatie stond hij sterk in zijn rechten, maar pas in 1556 en in 1558 slaagde hij er in zijn pretenties te realiseren. Vervolgens putte hij zich uit in processen tegen belastingaanslagen op de inkomsten uit de cantorij, zodat hij, nadat hij op 8 november 1565 was overleden, volgens zijn nabestaanden ternauwernood inkomsten uit de cantorij had getrokken. Heer Rutger ging in 1536 te Hintham wonen, dus in de nabijheid van de kapellen van Sint Jacob en Sint Anna. In 1552/53 woonde hij in de Peperstraat en in 1556 kocht hij een huis in de Verwerstraat, adressen bij de Sint Jan.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1304, f 154, 23 mei 1527. R 1311, f 136v, 25 april 1529; f 175v, 4 juni 1529. R 1325, f 296, 16 juni 1536. R 1327, f 273v, 15 juli 1538. R 1329, f 62v, 27 februari 1539; f 68, 10 april 1539. R 1371, f 89, 22 december 1556; f 323v, 28 april 1557. R 1375, f 318v, 24 september 1558. Oisterwijk R 272, f 1, 14 januari 1567. Hilvarenbeek R 26, f XLIIv, 6 maart 1562. R 60, f 25, 13 augustus 1561; f 27, 3 oktober 1561; f 45, 27 december 1562. N 2659A, f 137, 16 maart 1558; f 157, 8 november 1559. Raad van Brabant 1322, f 202v, A.R.A. Brussel, Raad van Brabant 626, no 354, 1 juli 1562; no 355, 4 november 1562; no 356, 12 november 1562; no 655, 3 maart 1563. Kathedraalarchief Sint Jan 's-Hertogenbosch, map 33/34, diverse stukken. Hs 330-c-II in bruikleen van het Provinciaal Genootschap, 1561. Schillings III, p. 622, no 185, 28 februari 1520. Schutjes IV, pp. 208, 378, 380 en 823. Bannenbergh e.a. I, p. 94; II, p. 266. Polman 1958-59, p. 99. Mosmans 1936-37, p. 304.

V-21. *Willem Peregrinus* is in 1499 te 's-Hertogenbosch geboren als zoon van mr. Henrick Pelgrom de Bye en van Katherijn Sceymakers alias Back. Hij werd op 8 april 1518 geïmmatriculeerd aan de universiteit van Leuven onder de naam *Ghuilielmus Pelgrom alias Keteler*. In 1521 trad hij toe tot de broeders des gemenen levens in Den Bosch; nadien werd broeder Willem priester. Hij heet in 1546 een van de senioren van het fraterhuis. In 1550 was hij bibliothecaris van het huis en kreeg hij van de kapitteldeken en de fabriekmeesters van de Sint Jan opdracht om een intonatieboek te schrijven. Ook in 1554 en 1558 was hij *librarius*. In 1557 was hij rector van het fraterhuis en provisor van de arme fraters (van het internaat voor arme scholieren van de fraters). Broeder Willem was zijn moeder opgevolgd als patroon van het Back-koorke. Hij testeerde op 26 juni 1558 en overleed kort nadien.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1329, f 62v, 27 februari 1539. R 1371, f 416v, 25 augustus 1557. N 2659A, f 20v, 10 juni 1547; f 134, 16 maart 1558. G.A. 's-Hertogenbosch, Aanwinsten 7851, ff 238v en 260v, 1528. Schillings III, p. 582, no 14. Van den Eisen & Hoevenaars II, p. 115. Van Bavel 1968, p. 35, no 102, 19 oktober 1546. Schutjes IV, p. 412-414. Smijers 1946, p. 21. Verheyden 1933, p. 212.

V-22. *Cornelis Vriesen*, priester en magister, moet rond 1500 zijn geboren. Zijn ouders waren mr. Lambrecht Vriesen en Hilleken Zegers

van Brede. Van hem is niets meer bekend dan dat hij verwant was aan heer Ghijselbertus Back.

Bilderdijkmuseum Amsterdam, hs G 44, genealogie D.

V-23. *Peter Coenen*, priester, geboren rond 1500 te Deventer, zoon van Jan Pauwels Roeloffs Coenen en van Meysken Peter Zegers van Brede. Zijn moeder was patrona van de cantorij te Hilvarenbeek.

Bilderdijkmuseum Amsterdam, hs G 44, genealogie D.

V-24. *Cornelis van Hedel* is in 1503 geboren. Zijn ouders waren Jan Goyaerts van Hedel, schepen van Den Bosch, droogscheerder van zijn stiel, en Iken Zegers van Brede; zij woonden aan de Oude Huls. Op jonge leeftijd ging Cornelis studeren te Leuven. Later werd hij priester. Hij overleed in 1530 of 1531 en liet minstens twee bastaardkinderen na: Magdalena en Katherijn van Hedel, de laatste in 1523 verwekt bij Cecilia van Coelen.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1842, f 332, 26 maart 1531. G.A. 's-Hertogenbosch, Aanwinsten 7851, f 280, 1528. B 36, f 23v, 1529/30. B 50, 1543/44, sub verkochte lijfrenten. Schillings III, p. 528, no 1, 1 maart 1516.

V-25. *Wouter Reyners van Beeck* werd op 8 september 1511 te Hilvarenbeek geboren of gedoopt als zoon van Jan Wouter Reyners en van Suzanna Snyters. In 1534 ging hij te Leuven studeren en twee jaar later trad hij in bij de norbertijnen van Averbode. Hij was daar *cellarius*, maar overleed er reeds op 7 juli 1538.

Schillings IV, p. 109, no 200, 31 augustus 1534. Slechten z.j., p. 200-201.

V-26. *Aert van Laerhoven* is in 1511 of 1512 te Hilvarenbeek geboren als zoon van Aert Aerts van Laerhoven en van Geertruut Willems natuurlijke zoon Rutgers van Oudenhoven. Hij schreef zich in 1530 als student in aan de universiteit van Leuven en vestigde zich later te 's-Hertogenbosch, waar hij een portie in het Bacx-koorke verwierf en later een stem in het kapittel. Voordien had hij beneficies te Werchter, Kasterle en Diessen bezeten. Nadat hij op 1 december 1556 was overleden, werd hij begraven *ante capellam Bacx, juxta porticulum templi*.

R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 25, f 29v, 18 mei 1550; f 175, 9 augustus 1552. Oisterwijk R 256, f 102v, 18 augustus 1552; f 140v, 29 december 1552. R 258, f 68, 28 juli 1554. 's-Hertogenbosch R 1335, f 256, 1 september 1542. R 1339, f 205, 13 juni 1544. R 1354, f 277, 15 januari 1551. R 1355, f 34, 19 november 1550. R 1363, f 263v, juni 1555. R 1366, f 48v, 14 december 1554; f 646, 12 augustus 1554. R 1369, f 305, 22 mei 1556. R 1373, f 44, 27 oktober 1556; f 100, 1 december 1556; f 270, 4 februari 1557; f 414, 24 september 1556. R 1843, f 214, 1 augustus 1544. N 2658A, f 54, 4 december 1552. Collectie Cuypers van Velthoven no 3461, 7 september 1553. B.A. 's-Hertogenbosch, Aantekeningen van de kanunnik Peter Colen (in de bundel Archivalia uit Gent, portefeuille *Sylvaeducensis*), p. 161. Obituarium van de Sint Jan van Den Bosch, pp. 360 en 439. Schillings IV, p. 37, no 20, 10 mei 1530. Van Sasse van IJsselt II, p. 424. Schutjes IV, pp. 259 en 262. Bannenbergh e.a. I, p. 343. Juten 1920, p. 10. De Kempeneer 1970, p. 65.

V-27. *Peter Daemis* (Daems, Damaes) is rond 1512 te Breda geboren als zoon van Cornelis Peter Damissen (van Eyntmeer) en van Adriaentken Wouter Schellekens van Gorop. Hij doorliep de Latijnse school van zijn oom Christophorus Rianus en woonde later als priester te Breda. In 1548 en 1550 was hij plaatsvervanger van zijn moeder in haar kwaliteit van meieres van de abt van Thorn. In 1564 beheerde hij de moergronden van de prins van Oranje in de baronie. Korte tijd, in 1568 - 1569, was hij cantor van Hilvarenbeek, maar hij bleef wonen te Breda, waar hij rector was *vande tweede misse inde kercke*. Daarnaast had hij nog een *capelrije* op het begijnhof aldaar. In 1589 is heer Peter overleden.

G.A. Breda, R 429, f 136 v, 3 januari 1523. R 476, f 89v, 25 april 1571; f 105, 22 mei 1571. R 481, f 130, 19 juli 1577. R 482, f 148v, 1 oktober 1578. R 483, f 75v, 27 maart 1579; f 131v, 9 juli 1579. R 677, f 68, 18 november 1533. R 679, ff 212 en 212v, 24 april 1548. R 768, f 287, 27 januari 1573. R 807, f 10v, 15 februari 1550. R.A. 's-Hertogenbosch, Etten R 323, f 31v, 24 februari 1553. Hilvarenbeek R 25 f 195, 26 april 1553; f 196, 26 april 1553; f 200, 22 juni 1554. raad van Brabant 1322, ff 202v en 211. A.R.A. 's-Gravenhage, Nassause Domeinraad, folio-inventaris f 108v, no LXXII, 15 maart 1564. A.R.A. Brussel, Rekenkamer 45079, f 27v. Leenhof van Brabant 20, f 211. K.B. Brussel, hs II-6511, p. 212. Smit 1919. Hoyne van Papendrecht III-1, p. 387, volgens wie Peter Damaes in 1579 overleed.

V-28. *Jan Damaes* was een jongere broer van de vorige. Hij was beneficiant in de Onze Lieve Vrouw te Breda en overleed aldaar op 19 juli 1579.

G.A. Breda, R 429, f 74, 14 april 1574. R 481, f 130, 19 juli 1577. R 482, f 70, 21 maart 1578. R 677, f 68, 18 november 1533. Hoyne van Papendrecht III-1, p. 382.

V-29. *Peter Colen*, geboren te 's-Hertogenbosch in 1515 of 1516, zoon van de schepen Gerit Peter Colen en van Hadewich Jan Celen. Als scholier werd hij in 1530 door het kapittel van de Sint Jan begiftigd met de Sint-Antoniuskapel te Hintham. Hij ging in 1537 studeren te Leuven en verwierf omstreeks dat jaar het beneficie van de Lieve-Vrouwekapel te Eersel. In 1538 werd hij door zijn oudoom Bartholomeus van Merlaer (III-12) aangesteld als rector van het juist gestichte Verrijzenisaltaar aan de noordzijde van de Sint Jan. Na zijn studie betrok Peter een van de huizen van zijn oom Jacob Colen in de Hintamerstraat. De kapel te Hintham bediende hij zelf en voorts prakticeerde hij als notaris, met admissies van de Raad van Brabant, de paus en de keizer. Na in 1548 tevergeefs naar een kanunniksdij te hebben gesolliciteerd, kreeg hij in 1552 de door de Illustre Lieve-Vrouwebroederschap gestichte. Van die broederschap werd hij in 1562 tot proost gekozen. De *cumulatio beneficiorum* ging door: heer Peter verwierf het Catharina-altaar te Bergeijk en legde in 1565, na het overlijden van heer Rutger van Ophoven (V-20), de hand op de cantorij van Hilvarenbeek en op een van de beneficiën van het Bacx-koorke. Ten slotte werd hij in 1566 benoemd tot deken van Maasland, in 1571 tot deken van het district Orthen en omstreeks die tijd aangesteld tot pastoor van de Sint Pieter te 's-Hertogenbosch. Hij overleed op 26 januari

1572 en werd voor het Bacx-koorke begraven.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1327, f 353, 25 september 1538. R 1329, f 62v, 27 februari 1539. R 1379, f 172v, 6 februari 1561. R 1380, f 229v, 25 april 1561. R 1382, f 15, 30 oktober 1561. R 1383, f 362, 12 mei 1563. R 1461, f 205, 18 november 1572. R 1843, f 313, 23 augustus 1546. N 2659A, 1547 - 1570. Raad van Brabant 1322, f 202v. Rentmeester Generaal 280, f 61. A.R.A. Brussel, Raad van Brabant 595, 18 mei 1549. Rekenkamer 20789, 28 mei 1552. B.A. 's-Hertogenbosch, Obituarium van de Sint Jan van Den Bosch, pp. 40 en 389. Bundel archivalia uit Gent, map *Sylvaeducensia*, lijst van titels, prebenden en kanunniken, p. 205. Schillings IV, p. 150, no 120, 28 februari 1537. Van den Elsen & Hoevenaars I, pp. 185 en 187; II, p. 165. Frenken 1960 - 61, pp. 30, 45 en 52-55. Bannenbergh e.a. I, p. 95; II, pp. 345 en 351. Juten 1920, p. 57. Schutjes III, pp. 22 en 23; IV, pp. 250, 258, 260, 261, 267, 268, 269, 340 en 381. Van Sasse van IJsselt 1916, p. 186. Van Dijck 1973, p. 249. Van Sasse van IJsselt II, p. 193. Post 1962, passim. Frencken 1956, pp. 111 en 133. De Bom & Potmeyer 1919, p. 174. Van Sasse van IJsselt 1918, p. 27.

V-30. *Willem van Laerhoven* is in 1528 te Haaren geboren als zoon van Jan Aertssen van Laerhoven en van Geertruyt Jan Wijtmans. In de jaren 1550 was hij bedienend rector van twee altaren te Moergestel. Bovendien was hij gebeneficieerd te Geertruidenberg en te Hilvarenbeek. Waarschijnlijk heeft hij daar enige jaren geresideerd als cantor, tot hij, ondanks een pauselijke uitspraak in zijn voordeel, de cantorij overliet aan heer Anthonis Nouwen (V-31). Sedert de jaren 1570 woonde heer Larovius als rector van het Bacx-koorke te 's-Hertogenbosch, in welke hoedanigheid hij in 1594 en 1595 wordt gezien als sextariër, dat is een van de zes bestuurders van de beneficiantenvereniging van de Sint Jan. Hij was als *vicecureyt* van de Sint Pieter te Den Bosch werkzaam in de zielzorg. In 1590 wist hij zijn inkomsten nog te vergroten met een beneficie in de kerk van Alphen. Heer Willem was een vriend van de Bossche pastoor Gerard Brueckelaer, die in 1588 zijn 'Ode Triumphalis Civium Silvaeducensium' aan hem opdroeg. In 1602 is hij te 's-Hertogenbosch overleden.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1333, f 224v, i.m. 4 november 1544. R 1366, f 596, 8 juni 1554; f 604, 17 juni 1554. R 1373, f 194v, 15 januari 1557. R 1400, f 177, 29 maart 1575. R 1417, f 1, 3 september 1579. R 1431, f 84, 8 januari 1592. R 1466, f 62v, 22 januari 1594. R 1468, f 142, 24 januari 1595; f 212v, 19 augustus 1595. R 1524, f 23, 16 oktober 1623. R 1529, f 125, 2 januari 1618. Moergestel R 294, f 23, 22 augustus 1552. R 295, f 110v, 12 mei 1561; f 160, 8 februari 1563. R 297, f XXII, 8 februari 1567; f XXXV, 30 december 1567. Hilvarenbeek R 25, f 8v/9, 29 april 1598. R 27, f 124, 24 juli 1566. R 29, f XLVI, 28 december 1574. R 37, strookje papier tussen ff 56 en 57 betreffende zijn anniversarium te Hilvarenbeek. Oisterwijk R 254, f 55, 13 juni 1550; f 60, 1 juli 1550. R 256, f 3v, 3 februari 1552; f 102v, 18 augustus 1552; f 140v, 29 december 1552; f 143, 31 december 1552; f 144v, 31 december 1552. R 258, f 68, 28 juli 1554. N 4817, f 165v, 7 januari 1603. Rentmeester Generaal 202, f CIX. Oorkondenverzameling van het Provinciaal Genootschap no 114, 25 september 1577. B.A. 's-Hertogenbosch, dossier Hilvarenbeek, ongedateerde suppliek van heer Ghysbert van Roy, te dateren 1602 of 1603. Kathedraalarchief Sint Jan 's-Hertogenbosch, akkoord van 26 februari 1597. A.A. Tongerlo, charterverzameling no 3662, 4 juni 1590. Inv. 12-D-1, boekverkoop van 2 januari 1596. Archivio Segreto Vaticano, Regesta Vaticana vol. 1973, f 4, 15 oktober 1569. Van den Elsen & Hoevenaars I, pp. 63 en 128. Juten 1920, p. 272. Bannenbergh e.a. II, p. 371. Goossens 1921 - 22, p. 127. Van Zuylen II, p. 908. Schutjes IV, p. 274. Frenken 1963 - 64, pp. 36, 37, 39 en 40. Hermans 1848, p. 627. Erens II, p. 114. De Kempeneer 1970, p. 65.

VI-31. *Anthonis Nouwen* is in 1530 à 1535 te Hilvarenbeek geboren. Hij was een zoon van Peter Wouter Nouwen en van Anna Henrick Andries Huyben. In 1556 - 1568 had hij verschillende officies en beneficijs te Lier, waarvan hij er een ruilde voor de cantorij te Hilvarenbeek. Heer Anthonis woonde ongeveer 15 jaar als cantor te Hilvarenbeek en vestigde zich toen te 's-Hertogenbosch, waar hij een van de partijen in het Bacx-koorke had verworven. Hij woonde eerst in de Clarastraat, later in de Peperstraat. Na twee studiebeurzen voor bloedverwanten te hebben gesticht overleed hij te 's-Hertogenbosch op 7 december 1622.

R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 26, f XXiv, 21 februari 1561. R 29, f CXLXI, 2 maart 1576. R 31, f 101, 16 november 1582. R 32, f 33, 26 augustus 1585; f 194v, 8 mei 1589; f 196, 25 mei 1589. R 33, f 117, 20 december 1593. R 34, f 101v, 29 december 1597; f 112, 23 februari 1598. R 38, f 87, 5 mei 1610. R 61, f 84, 26 april 1578. Moergestel R 301, f 77, 14 januari 1591. 's-Hertogenbosch R 1194, f 62, i.m. 17 januari en 18 maart 1574. R 1375, f 310v, 13 september 1558. R 1376, f 173, 10 maart 1559. R 1382, f 155, 3 maart 1562. R 1406, f 254v, 29 november 1588, f 268v, 17 februari 1589. R 1407, f 194, 3 februari 1591; 296v, 25 mei 1592; f 296v, 25 mei 1592; f 339, 14 september 1592; f 384, 4 februari 1593. R 1408, f 42, 24 januari 1595; f 212v, 19 augustus 1595; f 319v, 16 december 1596. R 1410, f 1, 3 oktober 1600. R 1413, f 36, 3 januari 1579. R 1417, f 382, i.m. 7 april 1598. R 1427, f 373, 6 november 1613; f 503, 1613. R 1430, f 93v, 25 augustus 1590; f 295v, 2 maart 1591; f 325v, 28 maart 1591. R 1431, f 84, i.m. 9 januari 1597; f 218v, 23 april 1592; f 429v, 16 oktober 1592. R 1432, f 7v, 7 oktober 1593; f 75v, 27 november 1593; f 244v, 20 april 1594. R 1436, f 201v, 5 februari 1598; f 359v, 18 mei 1598; f 375v, 30 mei 1598; f 415v, 25 juni 1598. R 1438, f 264, 1 februari 1600. R 1443, f 193, 2 april 1603. R 1447, f 121v, 2 mei 1606. R 1459 f 117, 23 november 1612. R 1460, f 230, 26 juni 1613. R 1461, f 306v, 30 april 1614. R 1464, f 157, 20 februari 1627. R 1466, ff 185v en 186v, 25 mei 1594. Raad van Brabant 1322, f 202v, 16 juli 1569 en 12 juli 1610. N 4309, 9 februari 1610. Archief Jezuietencollege 's-Hertogenbosch no 17, 21 juli 1620; no 18, 28 april 1622. Collectie Cuypers van Velthoven, Historia Collegii Silvae-duensis, p. 13. Kathedraalarchief Sint Jan 's-Hertogenbosch, map 33/34, 30 augustus 1608. A.R.A. Brussel, Archives jésuitiques 823, f 33, 18 december 1617. Adriaenssen 1970, p. 48. Schutjes IV, pp. 274 en 827. Van der Does de Willebois IV, p. 413 e.v. Van Sasse van IJsselt II, p. 382. Van Sasse van IJsselt 1915, p. 181, no 406 bis - a. Frenken 1963 - 64, p. 42-43. Goetschalckx 1904, p. 250. Brom I-1, p. 423, no 432. Vente 1963, p. 167.

VI-32. *Bartholomeus van Horssen* is in 1520 à 1525 te 's-Hertogenbosch geboren als zoon van Henrick van Horssen Sanders en van Corneliskens Gherits Colen. Toen zijn heeroom Bartholomeus van Merlaer (III-12), gezien de voornaam vermoedelijk zijn peetoom, in 1538 een nieuw altaar stichtte in de Bossche Sint Jan, werd Bartholomeus Henrick van Horssen op 23 juli 1538 voorgedragen als nieuwe rector. Hij werd echter geen priester, want hij trouwde met Heylwich Quirijns dochter van Jabbeek, dochter van de lakenverver Quirijn Jans van Jabbeek en van Anna Jans die Becker. In 1557 à 1560 is hij overleden.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1327, f 282v, 23 juli 1538. R 1372, f 286v, 5 juni 1577. R 1374, f 179, 18 januari 1557. R 1378, f 349, 10 april 1560.

VI-33. *Jan van Eynthouts* is rond 1535 te 's-Hertogenbosch geboren

als zoon van jonker Adriaen van Eynthouts, schepen van Den Bosch en heer van het leengoed Ter Smissen onder Aarle, en van Engel Samson. Wegens zeker wangedrag in zijn jeugd stelde zijn moeder hem in erfrecht achter bij zijn broers. In 1560 ging Jan te Leuven studeren; hij was toen reeds priester. Hij verwierf in de Bossche Sint Jan het altaar van Sint Agatha, een kanunniksdij en vermoedelijk ook een portie in het Bacx-koorke. In zijn testament bedacht hij onder meer de zondagsschool voor meisjes en zijn bij Peterken Jan Corneliss verwekte natuurlijke dochter Adriaentken. Heer Jan is op 17 oktober 1602 overleden en werd begraven voor het Bacx-koorke.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1380, f 14v, 23 oktober 1560. R 1381, f 129v, 10 maart 1561. R 1414, f 423, 9 augustus 1584. R 1415, f 359, 26 februari 1586. R 1422, f 1v, 5 oktober 1591. R 1430, f 444, 17 juli 1591. R 1436, f 236v, 2 maart 1598; f 312, 21 april 1598. R 1441, f 62, 29 maart 1601. R 1846, f 214, 5 mei 1554. R 1850, f 339, 3 april 1591. N 2660, ongef., 12 november 1591. N 2662, ongef., 14 oktober 1595; 18 augustus 1599; 23 februari 1602. N 2677, ongef., 21 december 1616. Raad van Brabant 1322, f 77v, 19 maart 1571. Archief Beurzenstichtingen no 37, p. 153 e.v. No 41, f 224 e.v. B.A. 's-Hertogenbosch, Bisdóm 15, *Liber distributionum capituli Silvae-Ducensis anno 1600*. Portefeuille *Scholae dominicales catechismus*, nummer 1 van het lijstje, getiteld *Pla legata ad usum scholae dominicales Buscoducensis*. Obituarium van de Sint Jan van Den Bosch, p. 454. Bots e.a. 1979, p. 283, no 1357. Schutjes IV, pp. 271, 273 en 274. Frenken 1963-64, pp. 38 en 39. De Gou 1974, pp. 103 en 104; 1975, pp. 285 en 288 (onjuiste vermelding van twee bastaards). Van Sasse van IJsselt II, p. 398.

VI-34. *Gerit van der Straten*, zoon van Peter Ghysberts van der Straten en van Sophya Peter Colen te 's-Hertogenbosch. Hij ging in 1555 te Keulen studeren en werd op 17 november van dat jaar voorgedragen voor de titel *baccalaureus artium*. In 1573 zag ik heer Gerit voor het laatst.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1397, f 306, 4 september 1573. Bots e.a. 1979, p. 672, no 5015.

VI-35. *Joost van Eynthouts*, zoon van jonker Adriaen van Eynthouts en van Engel Sampson, werd in 1540 te 's-Hertogenbosch of op de buitenplaats van zijn ouders te Aarle geboren. In 1559 ging hij te Leuven studeren; hij was toen religieus van de augustijnerabdij van Sint Gertrudis bij Leuven. Hij overleed in 1561.

De Gou 1974, p. 100. Schillings IV, p. 102, no 586, 30 juli 1559.

VI-36. *Dirck Peters* is omstreeks 1542 te Hilvarenbeek geboren als zoon van Peter Jan Pelsers en van Katlijn Peters van Eynde. Hij studeerde artes te Leuven, verwierf het Catharinabeneficie te Hilvarenbeek en was in 1573 huurling van het Heilige-Kruisbeneficie aldaar. Het laatst gezien in 1585, als executeur-testamentair van de plebaan van Hilvarenbeek.

R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 29, f CXXXIII, 1 februari 1576. 's-Hertogenbosch R 1406, f 9v, 17 december 1585. *Rentmeester Generaal* 202, f CVIv. B.A. 's-Hertogenbosch, Bisdóm 1, map Sonnius. Reusens IV, p. 443, no 152.

Gedeeltelijk blootgelegde muurschildering tegen de oostzijde in het Bacx-koorke uit het midden van de vijftiende eeuw, voorstellende Nicodemus.
(Foto: Archief Restauratiewerken St. Jan 's-Hertogenbosch)

VI-37. *Peter van Eynthouts*, een volle broer van Jan en Joost (VI-33 en -35), geboren in 1543, studeerde sedert 1559 vrije kunsten en logica te Keulen. Hij was een klasgenoot van Justus Lipsius. In 1562 trad hij in bij de jezuïeten te Keulen, in 1565 voltooide hij zijn filosofiestudie aldaar en vervolgens was hij docent in de rhetorica aan de gymnasia van Keulen (1566), Würzburg (1567 - 1570) en Mainz (1574). Aan de universiteit van Trier werd hij in 1577 toegelaten tot de raad van de artesfaculteit, waarvan hij het jaar daarop deken was. Heer Peter, beter bekend als Petrus Peraxylus, kreeg in 1583 de opdracht om zijn onderwijstaak aan het college te Trier neer te leggen en te Luxemburg missiewerk te gaan verrichten. Op 1 december 1583 arriveerde hij daar met zijn ordegenuoot Frans Fabritius. De magistraat stelde hem een woning ter beschikking, maar de geestelijkheid weigerde aan de missie te contribueren, zodat deze spoedig verliep. Inmiddels maakte Peraxylus naam als prediker in de Luxemburgse hoofdkerk. Onder zijn gehoor bevond zich de hogere burgerij in gezelschap van de stadhouder met zijn hof en de koninklijke raadslieden. Zijn preken, in de Latijnse en Duitse taal gehouden, grepen menigeen zo aan, dat zij in tranen uitbarstten. Ook in de Sint-Nicolaaskerk te Spiers, waar Peraxylus sedert 21 juli 1584 rector van het jezuïetencollege was, voerde hij het preken in het Latijn weer in. Hij overleed in die stad op 7 augustus 1584 na een korte ziekte.

De Gou 1974, p. 102. Bots e.a. 1979, p. 283, no 1359. Duhr 1907, pp. 420, 421 en 451. Poncelet I, p. 405 - 406. Gerlo e.a. I, p. 39. Met dank aan pater Barten, archivaris van de Nederlandse provincie der jezuïeten.

VI-38. *Peter Pelgrom de Bye* is in 1543 of 1544 te 's-Hertogenbosch geboren. Zijn ouders waren Laureys Pelgrom de Bye alias Ketelaer, schepen van Den Bosch en patroon van het Bacx-koorke, en Geertruyt Pauwels Wijnants van Resandt. In 1558 begiftigde zijn vader hem met een der beneficiën van het Bacx-koorke, waartegen heer Anthonis Nouwen (V-31), nader verwant aan de fundator en dus meer gerechtigd tot de sinecure, in verzet kwam. Nouwen liet zich afkopen, zodat Peter als studerende *clericus* nog enkele jaren na zijn in 1563 aangevangen studie te Leuven kon profiteren van de stichting. Uiteindelijk koos hij voor een laïcaal bestaan toen hij (kort?) na 1569 trouwde met Anna Jacob Ketelaers. Mr. Peter Pelgrom de Bye was gedurende verschillende jaren schepen van Den Bosch en overleed daar op 13 februari 1618.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1375, f 310v, 13 september 1558. R 1376, f 173, 10 maart 1559. R 1382, f 155, 3 maart 1562; f 502, 26 februari 1563; f 502v, 26 februari 1563; f 507, 6 maart 1563. R 1387, f 10, 18 oktober 1564. R 1411, f 705v, 31 augustus 1571. R 1414, f 5v, 12 oktober 1581. R 1425, f 30, 17 februari 1603. R 1428, f 64, 23 juli 1616; f 168, 7 januari 1617; f 258, 18 januari 1618. R 1464, f 156, 20 februari 1617. R 1490, f 290v, 30 mei 1615. R 1843, f 305, 12 mei 1546. R 1850, f 494, 14 september 1592. N 2659A, f 60, 5 februari 1562. N 2663, ongef., 20 mei 1606. Bots e.a. 1979, p. 564, no 4022, 1 april 1563.

VI-39. *Aernt van Eynthouts* is in 1544 geboren te Aarle of 's-Hertogenbosch als zoon van jonker Adriaen van Eynthouts en van Engel Sampson. In 1563 werd hij als *nobilis* geïmmatriculeerd aan de universiteit van Leuven. Hij werd augustijn van de Sint-Gertrudisabdij bij Leuven, was eerst pastoor van Bettecom en later, volgens Schutjes sinds 1579, maar in feite al in 1574, pastoor van Oisterwijk. Hij was kandidaat voor de Bossche bisschopszetel. In 1579 onderhandelde heer Aernt namens de stad Den Bosch met de hertog van Parma, stadhouder-generaal. Hij werd in 1583 gecommitteerd namens het kwartier van Oisterwijk. Toen in 1587 zijn kerk, pastorie en bezittingen te Oisterwijk waren verbrand door Statensoldaten, week hij uit naar Antwerpen, waar hij in 1588 en 1589 verbleef. In 1592 heette hij *Buscoducus propter bella habitans*, hij bezat daar een huis achter het stadhuis. Een jaar later kreeg hij een aanstelling tot *conservator privilegiorum* van de universiteit van Leuven en in 1594 werd hij verkozen tot abt van de Sint-Gertrudisabdij. Op 11 maart 1607 is hij te Leuven overleden. Gramaye droeg zijn *Antiquitates Brabantiae* aan hem op.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1400, f 587, 20 september 1576. G.A. 's-Hertogenbosch, A 243, f 52v, 1586. Diverse stukken, 2 juni 1583. A.R.A. Brussel, Kerkelijke Archieven, no 10716 en 10717. Van Zuylen II, pp. 1008, 1011 en 1100. Bots e.a. 1979, p. 282 - 283, no 1354. Reusens 1882, p. 7 - 8. Schutjes V, pp. 385, 388 en 1038. Pirenne 1959, pp. 250, 255, 260, 265, 269 en 270. De Gou 1974, p. 102. Van Dijk 1973, p. 455. Gramaye 1708. Delcourt & Hoyoux III, pp. 483, 484, 487, 492, 579 en 580.

VI-40 *Robbert Hoirnkens* is omstreeks 1545 geboren te Aarle bij Beek als zoon van mr. Aernt Hoernkens M.D. en van Oeyken Gherits Colen. Hij studeerde te Leuven en werd priester. Als scholier en student bezat hij de kapel te Eersel, die hij in 1562 verpachtte; de huurder moest als tegenprestatie voor de inkomsten een priester aanstellen om de verplichte missen te lezen. Te Erp bezat Robbert het beneficie van Maria en Barbara, waarvan hij zowel zich het rectoraat als het patronaatschap toeëigende en vermoedelijk goederen ten eigen bate vervreemde. In de kathedraal van Den Bosch was hij gebeneficieerd met het altaar van de heiligen Maria en Barbara. Voorts was hij secretaris van Aarle, Beek en Rixtel tot hij uiterlijk in 1606 de zielzorg inging als pastoor van Balgoij. De kerk werd in 1609 door de protestanten toegeëigend, waarop heer Robbrecht pastoor werd van Beugen in het land van Cuyk, als zodanig vermeld in 1612 en 1617.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1383, f 276, 4 maart 1562; f 553, i.m. 5 februari 1564. R 1385, f 206, 5 februari 1564. R 1405, f 85v, 3 september 1583. R 1412, f 91, 18 juli 1573. R 1529, f 65v, 22 november 1617. Aarle-Rixtel R 69, ongef. (fol. 2). Raad van Brabant 788, dossier no 157, 1604. G.A. Helmond, R 246, f 65, 15 december 1606. B.A. 's-Hertogenbosch, parochiedossier Erp. Bots e.a. 1979, p. 382, no 2333, 31 augustus 1564. Schutjes II, p. 538; III, p. 275; IV, p. 209. Bannenbergh e.a. I, p. 180; II, pp. 296 en 351. Frenken 1967, p. 146 - 147.

VI-41. *Gerardt Jans van Aarlebeeck, ombejaerd*, werd in 1563 vermeld als *clerck ende rectoir ten tyde van een officie, gefundeert inder capelle der verrysenisse ende graft ons heeren Jesu Christi* in de Sint

Jan van Den Bosch, dus als officiant van het Merlaerskoorke. Hij was een zoon van Jan Claes Michielss en van Margriet Gerit Colen, die te Aarle woonden.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1385, f 17v, 19 oktober 1563.

VI-42. *Henrick Pelgrom de Bye* is in 1550 te 's-Hertogenbosch geboren als zoon van de raadsheer en schepen Laureys Pelgrom de Bye, schepen van Den Bosch en patroon van het Bacx-koorke, en van jonkvrouw Jutta Jans van Veen. Hij werd op 29 augustus 1569 geïmmatriculeerd aan de universiteit van Leuven en heet later *heer ende meester*. Zijn vader volgde hij op als patroon van het Bacx-koorke en hoogstwaarschijnlijk was hij kanunnik van Heusden. Op 4 of 24 mei 1580 is hij overleden.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1404, f 17v, 10 november 1579. Collectie Aanwinsten 1897, no 44. Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde te 's-Gravenhage, Familie-archief Van der Does de Bye no 197. Bots e.a. 1979, p. 564, no 4018. *Schutjes* IV, p. 581.

VI-43. *Jan Jansschens van Aarle*, ook Jan Hanskens van Aarle, is in 1555 geboren te Aarle of te 's-Hertogenbosch. Hij was een zoon van Jan Claes Michiels en van Margriet Gherits Colen; zijn vader kwam uit Aarle, zijn moeder uit Den Bosch. Omdat ik vermoed, dat hij een kleinzoon was van Claes Michiels van Stiphout, erfsecretaris van Peelland, kan hij wellicht worden geïdentificeerd met Joannes Stipholdanus, die in 1571 te Keulen ging studeren. Heer Jan was een ijverig verzamelaar van beneficiën. Om te beginnen met zijn wereldlijke ambt: in 1615 kreeg hij het *scryffambacht vanden scepenen brieven* van Lieshout, Aarle, Beek, Rixtel en Stiphout in leen. Waarschijnlijk was hij tot in de jaren 1580 praktizerend secretaris en verpachtte hij zijn ambt daarna respectievelijk aan zijn neef Robbert Hoernkens (VI-40) en zijn zwager mr. Joost Verbeeck. Hij vestigde zich te 's-Hertogenbosch, waar hij sinds 1589 wordt gezien als *apostolicus Buscoducensis notarius* ofwel *notaris capituli Buscoducensis*, tevens geadmiteerd door de Raad van Brabant. In de Bossche kathedraal bezat hij minstens sedert 1593 een beneficie, wellicht in het Bacx-koorke of het Merlaers-koorke. Of hij het in 1581 gedane aanbod heeft aangenomen om het mobiele altaar van het klooster van Binderen te bedienen, weet ik niet. Aan het einde van de zestiende eeuw vestigde heer Jan zich te Sint-Oedenrode, waar hij een kanunniksdij bezat. Van 1600 tot zijn dood regeerde hij als vice-deken het kapittel, overigens nogal autoritair naar de smaak van de kanunniken. Tevens was hij sedert 1601 scholaster. Voorts was hij rector van het Maria-altaar te Beek en kanunnik in het kapittel van Oirschot. In 1616 werd hij cantor van Hilvarenbeek, maar de cantorijs rilde hij kort daarna tegen het Maria-altaar van de tweede fundatie in de Sint-Corneliskapel te 's-Hertogenbosch. Tijdens het beleg van de stad bracht hij zijn geld in veiligheid bij de zusters van Orthen, tevergeefs, want de magistraat liet 70.000 gulden uit zijn kist lichten. Heer en

meester Jan Hanskens van Aerle stichtte bij testament van 1634 drie beneficies en zeven studiebeurzen en overleed op 23 december 1635 bij de zusters van Orthen te 's-Hertogenbosch. Over zijn stichtingen bleef men eeuwenlang procederen.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 447, ongef. 27 februari 1634. R 1423, f 222, 13 december 1597. R 1424, f 44v, 21 maart 1600; f 56, 29 maart 1600; f 96v, 16 juni 1600. R 1436, f 240v, 3 maart 1598. R 1466, f 1, 1 december 1593. R 1480, f 327, 5 maart 1608. R 1498, f 160, 30 juni 1622; f 343 e.v., 14 februari 1623. R 1517, f 155v, 27 januari 1617. R 1529, f 65v, 22 november 1617. R 1850, f 339, 3 april 1591. R 1851, f 189v, 5 februari 1596. Raad van Brabant 1322, f 165v, 4 juni 1615 en 18 september 1615; f 202v. Aarle-Rixtel R 68a, f 86, 12 mei 1594; f 114v, 9 februari 1598; f 120v, 19 augustus 1598; f 126v, 21 juni 1599. R 70, f 13, 26 juni 1611; f 242, 15 mei 1621. R 71, f 36, 16 april 1624; f 44, 4 februari 1625; f 86v, 18 mei 1626; f 111, 18 maart 1627; f 122v, 14 september 1627; f 159, 23 juni 1626; f 160v, 18 oktober 1626; f 212, 27 oktober 1630; f 260, 20 oktober 1631; f 262, 16 november 1631. R 72, f 1v, 26 april 1632; f 11v, 5 augustus 1632; f 20, 1 februari 1633; f 38, 13 mei 1633; f 57, 15 februari 1634; f 95v, 13 maart 1635; f 97, 13 maart 1635; f 113, 12 september 1635; f 132v, 4 augustus 1637. A.R.A. Brussel, Raad van Brabant 740, f XII, 18 mei 1619. A.R.A. 's-Gravenhage, Staten Generaal 12555-25, 23 februari 1618. Frenken 1937-38, pp. 127, 216, 252, 272, 273 en 278. Frenken 1948, p. 160. Frenken 1956, pp. 33, 145, 149, 151, 152, 161, 171, 198 en 270. Frenken 1956-57, p. 52. Frenken 1863-64, pp. 118, 163 en 174. Schutjes IV, pp. 210, 616 (onjuist) en 775; V, pp. 322, 323, 325 en 369. Bots e.a. 1979, p. 670, no 4991. Bezemer 1889, p. 119-120. Sasse van IJsselt 1915, p. 131, no 332; p. 154, no 396. Van Sasse van IJsselt 1920, pp. 20, 21 en 140. Heeren 1950, p. 79-81. Van den Elsen & Hoevenaars I, pp. 72 en 269. Van der Does de Willebois IV, p. 36 e.v. Cornelissen 1932, p. 21. Nauwelaerts 1951-53, p. 102. Heesters & Rademaker 1972, pp. 141, 161 en 162. Van Voorne 1629, p. 37. Smit 1964, p. 156-157.

VI-44. *Martinus Becanus*, te Hilvarenbeek geboren op 6 januari 1563 als zoon van de barbier Jan Merten Schellekens en van Anneken Peter Nouwen. Hij doorliep de kapittelschool, ging daarna op het jezuïetencollege te Keulen en werd in 1581 aan de universiteit aldaar geïmmatriculeerd. In 1583 trad hij in bij de jezuïeten. Hij studeerde door in de theologie, waarin hij een doctorsgraad behaalde, en doceerde aan het gymnasium van Keulen en de universiteiten van Würzburg, Mainz en Wenen. Sedert 1620 was hij biechtvader van keizer Ferdinand, aan wiens hof te Wenen hij op 24 april 1624 aan een zware aanval van koliek overleed. Pater Becanus heeft talloze publicaties op zijn naam staan.

Bots e.a. 1979, p. 623, no 4576. Sommervogel I, in voce en kolom 1108. Coppens IV, p. 18. Schutjes IV, p. 599. Happel 1898. Duhr I, pp. 542-543 en 547-548; II, p. 217-225. Menologium I, p. 48-49. De Brouwer 1947, p. 37. Micholitsch 1966, kol. 229-230.

VI-45. *Ivo Hovelius* vulgo Yewen van den Hoevel is in 1566 te Oisterwijk geboren als zoon van mr. Dierck Jan Yewaens van den Hoevel, notaris, secretaris van Oisterwijk en griffier van het kwartier van Oisterwijk, en van Anna Thomas van den Houte. sedert 1587/88 studeerde hij te Leuven artes en theologie. De universiteit droeg hem in dat jaar voor als pastoor van Schijndel, welke post hij tot uiterlijk 1603 behield. In 1603 ruilde hij zijn beneficie van Sint Sebastiaan van de tweede fundatie in de kerk van Hilvarenbeek in voor het Sint-Jansaltaar in het gasthuis van Turnhout. Hij vestigde zich in die stad als

aartspriester, pastoor van het begijnhof (sinds 1609) en kapitteldeken (sinds 1611). In 1614 wordt hij nog vermeld als deken van het district Hoogstraten. Te Oisterwijk was hij beneficiant van het Heilige-Geest-altaar, dat hij in 1623 voor 24 gulden per jaar aan de subdiaken mr. Peter Brekelmans uitbesteedde. Heer Ivo is op 21 september 1632 overleden aan kanker.

R.A. 's-Hertogenbosch, N 4817, f 166v, 11 april 1603. N 5247, 10 juli 1615. B.A. 's-Hertogenbosch, Dossier Oisterwijk, *Rescriptio altarium ac rectorum altaristarum in Oostenwyck anno 1613*. Bisdom 9, Testimonia varia pro ordinandis 1588-1623, 5 juni 1623. S.A. Turnhout, Decanorum (...) brevis catalogus, pp. 14, 128 en 245. Archief kapittel Sint-Pieterskerk Turnhout, fabrieksrekening 1627-28. Bots e.a. 1979, p. 367, no 2189 en no 2192. Becx 1965, p. 29. Juten 1918, p. 81. Goetschalckx IV, p. 7. Goetschalckx 1908, p. 453. Schutjes V, pp. 399 en 1039. Frenken 1963-64, p. 78. De Clercq 1958, p. 161. Jansen I, p. 206; II, pp. 191, 204 en 207.

VI-46. *Adriaen Schellekens*, een volle broer van Martinus Becanus S. J. (VI-44), is geboren in 1576 of 1577. In 1603 is hij *magister* getiteld en een jaar later werd hij geadmitteerd als notaris te 's-Hertogenbosch. Hij werd in 1606 tot priester gewijd. In de Sint-Janskathedraal bezat hij het altaar van het Venerabele Sacrament, maar hij vestigde zich als *vicecureyt* te Hilvarenbeek, waar hij een altaar en de cantorij verwierf. Op 30 juni 1616 is heer Adriaen aldaar overleden.

R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 25, f 258v, 26 maart 1616. R 31, f 143, 14 oktober 1604. R 37, f 14v, 3 februari 1605. R 38, f 18v, 11 mei 1606. R 39, f 125, 11 oktober 1609. R 43, f 85, 27 februari 1620. 's-Hertogenbosch R 1408, f 337v, i.m. 11 februari 1611 (1612). R 1413, f 455, i.m. 11 februari 1612. R 1444, f 34, 29 december 1603. R 1447, f 121v, 2 mei 1606. R 1458, f 79, 5 november 1611. R 1460, f 19, 4 maart 1613; f 230, 26 juni 1613. R 1475, f 192v, 2 maart 1605. Raad van Brabant 1322, f 202v, 12 juli 1610. Collectie Cuypers van Velthoven no 3469. N 4309, 9 februari 1610. B.A. 's-Hertogenbosch, Bisdom 7, Litterae testimoniales pro ordinandis religiosi 1605 - 1609, 4 februari 1606 en 15 maart 1606. Dossier Hilvarenbeek, visitatierapport van 30 juni 1615. Schutjes IV, p. 606 (onjuist). Frenken 1956, p. 33. Ten Cate 1957, p. 471. Bloys van Treslong Prins II, p. 22. Bots e.a. 1979, p. 623, no 4571 (onjuist).

VI-47. *Dirck van der Meer* is rond 1565 te 's-Hertogenbosch geboren als zoon van Willem Dirckx van der Meer en van Elysabeth Lauwreyns Pelgrom de Bye. Hij werd witheer bij de norbertijnen van Berne, die in zijn tijd in het refugium in de Bossche Sint-Jorisstraat resideerden. Heer Dirck voerde de titel *magister*. Hij werd in 1609 pastoor van Woensel - Schutjes noemt hem 'pastoor-missionaris'. In 1613 werd hij pastoor van Bokhoven, maar om politieke redenen kon hij de pastorie niet betrekken en moest hij op het kasteel wonen. Op 21 december 1616 is hij aldaar overleden.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1848, ff 209 en 216, 20 mei 1575. R 1850, f 494, 14 september 1592. R 1924, ongef., 20 februari 1589. H 2660, f 18, 19 mei 1593. Schutjes III, p. 304-305; V, p. 939. Van Sasse van IJsselt II, pp. 185 en 561.

VII-48. *Michael Ophovius S.T.D.* is op 22 januari 1570 te 's-Hertogenbosch gedoopt als zoon van de linnenkoopman Henrick Peters van Ophoven en van Henricxken Nyklaes Henrick Janss van den Bosch.

Zijn leven, door diverse auteurs reeds beschreven, geef ik hierna in kalendarische vorm weer:

2 november 1583	als scholier getonsureerd door de bisschop van Roermond
najaar 1585	intrede bij de dominicanen te Antwerpen
18 oktober 1586	professie aldaar
11 maart 1588	bisschop Torrentius van Antwerpen geeft hem de mindere orden
17 maart 1590	wijding tot subdiaken door Torrentius
1590-96/97	studeert artes en filosofie te Leuven
30 maart 1591	wijding tot diaken
1592	aanstelling tot lector te Leuven
13 maart 1593	priesterwijding
1597	studie te Bologna
15 oktober 1599	promotie tot lector in de filosofie en de theologie
23 december 1599	krijgt te Rome van de ordegeneraal de graad S.T.L.
29 oktober 1601	aanstelling tot inquisiteur in het bisdom Antwerpen, daarna nog vier maal verlengd, het laatst in 1626
1603	publiceert de regels van de Antwerpse broederschap van Jezus' Naam; publiceert tevens een leven van de heilige Carharina van Siëna
najaar 1608	voor drie jaar gekozen tot prior van het convent te Antwerpen
29 december 1609	promotie tot doctor in de theologie
24 november 1611	het dominicaanse kapittel te Brussel kiest hem tot provinciaal van de Nederlandse provincie; op 10 mei 1615 treedt hij af sticht het nieuwe dominicaanse vicariaat te Lier
1612	kandidaat voor de bisschopszetel van Ieper
1613	aanstelling tot vicaris-generaal van Holland
24 april 1614	de Romeinse Congregatie der Propaganda stelt hem aan tot commissaris en tot prefect van de dominicaanse missie in Holland; in deze functie blijft hij tot in 1623
1615	aanstelling tot vicaris-provinciaal voor Brabant, Holland en Zeeland
medio 1615	
13 juni 1616	prior van het klooster te Leuven, tot in 1617
1617 - 1620	tweede prioraat te Antwerpen
24 april 1619	het provinciaal kapittel te Maastricht stelt hem aan tot vicaris-provinciaal voor heel Noord-Nederland
1620 - 1623	derde prioraat te Antwerpen
1622	de Propaganda draagt hem op de missie te organiseren in Denemarken, Holstein en omliggende streken
februari 1623	wegens poging tot omkoping van de gouverneur van Heusden gevangen genomen; gevangenschap te Heusden en op de Voorpoort te 's-Gravenhage
26 november 1624	vrij
medio 1625	begint zijn vierde prioraat te Antwerpen
1626	keuze en wijding tot bisschop van Den Bosch
14 september 1629	een van de ondertekenaars van het capitulatieverdrag van Den Bosch
1636	vlucht uit de Meierij
4 november 1637	overlijdt te Lier

B.A. 's-Hertogenbosch, portefeuille *Sylvaeducensia* in de bundel archivalia uit Gent, p. 132. A.R.A. 's-Gravenhage, 3e afdeling, hs 29-II. Jadin 1928, p. 181-185. Placidus 1935-36. Goossens 1935-36. Mosmans 1936-37. Frenken 1936-37. Frenken 1937-38. Rogier II, p. 548 e.v. Baetens I, p. 172-173. Van der Velden 1980, passim. Van Spilbeeck 1902, p. 225. Génard V, pp. 7, 8, 30, 126, 172, 173 en 175. Bots e.a. 1979, p. 553, no 3922.

VII-49. *Gerit Otten* is rond 1575 te Diessen geboren als zoon van mr. Claes Otten, koster, schoolmeester, schepen en boekhouder van Diessen, en van Maryken Mathys Anschems de Cromme. Hij studeer-

de te Leuven aan het Standonckcollege voor arme studenten en werd rond 1600 voorgedragen voor de hogere wijdingen. Vervolgens werd hij pastoor van Loon op Zand, - volgens sommigen door middel van simonie -, waar hij op 13 april 1627 is overleden.

R.A. 's-Hertogenbosch, Loon op Zand R 65, f 11v, 18 mei 1627. Hilvarenbeek R 45, f 372v, 13 december 1627. B.A. 's-Hertogenbosch, Bisdom 8, *Litterae testimoniales pro ordinando religiosi* 1618 - 1632, twee ongedateerde brieven. Dossier Loon op Zand, ongedateerde remonstratie over het castrale beneficie. Bots e.a. 1979, p. 558, no 3966 (met onjuistheden). Schutjes IV, p. 749-750. Van der Hammen 1911, p. 160. Bloys van Treslong Prins II, p. 52.

VII-50. *Adriaen van Eynthouts* is in 1577 geboren te Aarle uit het huwelijk van jonker Joris van Eynthouts en van Cunera van Fleru. In 1599 werd hij ingekleed in de abdij van Tongerlo en een jaar later sprak hij daar zijn professie uit. Vanwege de abdij werd hij in 1603 naar Leuven gezonden om te studeren. In 1604 werd hij aangesteld tot subprior en novicenmeester van het norbertijnenklooster. Sedert 1607 was heer Adriaen pastoor van Waalwijk, waar hij tevens het nonnenklooster bestuurd. Uit de visitaties bleek, dat zijn pastoraat een bende was; dat gold ook voor de situatie in het klooster. In 1625 werd hij overgeplaatst naar Tilburg, waar hij tot 1632 pastoor was. Bisschop Ophovius (VII-48) rekende hem tot de *ineptos pastores*, kwalificeerde hem als *totus insanus* (hartstikke gek) en gispte hem in 1631 om zijn luiheid en voorkeur voor familiezaken boven de zielzorg. Ten slotte werd hij in 1632 weggepromoveerd naar het onaanzienlijke Enschat, waar hij op 19 februari 1634 overleed.

A.A. Tongerlo, 9-C-33, f 16. Schutjes III, p. 598; V, pp. 712, 713, 875, 876, 882 en 884. Frenken 1937 - 38, pp. 252, 253, 255, 315 en 316. De Gou 1974, p. 134, noemt hem een nonnenverkrachter, maar dat slaat mijns inziens op zijn broer Franchoy (VII-59).

VII-51. *Jacobus van Ophoven* was een volle broer van Michiel Ophovius (VII-48), bisschop van Den Bosch. Hij werd op 22 maart 1578 gedoopt te 's-Hertogenbosch. In 1597 werd hij als lekebroeder ingekleed en in 1598 geprotest bij de dominicanen te Antwerpen. Hij was dienaar van zijn broer Michael en overleed te Antwerpen op 14 oktober 1652.

Bogaerts 1966, p. 50. Génard V, p. 127. Frenken 1936 - 37, pp. 20, 67 en 113. Frenken 1937 - 38, pp. 60, 97, 122, 130, 135, 151, 155, 156, 170, 189 en 228.

VII-52. *Petrus Langritius* was een zoon van de Hilvarenbeekse landbouwers Cornelis Willems van der Langrijth, schepen, en Lysken Jacob Goyaerts Aleyten alias Veraa. Hij studeerde theologie te Leuven en werd gepromoveerd tot baccalaureus. Sinds 1607 was hij persoon van Oudenaarde. Voorts was hij beneficijant van de heilige Hieronymus te Hilvarenbeek en kanunnik van de Sint Hermes te Ronse. In 1617 is hij te Leupegem overleden.

R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 33, f 185, 1 februari 1595. R 43, f 85, 27 februari

1620. N 4309, 17 december 1624. B.A. 's-Hertogenbosch, dossier Hilvarenbeek, visitatierapport van 30 juni 1615. Bots e.a. 1979, p. 461, no 3073. Poncelet I, p. 531. Ernalsteen 1931, p. 128. Reusens 1881, pp. 207, 210, 211 en 232.

VII-53. *Michiel van den Nieuwenhuysen* is op 1 oktober 1580 te Diessen gedoopt. Hij was een zoon van Andries Michielssen Damen geheten Van den Nieuwenhuysen, schepen, en van Yken Adriaen Matthyssen van den Nieuwenhuysen, die zich te Hilvarenbeek in de Koestraat vestigden. Michiel studeerde te Leuven en Parijs en verwierf in 1605 een dij in het kapittel van Hilvarenbeek. Bovendien was hij daar beneficiant van Sint Gertrudis. Sedert waarschijnlijk 1622 was hij vice-deken van het kapittel en door de absentie van de deken de feitelijke regent. In 1633 ruilde hij zijn prebende tegen het Leonardus-beneficium te Hilvarenbeek en mogelijk in dat jaar werd hij biechtvader van het franciscanenklooster Achter de Tolbrug te 's-Hertogenbosch, waar hij op 27 oktober 1648 overleed. Hij had met Heribertus Rosweyde en Augustinus Wichmans gecorrespondeerd over de (kerkelijke) geschiedenis van Hilvarenbeek.

R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 39, f 108v, 27 januari 1611. R 40, f 9, 7 maart 1611. R 41, f 90v, 16 februari 1617; f 112, 21 april 1617. R 43, f 50, 15 november 1619; f 85, 25 februari 1620. R 44, f 22v, 5 februari 1621; f 24, 6 februari 1621. R 47, f 252, 27 juni 1631. 's-Hertogenbosch R 1491, f 22, 22 oktober 1615. R 1519, f 345v, i.m. 9 februari 1630. R 1535, f 194, 12 februari 1624; f 195, 12 februari 1624. R 1568, f 580, 4 juli 1647. N 4817, f 165v, 7 januari 1603. B.A. 's-Hertogenbosch, Dossier Hilvarenbeek, 1 oktober 1633. Bisdom 7, Litterae testimoniales pro ordinando religiosus 1605 - 1609, 12 januari 1605. Bisdom 8, Litterae testimoniales pro ordinando religiosus 1595 - 1617, 20 maart 1605. Bisdom 9, Testimonia varia pro ordinandis 1588 - 1623, 2 maart 1605. A.R.A. Brussel, Rekenkamer 45079, f CIIII. Raadhuis Hilvarenbeek, O.A.A. 48284, rekeningen 1622 - 23 en 1623 - 24. R.K. pastorie Hilvarenbeek, register van het Venerabele Gilde, passim. A.R.A. 's-Gravenhage, Staten-Generaal 12558-18, rekening 1625 - 26. Schutjes IV, p. 615-616. Frenken 1956, pp. 39, 83, 84 en 158. Frenken 1937 - 38, p. 269. Cornelissen I, p. 740. Cornelissen 1928 - 29, p. 187. Wichmans 1632, p. 433-434.

VII-54. *Anthonis van den Nieuwenhuysen* is in 1579 à 1581 geboren te Hilvarenbeek als zoon van Michiel Bartholomeus Michielssen van den Nieuwenhuysen en van Kathelijne Ghijsbrechts van Laerhoven. In 1600 werd hij geprotest in het kruisherconvent te 's-Hertogenbosch, in 1604 of 1605 werd hij tot priester gewijd. Na de capitulatie van Den Bosch weken de kruisheren uit naar Schijndel en later naar Uden; uit de kloostergoederen kreeg elke kruisheer een pensioen van de Staten-Generaal ten bedrage van 80 gulden per jaar. Heer Anthonis, die al in 1629 procurator van zijn convent was, werd op 31 december 1649 te Schijndel, waar hij enkele renten wilde innen, door de kwartierschout van Peelland *geapprehendeert ende gevanckelijck tot s'Hertogenbosch gebracht*. Een wettige reden voor de arrestatie was er niet, Proening wilde hem *laten blijven van goede prinse (gelyck hy volgens de placcaten is)*. Het laatst wordt heer Anthonis gezien in 1662.

R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 35, f 32v, 10 mei 1600; f 35, 28 juni 1600. R 49, f 253v, 2 december 1637. A.R.A. 's-Gravenhage, Staten-Generaal 3256, f 38, 24 januari

1650; f 52v, 29 januari 1650. Staten-Generaal 4992-I, 7 januari 1650; 17 januari 1650. Raad van State 2155-I, sub kruisbroeders, 1629 of 1630. B.A. 's-Hertogenbosch, Bisdom 7, Litterae testimoniales pro ordinando religiosus 1601 - 1604, 21 maart 1603. Schutjes IV, pp. 428, 429, 433 en 434. Van der Velden 1980, pp. 75, 109, 117, 127, 137, 140, 150, 182, 192, 200 en 220. Frenken 1956 - 57, p. 68-69. Knippenberg 1966, p. 143.

VII-55. *Adriaen Danckloff* is tussen 1580 en 1585 te Oisterwijk geboren als zoon van Cornelis Adriaen Danckloff Groys en van Jenneken mr. Dirxss van den Heuvel. In 1602 was hij beneficiant van het Sint-Pietersaltaar in de Bossche begijnenkerk. Hij had een altaar in het hospitaal te Turnhout, dat hij in 1603 met zijn oom Ivo Hovelius (VI-45) ruilde voor het Sint-Sebastiaansaltaar van de tweede fundatie te Hilvarenbeek. Blijkens zijns moeders testament van 1612 was hij later religieus van Tongerlo, waardoor hij van zijn Bossche en Beekse beneficies zal hebben moeten afzien. Hij overleed op 14 december 1620 als frater Adriaen Danckloff *Turnhoutani*, vicaris van Roosendaal, priester en kanunnik van de abdij van Tongerlo.

R.A. 's-hertogenbosch, N 4817, f 166v, 11 april 1603. Schutjes IV, p. 364. Becx 1965, p. 30. Van Spilbeeck 1902, p. 253.

VII-56. *Wilbort Otten* is ongeveer in 1585 te Diessen geboren als zoon van mr. Claes Otten, koster en schoolmeester aldaar, en van Maryken Matthijs Anchems de Cromme. Hij studeerde op de beurs van Gerart Creyt en wordt later gezien met de titel *magister*. Voorts was hij rector van het handboogschuttersaltaar in de kerk van Hilvarenbeek, waar hij waarschijnlijk resideerde. Heer Wilbort overleed in 1625 of begin 1626.

R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 38, f 124, 13 november 1607. R 45, f 217, 20 maart 1626; f 372v, 13 december 1627. A.R.A. 's-Gravenhage, Staten-Generaal 12558-18, rekening 1625 - 26 sub geloste en beleden renten.

VII-57. *Hendrick van Eynthouts* is in een van de laatste decennia van de zestiende eeuw te 's-Hertogenbosch of Aarle geboren. Hij was een zoon van jonker Joris van Eynthouts, heer van Ter Smissen onder Aarle, en van jonkvrouw Cunera van Fleru. Zijn vader had vier broers gehad: een jezuïet, twee augustijnen en een Bossche kanunnik (VI-33, -35, -37 en -39). Ook al zijn eigen broers, vier in getal, waren priesters (VIII-50, -58, -61 en -63), zodat het geen wonder was, dat ook jonker Hendrick zich tot het priesterschap geroepen voelde. Hij was al *clericus* en vervoegde zich om de hogere wijdingen eind 1630 bij bisschop Ophovius, die hem een afspraak voor 20 december gaf. Op 16 december evenwel verscheen bij de bisschop Diercxken de Greeff, die de pastoor van Aarle van de kansel de nodige aankondigingen voor de wijding tot het subdiakonaat had horen doen; zij tekende formeel bezwaar aan tegen jonker Hendricks promotie, omdat zij reeds negen jaar zijn concubine was, drie kinderen van hem had en nog steeds wachtte op de inlossing van de huwelijksbeloften. Daags daarna verschenen bij Ophovius de pastoor van Asten en de vice-pastoor van

Aarle, die met hun verklaring dat Diercxken reeds voor haar lopende verhouding een kind had gekregen van een of andere kanunnik haar geloofwaardigheid wilden aantasten. Vervolgens verscheen de aspirant-priester zelf, gewapend met een aanbeveling van de heer van Rixtel. Hij verzekerde de bisschop reeds in geen drie jaar meer met zijn concubine te hebben gezondigd. Ook Hendricks broer Adriaen, pastoor van Waalwijk, spande zich voor de priesterwijding in. De heer van Rixtel bezocht op 10 maart en 1 december 1631 Ophovius om een goed woordje voor de geroepene te doen. De kerkvorst bleef onvermurwbaar. Onderzoek wees uit, dat Diercxken de Greeff linnenmeisje was geweest op het kasteel van Hendricks moeder, hetgeen nog niet zo erg was. Bedenkelijker was, dat Hendricks geestelijke broers respectievelijk dolzinnig, waanzinnig en nonnen-verkrachter waren. Bovendien was er nog een ontuchtige kapelaan als neef. Ook de verarming van de familie was een argument tegen de promotie. Het proces dat jonker Hendrick van Eynthouts nog voor het geestelijke hof heeft gevoerd, heeft hij verloren of voortijdig gestaakt. Hij vatte vervolgens weer de draad op met Diercxken de Greeff, trouwde haar en verwekte bij haar nog enkele kinderen. In 1656 à 1658 is hij overleden.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1429, f 45, 8 mei 1621; f 47v, 15 maart 1624. R 1517, f 459v, 17 augustus 1617. A.R.A. Brussel, Leenhof van Brabant 43, f 46, 13 april 1619; f 50v, 10 september 1624. Frenken 1937 - 38, pp. 164, 168, 169, 192, 253, 263, 269, 315 en 316. De Gou 1974, p. 133-138.

VII-58. *Joris van Eynthouts*, priester, verscheen in 1617 met zijn broer, de hiervoor genoemde jonker Hendrick van Eynthouts, voor schepenen van 's-Hertogenbosch om namens ridder Cornille du Ploy te Doornik, weduwnaar van hun tante Sophia van Eynthouts, een uiterwaard te Lithoyen te verkopen aan hun zuster Angela van Eynthouts te Brussel. Verdere sporen heb ik van hem niet ontdekt; ik denk dat hij voor 1630 is overleden.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1517, f 459v, 17 augustus 1617. A.R.A. Brussel, Leenhof van Brabant 43, f 50v, 25 februari 1617. De Gou 1974, p. 131-133, noemt hem noch oom Cornille.

VII-59. *Geraert van den Heuvel* is in 1584 of 1585 te 's-Hertogenbosch geboren. Hij was een zoon van Aert Joachims van den Heuvel, schoenmaker in de Witte Schoen in de Vughterstraat, en van Gerardtken mr. Gerits Colen. Toen hij in 1608 voor de hogere wijdingen werd voorgedragen, was hij rector van het Bacx-koorke. Ook was hij officiant van het Merlaerskoorke. Hij beheerde twee belangrijke beuzenstichtingen, was *provisoir van Christina Ulemans alias Brantsgasthuys* en *scriptor* van het college van kapelaans in de Sint Jan van Den Bosch. Na de reductie van Den Bosch week hij uit naar Oirschot, waar zijn broer mr. Jan organist was. Hij overleed in 1636.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1429, f 196, 7 april 1623. R 1458, f 71v, i.m.

9 mei 1620. R 1459, f 117, 23 november 1612. R 1460, f 136, 26 april 1613. R 1465, f 246, i.m. 7 december 1618. R 1498, f 108, 18 mei 1622; f 558, 21 augustus 1623. R 1515, f 325, i.m. 19 april 1633. R 1523, f 324v, 30 mei 1623. R 1524, f 23, 16 oktober 1623. R 1529, f 101, 15 december 1617; f 125, 2 januari 1618. R 1534, f 208v, 28 februari 1623. R 1540, f 278, 6 april 1629; f 323v, 11 mei 1629. R 1541, ff 14, 14v en 15, 27 oktober 1629. Hilvarenbeek R 47, f 50v, 24 april 1630. R 48, f 49, 10 maart 1632. N 2662, 30 mei 1613. N 2664, ongef., 21 juni 1621; 10 juni 1625. Belastingen en Domeinen no 216 en no 217. B.A. 's-Hertogenbosch, Bisdóm 7, *Litterae testimoniales pro ordinando religiosus* 1605 - 1609, 20 mei 1608. A.R.A. 's-Gravenhage, Staten-Generaal 3189, f 184Bv, 23 april 1630. Staten-Generaal 5226-II, 22 september 1721, copia copiae no 3. Raad van State 47, dl I, p. 302, 27 april 1630. Van der Does de Willebois III, p. 503. Van Sasse van IJsselt II, pp. 280 en 421. Van Sasse van IJsselt 1915, p. 168, no 429a; p. 207, no 525.

VII-60. *Huybert van Laerhoven* was in 1612 *geconsacreert subdiacone totten priesterlycken state*. Hij was een zoon van Goossen Huybrechts van Laerhoven en van Cathalyn Jan Aert Jacobs, landbouwers te Haaren. Van 1 juni 1616 tot zijn overlijden in 1636 was heer Huybert pastoor van Meerveldhoven. Ook praktizeerde hij als notaris.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1460, f 27v, 15 maart 1613, R 1463, f 327v, 14 juni 1616. R 1465, f 201, 2 september 1617. N 5247, ongef., 12 november 1612. Van Dijk 1972, p. 41-42. V.d.St. 1956 - 57, p. 186. schutjes V, p. 39.

VII-61. *Franchoy van Eynthouts* is rond 1590 te Aarle geboren als zoon van jonker Joris van Eynthouts en van Cunera van Fleru. Eerst resideerde hij als priester te Aarle, later was hij kanunnik in het kapittel van Breda. Hij bleef daar na de verovering door Frederik Hendrik wonen en weigerde in 1641 gehoor te geven aan het bevel van de magistraat om de stad te verlaten. Sinds 1 oktober 1647 was hij pastoor van het Bredase begijnhof, maar in juli 1648 vertrok hij naar Hoogstraten, waar hij in hetzelfde jaar overleed. Hij liet een bastaardochter na, Barbara van Eynthouts, die trouwde met mr. Jan Schenckels te Aarle. Mogelijk was haar moeder een non, want bisschop Ophovius noemde Franchoy *stuprator monialis in Waelwijk*, een verkrachter van Waalwijkse nonnen.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1516, f 266, 29 februari 1616. A.R.A. Brussel, Leenhof van Brabant 43, f 46, 13 april 1619. De Gou 1974, p. 131-133. Juten 1914, p. 175. Juten z.j., pp. XXXVIII en XXXIX. De Lepper 1966, pp. 35 en 37.

VII-62. *Dierck Peynenborchs* is in de jaren 1590 te Oisterwijk geboren als zoon van Adriaen Peter Pijnenborchs, schepen aldaar, en van Maryken mr. Diercx van den Heuvel. In 1613, 1616 en 1617 wordt hij genoemd als rector van het Sint-Sebastiaansaltaar van de tweede fundatie te Hilvarenbeek. Dierckx, die in 1616 *adolenscens, clericus Buscoducensis* heette, verloor zijn beneficie uiterlijk in 1621, toen hij op 10 januari trouwde met Aleyt Lambert Gerits van de Ven. Twee jaar later werd hij secretaris van Moergestel, wat hij tot zijn overlijden in juni 1645 is gebleven.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 447, ongef., 26 augustus 1637. Moergestel R 304, f 162, 6 februari 1635. N 5247, ongef., 6 april 1613; f 18v, 30 april 1616; f 50v, 5 mei 1617. Bruning 1974, p. XXII. De Bakker 1981, pp. 8 en 56.

Het Back-koorke, ingeklemd tussen het zuiderportaal (uiterst links) en (rechts in het midden) de eerste kapel van de zuidelijke ombouw, de voormalige kapittelsacristie.
(Foto: Ernst van Mackelenberg, 's-Hertogenbosch)

VII-63. *Joost van Eynthouts*, in 1596 geboren te Aarle, zoon van Joris van Eynthouts en van Cunera van Fleru. Op 14 augustus 1618 gaf zijn moeder een jaarlijkse rente van 18 carolusgulden, te lossen met 300 gulden, aan het kruisbroedersklooster te 's-Hertogenbosch om Joost *inden voorschreven convent metter hulpe Gods yerst daechs te profes-syen*. In 1619 werd hij gepromoveerd tot subdiaken, in 1620 tot diaken en in 1621 tot priester. Later bracht hij het tot subprior van zijn klooster. Bisschop Ophovius noemde hem een *phreneticus*, een zwakzinnige. Op 17 juli 1637 is broeder Joost overleden.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1529, f 575, 14 augustus 1618. B.A. 's-Hertogenbosch, Bisdom 8, Litterae testimoniales pro ordinando religiosus 1617 - 1621, 12 oktober 1619; 9 april 1620; 15 oktober 1621. Hermans, Annales II, p. 339; III, p. 170. Schutjes IV, p. 433. De Gou 1974, p. 134. Van der Velden 1980, pp. 115, 134, 139, 150, 173, 181, 225 en 230. Frenken 1937 - 38, p. 253.

VII-64. *Adriaen Schellekens*, te Hilvarenbeek op 27 december 1598 gedoopt als zoon van de schepen Jan Merten Schellekens en van Cathelyn Huybrechts Wuestenborchs alias Moonen. Hij studeerde sedert 1620 te Leuven op een beurs van zijn oom Anthonis Nouwen (V-31) en volgde deze in 1622 als rector van het Baxx-koorke op. Na de overgave van Den Bosch in 1629 week hij uit naar Hilvarenbeek, waar hij het Sint-Barbarabeneficie bezat. In 1636 vluchtte hij wegens de *retorsiemoelijkheden* naar Antwerpen, waar hij op 27 november 1638 overleed.

R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 47, f 50v, 24 april 1630. Archief Jezuïetencollege 's-Hertogenbosch no 18, 28 april 1622. Belastingen en Domeinen no 216. *Nomina*, 25 juni 1636, no 30. B.A. 's-Hertogenbosch, dossier Hilvarenbeek, 4 mei 1634. Schillings V, p. 57, no 219, 28 februari 1620.

VII-65. *Marten Nouwen* is ongeveer in 1601 te Diessen geboren. Zijn ouders waren Henrick Adriaen Peter Nouwen, timmerman, en Neelken Martens van den Sanden. In 1620 ging hij te Leuven studeren op een beurs van heer Anthonis Nouwen (V-31), van wie hij later de bibliotheek erfde. In 1627, 1633 en 1635 wordt hij gezien als kanunnik van Breda. Na de capitulatie van de stad in 1637 werd hij procureur van de universiteit te Leuven. Hij was baccalaureus in de theologie.

R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 49, f 124, 9 juli 1635. Archief Jezuïetencollege 's-Hertogenbosch, no 18. G.A. Breda, R 525, f 170, 15 november 1627. Collectie Varia, afd. V, no 121c, brief van 28 september 1633. Juten 1914, p. 175. Schillings V, p. 55, no 165, 28 februari 1620; pp. 340, 323 en 352. Placidus 1955, p. 55.

VII-66. *Cornelis de With*, gedoopt te Hilvarenbeek op 2 februari 1609, zoon van Jan Willems de With de oude, schepen, en van Peterken Wouter Peter Nouwen. Hij studeerde te Leuven artes en theologie en schopte het tot S.T.L. In 1634 verwierf hij te Hilvarenbeek de beneficies van de Sint-Lambertuskapel en van het Sint-Jorisaltaar in de kerk. Sinds 1641 was hij pastoor van Waarschoot, waar hij op 26 mei 1659 kwam te overlijden.

R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 51, f 416v, 22 augustus 1647. R 64, f 108v, 8 mei 1660. A.R.A. 's-Gravenhage, Staten-Generaal 3258, f 146, 27 januari 1652. B.A. 's-Hertogenbosch, dossier Hilvarenbeek, map beneficiis e.d., 4 mei 1634 en 19 juli 1634. Bots e.a. 1979, p. 772, no 5911. Cloet 1976, pp. 343, 363, 384, 420, 469, 519 en 520.

VII-67. *Adriaen Schilders*, zoon van de bakker en herbergier Laureys Cornelis Schilders, schepen van Hilvarenbeek, en van Syken Jan Mercx, te Hilvarenbeek gedoopt op 15 augustus 1609, studeerde sedert 1626 artes en theologie te Leuven en promoveerde tot S.T.B. In 1633 wordt hij voor het laatst gezien, als beneficiant te Turnhout.

B.A. 's-Hertogenbosch, Bisdom 9, Testimonia varia pro ordinandis 1588 - 1623, 11 oktober 1633; Testimonia varia pro ordinandis 1624 - 1641, 6 maart 1633. Bots e.a. 1979, p. 627, no 4610.

VII-68. *Martinus Schilders* was een volle broer van de vorige en werd te Hilvarenbeek gedoopt op 13 maart 1623. Hij studeerde theologie te Leuven en trad in bij de norbertijnen te Antwerpen. In 1651 werd hij tot priester gewijd. Hij was proost en prior van zijn abdij en daar leraar in de theologie. Later vertrok hij naar de abdij te Nederokkerzeel, waar van hij provisor werd en waar hij op 25 augustus 1670 stierf.

Bots e.a. 1979, p. 628, no 4617. Génard IV, pp. 51 en 152. Goovaerts II, p. 143.

VIII-69. *Gysbert Adriaens de Roy van Gestel*, zoon van Adriaen Gerit Adriaen roy Gerits, schepen van Moergestel, en van Maryken Goyaert Gysberts van Elderen. Hij moet zijn geboren in 1574 à 1577. In 1602 solliciteerde hij naar het Hilvarenbeekse Sint-Dingenaltaar. Hij bezat te 's-Hertogenbosch in de Sint Jan het altaar van Sint Lambertus en mogelijk een van de porties van het Bacx-koorke. Ook te Oisterwijk en Moergestel was hij gebeneficieerd. Dominus Gijsbertus Gestelius, die ook Gysken sonder Siel heette, was te 's-Hertogenbosch pater van de nonnen op de Uilenburg en catecheet in de Sint-Annakapel aldaar. Na 1629 vertrok hij noodgedwongen naar Boxtel, waar zijn broer pastoor was. Hij overleed in ballingschap op 5 februari 1639.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1461, f 306v, 30 april 1614. R. 1471, ff 252, 254 en 256v, 20 oktober 1607. R 1491, f 333v, 20 april 1616. R 1517, f 28, 8 november 1618 en i.m. 21 maart 1628. R 1519, f 115, 7 januari 1618. R 1524, f 310v, 4 mei 1624. Moergestel R 302, f 301v, 19 juni 1617. R 305, f 74 e.v., 22 april 1641. Hilvarenbeek R 47, f 238v, 2 juni 1631. R 50, f 85, 22 april 1641. N 2663, ongef., 13 september 1607. N 2665, 5 januari 1637. N 4818, f 56, 26 september 1612. Belastingen en Domeinen no 216, *Nomina* etc., 25 juni 1636. A.R.A. 's-Gravenhage, Staten-Generaal 12558-8, *Specificatie ende annotatie*, no 2, 1648. Raad van State 2155-I (1630?). B.A. 's-Hertogenbosch, dossier Hilvarenbeek, ongedateerde brief van heer Gijsbert. Dossier Oisterwijk, *Rescripto altarum ac rectorum altaristarum in Oosterwyck anno 1613*. Ongedateerde brief i.z. het Crispijnsaltaar. Brief van H. van Berthem, 30 oktober 1615. Portefeuille *Scholae dominicales Catechismus*, lijst van leerkrachten e.d., 8 maart 1623. Bisdom 6, Registrum 1570-1626, f 52, 3 augustus 1615; Computus sigilliferi 1629 - 1635, p. 4, 23 maart 1629. Bisdom 7, Litterae testimoniales pro ordinando religiosi 1601 - 1604, 14 januari 1603. Provinciaal Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen te 's-Hertogenbosch, hs C-161, lijst 'Beneficianten' achterin. De Bakker 1973, p. 131. Van Sasse van IJsselt II, p. 544. Frenken 1937 - 38, pp. 111, 165 en 278. Frenken 1963 - 64, pp. 78, 82, 142, 151 en 152. Schutjes V, pp. 136 en 984.

VIII-70. *Cornelis de Moor* werd op 31 mei 1593 te 's-Hertogenbosch gedoopt. Hij was een zoon van de altaarschilder *mr. Jan de Moor* en van *Anneken Mattheus Willems*. In Den Bosch ging hij bij de fraters op school en trad hij in 1614 in bij de jezuïeten. Hij studeerde theologie en filosofie, werd in 1626 tot priester gewijd en doceerde vervolgens *humaniora* aan het jezuïetencollege te Roermond, waar hij het bracht tot prefect van het college en directeur van de congregatie. 'Door zijn stichtende levenswijze en zijn groote boetvaardigheid was hij', aldus een bewonderende menologist, 'een voorbeeld voor alle huisgenooten. Niettegenstaande zijn zwakke gezondheid tuchtigde hij zijn lichaam zoo gestreng, dat de muren van zijn kamer geheel met bloed bevekt waren.' Pater *Cornelis* overleed dan ook op 8 juni 1644 te Roermond.

Archief van de Nederlandse Provincie der Jezuiten te Nijmegen, Historische handschriftenafdeling AE 23 b. Menologium I, p. 280. Nauwelaerts 1974, p. 301.

VIII-70. *Anthony de Roy* was een volle broer van *Gysken sonder Siel* (VIII-69). Hij studeerde theologie en promoveerde tot baccalaureus in die discipline. In 1610 was hij rector van het Catharina-altaar in de kapel van Berkel en in 1613 - 1619 wordt hij gezien als rector van Sint Joris in de kerk van Oisterwijk. Op 5 augustus 1617 werd hij door het kapittel van de Sint Jan van Den Bosch gepresenteerd *ad omnes sacros ordines promovendum* en wel op titel van het altaar van de Zoete Naam Jezu in de kathedraal. Sinds 1620 had hij een kanunniksdij te Boxtel, waar hij resideerde, en in 1628 wordt hij gezien als catecheet. Tijdens de retorsie vluchtte heer *Anthony* naar Breda, maar na de val van de stad in 1637 keerde hij terug naar Boxtel, waar hij werkzaam was in de zielzorg toen de pastoor ziek lag aan de pest. Later werd hij zelf pastoor van Boxtel. Daar is hij op 14 september 1645 overleden.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1194, f 181v, i.m. 23 augustus 1619. Hilvarenbeek R 50, f 85, 22 april 1641. Moergestel R 305, f 74, 22 april 1641. R 306, f 19v, 14 juni 1650. Oisterwijk R 297, f 53, i.m. 29 oktober 1610. B.A. 's-Hertogenbosch, Bisdorf 8, Litterae testimoniales pro ordinandis religiosis 1617 - 1621, 5 augustus 1617. Dossier Oisterwijk, *Rescriptio altarium* etc.; Beneficielijst van 1619; Ongedateerde suppliek van *Anthony* i.z. het Sint-Jorisbeneficie. A.R.A. 's-Gravenhage, Staten-Generaal 12558-19, kerkrekening Boxtel 1645 - 47, 26 maart 1645. Frenken 1937 - 38, p. 111. Frenken 1963 - 64, pp. 78, 79, 139, 158 en 159. Van der Velden 1980, pp. 176, 211, 217 en 229. Schutjes III, pp. 349 en 359.

VIII-72. *Willem van der Meer*, te 's-Hertogenbosch geboren op 23 augustus 1595, zoon van de koopman *Guilliam van der Meer* en van *Eva Jan Eelkens*. In 1613 trad hij in bij de jezuïeten te Mechelen. Hij was in 1618 - 19 docent-syntaxis aan het S.J.-gymnasium te Cassel, studeerde in 1621 theologie aan het college te Antwerpen, werd op 10 juni 1623 tot priester gewijd en was vervolgens in 1624 - 1626 *minister* in het college te Kortrijk. Daarna werkte hij enkele jaren te 's-Hertogenbosch, waar hij onder meer met de congregatie van de jeugd was belast. In 1629 en 1630 dook hij onder, in 1632 - 1634 doceerde hij aan het jezuïetencollege te Lier. Ten slotte werkte hij te Kortrijk, waar hij op 2 juni 1637

aan de pest bezweek, op de derde dag van zijn hulp aan andere lijders aan die ziekte.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1537, f 675, 13 december 1625. Archief van de Nederlandse Provincie der Jezuïeten te Nijmegen, hs AE 25a, p. 235. Schutjes IV, p. 424. Menologium I, p. 269 - 270. Steijns 1976, p. 106.

VIII-73. *Gerridt van den Heuvel* is rond 1596 te 's-Hertogenbosch geboren als zoon van Embrecht Geeraerts van den Hovel en van Jenneken Willem Robbrechts. Op 12 december 1616 werd hij samen met Andries Schenckelius te Leuven geïmmatriculeerd en toen beiden op 13 januari 1617 slaagden voor het determinaatsexamen, werden zij *frater* genoemd. Vanouds waren de fraters geen academici, maar daarin kwam een verandering, toen het voortbestaan van het Bossche fraterhuis dreigde. Van hogerhand werd op 24 november 1617 besloten tot opheffing van het huis, wat in 1624 of 1625 tenslotte zijn beslag kreeg. Enkele weken of maanden later werden het fraterhuis en de fraterkerk geïnventariseerd. Op *fr. Gerarts camer* stonden:

Een ydel kootse

Een byntbanck mit hare toebehoorten

Een taeffel mit twee scragen

Eenen houten stoel

Eenen lessenaer vuijte kerck

Nu was geen der fraters rijk gemeubileerd, maar Gerard kwam er wel het meest bekaaid van af. Uit de ijdelheid van zijn koets kan overigens worden geconcludeerd, dat hij niet resideerde en waarschijnlijk nog te Leuven studeerde. De bindbank op zijn kamer zal een boekbinders-werktuig zijn geweest, zoals er op de *cleuter camere* nog meer waren opgeslagen. Heer Gerart van den Heuvel, die in 1621 tot priester zal zijn gewijd, kreeg in datzelfde jaar een aanbod om pater te worden van de nonnen van de lazarij te Den Dungen. De bisschop zag hem liever werkzaam in de parochiale zielzorg en verhinderde de aanstelling. Later wordt hij inderdaad gezien als kapelaan van de Sint Jacob te 's-Hertogenbosch. Hij kocht eind 1628 een huis aan het Sint-Janskerkhof, maar verkocht het ijlings aan de verkoper terug, drie dagen voor Frederik Hendrik het beleg voor de stad sloeg. Tijdens de belegering bleef heer Gerridt in de stad, terwijl hij het pastoraat van de Sint Jacob waarnam; de pastoor zelf stond op het punt te bezwijken voor de reformatie. Nog in 1633 was Gerridt *vicecuratus* te 's-Hertogenbosch. Het laatste wordt hij gezien op de door hemzelf opgestelde beneficielijsten van de Sint-Janskathedraal. Op de ene (1636) staat hij geboekt als rector van beneficium nummer 42.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1524, f 435, 6 juli 1624. R 1535, f 128, 22 december 1623; f 319v, 19 april 1624. R 1540, f 310v, 28 april 1629. N 2664, ongef., ongedateerde inventarisatie van fraterhuis en -kerk; 21 juni 1621; 10 juni 1625. Belastingen en Domeinen no 216, 25 juni 1636; no 217, 1630 à 1635. B.A. 's-Hertogenbosch, Bisd. 8, Litterae testimoniales pro ordinando religiosus 1617 - 1621, 3 maart 1620. Bisd. 10, Computus sigilliferi 1629 - 1635, p. 18, 17 juli 1633. Van Rooij 1932, p. 237, no 348. Bots e.a. 1979, p. 367, no 2185. Nauwelaerts 1974, pp. 23-24 en 117-118. Schutjes III, p. 524; IV,

p. 327. Van de Meerendonk 1964, p. 134. Frenken 1937 - 38, pp. 16 en 63.

VIII-74. *Jan van der Meer*, een volle broer van Willem onder VIII-72, werd op 12 februari 1597 te 's-Hertogenbosch gedoopt. Hij trad samen met Willem in 1613 in bij de jezuïeten te Mechelen. In 1615 - 1616 studeerde hij filosofie te Antwerpen. Te Brugge doceerde hij in 1618 - 1620 Grieks en in 1621 poëzie. Vervolgens werd hij op 25 mei 1624 tot priester gewijd. Met zijn broer Willem schonk hij in 1625 7200 gulden aan de Bossche jezuïeten. In die jaren doceerde hij theologie aan het jezuïetencollege te Antwerpen en was hij prefect van de kerk aldaar. Na de val van Den Bosch in 1629 werd hij daar missionaris en richtte hij er een schuilkerk in. Op 13 december 1646 is hij daar overleden.

Verschillende auteurs en chroniqueurs verwarden de carrières van de gebroeders Willem en Jan van der Meer S.J. Ook ik heb ze vermoedelijk niet geheel kunnen ontwarren. R.A. 's-Hertogenbosch, Archief Jezuitencollege 's-Hertogenbosch, inv. 106 en 107, 1625; regest 181, 13 december 1625. Archief van de Nederlandse provincie der Jezuiteten te Nijmegen, hs AE 25a, p. 235. Van Hoeck 1936 - 37, p. 190. Kleijntjens 1938 - 39, pp. 102, 103, 105, 106 en 107. Cornelissen 1928 - 29, p. 186. Frenken 1937 - 38, p. 295. Cuvelier 1898, p. 70.

VIII-75. *Dirck van der Meer*, een volle broer van de vorige, gedoopt te 's-Hertogenbosch op 30 oktober 1598. Hij volgde middelbaar onderwijs bij de jezuïeten te 's-Hertogenbosch, was een slechte leerling maar een volhouder, zodat hij in 1616 noviet bij de jezuïeten te Mechelen werd. Hij overleed te Cassel in 1623, volgens de een op 12 oktober, volgens de ander op 30 december.

Archief van de Nederlandse Provincie der Jezuiteten te Nijmegen, hs AE 25a, p. 235. Menologium II, p. 260-261. Cuvelier 1898, p. 79.

VIII-76. *Henrick van Ophoven*, nepoot van bisschop Ophovius (VII-48), is in 1601 geboren te 's-Hertogenbosch uit het huwelijk van Jan Henrickss van Ophoven en van Lysken dochter Jan Peeters alias Langenpeer. In 1621 ging hij te Leuven studeren. Vijf jaar later wordt hij genoemd als priester, *binnen der stadt Antwerpen int seminiarium residerende*. Te Leuven studeerde hij op 20 maart 1628 af als S.T.B.F. Vervolgens werd hij op 7 oktober 1629 door zijn oom geïnstalleerd als pastoor van Bell, in welke hoedanigheid hij overleed op 31 januari 1632.

R.A. 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch R 1306, f 268, i.m. 1 juni 1631. R 1443, f 66v, i.m. 10 november 1629. R 1503, f 79, 14 november 1626. Hilvarenbeek R 45, f 137, 19 april 1625. Bots e.a. 1979, p. 553, no 3921. Frenken 1937 - 38, pp. 50, 56, 71, 98, 100, 130, 134, 164, 184, 204, 206, 214 en 215. Schutjes III, p. 224.

VIII-77. *Laurens van der Meer* was de vierde van de gebroeders (VIII-72, -74 en -75) die jezuïet werd. Hij werd op 24 juni 1602 te 's-Hertogenbosch gedoopt en was een zoon van de koopman Guiliam van der Meer Willems en van Eva Eelkens. Na in Den Bosch bij de jezuïeten middelbaar onderwijs te hebben gevolgd, trad hij op 2 oktober 1619 te Mechelen in het noviciaat. In het tweede jaar van zijn filosofiestudie te

Leuven kreeg hij een zware bloedspuwing, waaraan hij op 10 of 11 juli 1623 bezweek.

Menologium II, p. 26-27. Cuvelier 1898, p. 41.

VIII-78. *Nicolaes van Someren* is omstreeks 1605 geboren als zoon van de beroemde Bossche advocaat mr. Geraert Niclaessen van Someren en van Heylwich Peters van der Straten. In 1618 werd hij cantor van Hilvarenbeek, na vele processen, waarbij hij zijn Maria-beneficium in de Bossche Sint-Corneliskapel had moeten afstaan en aan vijf oudere en meer gerechtigde bloedverwanten pensioenen had moeten toekennen. Hij ging in 1624 studeren te Leuven, promoveerde tot J.U.L. en werd priester. Aanvankelijk resideerde hij in Den Bosch, waar hij rector was van het Merlaers-koorke. Toen Frederik Hendrik het beleg voor de stad sloeg, week hij uit naar Hilvarenbeek en toen hem daar omstreeks 1640 de grond te heet onder de voeten werd, vestigde hij zich te Antwerpen. Later woonde hij te Retie en te Brussel. Hij overleed in 1688 of 1689. In zijn nalatenschap bevond zich het leenhof te Berkel met het recht van de schouw.

R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 49, f 120, 13 juni 1635; f 163v, 1 februari 1636. Leen- en Tolkamer, DB 132, p. 66, 28 juni 1647. Raad van Brabant, civiele processen no 2066, 1676. Particuliere Verzamelingen, fonds De Oude Schouw no 35, 25 mei 1652; no 36, 5 augustus 1685 en 19 april 1689. B.A. 's-Hertogenbosch, dossier Hilvarenbeek, visitatierapport van 14 augustus 1620. R.K. pastorie Hilvarenbeek, register van het Venerabele Gilde, pp. 8, 55b, 59 en 74. A.R.A. 's-Gravenhage, Staten-Generaal 12555-25, diverse stukken. Becx 1968, p. 6. Van Sasse van IJsselt II, p. 328. Van Sasse van IJsselt 1915, p. 229, no 584; p. 230, no 590a; p. 243, no 635. Versfelt 1845. Van der Velden 1980, p. 79. Verreyt 1911, p. 277. Bots e.a. 1979, p. 656, no 4866. Cornelissen 1931-32, p. 55-56. Brekelmans 1976, p. 15-16.

VIII-79. *Guilliam van Someren* is in 1606 te 's-Hertogenbosch geboren. Zijn ouders waren Everaert Niclaessen van Soemeren, lakenkoper *inde drijve France Croonen* in de Vughterstraat, en Magdaleentgen Bernaert Willems. Als scholier solliciteerde hij in 1622 naar kanunniksdijen te Zaltbommel en Rossum, waarschijnlijk tevergeefs, want in beide plaatsen waren de geestelijke goederen al in protestantse handen. In 1625 ging hij te Leuven studeren. Hij was rector van het Merlaerskoorke in de Bossche Sint Jan. Na zijn studie werd heer Guilliam in 1633 pastoor van Dinther, vanwaar hij kort nadien wegens de retorsieproblemen uitweek. Tevergeefs solliciteerde hij in 1635 naar de pastorie van Someren en na het nodige geharrewar omtrent de patronaatsrechten werd hij in 1636 of 1637 pastoor van Middelaar. Ik weet niet of ook Middelaar door retorsie of politieke tegenstellingen werd geteisterd, maar in 1642 vertrok heer Guilliam naar Groot Linden, waar hij pastoor werd. Weer bleef hem een jubileum ontzegd, want in 1648 werd zijn kerk voor de katholieken gesloten. Hij kreeg een pensioen van 300 gulden per jaar van de Staten-Generaal. Op 2 oktober 1657 is hij overleden.

R.A. 's-Hertogenbosch, Belastingen en Domeinen no 216, 25 juni 1636. Raad van

Brabant 741, f 35v, no 3058, 15 juli 1638. N 2665, ongef., 21 april 1632. Hilvarenbeek R 48, f 49, 10 maart 1632. B.A. 's-Hertogenbosch, Bisdom 10, Computus sigilliferi 1629 - 1635, p. 17, 1633. Schutjes III, pp. 460 en 820-821; V, pp. 612, 663 en 984. Bots e.a. 1979, p. 656, no 4870. Van Sasse van IJsselt 1900, p. 230, no 590a. Van der Velden 1980, pp. 100, 128, 129, 157, 222, 228, 231, 233 en 236. Van den Hurck 1966, p. 33.

VIII-80. *Niclaes van Ophoven*, geboren in 1608 te Antwerpen als zoon van Niclaes van Ophoven en van Henricxken Aerts van Hommeleghe. Zijn vader, die linnenkoopman was geweest, overleed op 7 augustus 1622 en liet een insolvente boedel na, waarover Niclaes junior tot curator werd gesteld. Tijdens zijn onmondigheid nam bisschop Ophovius, zijn oom, de zaken waar; later handelde hij zelf als curator. In 1627 ging hij te Leuven studeren. Zijn heeroom spande zich voor hem in om een geestelijke sinecure te verwerven. In 1631 committeerde hij een Haagse advocaat, *ut tractaret cum Principe Auriaco de canonicatu Eijndhoviense pro nepote D^o Nicolao*. Toen Oranje daar niet op inging, probeerde hij het te Lier. *Expedivi omnes litteras pro obtinendo canonicatu Lyrae pro nepote Nicolao Ophovio*, schreef hij op 12 november 1631 in zijn dagboek. Uiteindelijk slaagde hij te Sittard, waarvoor hij blijkens een dankbetuiging uit 1637 Rome had ingeschakeld. Heer Niclaes vertrok terstond naar zijn nieuwe residentie en heet op 19 juni 1635 tot Zittaert bij de predicheeren in de cost (...), gheen ander bequaem huijs connende krijghen. Tot dan was hij als kapelaan in dienst van zijn oom de bisschop geweest.

S.A. Antwerpen, Insolvente Boedelskamer no 617, 10 maart 1637. No 621, 19 september 1635; 12 november 1645. No 622, 26 september 1637; 30 juli 1638. R.A. 's-Hertogenbosch, Raad van Brabant 741, f 35v, no 3058, 15 juli 1638. Civiele procedures, dossier 687, anno 1638. A.R.A. Brussel, fonds Universiteit van Leuven no 5037, 8 augustus 1636. Goossens 1935 - 36, pp. 63, 64 en 67. Frenken 1937 - 38, pp. 209, 253, 257 en 263. Schillings V, p. 190, no 270. Cornelissen I, p. 533, no 559.

VIII-81. *Andries van den Nieuwenhuysen* is op 20 april 1614 te Hilvarenbeek gedoopt als zoon van Adriaen Andries Michielsens van den Nieuwenhuysen en van Cornelia Joris van Baerle. In 1634 ging hij te Leuven studeren. Hij bezat de *matricularia* van Hilvarenbeek, die hij in 1633 ruilde tegen het Sint-Leonardusbeneficium aldaar. Enkele jaren later ruilde heer Andries Leonardus in tegen een prebende in het kapittel van Hilvarenbeek. Aan het eind van zijn leven woonde hij te 's-Hertogenbosch, waar hij in 1664 testeerde en op 23 oktober 1668 overleed.

R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 51, f 18, 29 december 1640. R 62, ongefol., 9 juli 1655. R 67, f 196, 3 juni 1672. N 2673, f 565, 12 oktober 1677. N 2701, f 173, 27 augustus 1666; f 333, 29 april 1666. N 2702, f 61, 23 mei 1668; f 99, 20 oktober 1668. Archief Beurenstichtingen no 37, p. 391, begin 1650. B.A. 's-Hertogenbosch, dossier Hilvarenbeek, permutatiecontract. A.R.A. 's-Gravenhage, Staten-Generaal 12555-25, diverse stukken. G.A. Tilburg, N 67, f 111, 5 april 1703. Commissie van Openbare Onderstand te Mechelen, oud archief no 9391, 11 september 1658 en 18 maart 1660. Raadhuis Hilvarenbeek, O.A.A. 376, 28 april 1665.

IX-82. *Wilbort van den Nieuwenhuysen* uit Diessen, zoon van Hans Willeboorts van den Nieuwenhuysen alias de Brouwer en van Maeyken

Aert Willems. Sinds 1624 was hij kapelaan van de Onze Lieve Vrouw te Antwerpen, waarschijnlijk van het Anna-altaar. Van 1627 tot zijn overlijden op 22 juli 1667 was hij onderpastoor van de kathedraal. Hij stichtte een studiebeurs aan de universiteit van Douai voor zijn verwanten.

S.A. Antwerpen, S.R. 769, f 231, 9 september 1662. P.K. 2932, p. 84. N 4319, ff 1 e.v. en 12 e.v., 15 november 1662. R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R 47, f 55v, 29 april 1630. R 48, f 148, 23 oktober 1632; f 151, 3 november 1632. R 50, f 104v, 11 juni 1641; f 106, 12 juni 1641; f 192v, 19 juni 1642. R 53, ongef., 26 november 1652. Génard I, pp. 172 en 215. De Brouwer II, p. 649.

LITERATUUR

- Adriaenssen* 1970. L. F. W. Adriaenssen. Elf generaties Moonen; Namen, data, anekdotes. In: *De Brabantse Leeuw* XX, 1970.
- Adriaenssen* 1977. L. F. W. Adriaenssen. De boom van Vermetten gesnoeid en gerooid; Bijdrage tot de stambomen van de families Mëtten, Van Riel en Vermetten. In: *De Brabantse Leeuw* XXVI, 1977.
- Baetens* J. R. Baetens. De nazomer van Antwerpens welvaart; De diaspora en het handelshuis De Grootte tijdens de eerste helft der 17de eeuw. DI I. Z.pl., 1976.
- Baix* J. F. Baix. La chambre apostolique et les 'Libri annatarum' de Martin V (1417-1431). DI I. Brussel, 1947.
- De Bakker* 1973. W. de Bakker. Bressers. In: *De Brabantse Leeuw* XXII, 1973.
- De Bakker* 1981. W. de Bakker. Dopen, huwelijken en begravenissen te Moergestel voor zover daar de aantekening van bewaard gebleven is 1626 (1631)-1650. 's-Hertogenbosch, 1981.
- Bannenberg* e.a. G. Bannenberg, A. Frenken & H. Mens. De oude dekenaten Cuyk, Woensel en Hilvarenbeek in de 15de- en 16de eeuwse registers van het aartsdekenaat Kempenland. 2 dln. Nijmegen, 1968-1970.
- Van Bavel* 1968. H. van Bavel. Inventaris van de 119 charters aanwezig in de zegelkast van het archief van de gasthuizen te 's-Hertogenbosch. Z.pl., 1968.
- Becx* 1965. J. A. J. Becx. De Oisterwijkse secretaris meester Dirck van den Heuvel en zijn familie. In: *De kleine Meijerij* XVIII, 1965.
- Becx* 1966. J. A. J. Becx. Rondom het leengoed 'de oude Schouw' en de 'heer-in-Berkel'. In: *De kleine Meijerij* XIX, 1966.
- Beelaerts van Blokland* 1938. B.v.B. Het geslacht van den Bosschen stadssecretaris Gerrit Colen. In: *Taxandria* XLV, 1938.
- Bezemer* 1889. W. Bezemer. Bijdrage tot de kennis van het oude cijs- en grondrente-recht in Brabant. 's-Hertogenbosch, 1889.
- Bloys van Treslong Prins* I. P. C. Bloys van Treslong Prins. Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Noord-Brabant. DI I. Utrecht, 1924.
- Boeren* 1955. P. C. Boeren. Uit de parochiegeschiedenis van Tilburg voor 1600. In: *Van heidorp tot industriestad*, onder red. van H. J. A. M. Schurink & J. H. van Mossel-veld. Tilburg, 1955.
- Bogaerts* 1966. A. M. Bogaerts. De professielijsten van het predikherenklooster te Antwerpen (1586-1796). In: *Bijdragen tot de geschiedenis inzonderheid het al-oude hertogdom Brabant* IL, 1966.
- De Bom & Potmeyer*. E. de Bom & H. Potmeyer. De incunabelen of wiegedrukken van de hoofdbibliotheek der stad Antwerpen. In: *Het Boek* VIII, 1919.
- Bots* e.a. 1979. H. Bots, I. Matthey & M. Meyer. Noordbrabantse studenten 1550-1750. Tilburg, 1979.
- Brekelmans* 1976. Th. Brekelmans. De gevelsteen van de Torentjeshoef te Berkel. In: *De kleine Meijerij* XXVII, 1976.
- Brom* I-1. G. Brom. Archivalia in Italië, belangrijk voor de geschiedenis van Nederland. DI I, 1e stuk, 's-Gravenhage, 1908.
- De Brouwer* II. J. de Brouwer. De kerkelijke rechtspraak en haar evolutie in de bisdommen Antwerpen, Gent en Mechelen tussen 1570 en 1795. DI II. Tiel, 1972.

- De Brouwer* 1947. P. C. de Brouwer. De geschiedenis van Hilvarenbeek tot 1813. Hilvarenbeek, 1947.
- Bruning* 1974. M. M. B. P. Bruning. Inventaris van het oud-rechterlijk archief van Moergestel, 1455-1811. 's-Hertogenbosch, 1974.
- Ten Cate* 1957. J. A. ten Cate. De notariële archieven in Noord-Brabant. 's-Gravenhage, 1957.
- De Clercq* 1958. C. de Clercq. Lijst der kanunniken van de Sint-Pieterskerk te Turnhout. In: *Taxandria* (zuid) XXX, 1958.
- Cloet* 1976. M. Cloet. *Itinerarium visitationum Antonii Triest episcopi Gandavensis* (1623-1654); De visitatieverslagen van bisschop Triest. Leuven, 1976.
- Coppens II, IV*. J. A. Coppens. Nieuwe beschrijving van het bisdom van 's Hertogenbosch, naar aanleiding van het Katholiek Meijerij'sch Memorieboek van A. van Gils. 5 dln. 's-Hertogenbosch, 1840-1844.
- Cornelissen I*. J. D. M. Cornelissen. Romeinse bronnen voor den kerkelijken toestand der Nederlanden onder de apostolische vicarissen 1592-1727. D.I. 's-Gravenhage, 1932.
- Cornelissen 1928-29*. J. Cornelissen. 'Relationes Status' van het bisdom 's-Hertogenbosch in de eerste helft der zeventiende eeuw. In: *Bossche Bijdragen* IX, 1928-29.
- Cornelissen 1931-32*. J. D. M. Cornelissen. Verslagen over den toestand van het vicariaat 's-Hertogenbosch in de tweede helft der zeventiende eeuw. In: *Bossche Bijdragen* XI, 1931-32.
- Cuvelier* 1898. J. Cuvelier. *Nécrologe des PP. Jésuites dans les Pays-Bas du XVIe au commencement du XVIIIe siècle*. In: *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique* XXVII, 1898.
- Delahaye* 1973. A. Delahaye. Parochie en kerk van Rijsbergen. Zundert, 1973.
- Delcourt & Hoyoux III*. M. Delcourt & J. Hoyoux. *Laevinus Torrentius; Correspondance*. D.III. Parijs, 1954.
- Van Dijk* 1972. L. G. van Dijk. Gewapend Eindhoven; Familiewapens van Eindhovenaren of aanwezig in het gemeentearchief van Eindhoven. In: *De Brabantse Leeuw* XXI, 1972.
- Van Dijk* 1973. G. C. M. van Dijk. De Bossche optimaten; Geschiedenis van de Illustre Lieve Vrouwebroederschap te 's-Hertogenbosch, 1318-1973. Tilburg, 1973.
- Van der Does de Willebois III, IV*. A. van der Does de Willebois. Studiebeurzen; Beurzenstichtingen voor de stad en voormalige meijerij van 's-Hertogenbosch. 4 dln. 's-Hertogenbosch, 1904-1906.
- Duhr I, II*. B. Duhr. *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge in der ersten Hälfte des XVII. Jahrhunderts*. 2 dln. Freiburg im Breisgau, 1913.
- Duhr 1907*. B. Duhr. *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge im XVI. Jahrhundert*. Freiburg im Breisgau, 1907.
- Van den Elsen & Hoevenaars*. G. van den Elsen & W. Hoevenaars. *Analecta Gijsberti Coeverinx*. 2 dln. Z.pl., z.j.
- Erens II*. M. A. Erens. Alphen in de baronie van Breda; Schetsen, aantekeningen, gegevens en documenten. dl II. (Gestencilde uitgave).
- Ernalsteen* 1931. J. Ernalsteen. Meester Steven van den Langerijt. In: *Taxandria* XXXVIII, 1931.
- Frenken 1936-37*. A. M. Frenken. De Bossche bisschop Michaël Ophovius O.P. 1570-1637. In: *Bossche Bijdragen* XIV, 1936-37.
- Frenken 1937-38*. A. Frenken. Het dagboek van Michaël Ophovius, 4 Augustus 1629 - einde 1631. In: *Bossche Bijdragen* XV, 1937-38.
- Frenken 1948*. A. M. Frenken. Memoriaal der dorpen en parochies Gerwen, Nuenen en Nederwetten. 's-Hertogenbosch, 1948.
- Frenken 1956*. A. M. Frenken. Documenten betreffende de kapittels van Hilvarenbeek, Sint Oedenrode en Oirschot. Z.pl., 1956.
- Frenken 1956-57*. A. M. Frenken. Aanvullingen op Schutjes 'Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch'. In: *Bossche Bijdragen* XXIII, 1956-57.
- Frenken 1960-61*. A. M. Frenken. Kerkvisitaties van Sonnius en zijn opvolgers. In: *Bossche Bijdragen* XXV, 1960-61.
- Frenken 1963-64*. A. M. Frenken. De latere kerkvisitaties (na die der eerste Bossche bisschoppen). In: *Bossche Bijdragen* XXVII, 1963-64.

- Frenken 1967. A. Frenken. De stichting van de Lieve-Vrouwe-kapel te Eersel. In: Brabants Heem XIX, 1967.
- Génard I, IV. V. P. Génard. Verzameling der graf- en gedenkschriften van de provincie Antwerpen. DII, IV en V. Antwerpen, 1859, 1863 en 1873.
- Gerlach 1970-71. P. Gerlach. Het testament van de Bossche bouwmeesters Alart Duhaemeel en Jan Heyns. In: Bossche Bijdragen XX, 1970-71.
- Gerlo e.a. A. Gerlo, M. A. Nauwelaerts & H. D. L. Vervliet. Ivsti Lipsii epistolae. DI I. Brussel, 1978.
- Goetschalckx I, IV. P. J. Goetschalckx. Geschiedenis van het bisdom van Antwerpen. DI I en IV. Eekeren-Donk, 1915 en 1910.
- Goetschalckx 1904. P. J. Goetschalckx. Naamlijsten der pastoors van 't oude aartsbisdom van Mechelen. In: Bijdragen tot de geschiedenis bijzonderlijk van het aloude hertogdom Brabant III, 1904.
- Goetschalckx 1906, 1908. P. J. Goetschalckx. Naamlijsten der pastoors van de Belgische parochiën eertijds deelmakende van 't bisdom van Antwerpen. In: Bijdragen tot de geschiedenis bijzonderlijk van het aloude hertogdom Brabant V, 1906; VII, 1908.
- Goossens 1921-22. Th. Goossens. Kerk- en kloostervisitatie in het bisdom 's-Hertogenbosch uit de 16de eeuw. In: Bossche Bijdragen IV, 1921-22.
- Goossens 1935-36. Th. Goossens. Particuliere brieven van bisschop Ophovius. In: Bossche Bijdragen XIII, 1935-36.
- Goovaerts II. L. Goovaerts. Ecrivains, artistes et savants de l'ordre de Prémontré; Dictionnaire bio-bibliographique. DI II. Brussel, 1902.
- De Gou 1974 en 1975. L. de Gou. Het geslacht van Eyndhouts. In: Jaarboek 28 van het Centraal Bureau voor Genealogie, 1974. (Aanvullingen in Jaarboek 29, 1975).
- Gramaye 1708. J. B. Gramaye. Antiquitates illustrissimi ducatus Brabantiae, etc. Leuven, 1708.
- Van der Hammen 1911. J. van der Hammen. Geschiedkundige bijzonderheden betreffende het dorp Sprang. In: Taxandria XVIII, 1911.
- Happel 1898. O. Happel. Katholisches und protestantisches Christentum nach der Auffassung der alten katholischen Polemik insbesondere des Martinus Becanus. Würzburg, 1898.
- Van Heel 1933. D. van Heel. Bijdragen tot de geschiedenis van het Clarissenklooster te 's-Hertogenbosch. In: Taxandria XL, 1933.
- Heeren 1950. J. J. M. Heeren. Het schrijfbambacht van Peelland. In: Brabants Jaarboek 1950.
- Heeren & Smit 1926. J. J. M. Heeren & J. P. W. A. Smit. Inventaris van het huisarchief van Helmond, (berustende in het archief-dépôt der gemeente Helmond) benevens een regestenlijst van de oorkonden. Helmond, 1926.
- Heesters & Rademaker. W. Heesters & C. S. M. Rademaker. Geschiedenis van Sint-Oedenrode. Tilburg, 1972.
- Hermans, Annales II, III. C. R. Hermans. Annales canonicorum regularium S. Augustini ordinis S. Crucis. DI II en III. 's-Hertogenbosch, 1848.
- Hermans 1848. C. R. Hermans. Verzameling van kronyken, charters en oorkonden, betreffende de stad en meierij van 's-Hertogenbosch. 's-Hertogenbosch, 1848.
- Hezenmans 1866. J. C. A. Hezenmans. De St. Jans-kerk te 's-Hertogenbosch en hare geschiedenis. 's-Hertogenbosch, 1866.
- Van Hoeck 1936-37. F. van Hoeck. Uit de geschiedenis van het Bossche Jezuïeten-college 1610-1629. In: Bossche Bijdragen XIV, 1936-37.
- Hoynck van Papendrecht. C. P. Hoynck van Papendrecht. Analecta Belgica. Bd III, dl 1. 's-Gravenhage, 1743.
- Van den Hurk 1966. A. W. van den Hurk. Berne in de branding tijdens de tachtigjarige oorlog. In: Archief voor de geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland VIII, 1966.
- Jadin 1928. L. Jadin. Procès d'information pour la nomination des évêques et abbés des Pays-Bas, de Liège et de Franche-Comté d'après les Archives de la Congrégation Consistoriale. In: Bulletin de l'Institut historique belge de Rome VIII, 1928.
- Jansen I, II. J. E. Jansen. Turnhout in het verleden en het heden. 2 dln. Turnhout, 1905.
- Juten z.j. G. C. A. Juten. Cartularium van het begijnhof te Breda. Z.pl., z.j.
- Juten 1914. G. C. A. Juten. Teteringen; 1515-1809. In: Taxandria XXI, 1914.

- Juten* 1920, 1922. G. C. A. Juten. Consilium de Beke. In: *Taxandria* XXVII, 1920; XXIX, 1922.
- Juten* 1935. G. C. A. Juten. De parochiën in het bisdom Breda. Bergen op Zoom, 1935.
- Juten & Ebeling*. W. J. F. Juten & H. J. M. Ebeling. Noordbrabantsche schepenzegels. In: *Taxandria* XXIII, 1916.
- De Kempeneer* 1970. J. de Kempeneer. Het register der beneficiën en kerken van de abdij van Park. In: Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Leuven en omgeving X, 1970.
- Keussen I, II*. H. Keussen. Die Matrikel der Universität Köln. DI I, 2e dr., Bonn, 1928; DI II, Bonn, 1919.
- Keussen* 1918. H. Keussen. Regesten und Auszüge zur Geschichte der Universität Köln 1388-1559. In: Mitteilungen aus dem Stadtarchiv von Köln 36/37, 1918.
- Kleijntjens* 1938-39. J. Kleijntjens. De jezuïeten te 's-Hertogenbosch (1609-1636). In: *Bossche Bijdragen* XVI, 1938-39.
- Knippenberg* 1966. W. H. Th. Knippenberg. Brabants zilver. In: *Brabantia* XV, 1966.
- Lahaye I. L.* Lahaye. Inventaire analytique des chartes de la collégiale de Saint-Jean l'Evangéliste à Liège. DI I. Brussel, 1921.
- De Lepper* 1966. J. L. M. de Lepper. De Bredase Katholieken tussen 1637 en 1666. In: *De Oranjeboom* XIX, 1966.
- Van de Meerendonk* 1964. L. van de Meerendonk. Het klooster op de Eikendonk te Den Dungen. Tilburg, 1964.
- Menologium*. Menologium van de Sociëteit van Jezus voor de Nederlandsche provincie. 2 dln. Z.pl., 1912.
- F. Michem*. Parochiegeestelijkheid uit het Oudenaardse tijdens het oud regime. In: Handelingen van de Geschied- en oudheidkundige kring van Oudenaarde XVIII, 1975.
- Micholitsch* 1966. A. Micholitsch. Nederlandse studenten aan de universiteit te Wenen 1365-1659. In: *De Nederlandsche Leeuw* LXXXIII, 1966.
- Molemans* 1982. J. Molemans. Zonhoven; Historisch-naamkundige studie. Zonhoven, 1982.
- Mosmans* 1931. J. Mosmans. De St Janskerk te 's Hertogenbosch. 's-Hertogenbosch 1931.
- Mosmans* 1936-37. J. Mosmans. Michaël Ophovius. In: *Bossche Bijdragen* XIV, 1936-37.
- Van Mosselveld* 1955. J. H. van Mosselveld. De Roy; Een Kempisch patriciërs geslacht. In: *De Brabantse Leeuw* IV, 1955.
- Nauwelaerts* 1951-53. M. A. Nauwelaerts. Attestatiën betreffende de vrijstelling van accijnsen voor de kanunniken, dienaren van het kapittel, schoolrectoren, docenten en zangers te 's-Hertogenbosch in 1595. In: *Bossche Bijdragen* XXI, 1951-53.
- Paulussen* 1982. W. Paulussen. Weeldse universiteiten van de 15e tot en met de 18e eeuw (1425-1796). In: *Weelde, toen en nu*, uitgeg. door de Heemkundekring Nicolaus Poppelius. Ravels, 1982.
- Pirenne* 1959. L. P. L. Pirenne. 's-Hertogenbosch tussen Atrecht en Utrecht; Staatkundige geschiedenis 1576-1579. Tongerlo, (1959).
- Placidus* 1935-36. p. Placidus. Zorgen van bisschop Ophovius na den val van Den Bosch in 1629. In: *Bossche Bijdragen* XIII, 1935-36.
- Placidus* 1955. p. Placidus. Jacobus Vrancx pastoor te Breda en de contrareformatie in stad en baronie van Breda. In: *De Oranjeboom* VIII, 1955.
- Polman* 1958-59. P. Polman. Bossche archivalia in België; Een inventaris uit 1734. In: *Bossche Bijdragen* XXIV, 1958-59.
- Poncelet I. A.* Poncelet. Histoire de la Compagnie de Jésus dans les anciens Pays-Bas. DI I. Brussel, 1926.
- Poncelet* 1906. E. Poncelet. Inventaire analytique des chartes de la collégiale de Saint-Pierre à Liège. Brussel, 1906.
- Poncelet* 1938. E. Poncelet. Les vicaires généraux et les scelleurs de l'évêché de Liège. In: *Bulletin de la Société d'art et d'histoire du diocèse de Liège* XXIX, 1938.
- Post* 1962. R. R. Post. De visitatie van de St.-Janskerk te 's-Hertogenbosch door bisschop Franciscus Sonnius in het jaar 1568. In: *Archief voor de geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland* IV, 1962.
- Prims* 1923. F. Prims. Geschiedenis van de Sint-Jorisparochie en -kerk te Antwerpen

- (1304-1923). Antwerpen, 1923.
- Raeymaekers* 1870. F. J. Raeymaekers. Kerkelijk en liefdadig Diest. Leuven, 1870.
- Reusens* IV. E. Reusens. Promotions de la faculté des arts de l'université de Louvain; 1428-1797. In: *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique* IV, 1867.
- Reusens* 1881 en 1882. E. Reusens. Documents relatifs à l'histoire de l'université de Louvain (1425-1797). In: *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la (de la Belgique)* XVII, 1881; XVIII, 1882.
- De Ridder-Symoens* 1978. H. de Ridder-Symoens. Brabanders aan de rechtsuniversiteit van Orleans (1444-1546); Een socio-professionele studie. In: *Bijdragen tot de geschiedenis* LXI, 1978.
- Ridderikhoff* e.a. H. de Ridder-Symoens, D. Illmer & C. M. Ridderikhoff. Premier livre des procurations de la Nation Germanique de l'ancienne université d'Orléans. 2 din. Leiden, 1978-1980.
- Ridderikhoff* 1971. C. M. Ridderikhoff, m.m.v. H. de Ridder-Symoens. Premier livre des procurateurs de la Nation Germanique de l'ancienne université d'Orléans. T. I, Texte des rapports des procureurs. Leiden, 1971.
- Rogier* II. L. J. Rogier. Geschiedenis van het katholicisme in Noord-Nederland in de 16e en de 17e eeuw. DII. Amsterdam, 1946.
- Van Rooij* 1925. H. van Rooij. Bossche testamenten uit de 16e eeuw, berustende op het archief der Gasthuizen te 's-Hertogenbosch. In: *Taxandria* XXXII, 1925.
- Van Rooij* 1932. H. J. M. van Rooij. Inventaris van het oud-archief van het 'Zinnelooshuis' te 's-Hertogenbosch. Zundert, 1932.
- Van Sasse van IJsselt* I, II, III. A. F. O. van Sasse van IJsselt. De voorname huizen en gebouwen van 's-Hertogenbosch, alsmede hunne eigenaars en bewoners in vroegere eeuwen; Aanteekeningen uit de Bossche schepenenprotocollen loopende van 1500-1810. 3 din. Z.pl., z.j.
- Van Sasse van IJsselt* 1900 en 1915. A. F. O. van Sasse van IJsselt. Nieuwe catalogus der oorkonden en handschriften, berustende in de boekerij van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant. 's-Hertogenbosch, 1900; Eerste supplement, 's-Hertogenbosch, 1915.
- Van Sasse van IJsselt* 1916. A. van Sasse van IJsselt. De vereeniging van de priesters-beneficiaten der Bossche Illustre Lieve Vrouwe broederschap. In: *Taxandria* XXIII, 1916.
- Van Sasse van IJsselt* 1918. A. F. O. van Sasse van IJsselt. Genealogie der adellijke familie van Eyck. In: *Bijdragen van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noordbrabant*, 1918.
- Van Sasse van IJsselt* 1920. A. F. O. van Sasse van IJsselt. Oorkonden betreffende Rixtel. 's-Hertogenbosch, 1920.
- Van Sasse van IJsselt* 1920. A. F. O. van Sasse van IJsselt. Oorkonden betreffende Rixtel. 's-Hertogenbosch, 1920.
- Van Sasse van IJsselt* 1923. A. van Sasse van IJsselt. Iets over de familie Bacx te Tilburg. In: *Taxandria* XXX, 1923.
- Schillings* III, IV. V. A. Schillings. Matricule de l'université de Louvain. DI III, IV en V. Brussel, 1958, 1961 en 1962.
- Schutjes*. L. H. C. Schutjes. Geschiedenis van het bisdom 's Hertogenbosch, 5 din. Sint-Michielsgestel, 1870-1876.
- Slechten* z.j. G. Slechten. Necrologium Monasterii S. Mariae Sanctique Joannis Baptistae in Averbode Ordinis Praemonstratensis. Scherpenheuvel-Zichem, z.j.
- Sloots* 1943. C. Sloots. Klooster Mariënhege onder Woensel bij Eindhoven. In: *Taxandria* L, 1943.
- Smijers* 1928. A. Smijers. De Illustre Lieve Vrouwe Broederschap te 's-Hertogenbosch. In: *Tijdschrift der Vereeniging voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis* XII, 1928.
- Smijers* 1946. A. Smijers. Meerstemmige muziek van de Illustre Lieve Vrouwe Broederschap te 's-Hertogenbosch. In: *Tijdschrift der Vereeniging voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis* XVI, 1946.
- Smit* 1919. J. P. W. A. Smit. Welke boeken in het jaar 1525 op de Latijnse school te Breda gebruikt werden. In: *Het Boek* VIII, 1919.
- Smit* 1964. J. P. W. A. Smit. Het schilderstuk der collatoren der beurzenstichting van heer en meester Jan van Aerle. In: *De Brabantse Leeuw* XIII, 1964.

- Sommervogel I.* C. Sommervogel. Bibliothèque de la Compagnie de Jésus. Uitgeg. door A. de Backer & A. de Backer. Dl I. Brussel, 1890.
- Van Spilbeeck 1902.* Necrologium Ecclesiae B. M. V. de Tongerlo ordinis Praemonstratensis. Tongerlo, 1902.
- V. d. St. 1956-57.* A. v. d. St. Acta decanatus Eindhoviensis. In: Bossche Bijdragen XXIII, 1956-57.
- Steijns 1976.* G. J. W. Steijns. Inventaris van het archief van het Jezuïetencollege (1609-1629) te 's-Hertogenbosch. 's-Hertogenbosch, 1976.
- Theunissens 1881.* L. Theunissens. Liste des chanoines de la collégiale de Saint-Gommaire à Lierre. In: Annales pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique XVII, 1881.
- Valvekens 1946-47.* J. B. Valvekens. Prémontrés inscrits à l'université de Louvain pendant les années 1453-1485. In: Analecta praemonstratensia XXII-XXIII, 1946-47.
- Van der Velden 1980.* G. M. van der Velden. Het memoriaal van abt Jan Moors 15 november 1634 - 23 juni 1637. Averbode, 1980.
- Verheyden 1933.* P. Verheyden. Boekbanden uit 's-Hertogenbosch. In: Het Boek XXI, 1933.
- Verreyt 1911.* Ch. C. V. Verreyt. Leden der Lieve-vrouwebroederschap te 's-Hertogenbosch van 1318-1642. In: Taxandria XVlll, 1911.
- Versfelt 1845.* Mr. J. V. De regtsgeleerde Gerard van Someren. In: C. R. Hermans. Bijdragen tot de geschiedenis, oudheden, letteren, statistiek en beeldende kunsten der provincie Noord-Brabant. Dl II. 's-Hertogenbosch, 1845.
- Van Voorne 1629.* R. van Voorne. Dagboek der belegering van 's Hertogenbosch. In: C. R. Hermans. Verzameling van oorkonden, betreffende het beleg van 's Hertogenbosch in den jare 1629. Bd I. 's-Hertogenbosch, z.j.
- Wichmans 1632.* A. Wichmans. Brabantia Mariana tripartita. Antwerpen, 1632.
- Wils II.* J. Wils. Matricule de l'université de Louvain, Dl II. Brussel, 1946.
- Van Zuylen II.* R. A. van Zuylen. Inventaris der archieven van de stad 's Hertogenbosch. (Stadsrekeningen van het jaar 1399-1800). Dl II. 's-Hertogenbosch, 1866.

Rombouts of een Bossche familie gaat met de tijd mee

mr. G. Berkelmans

De Lind 26, 5061 HW Oisterwijk

Het toneel van de laatste akte

In deel IV van het bekende werk *Studiebeurzen*, dat jhr A. van der Does de Willebois in 1906 het licht deed zien, wordt aandacht besteed aan de stichting van Rombout Rombouts, doctor in de medicijnen en geneesheer te 's-Hertogenbosch in de zeventiende eeuw.¹ Als veelbelovend jongman werd hij al aan zijn vaderstad gebonden. Op verzoek van zijn vader hebben de schepenen in overleg met de gezworenen hem reeds op 20 september 1610 in het vooruitzicht gesteld dat hij "nae afflijvicheyt sijns vaders, alhier houdende sijne residentie ende de scientie der medicijnen exerceerende sijn leven geduerende van wegghen deser stadt sal genieten een pensioen van hondert gulden 's jaers."²

Alvorens beurzenstichter te worden was Rombout Rombouts ooggetuige van de politieke aardverschuiving in zijn geboortestad welke het gevolg was van de verovering van 's-Hertogenbosch in 1629 door Frederik Hendrik. Bij de ingrijpende veranderingen in het stadsbestuur was hij persoonlijk betrokken. Van huis uit behoorde hij tot de maatschappelijke bovenlaag en de politieke top in de stad. Zowel hijzelf als zijn vader was door de Aartshertogen benoemd in de schepenbank. Ofschoon de bank in beginsel elk jaar werd vernieuwd, was het aantal mannen dat in de loop van bijna dertig jaar dat de dochter van Philips II de soevereiniteit over de stad genoot, werd benoemd in de schepenbank slechts vijfenzeventig. Toen de stad werd veroverd waren van hen stellig niet meer dan vijftig in leven. De heren die door de nieuwe machthebbers van het kussen werden geweerd, vormden derhalve slechts een kleine groep, maar een naast de veel grotere van bestuurders van de ambachten die evenmin politieke invloed behielden en de kwade nering na de eerste schok van de val van hun stad licht konden toeschrijven aan de veranderde positie van de stad en haar regering. In de eerste jaren na de verovering van de stad is het college van schepenen, en bijgevolg in het tweede lid van de stedelijke regering, nog een minderheid gegund aan de rooms-katholieken, zij het, op meester Robbrecht van Voorn en meester Jan Pelgrom na³, steeds aan nieuwelingen. Een *modus vivendi*, bij de illustere Lieve Vrouwe Broederschap in de statuten verankerd, werd kennelijk wel nagestreefd. Een verstrengeling van oud en nieuw is echter uitgebleven. Misschien is wederzijds de kracht onderkend van de contra-reformatie. De geschiedenis van de familie Rombouts geeft daarvan een treffend voorbeeld.

De schrijver van de *Studiebeurzen* heeft erop gewezen hoezeer

Rombout bij de formulering van de stichtingsbrief voor zijn beurzen omzichtigheid heeft betracht de andersgezinde nieuwe machthebbers niet voor het hoofd te stoten. Wellicht bracht ook voorzichtigheid hem ertoe de stichting, waardoor niet de studie aan de jonge Noordnederlandse universiteit, maar aan de vertrouwde oude van Leuven, werd bevorderd, afzonderlijk en pas twee dagen later te regelen dan zijn testament, dat hij eigenhandig schreef en op 16 december 1642 "gesont van hert" en nog gaande en staande bij de notaris Thomas van Hijnsberch heeft gebracht. De uiterste wilsbeschikking regelt vooral de erfopvolging door zijn meer verwijderde bloedverwanten. Opvallend daarbij is dat twee boven de grote rivieren wonende verwanten worden "uitgemaakt" met een bescheiden bedrag, zij het niet zo gering als in de stad en meierij gebruikelijk om een bloedverwant feitelijk te onterven, te weten een pond Bosch, dat wil zeggen zeven stuiver.^{3a} Zou de testateur zijn broeder en zuster hebben overleefd, dan zou een aantasting van het testament niet denkbeeldig zijn geweest met alle gevolgen van dien voor daarbij gestichte beurzen. De testateur stierf echter al op 10 februari 1644,⁴ en op verzoek van zijn broer Herman en zijn zusters Anna en Christina is het besloten testament nog ten sterfdage geopend. Er blijkt duidelijk uit, dat de overledene meer vertrouwen had in zijn zusters dan in zijn broer. De gezusters moeten zijn uitvaart regelen en de broer krijgt geen kleren gelegateerd die hem misschien overdreven gekleed zouden hebben doen gaan. Overduidelijk geeft Rombout Rombouts aan, dat hij het oude geloof trouw is gebleven, want hij begint zijn uiterste wilsbeschikking behalve met de aanbeveling van zijn zondige ziel in de "grondeloose bermherticheyt van Godt almechtich" met een bede tot Maria en voorts "den ganschen hemelschen heir". Hij wenst zijn laatste rustplaats te hebben in de Sint-Janskerk, in de grafstede van zijn ouders "in den tweeden ganck achter den predickstoel". In verband met zijn geloofsovertuiging had dat evenwel geen bijzondere betekenis. In de kerk werden toen weliswaar uitsluitend de diensten der hervormden gehouden, maar katholieken konden er hun grafrechten blijven uitoefenen.⁵

Een onopgelost gebleven probleem

In het testament wordt nauwkeurig onderscheid gemaakt tussen de legaten en de erfporties.

Een aantal waardevolle voorwerpen van goud of zilver gaat als legaat naar een vriendin, petekinderen, twee cozijnen, geestelijken en naar de notaris.

De verwanten aan wie door de testateur eveneens legaten worden gemaakt worden onderscheiden in vijf staken.⁶ Dr. Rombout Rombouts vermaakt aan meester Aart van Asperen "ende Anneken Rombouts, sijn huysvrouw", en bij opvolging aan hun wettige kinderen, zijn huis met "twee cameren daer beneffens" in de Oude Gasthuisstraat achter het huis geheten in den Zuten Naam Jezus, en voorts enkele renten op de Staten van Brabant en grondrenten. De hier bedoelde "cameren"

waren huurhuisjes.

Een ander onroerend goed, een blekerij⁷ met opstallen, moet in drie porties als legaat weggaan aan een "nicht" getrouwd met Cornelis Jacobs van Vechel (of hun kinderen), aan een neef Joan Wouters van Gestel (of zijn wettige kinderen) en aan de kinderen van Simon van Bethmeer.

De aldus flink geknotte erfenis moet worden gekloofd: de ene helft gaat naar vaderszijde, en wel naar Michiel Franssen, en de andere helft naar moederszijde, en wel voor Leonardus, de zoon van Adriaan van Herlaer. Zulks onder de last van vruchtgebruik door de broeder en zusters van dr. Rombout Rombouts.

Met het oog op de voor bloedverwanten van Rombout Rombouts bestemde studiebeurzen trachtend inzicht te scheppen in de genealogische gegevens van het testament, beschouwt de schrijver van de *Studiebeurzen* Michiel Franssen als een zusterskind van Rombout Rombouts' vader en Leonardus van Herlaer als een zoon van een zuster van Rombouts moeder.⁸ Dit laatste kan alleen al niet juist zijn, omdat de vader van Leonardus in verband met zijn benoeming tot uitvoerder van Rombouts uiterste wil (naast de notaris), zelf in het testament wordt genoemd als "mijne neve".⁹ De schrijver geeft voorts niet aan hoe deze echte erfgenamen passen in de vijf staken van bloedverwanten die erfrechtelijk van dr. Rombout Rombouts verkrijgen. Kennelijk horen ze niet thuis in de eerste staak, die van meester Aart van Asperen en zijn vrouw, welke in 1669 wordt aangeduid als de oudste. Meester Arnt van Asperen, zoon van Peter Artszoen van Asperen en Elisabeth, dochter van Gerard Jans Vogels,¹⁰ is in 1603 al werkzaam als praktijzijn voor de Bossche schepensbank¹¹ en heeft bij het invoeren van de Albertine Ordonnantie met het bijltje van het Bossche procesrecht al zo lang gewerkt dat hij zijn stijl niet behoeft te veranderen. Hij was waarschijnlijk al een wat oudere man toen hij op 22 december 1605 in de Sint-Janskerk met Anneken Rombouts trouwde.

Stellig staan die echtelieden in de gunst van de testateur, want hij is peetoom geworden van Rombout van Asperen en in het testament wordt ook nog Godefroy, de zoon van meester Dirk van Asperen, bedacht. In de literatuur wordt deze meester Dirk niet als een zoon van meester Aart van Asperen genoemd.¹² Ik meen hem wel als zodanig te mogen beschouwen. In 1626 wordt hij de op een na jongste schepen in de schepensbank van de stad en een relatie met de Romboutsen zou voor deze benoeming een goede verklaring geven. In 1738 wordt door Jan van Asperen, zoon van dan wijlen Godefroy van Asperen, nog continuatie in het genot van een beurs van dr. Rombout Rombouts verleend. Het recht om iemand voor het genot voor te dragen schijnt dan nog bij de familie te berusten. In 1804 wordt, ten betoge dat het collatorschap voor de familie hersteld behoort te worden, gewezen op de "presentatie" die de familie inzake de beurzen toekwam. Met een parenteel wordt daarbij aangevoerd, dat Cornelis Suijs als bloedverwant voor het collatorschap in aanmerking komt.

Deze parenteel vermeldt Anna van Asperen-Rombouts als een nicht

(cousine) van dr. Rombout Rombouts. Hun gemeenschappelijke grootvader zou Michiel Rombouts zijn. Anna wordt voorgesteld als een dochter van "Hermanus Michael Rombouts" en Rombout als een zoon van Rombout.

De onjuistheid van de kop van de parenteel kon nogal gemakkelijk worden onderkend en is door de schrijver van de *Studiebeurzen* ook bemerkt. Er is immers een stenen getuige à charge aanwezig. Dr. Rombout Rombouts noemt in zijn testament zijn ouders weliswaar niet bij name, doch de grafzerk waarop hij wijst trotseerde de eeuwen¹³ en laat zien, dat hij een zoon is van meester Herman Rombouts, volgens de notaris die het besloten testament opende "in zijn leven oock Doctoir inde medecijnen",¹⁴ en Christina Pelgrom de Bye. Bloedverwantschap tussen de zoon van Herman en de dochter van Michiel Rombouts werd - zo laat het werk *Studiebeurzen* zien - echter voldoende gestaafd geacht (door hen die voor de beurzenstichtingen zorg hadden te dragen danwel daarvan mochten profiteren) door een getuigenverklaring voor schepenen van 's-Hertogenbosch uit 1669.¹⁵ Inderdaad lijkt de betrouwbare der getuigen boven twijfel te zijn verheven. Het betreft de in het testament van dr. Rombout Rombouts genoemde stamvader van de vierde tak van legatarissen, een man van 77 jaar, voorts de zestigjarige Joost Jansen van Gestel, kennelijk een zoon van de stamvader van de vijfde staak van legatarissen, en Leonardus van Herlaer, een man van 46 jaar.¹⁶ Het lijkt niet te gewaagd laatstgenoemde aan te merken als de erfgenaam van moederszijde. Terzijde is dan verklaard waarom de vader van de ene erfgenaam in het testament de opdracht krijgt executeur-testamentair te worden: ouderlijke macht en beheer van de nalatenschap waren dan in één hand. De verklaring van de drie aangeduide mannen in 1669 houdt in, dat het kind van Anna van Asperen-Rombouts "den naeste van bloede van wijlen de Heer Rombout Rombouts, in zijn leven Doctoir medicinae ende out Raedt deser stadt" is.

Meer gegevens over de familie Rombouts

De eenvoudigste correctie van de kop van de stamboom Rombouts zou worden bereikt door te stellen dat dr. Rombout Rombouts een zoon is van Herman Michiel Rombouts. Het kind ten behoeve van hetwelk in 1669 een verklaring wordt afgelegd zou dan eenvoudig zijn te beschouwen als een nichtje (nièce) van dr. Rombout Rombouts. Ontegengeseggelijk zou zij dan, een vijftientig jaar na het verscheiden van de medicus, ook wel als het naaste bloed van hem kunnen worden beschouwd. Deze oplossing kan echter niet tevreden stellen omdat onze geneesheer is overleefd door zijn zuster Anna. Zij treedt, bij de opening van het testament, op zonder te worden bijgestaan door een man. Meester Aart van Asperen, die in het testament wordt genoemd als man van Anneken - niet van Anna - Rombouts, is volgens zijn grafzerk in de Sint-Janskerk pas gestorven op 5 oktober 1654.¹⁷ Als een zuster van Rombout Rombouts mag Anneken van Asperen-Rombouts zo ge-

zien niet worden beschouwd.

Door te putten uit de vrijwel onuitputtelijke bron van het Bossche schepenprotocol is de veronderstelling, dat Anna en Anneken niet vereenzelvigd mogen worden te bevestigen.

De vader van dr. Rombout Rombouts wordt in het Boschprotocol van 1591 genoemd: magister Herman, zoon van wijlen Jan Hermanszoon Rombouts, doctor medicinae.¹⁸ Niet alleen zien we hieruit hoe de grootvader en de overgrootvader van de testateur uit 1642 heet, maar ook dat noch voor hem noch voor zijn vader Rombouts een vadersnaam was; Rombouts is (al) een geslachtsnaam en dat vergemakkelijkt het onderzoek. De sleutel tot het voorgeslacht van Anneken Rombouts van Asperen-Rombouts vinden we eveneens in het Boschprotocol.¹⁹ In de marge van een der folianten staat dat op 22 september 1608 mr. Arndt van Asperen als wettig man en momboir van Anna, zijn huisvrouw, dochter van wijlen Herman Romboutssoen "van denselven Hermanne ende wijlen Johanna zijne huysvrouw dochtere wijlen Goyaerts Monicx", het zesde gedeelte van een hoeve heeft opgedragen en overgegeven aan Jan Willemszoon Bloemarts ten behoeve van Johan, zoon van wijlen Goyart Monicx. Die Johan had kort tevoren - vandaar dat wat betreft Aart van Asperens overdracht volstaan werd met een marginale aantekening - op de 12de juli 1608 tegen "goeden gelde" een gelijk deel in de hoeve verworven van Catharina Rombouts. Haar goed wordt dan omschreven als het zesde deel "in een hoeve lants mit allen den rechten ende toebehoerten van dyen, gelegen binnen der parochie van Zonne, te weetenen in huijsinghen, ende structuren mit henne gronden, hoff, boomgaert, ackerlanden, mit hoybeemden, weyvelden, driesse, heyvelden, houtwasschen, mit alle de andere attinentiën, waer ende tot wat plaetschen die gelegen ende te bevindden zijn, dordalff mudsaeten ende vierende-eenhelff lopensaeten ackerlants ende derticht lopensaeten hoij en weilants ofte dries begrijpende". Het deel kwam Catharina aan van "haere alders". Kort voordat ze haar deel in de hoeve te gelde maakt heeft ze, "nu gepasseert zijnde den ouderdom van vierentwintich jaeren", de momboors die ze kreeg als wees, Joost Pijnappel, Hans van Wieringen²⁰ en Goyart Francken, bedankt.

Uit deze beide akten is niet op te maken of ze bij Anna en Catharina thuis met tweeën of met zessen waren. Dat het eerste het geval was wordt bewezen door een scheiding en deling voor schepenen van 's-Hertogenbosch op 27 oktober 1604, waarbij over de genoemde hoeve wordt afgesproken dat die in onverdeeldheid wordt gehouden en dat tussen de deelgenoten "het jaerlijcks incomen tgene boven de lasten daer uut te vergelden, bij verpachtinge sal comen te overen" gelijk verdeeld zal worden. De zojuist genoemde scheiding en deling betrof overigens de "renten, chijnsen, pachten ende gronden" aangekomen en geadvoluteerd door de dood van de weduwe Goyart Monicx, Elisabeth, dochter van Jan Joosten Zegerszoon. Het is haar nalatenschap die in drieën wordt gedeeld. Eén deel is voor Johan Monicx, hierboven genoemd, de zoon die al getrouwd was en ingevolge het testa-

ment van zijn moeder ter zake van zijn "houwelicx goet" bij de verdeling driehonderd gulden moet inbrengen. Voor het tweede erfdeel komt op Henrik van Dorn als "wittich man ende monboir van Aelken", dochter van Goyart en Elisabeth. Het derde deel is van de bovengenoemde Anna en Catharina, welke heten te zijn "onmundige kynderen wijlen Hermans Rombouts, van den selven wijlen Hermannen ende Johanna zijne huysvrouwe, dochter Goyarts Monix ende Elisabeth voornoemd tsamen verwect".²¹ De erfdeling brengt nog menig interessant detail over het voorgeslacht van moederszijde van Aart van Asperens echtgenote, maar we willen hier volstaan met de vaststelling dat - zoals de kop van de stamboom der Rombouts uit 1804 zegt - de vader van Anneken van Asperen-Rombouts inderdaad Herman heet. Tevens is duidelijk dat deze Herman niet dezelfde is als de vader van dr. Rombout Rombouts, die in 1614 stierf.²²

Heette de vader van de vader van de beide meisjes, Catharina en Anneken, nu, zoals de stamboom zegt, Michiel? Het is van belang dit na te gaan om de vader van Anneken goed te kunnen onderscheiden van de vader van dr. Rombout Rombouts, die, zoals we zagen, eveneens Herman heette en te oordelen naar de levensjaren van zijn vrouw (rond 1547 tot 1623) wel een leeftijdgenoot was. Diens vader heet immers Jan.

Wederom wijst het Boschprotocol uit, dat de grootvader van vaderszijde van Anneken van Asperen-Rombouts niet Jan, doch Michiel was geheten.

Johan Monix Goyaertszoon heeft in 1618 een "huys, erve, hof, put, bleyckvelden" en een achterhuis, alsmede de "gerechtigheyt van achterwaerts doir een ganxken in de Putstraet uitgaende, gemeynlijk genoempt het Wit Lam", in de Kerkstraat, welk goed Jan in 1604 voor tweederde deel van zijn mede-erfgenamen verwierf en voor eenderde "uut successie zijnder ouders", opgedragen aan Jenneken Claessen, de vrouw van Rogier Crijnen, "coopman" te Dordrecht. Uit hetgeen hiervoor is gezegd over de hoeve van Son is duidelijk dat het Wit Lam een huis afkomstig van Goyart Monicx was. Het is nu het echtpaar Van Asperen-Rombouts dat na lang beraad op 13 april 1619 verhindert dat het Wit Lam uit de familie raakt; meester Arnt van Asperen als "wittich man ende momboir van Anna zijne huysvrouwe, dochtere wijle Herman Michiel Rombouts van denselven Hermannen ende Johanna zijne huysvrouwe, dochtere wijlen Goijarts Monicx tsamen verweckt", en "dezelve Anna" met haar man als momboor "bijder zelve hier toe vercooren", hebben gebruik gemaakt van het recht van naderschap²³ om het huis te lossen en in afwezigheid van de koopster te behouden "mitten rechte van vernaerderinghe".²⁴ Een maand later erkent de oude koopster, "daerinne wijckende", het recht van naderschap en geeft ze meester Aart kwijting voor de kooppenningen, slagen en "allen andere onraet" door haar betaald overeenkomstig het koopcontract.²⁵

Het huis is nadien door hen inderdaad in de familie gehouden en is later eigendom van hun zoon Rombout van Asperen.²⁶

Dr. Rombout Rombouts, zoon van Herman Jan Rombouts, en Anneken van Asperen-Rombouts, dochter van Herman Michiel Rombouts, zijn, gelet op het voorgaande, ten hoogste achterneef en achternicht. Zijn ze soms slechts verwant van Adamswege?

In de *Inventaris van het oud-archief van het Zinnelooshuis te 's-Hertogenbosch*, die Henri J. M. van Rooij in 1932 liet verschijnen,²⁷ wordt de bezwaring in 1582 vermeld van een huis, erf en ledige plaats in de straat naar de Korenbrug, in verband met de verzorging in het Zinnelooshuis van Margaretha, dochter van Claas Goverts, vermoedelijk getrouwd met Lieven Gerarts van Gorcum. Een zuster van deze ongelukkige vrouw, Anna Claas Govertsdochter, is getrouwd met Michiel Herman Romboutszoon.

De kinderen van dit echtpaar zijn: Herman, Nyclaas, Elisabeth en Heilwich. De meisjes vinden we tien jaar later vermeld in het Bosch-protocol. Hun vader is dan niet meer in leven;²⁸ Elisabeth is nog ongegetrouwd en Heilwich heeft dan Frans Jacops - ook wel genoemd Franchoy's Jacops²⁹ - tot man. Een Herman Rombouts zien we in 1592 worden vermeld als man van Clara, dochter van de orgelbouwer meester Henrik Nijehoff bij zijn huisvrouw Anna; hij heeft een erfcijs van zeven carolusgulden opgedragen aan zijn zwager Jan Rinck Wouterszoon, man van Bertken, ook een dochter van de orgelbouwer.³⁰ Clara is wellicht de stiefmoeder van Anneken Rombouts-van Asperen.

Op 1 juni 1592 verkrijgt de voormelde jongdochter Elisabeth, die uiteindelijk door haar zuster is overleefd, bij opdracht door Jan Florissen de Cort een cijns van drie rijns gulden, te betalen op Beloken Pasen uit land te Rosmalen en uit land en een huis te Orthen. Jan Florissen de Cort nu had die cijns verkregen in 1591 doordien er afstand van was gedaan door zowel meester Herman Rombouts, doctor in de medicijnen, alsook de kinderen van wijlen Michiel Herman Rombouts. Jan was hun aanverwant door zijn huwelijk met Aleid, dochter van Herman Rombouts.³¹ Zij hoort tot een oudere generatie en is een tante van Herman Michiel Rombouts.³² Tot de overledenen van de familie op dat tijdstip behoren, behalve de vaders van de beide Hermannen Rombouts, ook Agnees, een zuster van Aleid, en vermoedelijk ook Jenneken.³³ Met de naam Agnees krijgen we een toegang tot een oudere generatie. Als gerechtigd tot een lijfrente van zes carolusgulden en vijf stuiver, verzegeld op de stad, is in het Pensioenboek van 's-Hertogenbosch opgetekend: de twintigjarige Agnees, dochter wijlen "Hermans Rombouts des gewantsnyders, van denzelven wilneer Hermannen ende Cristynen, synre huysvrouwe tsamen verweet".³⁴ De jongedochter krijgt het geld bij de eerste vervaldag nog niet in handen. Het zogenaamde "voerbeuren" is voorbehouden aan "Heilwigis filia quondam Remboldus sartoris", en na Heilwichs dood, aan haar zuster Maria. Deze Heilwigis zal wel vereenzelvigd mogen worden met Heylken Rombout Snijdersdochter, die in 1552 een lotje koopt bij de verloting van zes zilveren kannen die de stad dan organiseert om haar schuldeisers kwijt te raken.³⁵

De voornoemde jongedochter Agnees Herman Romboutsdochter is op

31 januari 1591 op hoge leeftijd overleden zonder kinderen achter te laten.³⁶ Zij was gerechtigd in een "camera" in de Karrenstraat in Den Bosch, die in 1511 door Herman Rombouts - we mogen wel aannemen haar vader - werd verkregen van de snijder Willem van Emmerick, de zoon van Willem van Emmerick. Haar recht op een vierde deel hierin heeft zij nagelaten aan meester Herman Rombouts Janszoon, die met Jan Florissen de Cort (zoals we zagen de man van Aleid, dochter van Herman Rombouts) en Herman Michiel Rombouts de overige vierde delen in de camer had. Op 20 september in het sterfjaar van Agnees hebben meester Herman Rombouts, Herman Rombouts en zijn zuster Elisabeth en Jan Florissen de Cort als man van Heilken, als geïnstitueerde erfgenamen van Agnees "henne moye", gescheiden en gedeeld. Zij delen bij hoofde, hetgeen moet worden toegeschreven aan de inhoud van het testament waardoor de toen gewone erfopvolging bij staken met enerzijds meester Herman Rombouts Janszoon en anderzijds Herman, Elisabeth en Heilken als kinderen van Michiel Rombouts niet is toegelaten.³⁶

Tot de te verdelen goederen behoort een loscijns van twaalfeneenhalve carolusgulden die Wouter Dirks Toelinck beloofde aan Jan Florissen de Cort als man van Joost, dochter van Dirk Toelinck en vervolgens door Jan is opgedragen aan de secretaris Willem van Emmerick ten behoeve van Jan en Agnees, kinderen van Herman Rombouts. In deze Jan moet onzes inziens de vader van meester Herman Rombouts worden gezien die - afgezien van het zijn tante Agnees aangestorven deel - in het huisje in de Karrenstraat was gerechtigd voor een vierde deel terwijl een ander vierdedeel Herman Elisabeth en Heilken gezamenlijk toebehoort.³⁷

Het register van de algemene zetting in de stad van 1562 maakt temeer aannemelijk dat Jan, de vader van meester Herman Rombouts, en Michiel, de vader van Herman en zijn zusters - Nicolaas is tussen 1582 en 1591 schijnbaar overleden - broeders zijn.³⁸ Zij wonen in de Crullestraat naast elkander of in hetzelfde huis. Dit betekent dat dr. Rombout Rombouts en Anneken van Asperen-Rombouts achterneef en achternicht zijn.

Michiel Rombouts

Tot slot enkele bijzonderheden over de grootvader van Anneken van Asperen-Rombouts die de titel van deze bijdrage rechtvaardigen. In 1566 verhindert het derde lid van de stedelijke regering van 's-Hertogenbosch dat een boete wordt gesteld op het bijwonen van hagepreken.³⁹ Bij het ambacht van de gewandsnijders hebben de calvinisten de overheid⁴⁰ in banden. De predikanten van buiten worden steeds driester en komen op 10 augustus onder het gewapend geleide van Bossche poorters de stad in. Er gaan dan geen veertien dagen meer voorbij of de beeldenstorm vindt plaats die in het verloop van tijd bekend wordt als de 'ierste beeltstorminge'. De stadhouder van de hoogschout noemt als een van hen die het eerst predikanten hebben

binnengeleid en in de kerken de altaren hebben helpen breken: 'Michiel Rombouts, coopman van lakenen, wonend in de kerckstraat op den hoek van der Crullestraat, absent, anders geen goet hebbende gehadt dan zijn coopmanschap'. Michiel was zonneklaar 'vander nieuwe religie ofte gereformeerde gemeeynte'. Daarin trad hij op de voorgrond omdat hij voor de financiën zorgde.⁴¹ Op strikt politiek terrein, waar de regering het consistorie vreesde, bewoog hij zich niet. Bij de verhoren door de commissarissen van de landsregering in Brussel van de hoogrentmeester, die zeer duchtig aan de tand werd gevoeld, en van de notaris meester Dominicus Beyens, die in de Sint-Janskerk het Lieve-Vrouwekoor tegen de beeldenstormers in bescherming wist te nemen, wordt hij niet in ongunstige zin vermeld. Hij had een scherpe tong en wist op sarcastische wijze zijn afkeer van de kerkelijke hiërarchie en de oude eredienst tot uitdrukking te brengen. Zo komt hij toch voor als nummer zeven op de lijst van, vaak al voortvluchtige, personen die de regeringscommissarissen "bij haerder informatie alreeds culpabel vinden" van mei 1567. Voor hemzelf mogelijk onverwachts gevat wordt hij een destijds ongebruikelijk lange tijd in hechtenis gehouden om ten slotte - Alva is in het land gekomen - ter dood te worden "gecondemneert ende metten corde geexecuteert". Na de beeldenstormen in de stad was er op 2 september het scherpe plakkaat van de landvoogdes afgekondigd, dat kerkrovers met de strop zouden worden gestraft, dat er de dood na volgde.⁴² In elk geval werd het middel gevonden Michiel Rombouts voorbeeldig te straffen. Toen hij vernam van het herstel van de eredienst door de procurator van de Fraters in de Sint-Anthoniuskapel verzuchtte hij: "och hadde ick den autasteen voirts omstucken geslagen, doen ick aen 't werck was, zoe en hadde dat nyet geschiet", en spottend over het lezen van de mis door de procurator had hij gezegd dat hij hem daarvoor "dertich penningen geschikt" had.⁴³ Op de dag van de executie⁴⁴ werd Michiel Rombouts van de gevangenpoort in het begin van de Hinthamerstraat naar de markt, waar de galg was opgericht, gebracht en ontstond er, zo schreef Pieter Bor na de verovering van de stad, zulk een gedrang dat er iemand werd doodgedrukt en ontladde zich na de executie boven de stad een verschrikkelijk onweder.⁴⁵ Hondervijftig jaar later doet Jan Hendrik van Heurn daarvan relaas in geuren en kleuren.⁴⁶ Op het tijdstip van de voltrekking van het doodvonnis, "reeds den ladder opklimmende bad" Michiel "dat God een teken van zynes onschuld wilde geven"; het onweer brak los toen hij nauwelijks van de leer was gestoten en een wagen met hooi werd door de wind de stadspoort uitgedreven. Van de gereformeerde gemeente in 's-Hertogenbosch liet de contra-reformatorische passaatwind die daarna zeventig jaar woei, niets over. Over alle Bossche katten die zich na de verovering van de stad door Frederik Hendrik omwille van de smeer om de kansel verzamelden en degenen die zich in het verleden of heden moesten krommen om door de voor hen verkeerde wereld te komen werd van onverdachte zijde opgemerkt dat er slechts één lidmaat was die de knie voor "de Baal niet hadde geboghen".⁴⁷

Bevatte het testament van Rombout Rombouts dan iets wonderlijks?
De Romboutsen waren met de tijd meegegaan.

AFKORTINGEN

RAB: Rijksarchief in Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch

GAB: Gemeentearchief 's-Hertogenbosch

NOTEN

1. Het eerste deel van het werk *Studiebeurzen, Beurzenstichtingen voor de stad en voormalige Meijerij van 's-Hertogenbosch*, verscheen te 's-Hertogenbosch in 1904.
Zie in verband met de in de vier delen van *Studiebeurzen* behandelde beurzen: J. V. J. van der Heyden, *Inventaris van het archief van de beurzenstichting voor de stad en meijerij van 's-Hertogenbosch, 1374 - 1973* ('s-Hertogenbosch 1979).
2. GAB, A.24,165 2a GAB, Diverse Stukken 1636, 20 augustus 1636.
3. Samen met jonker Goyaart Loeff van den Sloot, die stierf in 1636 (C. F. X. Smits, *De grafzerken in de St. Janskerk*, II, 250), kwam mr. Robbrecht van Voorn met Bamis 1609 voor het eerst in de schepenbank van 's-Hertogenbosch. In het jaar van de val van de stad bekleedde hij daarin de op een na voornaamste plaats. In 1633 werd hij nogmaals benoemd; in de toen geformeerde bank speelde de anciënniteit van voorheen kennelijk geen rol meer en was hij op de ranglijst nummer 5.
Mr. Jan Pelgrom kwam samen met de in 1629 overleden mr. Jan van den Leemput en Jan van der Stegen in 1621 voor het eerst in de schepenbank. Ook hij was, in rangorde volgend op mr. Robbrecht van Voorn, in het jaar van de capitulatie schepen en is nadien nog benoemd in 1632. Ook in 1640 en 1641 zat (een) Jan Pelgrom op de laatste onderscheidenlijk op een na laatste plaats in de schepenbank van 's-Hertogenbosch.
- 3a. In de zestiende eeuw vond onterving feitelijk plaats met een making van een oude grote.
4. H. Bots, I. Matthey, M. Meyer, *Noordbrabantse studenten 1550 - 1750*, nr 4355, blz. 600, laat in het midden of het overlijden in 1644 dan wel in 1645 plaatsvond. De datum van opening van het testament, vermeld in A. van der Does de Willebois, *Studiebeurzen*, IV, blz. 384, sluit uit dat het overlijden plaatsvond in 1645.
5. C. F. X. Smits, *De grafzerken in de St. Janskerk*, I, 5.
6. A. van der Does de Willebois, *Studiebeurzen*, IV, 389. Ook de testateur zelf spreekt van "vijff staecken", o.c.381.
7. A. F. O. van Sasse van Ysselt, *De voorname huizen en gebouwen van 's-Hertogenbosch, alsmede hunne eigenaars of bewoners in vroegere eeuwen*, II, 493
8. *Studiebeurzen*, IV, 389.
9. *Studiebeurzen*, IV, 383.
10. RAB (nu GAB), R. 1853, 477.
11. GAB 7862, 302.
12. Ch. C. V. Verreyt, Leden der Lieve-Vrouwebroederschap te 's-Hertogenbosch van 1318 - 1642, in: *Taxandria* jg 14 (1907), blz. 40, noot 1. De heer H. Vera attendeerde me echter op het echtpaar Gregorius van Asperen en Henrica, dochter van Hendrik van Hagenbeeck met een zoon Dirk, licentiaat in de rechten in 1624 (RAB 1500, 41). De Dirk van Asperen die schepen van 's-Hertogenbosch is geweest voerde een chatillonwapen met in het hoofd van het schild een merlet: Ch. C. V. Verreyt en W. J. F. Juten, Noordbrabantse schepenzegels, in: *Taxandria* jg 2 (1895), 149 en 153;
13. C. F. X. Smits, *De grafzerken in de St. Janskerk*, I, 5; de tekening is ook afgedrukt in *Studiebeurzen*, IV, naast blz. 389.
14. *Studiebeurzen*, IV, 378.
15. *Studiebeurzen*, IV, 395.

- Zie betreffende de persoon van sinjeur Cornelis Jacobs van Vechel W. J. F. Jutten, de H. Leonardus van Vechel, in *Taxandria*, jg 10 (1903) 261. In 1638 wordt hij genoemd als eigenaar van de Klokieterspoort in de Berewoutsstraat (RAB, nu GAB, R.1596,43).
16. Met die leeftijd was hij nog onmondig, volgens de toen geldende costuimen van 's-Hertogenbosch, toen dr. Rombout Rombouts zijn testament maakte. Artikel 11 van titel 17 (ed. 1684, blz. 125) vermeldt: "Item alle Weesen in Momboirye staende, blijven onder Vooghdye van heure Momboirs, tot dat sy vier-en-twintgh jaren gepaseert zijn...". Cf. Hans Ankum, *Le mariage et les conventions matrimoniales des mineurs*, in: *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, deel XLVI (1978), 222.
 17. C. F. X. Smits, *De grafzerken in de St. Janskerk*, II,212. Het hier afgebeelde bla-zoen is kennelijk dat van de familie Van Asperen; zie hiervoor noot 12. Op de betrekking tussen Anneken van Asperen-Rombouts en Aart Monick hoop ik bij een andere gelegenheid terug te komen.
 18. RAB (nu GAB) R.1407,132v, akte d.d. 20 september 1591.
 19. RAB (nu GAB) R.1481,173v.
 20. Hans van Wieringen was getrouwd met een dochter van de halfzuster van de grootmoeder van Anneken van Asperen-Rombouts.
 21. RAB (nu GAB), R.1853,461.
 22. C. F. X. Smits, *De grafzerken in de St. Janskerk*, I,6.
 23. Aan de naderschap wordt in de Bossche costuimen al in de zestiende eeuw een hele titel gewijd. De naderschap werd uitgeoefend door nakoop (vgl. O. Moorman van Kapen, inaug. rede Nijmegen), wanneer de koopovereenkomst was gesloten, de vest plaatsvond of deze nog niet bejaard en bedaagd was. Om te kunnen vernaderen moest men van de verkoper meer na bloedverwant zijn dan de koper. Onwettigheid van bloedverwantschap was voor het uitoefenen van het recht van naderschap geen beletsel. In 1550 vernadert de heer van Tilburg en Goirle, Adriaan van Malsen, het Pijpenhoofke achter den Heuvel dat in handen was ge-komen van een bastaarddochter van zijn grootvader en vervreemd werd (Tilburg, R.296,31v). Vgl. J. H. van der Meulen, *Naastingsrecht van spoorwegen* (diss. Leiden 1933),9.
 24. RAB (nu GAB) R.1494,444 in margine.
 25. RAB (nu GAB) R.1494,445.
 26. A. F. O. van Sasse van Ysselt, *De voorname huizen en gebouwen van 's-Hertogen-bosch alsmede hunne eigenaars of bewoners in vroegere eeuwen*, II,345.
 27. H. J. M. van Rooij, *Inventaris van het Oud-Archief van het Zinnelooshuis te 's-Her-togenbosch*, blz. 214, nr 269.
 28. RAB (nu GAB) R.1431,255, akte d.d. 1 juni 1592.
 29. RAB (nu GAB), R.1407,141.
 30. RAB (nu GAB), R.1431,473 (vriendelijke mededeling door dr. G. C. M. van Dijck). Ch. C. V. Verreyt, *Leden der Lieve-Vrouwebroederschap te 's-Hertogenbosch van 1318 - 1642*, in *Taxandria* 14 (1907), 42,noot, vermeldt dat Claarken, dochter van mr. Henrik orgelmaker in 1596 in de Sint Jan is getrouwd met Balthasar van Balen. De geslachtsnaam van mr. Henrik was Nijhoff.
 31. RAB (nu GAB) R.1407,132v (akte d.d. 20 september 1591) en R.1431,255 (akte d.d. 1 juni 1592).
 32. RAB (nu GAB) R.1367,259.
 33. GAB (nu GAB) R.1406,5v akte d.d. 8 november 1585.
 34. GAB 7851,317. Op 6 februari 1555 (n.s.) verkoopt Jan, zoon van Zeger van Emmikhoven een cijs van drie gulden uit twee morgen akkerland te Waalwijk aan de Meerdijk, belast met vijf gulden aan de Tafel van de Heilige Geest van Waalwijk, aan Christina, dochter van wijlen Jan Haemaker, weduwe van Herman Romboutssen. RAB (nu GAB) R.1366,448 (447 oud).
 35. GAB, C 165 (sub H). Heilwich "filia quondam Romboldi sartoris" verwierf in 1539 een cijs van 6 carolusgulden, gaande uit een huis naast de gevangenpoort (marktzijde), welke cijs zij bij testament ten overstaan van notaris mr. Hendrik die Bye heeft vermaakt aan Michiel en Aleydis, zijn zuster, kinderen van wijlen Herman "Romboutssoen", die het gelegateerde op 29 maart 1555 (n.s.) overdra-gen aan Jan Goyaarts van der Rullen ten behoeve van diens ouders (ter tocht) en hemzelf. RAB (nu GAB) r.1367,259.

36. De zestigste penning als collaterale successierechten worden betaald door Frans Jacobs en Elisabeth, dochter Michiel Rombouts (voor een fractie).
37. RAB (nu GAB) R. 1407, 132v;
38. Zie *De Kleine Meijerij*, jg 15 (1952), nr. 5.
39. P. Cuypers van Velthoven, *Documents pour servir à l'histoire des troubles religieux du XVeme siècle* (Brussel 1858), 23.
40. o.c. 77, ja 295, en 296.
41. o.c. 397, 313, 354 en 358.
42. J. H. van Heurn, *Historie der stad en meyerie van 's-Hertogenbosch* (Utrecht 1776), II, 26.
43. P. Cuypers van Velthoven, *Documents* (o.c.), 358.
44. o.c. 562: "De voorschreve gevangen hadde in hechtenis ende gevangenisse geseten van den Vlien augusti anno XVc LXVII totten XXen julii anno LXVIII, als hy wordde geexecuteert, maeckende in alles IIIc XLVII daigen. Bor (hierna vermeld werk) noemt eveneens de 20ste juli als dag van voltrekking van het doodvonnis. Van Heurn, o.c., 548 noemt een andere dag: 'Den eersten July werden vier Burgers... opgehangen. Vier dagen hier na werden... onthoofd... Op denzelven dag, werden Joris Koenen, een wever en den genoemden Michiel Rombouts, voor het Stadhuis gehangen.'
45. P. Bor, *Oorspronck, Geleentheit, Fundatie ende Vergrootinge der Stadt van s'Hertogen Bosch* (1630), 30.
46. Hij baseert zich op Jacob van Oudenhoven die door de bekering van Michiel Rombouts tot het calvinisme zal zijn aagegrepen vanwege zijn eigen overgang naar het protestantisme. Zie L. G. C. M. van Dijk, Jacob van Oudenhoven (1600/1 - 1690), historicus zonder portret, in: *Varia Historica Brabantica*, III, 340.
47. W. Meindersma, *De Gereformeerde Gemeente te 's-Hertogenbosch 1629 - 1635*, (diss. Utrecht 1909), 13.

Achtste Contactdag Brabantse geslachten

Op 26 oktober a.s. zal voor de 8e maal te Tilburg door de vier Brabantse afdelingen van de N.G.V. een contactdag worden georganiseerd voor hen die stamboomonderzoek doen naar Brabantse families.

Zaal: Café-restaurant Boerke Mutsaerts in 't Zand, Vijverlaan 2, Tilburg.

Zaal open 10 uur. Ca. 12.30 gezamenlijke lunch, kosten f 10,50.

Deelnemers dienen zich schriftelijk vóór 16 oktober te melden bij:

Noordbrabantse Contactdag N.G.V.,

p.a. Brittdreef 24, 5012 AG Tilburg.

Hierbij s.v.p. opgave of men al dan niet gebruik wil maken van de gezamenlijke lunch.

De *Stichting Brabantse Dag* organiseert jaarlijks naast een cultuurhistorische optocht een aantal nevenactiviteiten, waaronder een tentoonstelling in het kasteel 'Eymerick' te Heeze.

Deze tentoonstellingen trekken enorm veel publiek (ca. 10.000 personen).

Publiek dat voor het overgrote deel vaak geen tentoonstellingen bezoekt. Ze nemen met alle andere evenementen de tentoonstelling als het ware mee. De opzet en doelstelling van de tentoonstellingscommissie is daarom ook het publiek in aanraking te brengen met tentoonstellingen en hen verwijzen naar andere exposities en musea.

Uitgangspunt moet dan wel zijn dat de tentoonstelling het 'grote publiek' moet boeien.

Dit jaar willen we dit verwezenlijken met een tentoonstelling die als titel draagt *Brabantse gemeentewapens en vlaggen*.

Dit specialistische thema willen we tot leven brengen via een unieke collectie voorwerpen die een kenmerk of een opdruk van een gemeentewapen dragen, voorwerpen die bijna nooit tentoongesteld zijn en in een aantal gevallen historisch onvervangbaar zijn. Het geheel wordt in een groter kader geplaatst door tekstpanelen die het, voor het grote publiek, misschien wat moeilijke karakter en hun historische achtergrond verduidelijken.

In de uitwerking hebben we belangrijke prae-adviezen ontvangen van de heer W. A. van Ham, medewerker van het gemeente-archief Bergen op Zoom. We hebben gekozen voor een opzet waarbij we een selectie hebben gemaakt van 28 steden en gemeenten.

De selectie van deze gemeenten is tot stand gekomen doordat deze van belang zijn voor de geschiedenis en wapenkunde. Uitgangspunt waren de steden en vrijheden tot ca. 1795 (Bataafse Republiek) te weten:

's-Hertogenbosch, Tilburg, Breda, Oosterhout, Bergen op Zoom, Oirschot, Roosendaal, Steenberghe, Gemert, St. Oedenrode, Oss, Zevenbergen, Helmond, Grave, Boxmeer, Klundert, Waalwijk, Oisterwijk, Willemstad, Heusden, Geertruidenberg, Eindhoven, Woudrichem, Megen, Ravenstein, Brussel, Leuven en Antwerpen.

De tentoonstelling geeft een overzicht van:

1. Wat is een wapen.
2. Hoe kennen we wapens.
3. Typen van wapens.
4. Schildhouders en andere versieringen.
5. Brabantse hoofdsteden.
6. De steden en vrijheden van Noord-Brabant.
7. Kannen en vlaggen.
8. Districtswapens.
9. Wapenvoering van de Brabantse gemeenten.

Met name onder punt 6. vinden we een unieke collectie voorwerpen o.a.: handschriften uit de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel; Zegels uit het museum Broodhuis Brussel; Stambomen uit het Stadsarchief Brussel; Schilderijen van F. de Groot uit het Gouvernementspaleis 's-Hertogenbosch; Zilveren bokaal, museum Kempenland Eindhoven; een grote collectie voorwerpen uit het stedelijk museum voor geschiedenis en oudheidkunde Breda. Verder nog voorwerpen uit alle genoemde archivariaten en musea.

Woensdagmiddag 21 augustus 1985, 14.00 uur, houdt de heer Van Ham een lezing over gemeentewapens in het kasteel Eymerick te Heeze.

De tentoonstelling is geopend van zaterdag 17 tot en met zondag 25 augustus 1985 van 11.00 - 20.00 uur. (Behalve vrijdag 23 augustus van 11.00 - 17.00 uur.)

Genealogische tentoonstelling te 's-Hertogenbosch

Meer dan dertig personen uit stad en land hebben gehoor gegeven aan de oproep van de afd. 's-Hertogenbosch-Tilburg van de Ned. Genealogische Vereniging om ter gelegenheid van 'Den Bosch 800' hun onderzoek van stambomen en kwartierstaten van Bossche families en personen voor expositie gereed te maken.

In grote variëteit van vindingrijkheid, hier en daar verlevendigd met foto's, prentjes en andere voorwerpen, worden vele honderden personen die zich in het verleden voor langere of kortere tijd Bossche naar konden noemen, in genealogisch verband onder de aandacht gebracht. Hun beroepen of andere kwaliteiten leiden soms tot een bijgevoegde korte familiegeschiedenis.

De tentoonstelling zal velen stimuleren om te beginnen of om verder te gaan aan hun eigen stamboomonderzoek. Een te vertonen diaserie zal daarbij een aardige indruk geven van het verloop van een onderzoek.

Tijd: 17 tot en met 24 augustus 1985, dagelijks 12.00-17.00 uur.

Plaats: Jeroen Boschhuis, Hinthamerstraat 74, 's-Hertogenbosch.

Toegang: gratis.

Bij de afbeelding op het voorplat

Ter gelegenheid van het 800-jarig bestaan van 's-Hertogenbosch heeft het Noordbrabants Museum, in samenwerking met het Gemeentearchief van 's-Hertogenbosch, een historische maquette laten bouwen, die een waarheidsgetrouwe reconstructie vormt van de stad in het jaar 1794, d.w.z. vóór de inval van de Fransen. De middeleeuwse bebouwing was toen nog vrijwel geheel intact. De reconstructie is uitgevoerd op schaal 1:400. De maquette heeft daardoor een omvang gekregen van bijna 30 m². Aan de bouw ervan is een uitgebreid bouwhistorisch onderzoek voorafgegaan.

(Publikatie: *Historische Maquette 's-Hertogenbosch*, 88 pagina's, verkrijgbaar: Noordbrabants Museum, Bethaniëstraat 4, 's-Hertogenbosch).

de brabantse leeuw

Tweemaandelijks tijdschrift van de Sectie voor Geslacht-, Naam- en Wapenkunde van Het Noordbrabants Genootschap (het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant).

Redactie: dr. ir. C. H. J. van den Brekel, voorzitter; mr. G. Berkelmans; mevr. P. L. Leget-Kuijlen; A. J. A. van Loon; J. W. M. Weijs; J. H. G. J. van Heeswijk, redactiesecretaris, Postbus 29, 5330 AA Kerkdriel.

Manuscripten zenden aan: Redactie De Brabantse Leeuw, Postbus 1104, 5200 BD 's-Hertogenbosch.

Abonnement per jaargang: binnenland en België f 34,-; buitenland excl. België f 36,-. Men wordt verzocht het abonnementsgeld alleen te betalen via een toe te zenden acceptgirokaart.

Opzeggingen alleen schriftelijk mogelijk vóór 1 december 1986.

Administratie: Postbus 1104, 5200 BD 's-Hertogenbosch, tel. 073-139484, postgiro 3879363.

JAARGANG 34 NR. 6

NOVEMBER-DECEMBER 1985

De oudste generaties van het r.k. geslacht Van Swaanbergen, later geheten Swanenberg/ Zwanenberg, uit Berlicum

vervolg van De Brabantse Leeuw 1985/1, blz. 3-18

Ir. Th. P. J. van Herwijnen

Zuiderparkweg 504, 5216 HE 's-Hertogenbosch.

Iva. *Godefridus van Swanenberg* (zoon van Illa) gedoopt te Berlicum op 20 april 1699 en overleden te Nuland op 10 december 1762, trouwt te Geffen op 28 januari 1725 met Theodora van Driessen, gedoopt te Dinther op 7 juni 1692 en overleden te Nuland op 24 oktober 1762, dochter van Jan Driessen en van Henrica.

Voor Theodora was het een tweede huwelijk: zij trouwde eerder op 29 november 1716 te Dinther met Leendert Jansse van Osch, die op 17 september 1724 te Nuland is begraven.

Ook Leendert van Osch was eerder gehuwd: hij trouwde te Geffen, ondertrouw 20 januari 1704, als Leendert Jan Teunis Peters, jongeman van Osch, met Jenneke Jansse van de Zande, weduwe van Gerrit Hendriks. De datum en de plaats van het huwelijk van Gerrit Hendriks en Jenneke van de Zande zijn niet bekend, maar in 1702 wordt Jenneke Jansse vermeld als weduwe van Gerrit Hendriks, die eerder gehuwd was met Barbara Bastiaans.¹³ Barbara werd op 2 september 1691 te Nuland begraven. Zij ging op 6 juli 1686 te Geffen in ondertrouw als Barber Bastiaans van Rooij, jongedochter van

Nuland, met Gerrit Hendrik Gerrits, jongeman van Rosmalen.

Uit beide huwelijken van Leendert Jansse van Osch zijn kinderen geboren. In 1716 laat Leendert van Osch een staat en inventaris opmaken voor de kinderen uit zijn eerste huwelijk met Jenneke van de Zande.¹³²

In 1725 laat Leenderts weduwe Dirkske Jan Driessen een inventaris opmaken ten behoeve van hun twee onmondige kinderen.¹³³

Al in december 1724 verklaart Dirkske Jan Driessen, weduwe van Leendert Jansse van Osch, dat haar man haar twee kinderen heeft nagelaten.¹³⁴ Enkele weken later verschijnt zij opnieuw voor de schepenen van Nuland, om te getuigen, dat zij van haar eerste man niet bezwangerd is.¹³⁵ Zij moet deze verklaring afleggen, omdat zij binnen negen maanden na de dood van haar man gaat hertrouwen. Godefridus van Swanenberg blijft zich aanvankelijk van Swanenberg noemen, maar vanaf ca. 1730 noemt hij zich Swanenberg. In 1745 treffen Jan Leendert Jansse van Osch en Goyart Swanenberg een akkoord over de goederen, nagelaten door Leendert Jansse van Osch, vader van voornoemde Jan van Osch, en in tochte bezeten door Dirkske Jan Driessen, moeder van Jan van Osch, en nu huisvrouw van voornoemde Goyart Swanenberg.¹³⁶

Uit het huwelijk van Godefridus (van) Swanenberg en Theodora van Driessen zijn zeven kinderen geboren:

1. Johannes Nicolaas, volgt Va.
2. Leonardus, gedoopt te Nuland op 6 februari 1728 en aldaar begraven op 7 januari 1735.
3. Henrica, gedoopt te Nuland op 21 augustus 1730 en aldaar begraven op 25 mei 1731.
4. Maria, doop niet gevonden, begraven te Nuland op 1 mei 1732.
5. Henricus, gedoopt te Nuland op 14 april 1734 en aldaar overleden op 25 oktober 1754.
6. Henrica, gedoopt te Nuland op 2 juni 1735 en aldaar begraven op 26 november 1805. Zij gaat in ondertrouw te Nuland op 6 januari 1756 met Hendrik Jacobs van Creij.
7. Joanna, gedoopt te Nuland op 19 augustus 1736. Zij trouwt aldaar op 27 juni 1756 met Hendrik Janssen van Creij. In 1817 woont zij te Geffen en maakt dan als weduwe van Hendrik Jansse van Creij haar testament.¹³⁷

IVb. *Martinus van Swanenberg* (zoon van IIIb), geboren te Rosmalen en gedoopt te 's-Hertogenbosch (St. Jacob) op 29 maart 1652, overleden te Rosmalen op 9 maart 1728.¹³⁸

Martinus, meestal Marten genoemd, was vier maal gehuwd. De eerste maal trouwt hij te 's-Hertogenbosch, op 24 mei 1682, met Metje Willems van Meerwijk. Zij is op 14 juni 1683 te Rosmalen begraven. Marten trouwt (2) Eijke Goorts, ook genoemd Eijke Goyarts, en (3) voor de predikant te Lith op 15 juni 1692 met Jenneke Janssen Vorstenbosch, weduwe van Hendrik Jansse van Lithoijen. Jenneke Vorstenbosch werd op 26 september 1702 te Rosmalen begraven.

Marten trouwde voor de vierde en laatste maal op 3 juni 1703 voor de pastoor te Orthen met Anna van Geffen. Anna van Geffen overleed op 24 augustus 1720 te Rosmalen.

De eerste maal dat we Marten van Swanenberg, ook genoemd van Swaanbergen, vermeld vinden na zijn eerste huwelijk is in 1683. Hij verschijnt dan met familieleden van zijn eerste vrouw voor de schepenen van 's-Hertogenbosch.¹³⁹ Zijn vrouw Metje Willems van Meerwijk wordt dan Metje de dochter van Willem Jans de Visser genoemd! In 1689 maken Marten Claas van Swanenberg, laatst weduwnaar van Metje Willems van Meerwijk, en zijn tweede huisvrouw Eijke Goorts hun testament.¹⁴⁰ Uit dat testament blijkt dat Marten een voorzoon Claas heeft uit zijn eerste huwelijk. In 1694 verschijnt Marten Claas Driessen van Swaanbergen voor de schepenen van zijn woonplaats Rosmalen.¹⁴¹ Hij blijkt dan een onmondig kind te hebben dat 'tegenwoordig sieck te bedde ligt echter in leven zijnde'.

In datzelfde jaar verschijnt Marten nogmaals voor de schepenen en verkoopt dan land te Rosmalen namens zijn zoon Claas, verwekt bij Metje Willems.¹⁴²

Deze verkoop geschiedt met consent van Dirk Jan Denen en Hendrik Willems van Meerwijk als naaste vrienden van Claas Martens.

In 1695 maakt Marten van Swanenberg weer een testament, nu met zijn derde vrouw Jenneke Janssen van Vorstenbosch.¹⁴³

In dit testament is sprake van twee kinderen van Marten, nl. een zoon Claas, verwekt bij Metje Willems van Meerwijk, en een dochter Hilleke, verwekt bij Eijke Goyarts, Martens tweede huisvrouw. Enkele jaren na het overlijden van Jenneke Vorstenbosch, laat Marten Claas Driessen van Swaanbergen als weduwnaar van Jenneke Jan Welten een staat en inventaris opmaken ten behoeve van hun onmondig kind Eijke.¹⁴⁴ Deze Jenneke Jan Welten is vermoedelijk identiek met Jenneke Vorstenbosch.

Marten van Swaanbergen was in 1699 armmeester te Rosmalen.¹⁴⁵ In de achttiende eeuw wordt Marten nog slechts enkele malen vermeld. In 1706 verhuurt hij een huis te Geffen aan Jacob Aerts, wonende aldaar.¹⁴⁶ Vijf jaar later wordt hij te Geffen vermeld als zijnde gehuwd met Anneke Jan Welten, vermoedelijk identiek met Anna van Geffen, Martens vierde echtgenote.¹⁴⁷

Marten van Swanenberg had uit elk van zijn eerste drie huwelijken één kind, dat in leven is gebleven:

Uit het eerste huwelijk met Metje van Meerwijk is geboren:

1. Nicolaas, volgt Vb.

Uit het tweede huwelijk met Eijke Goorts is geboren:

2. Hilleke, doop niet gevonden. Er zijn mij geen nadere gegevens over Hilleke bekend.

Uit het derde huwelijk met Jenneke Vorstenbosch is geboren:

3. Eijke, doop niet gevonden. Zij is waarschijnlijk dezelfde als Ida Marten Claas Driessen van Swanenberg, die op 22 mei 1718 te Nuland huwt met Hubertus van Capel. Hij is in 1720 schepen van Nuland en wordt dan Hubertus *van der Capelle* genoemd.¹⁴⁸

Op 3 september 1693 en 4 maart 1694 zijn er te Rosmalen twee kinderen van Marten Claas Driessen begraven. Het gaat hierbij bijna zeker om kinderen van Marten van Swanenberg. Uit welk huwelijk van Marten deze kinderen zijn geboren, is niet bekend.

IVc. *Andreas van Swaanbergen*, (zoon van IIIc), doop niet gevonden, trouwt te Berlicum, ondertrouw op 30 september 1684, met Maria Hendriks van Gerwen. Maria hertrouwde, na het overlijden van Andreas, eveneens te Berlicum op 7 juli 1697 met Dirk Jacobs Gloudemans, weduwnaar van Jenneke Willem Teunis. Het eerste huwelijk van Dirk Gloudemans vond plaats op 8 oktober 1677 te Geffen. Maria van Gerwen overleed op 4 november 1712 te Rosmalen. Haar man Dirk Gloudemans overleed, bijna 6 jaar later, op 27 oktober 1718 te Rosmalen.

Kort voor haar tweede huwelijk laat Maria van Gerwen een staat en inventaris opmaken ten behoeve van haar niet met name genoemde kinderen uit haar huwelijk met Andries van Swaanbergen.¹⁴⁹

Hendrik Jan Driessen en Dirk Hendrik van Gerwen zijn dan 'oomen en momboiren' van deze kinderen.

Uit Andreas' huwelijk zijn vijf kinderen geboren:

1. Catharina, gedoopt te Berlicum op 12 mei 1685. Zij is vermoedelijk identiek met Lijneke Driessen, die als jongedochter geboortig van Berlicum op 17 juni 1708 te Rosmalen huwt met Simon Jacobs, jongeman, geboortig van Uden. Het r.-k. huwelijk vond op dezelfde dag plaats te Nuland. Bruidegom en bruid heten dan respectievelijk Simon Jacob Simons en Catharina Dries Jansen. Bij hun eerste kind, gedoopt te Nuland op 21 januari 1711 en genaamd Barbara, is doopgetuige Maria van Gerwen, 'avia', d.w.z. grootmoeder van het kind. De moeder heet bij dit kind Catharina van Gerwen. Bij de overige kinderen heet zij echter Catharina Driessen. Simon Jacobs en Catelijnn Driessen woonden in 1714 te Rosmalen.¹⁵⁰ Hij wordt dan Simon Jacobs *van Uden* genoemd en zij Catelijnn Driessen *van Berlicum*.
2. Henricus, gedoopt te Berlicum op 24 augustus 1686.
3. Henricus, gedoopt te Berlicum op 5 november 1687.
4. Johannes, gedoopt te Berlicum op 7 februari 1689.
5. Nicolaas, gedoopt te Berlicum op 21 september 1691, hij is misschien dezelfde als Claes Swaenbergen, die als jongeman, geboortig van Berlicum, op 19 augustus 1731 te 's-Hertogenbosch huwt met Cornelia Strijkens.

Va. *Nicolaas Swanenberg*, (zoon van IVa), gedoopt als Johannes Nicolaas te Nuland op 8 januari 1726 en aldaar begraven op 7 januari 1799, trouwt te Nuland op 29 januari 1747 met Hendrina van der Poel, gedoopt als Henrica Francisca te Nuland op 5 juni 1727 en aldaar begraven op 4 februari 1794, dochter van Zeger Joosten en van Geertruida Wellen Hendriks. Nicolaas wordt in zijn huwelijksakte nog van

Swanenberg genoemd, maar heet later Swanenberg.

In 1760 is het huis van Zeger Joosten van der Poel in brand geraakt door onweer. In dat huis woont ook Zegers schoonzoon Claas Swanenberg.¹⁵¹ In 1762 is Claas Swanenberg erfgenaam van dezelfde Zeger van der Poel, als diens kinderen de nagelaten boedel delen.¹⁵² In 1773 woont Claas Swanenberg in een hoeve binnen Nuland onder Vinkel.¹⁵³

In de jaren 1786, 1790, 1792 en 1794 is Claes Swanenberg schepen van Nuland en in 1788 en 1793 zelfs president-schepen.¹⁵⁴⁻¹⁵⁹

Nicolaas Swanenberg en zijn vrouw kregen negen kinderen:

1. Henrica, gedoopt te Nuland op 14 maart 1748, begraven te Rosmalen op 13 september 1790. Zij trouwt te Nuland op 12 mei 1776 met Franciscus Geerlings, begraven te Rosmalen op 27 april 1805.
Kort na haar huwelijk vestigt Henrica Swanenberg zich te Rosmalen.¹⁶⁰
2. Leonardus, volgt VIa
3. Anna Maria, gedoopt te Nuland op 24 mei 1752, trouwt aldaar op 2 oktober 1774 met Antonius van Rooij.
4. Henricus, volgt VIb.
5. Walterus, gedoopt te Nuland op 4 december 1757. Het enige dat over hem bekend is geworden, is het feit, dat hij op 15 januari 1789 doopgetuige is te Nuland bij een kind van zijn zus Anna Maria en haar man Antonius van Rooij.
6. Gertrudis, gedoopt te Nuland op 16 oktober 1760. Zij trouwt aldaar op 21 augustus 1785 met Jan van de Ven, weduwnaar van Johanna Wijgergangs.
7. Godefridus, volgt VIc.
8. Theodora, gedoopt te Nuland op 4 juni 1768, trouwt aldaar op 8 oktober 1786 met Johannes Huijsmans.
Theodora vestigt zich op 28 april 1790 te Rosmalen.¹⁶¹
9. Catharina, gedoopt te Nuland op 12 juli 1772 en overleden te Oss op 21 december 1808, zij trouwt te Nuland op 4 september 1796 met Wilhelmus Cuijpers.

Vb. *Nicolaas van Swanenberg*, (zoon van IVb), doop niet gevonden, begraven te Orthen op 12 januari 1752.¹⁶²

Evenals zijn vader Marten is Nicolaas viermaal gehuwd geweest. Hij trouwt (1) te Rosmalen voor de predikant en te Nuland voor de pastoor op 23 november 1710 met Joanna Peters, overleden te Rosmalen op 10 november 1712. Hij trouwt (2) te Rosmalen op 7 mei 1713 met Maria Jan Martens. Zijn derde huwelijk vindt eveneens te Rosmalen plaats op 24 mei 1715 met Godefrida van Vugt. De vierde echtgenote van Nicolaas van Swanenberg was Maria van den Heuvel. Zij was weduwe van Marten van de Veerdonk, toen zij op 5 september 1734 te Rosmalen met Nicolaas huwde. Maria is op 3 augustus 1751 te Orthen begraven.

In 1715 laat Claas Martens van Swaanbergen bij gelegenheid van zijn

derde huwelijk een staat en inventaris opmaken voor zijn zoon Peter, verwekt bij Joanna Peters van Orthen en voor zijn niet met name genoemde kind, verwekt bij Maria Jan Martens.¹⁶³

In 1720 is Nicolaas inwoner van Orthen, zijn vader Marten woont op dat moment bij hem in.¹⁶⁴

Als Nicolaas in 1734 voor de vierde maal huwt, laten hij en zijn vierde vrouw huwelijksvoorwaarden passeren.¹⁶⁵ Bovendien laten zij beiden een staat en inventaris opmaken: Maria van den Heuvel voor haar zes kinderen verwekt bij Marten van de Veerdonk en Nicolaas van Swanenberg voor zijn vier kinderen verwekt bij Gertje van Vugt.¹⁶⁶ Claas Swanenberg was in de jaren 1716 en 1732 schaarmeester te Orthen.¹⁶⁷

Nicolaas had uit drie van zijn vier huwelijken in totaal tien kinderen:

Uit het eerste huwelijk:

1. Petrus, volgt Vld.

Uit het tweede huwelijk:

2. Johannes, gedoopt te Orthen op 24 februari 1714.

Uit het derde huwelijk:

3. Maria, gedoopt te Orthen op 5 maart 1716.
4. Adriana, gedoopt te Orthen op 22 december 1717.
5. Antonius, volgt Vle.
6. Henricus, gedoopt te Orthen op 14 februari 1723.
7. Martinus, gedoopt te Orthen op 26 april 1724, overleden te Bokhoven op 5 januari 1748 (verdronken).¹⁶⁸
8. Anna Maria, gedoopt te Orthen op 2 februari 1727.
9. Maria, gedoopt te Orthen op 8 september 1730, en begraven te Den Bosch op 21 oktober 1807, trouwt (1) Rosmalen ondertrouw op 15 mei 1751 met Laurentius van Heijthuijsen en (2) te 's-Hertogenbosch op 23 september 1764 met Johannes van Baardwijk. In 1752 verkopen Laurens van Heijthuijsen en zijn zwager Antonie Swaanbergen, beiden wonende te Orthen, land onder Empel aan Peter van Swaanenbergh (*sic!*).¹⁶⁹
10. Theodorus, gedoopt te Orthen op 24 oktober 1732.

Vla. Leonardus Swanenberg, (zoon van Va), gedoopt te Nuland op 11 maart 1750, overleden te Berlicum op 27 maart 1825.

Leonardus trouwt (1) te Nuland op 12 september 1773 met Petronella van Crey, gedoopt te Nuland op 23 augustus 1749 en overleden te Berlicum op 16 maart 1796, dochter van Jan Jansse en van Mechtildis Johannes Henricus Spierings.

Leonardus Swanenberg trouwt (2) te Berlicum op 21 mei 1797 met Emmerentia van de Ven, gedoopt te Nuland op 13 april 1770 en overleden te Berlicum op 12 juli 1806, dochter van Cornelis en van Joanna Ciermans.

In 1777 vertrekt Leonardus met zijn vrouw Petronella van Creij en hun zoon Johannes van Nuland naar Berlicum.¹⁷⁰ Sinds zijn vestiging in Berlicum schrijft Leonardus zijn achternaam als Zwanenberg.

In 1790 worden Leonardus en zijn vrouw Petronella genoemd als één

van de erfgenamen van haar oom en tante Jan Joost Hanegraaf en Maria Jan Spierings.¹⁷¹

Kort voor zijn tweede huwelijk laat Leonardus Zwanenberg een staat en inventaris opmaken voor de kinderen uit zijn eerste huwelijk met name Johannes, Goyart, Hendrik, Meggelina en Dirris.¹⁷²

Emmerentia van de Ven krijgt op 13 mei 1797 van de schepenen van haar geboorteplaats een ontlastbrief mee wegens vertrek naar elders.¹⁷³

Leonardus Zwanenberg en zijn beide echtgenoten hadden de volgende kinderen:

Uit het eerste huwelijk:

1. Johanna, gedoopt te Nuland op 16 juli 1774 en aldaar begraven op 6 september 1774.
2. Een kraamkind, begraven te Nuland op 6 juli 1775.
3. Johannes, volgt Villa.
4. Godefridus, gedoopt te Berlicum op 29 september 1778. Hij trouwt aldaar op 14 februari 1817 met Catharina van Overbeek, gedoopt te Berlicum op 30 maart 1790, dochter van Hendrik en van Anna Maria Verhoeven.

In 1821 maakt Catharina van Overbeek, huisvrouw van Goyart Leendert Zwanenberg en wonende op de Loofaart te Berlicum, haar testament.¹⁷⁴ Aan haar man legateert zij het vruchtgebruik van al haar goederen. Haar universele erfgenaam is haar zus Elisabeth. Een jaar later delen de gezusters van Overbeek de nalatenschap van hun ouders.¹⁷⁵

5. Mechtilda, gedoopt te Berlicum op 3 maart 1781, trouwt aldaar op 11 mei 1811 met Matthijs Gijsbert Bos. Dit echtpaar woonde in 1823 te Dinther.¹⁷⁶
6. Henricus, gedoopt te Berlicum op 9 maart 1785, trouwt te Rosmalen op 9 mei 1819 met Clasina Maria van de Ven.
7. Theodora, gedoopt te Berlicum op 9 april 1789, trouwt aldaar op 3 februari 1815 met Hubertus Langenhuijzen, gedoopt te Berlicum op 19 januari 1785.

Uit het tweede huwelijk:

8. Petronella, gedoopt te Berlicum op 5 mei 1798, overleden te Deurne op 4 juli 1872, trouwt (1) te Berlicum op 1 mei 1823 met Petrus Vos, gedoopt te Berlicum op 27 augustus 1797, en overleden te Den Dungen op 12 november 1833, zoon van Leonardus en van Johanna van Overbeek, en (2) te Den Dungen op 21 september 1834 met Martinus Vosch, gedoopt te Berlicum op 11 juli 1803 en overleden te Den Dungen op 24 juni 1836, zoon van Petrus en van Lamberta van de Braak.
9. Henrica, gedoopt te Berlicum op 23 oktober 1799, overleden te Rosmalen op 7 januari 1823 (ongehuwd).
10. Cornelia, gedoopt te Berlicum op 2 februari 1802.
11. Cornelis, gedoopt te Berlicum op 12 oktober 1803, overleden aldaar op 26 april 1873, trouwt (1) te Berlicum op 1 februari 1833 met Johanna Maria van der Bank, geboren aldaar op 22 de-

cember 1813 en overleden aldaar op 12 april 1834, en trouwt (2) te Heeswijk op 15 mei 1846 met Anna Maria van der Linden, geboren te Heeswijk op 15 april 1815.

Op 3 oktober 1783, 7 november 1787, 20 februari 1796 en 25 januari 1802 zijn er te Berlicum vier niet met name genoemde kinderen van Leendert Zwanenberg overleden.

Vlb. *Henricus Swanenberg*, (zoon van Va), gedoopt te Nuland op 8 november 1754, trouwt aldaar op 18 februari 1776 met Joanna Ruijs, dochter van Jan Ruijs en van Maria van Aalst.

Henricus vertrekt met vrouw en kinderen op 25 maart 1789 vanuit Nuland naar Rosmalen.¹⁷⁷ In 1801 verkoopt hij te Nuland met enkele andere personen land, hem aangekomen van zijn schoonouders.¹⁷⁸

Uit het huwelijk van Henricus en Joanna zijn de volgende kinderen geboren:

1. Joannes, gedoopt te Nuland op 21 februari 1778.
2. Maria Theodora, gedoopt te Nuland op 16 augustus 1780, trouwt te Rosmalen op 26 mei 1805 met Johannes Jansse Glaudemans.
3. Joannes Christianus, gedoopt te Nuland op 24 juni 1783, trouwt te Rosmalen op 11 mei 1823 met Elisabeth Bekkers.
4. Adriana, gedoopt te Nuland op 9 november 1785, trouwt (1) te Rosmalen op 26 mei 1811 met Jan van der Doelen en (22) te Rosmalen op 19 mei 1822 met Gijsbert Bekkers.
5. Naamloos kind, doop niet gevonden, begraven te Nuland op 21 februari 1788.
6. Godefridus, gedoopt te Rosmalen op 26 september 1789, trouwt aldaar op 10 maart 1811 met Geertrui van Grinsven.
7. Henricus, gedoopt te Rosmalen op 2 juni 1793 en aldaar begraven op 31 juli 1793.
8. Henrica, gedoopt te Rosmalen op 10 januari 1797.

Deze tak van de familie blijft de achternaam schrijven als Swanenberg.

Vlc. *Godefridus Swanenberg*, (zoon van Va), gedoopt te Nuland op 18 maart 1764, trouwt te Rosmalen op 13 mei 1787 met Lamberdina van der Doelen.

Kort voor zijn huwelijk ontvangt Godefridus van de schepenen van Nuland een ontlastbrief wegens vertrek naar elders.¹⁷⁹

Godefridus en zijn vrouw kregen de volgende tien kinderen (allen gedoopt te Rosmalen):

1. Gisbertus, gedoopt op 25 februari 1788 en aldaar begraven op 20 mei 1789.
2. Gisbertus, gedoopt op 22 oktober 1789 en aldaar begraven op 27 november 1801.
3. Henricus, gedoopt op 10 november 1791, trouwt te Rosmalen op 28 februari 1813 met Anna Maria Hanegraaf.
4. Elisabeth, gedoopt op 8 januari 1793, en aldaar begraven op 20 april 1798.
5. Petrus, gedoopt op 26 april 1796 en aldaar begraven op 9 maart

1799.

6. Elisabeth, gedoopt op 29 april 1798 en aldaar begraven op 1 april 1800.
7. Nicolaas, gedoopt op 2 oktober 1800, trouwt te Rosmalen 22 mei 1820 met Henrica van den Broek.
8. Gisbertus, gedoopt op 24 december 1802, trouwt te Rosmalen 11 mei 1828 met Henrica van de Boom.
9. Adrianus, gedoopt op 24 februari 1804 en aldaar begraven op 19 maart 1805.
10. Gerardus, gedoopt op 16 oktober 1806 en overleden te 's-Hertogenbosch op 18 april 1829 (ongetrouwd).

Ook deze tak van de familie blijft de achternaam schrijven als Swanenberg.

Vld. *Petrus Swanenberg*, (zoon van Vb), geboren te Rosmalen, gedoopt te Nuland op 28 december 1711, begraven te Orthen op 1 februari 1776, trouwt te Rosmalen op 22 augustus 1734 met Elisabeth van Heijthuijsen, begraven te Orthen op 26 januari 1752.

Evenals zijn vader was Peter schaarmeester te Orthen,¹⁸⁰ hij wordt als zodanig vermeld in 1738.

In 1760 verkoopt hij als Peter van Zwanenbergh (*sic!*), weduwnaar van Elisabeth van Heijthuijsen land te Empel.¹⁸¹

Uit het huwelijk van Petrus en Elisabeth zijn de volgende vier kinderen geboren:

1. Joanna, gedoopt te Orthen op 16 mei 1735, begraven te 's-Hertogenbosch op 4 oktober 1802, trouwt te Rosmalen op 25 februari 1759 met Johannes van der Kallen.
2. Antonia, gedoopt te Orthen op 9 oktober 1737.
3. Maria Catharina, gedoopt te Orthen op 6 augustus 1740, trouwt te 's-Hertogenbosch op 28 april 1771 met Henricus Spierings.
4. Adriana, gedoopt te Orthen op 14 november 1743, trouwt te 's-Hertogenbosch op 1 maart 1772 met Peter Hendrik de Bok.

Vle. *Antonius Swanenberg*, (zoon van Vb), gedoopt te Orthen op 16 november 1719 en aldaar begraven op 7 december 1771, trouwt (1) te Rosmalen op 14 september 1749 met Petronella van Sandvoort en (2) te 's-Hertogenbosch op 25 november 1764 met Maria van Gemert.

Kinderen:

Uit het eerste huwelijk:

1. Geurtje, doop niet gevonden, begraven te Orthen op 20 augustus 1750.
2. Adriana, gedoopt te Orthen op 19 februari 1752 en aldaar begraven op 18 november 1752.
3. Adriana, gedoopt te Orthen op 1 maart 1754 en aldaar begraven op 21 december 1762.

Uit het tweede huwelijk:

4. Petronella, gedoopt te Orthen op 3 juli 1766 en begraven te Den Dungen op 6 december 1810, trouwt te 's-Hertogenbosch op 1 mei

1796 met Johannes Mulders.

5. Johannes, volgt VIIb.

6. Nicolaas, gedoopt te Orthen op 25 oktober 1770 en aldaar begraven op 19 januari 1773.

VIIa. *Johannes Zwanenberg*, (zoon van Vla), gedoopt te Nuland op 19 juli 1776, overleden te Berlicum op 17 september 1854, trouwt voor de pastoor te Berlicum op 18 november 1810 met Petronella van Lokven, gedoopt te Berlicum op 14 maart 1787 en aldaar overleden op 2 december 1869.

Kinderen:

1. Gordina, geboren te Berlicum op 9 oktober 1811, trouwt aldaar op 6 mei 1841 met Henricus Gloudemans, geboren te Berlicum op 20 februari 1816.

2. Petrus, overleden te Nuland op 9 januari 1891, trouwt aldaar op 18 februari 1859 met Elisabeth Cissen, geboren te Dinther op 2 januari 1813.

Petrus kan bij zijn huwelijk geen geboorteakte overleggen, maar verklaart op 28 december 1813 te Berlicum geboren te zijn. Het r.-k. doopboek vermeldt echter als zijn doopdatum 18 december 1813.

3. Anna Maria, geboren te Berlicum op 11 maart 1816, trouwt aldaar op 17 mei 1844 met Antonius van de Braak, geboren te Berlicum op 24 december 1816.

4. Adrianus, geboren te Berlicum op 26 augustus 1818. Hij woonde nog ca. 1870 te Berlicum,¹⁸² ongehuwd.

5. Hendrika, geboren te Berlicum op 25 februari 1821, trouwt te Nuland op 27 april 1850 met Gerardus van Groenland.

6. Hendrikus, geboren te Berlicum op 24 april 1824, trouwt (1) te Heeswijk op 23 januari 1857 met Johanna Pennings, geboren te Heeswijk op 5 april 1831, en (2) eveneens te Heeswijk op 26 september 1862 met Francijna van der Spank, geboren te 's-Hertogenbosch op 12 oktober 1825.

7. Leonardus, geboren te Berlicum op 12 april 1828, trouwt aldaar op 12 februari 1863 met Cornelia Koolen, geboren te Den Dungen op 29 december 1830.

8. Adriana, geboren te Berlicum op 14 augustus 1833, trouwt aldaar op 1 februari 1861 met Lambertus Donkers, geboren te Dinther op 6 juli 1831.

Deze tak van de familie schrijft de achternaam als Zwanenberg.

VIIb. *Johannes Swaenberg*, (zoon van Vle), gedoopt te Orthen op 31 december 1768 en overleden te 's-Hertogenbosch op 24 april 1824, trouwt te 's-Hertogenbosch op 11 mei 1794 met Petronella Delmee.

Kinderen:

1. Antonius, gedoopt te Orthen op 18 oktober 1795, trouwt te 's-Hertogenbosch op 3 mei 1828 als Antonius Swaenberg met Francisca Tierssis.

2. Martinus, gedoopt te Orthen op 17 juni 1797, trouwt te 's-Hertogenbosch op 9 juli 1825 als Martinus Zwanenberg met Joanna Meeuwisse.
3. Nicolaas, gedoopt te Orthen op 18 juni 1799, trouwt te 's-Hertogenbosch op 17 mei 1823 als Nicolaas Zwanenberg met Gerardina Maas.
4. Lambertus, gedoopt te Orthen op 26 september 1801, trouwt te 's-Hertogenbosch op 3 juli 1830 als Lambertus Swaenenberg met Adriana Gloudemans.
5. Joannes, gedoopt te Orthen op 25 januari 1804 en aldaar begraven op 6 maart 1804.
6. Gerarda, gedoopt te Orthen op 28 maart 1805, trouwt te 's-Hertogenbosch op 6 februari 1836 als Gerarda Swaenenberg met Adriaan Coppelaers.
7. Johannes, gedoopt te Orthen op 22 maart 1809, trouwt te Empel op 3 oktober 1840 als Johannes Zwanenberg met Johanna van Hirtum.
8. Huberta, gedoopt te Orthen op 22 maart 1809, trouwt te 's-Hertogenbosch op 28 januari 1837 als Huberta Swaenenberg met Quirinus Grovendonck.
9. Bartholomeus, geboren te 's-Hertogenbosch op 26 april 1812, trouwt aldaar op 20 mei 1854 als Bartholomeus Swaenenberg met Maria van Excel.
10. Marinus, geboren te 's-Hertogenbosch op 25 november 1814, trouwt aldaar op 24 mei 1851 als Marinus Swaenenberg met Anna Timmermans.

Deze Orthense tak van de familie zet zich gedeeltelijk voort onder de naam Zwanenberg en gedeeltelijk onder de naam Swaenenberg.

NOTEN

Gebruikte afkortingen

R: Rechterlijk Archief.

N: Notarieel Archief.

PAB: Parochiearchief Bokhoven.

ASO: Archief van schaarmeesters van Orthen.

De twee laatstgenoemde archieven bevinden zich in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch. De overige archieven bevinden zich in het Rijksarchief te 's-Hertogenbosch, met uitzondering van de rechterlijke archieven van 's-Hertogenbosch en Empel, deze bevinden zich in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.

131. R. Nuland 20, ongefol., 18.3.1702.

132. R. Nuland 21, ongefol., 25.11.1716.

133. R. Nuland 49, folio 46, 4.1.1725.

134. DTB 5 Nuland, ongefol., 20.12.1724.

135. DTB 5 Nuland, ongefol., 11.1.1725.

136. N. 1075, folio 145, 18.6.1745.

137. N. 7151, akte 127, 26.3.1817.

138. De overlijdensdata van te Rosmalen overleden personen zijn ingeschreven in de DTB-registers van Nuland.

139. R. 's-Hertogenbosch 1676, folio 177 vs, 18.3.1683.

140. N. 7090, folio 86 vs, 3.6.1689.

141. R. Rosmalen 35, folio 111, 15.2.1694.
142. R. Rosmalen 31, folio 190, 21.9.1694.
143. N. 7090, folio 184, 22.2.1695.
144. R. Rosmalen 37, folio 26 vs, 18.1.1707.
145. R. Rosmalen 32, folio 4, 15.5.1699.
146. N. 7091, folio 170, 25.8.1706.
147. R. Geffen 31, folio 142, 31.3.1711.
148. R. Nuland 12, ongefol., 10.11.1720.
149. R. Berlicum 91, folio 64 vs, 24.6.1697.
150. R. Rosmalen 39, folio 113 vs en 114, 1.3.1714.
151. R. Nuland 54, folio 7, 30.7.1760.
152. R. Nuland 54, folio 65 vs, 27.10.1762.
153. R. Nuland 57, folio 2, 9.4.1773.
154. R. Nuland 61, folio 8 vs, 12.8.1786.
155. R. Nuland 61, folio 59, 23.1.1788.
156. R. Nuland 61, folio 100 vs, 7.4.1790.
157. R. Nuland 62, folio 77, 29.8.1792.
158. R. Nuland 62, folio 129 vs, 1.8.1793.
159. R. Nuland 62, folio 161 vs, 13.8.1794.
160. R. Nuland 58, folio 55 vs, 16.7.1776.
161. R. Nuland 61, folio 101 vs, 28.4.1790.
162. De begraafdata van te Orthen overleden personen zijn ingeschreven in de DTB-registers van Rosmalen.
163. R. Rosmalen 40, folio 31, 18.2.1715.
164. R. Rosmalen 42, folio 16, 23.11.1720.
165. N. 7095, folio 117, 2.9.1734.
166. N. 7095, folio 113, 2.9.1734 en folio 119, 2.9.1734.
167. ASO, Inv. nrs. 69 en 78.
168. PAB Inv. nr. 65, folio 91.
169. R. Empel 20, folio 88 vs, 11.2.1752.
170. R. Nuland 58, folio 117, 20.5.1777.
171. R. Geffen 70, folio 141, 19.1.1790.
172. R. Berlicum 101, folio 51, 11.5.1797.
173. R. Nuland 63, folio 71, 13.5.1797.
174. N. 320 B, akte 362, 18.1.1821.
175. N. 321, akte 552, 13.8.1822.
176. N. 321, akte 591, 20.1.1823.
177. R. Nuland 61, folio 83, 25.3.1789.
178. R. Nuland 31, folio 6 vs, 10.4.1801.
179. R. Nuland 61, folio 33 vs, 8.5.1787.
180. ASO, Inv. nr. 80.
181. R. Empel 28, folio 216 vs, 3.10.1760.
182. Bevolkingsregister Berlicum 1869-1890, L-Z, blad 729.

VRAGEN EN ANTWOORDEN

Van Paesschen

Van Paesschen Pieter-Jan (1809-1887) was organist aan de St. Jan en door heel Nederland bekend als dirigent en componist. Hij woonde op de Papenhulst. In verband met zijn biografie: Wie heeft ergens (zolder of kelder) nog iets liggen van deze Van Paesschen? Foto's, muziek, brieven, tekeningen, beelden, vlaggen, medailles of gedenktekens, ook in verband met zijn koor Oefening en Uitspanning. Zelfs kleine informaties worden in dank aanvaard. Niet uitgeleende zaken kan ik fotograferen. Gelieve contact op te nemen met Robert Bogaerts, Vogelzangstraat 32, B-3520 Zonhoven (België).

Noordbrabantse begijnen in het Begijnhof van Turnhout

J. van Gils

Doelenstraat 68, 5081 CM Hilvarenbeek

*Soo veel sterren alsser blincken
Soo veel duysent zielen schincken
Haere jeught in Begga's hof
Om te singhen Godes lof*

Uit: *Den Geestelijcken Almanach*, gedrukt tot Loven 1669

Het ontstaan van het begijnhofwezen¹

Over het ontstaan van de begijnhoven en de verklaring van het woord begijn bestaan nog steeds zeer uiteenlopende meningen.

Veel hoven in de Nederlanden werden gesticht in de 13e en 14e eeuw, maar al in deze beginperiode verklaarde de in 1259 overleden Matheus Parisius in zijn '*Historia Anglorum*', dat de stichter van het begijnhofwezen volkomen onbekend is en dat er ook geen verklaring bestaat voor het woord begijn.

Enkel op basis van klankovereenkomst ging men vanaf de 15e-16e eeuw de H- Begga, dochter van Pepijn van Landen, als patrones-stichteres beschouwen. Zij stierf echter omstreeks 694, vijfhonderd jaar voordat er in kronieken en andere bronnen sprake is van begijnhoven. Bovendien hadden de vroegste begijnhoven niet de H. Begga, maar de H. Catharina als patrones.

Als eerste begijnhof in de Zuidelijke Nederlanden noemt Joseph Demelle het hof te Nivelles, gesticht rond 1200 en daarna het hof te Luik, gesticht na 1207 door de priester Jean de Nivelles.

Andere auteurs, Frans Weyermans en Anne Zenoni, beweren dat het eerste hof in de Nederlanden gesticht werd te Luik in 1173 door een vroom en geleerd priester, Lambert le Bègue of li Beges genaamd.

Volgens deze schrijvers is het woord begijn afgeleid van de bijnaam van deze priester, le bègue, het Franse woord voor stotteraar.

Door anderen wordt in twijfel getrokken of de stichting van le Bègue een begijnhof betrof.

Grammayeus beweert dat het woord begijn is afgeleid van het hoofdeksel dat zij droegen. In het Frans kent men nog de benaming béguin voor een kindermutsje.

Dat het woord begijn is ontstaan uit het woord beige, de kleur van de oorspronkelijke begijnenkleding, die van ongeverfde wol moest zijn, zegt o.a. A. Mens O.F.M. Cap.

Tot slot is er nog een verklaring die wijst naar de Albigenzen, aanhangers van een godsdienstige sekte van Kathaarse oorsprong. Keus genoeg dus.

Ook over de motieven welke geleid hebben tot het ontstaan van deze gemeenschappen, tast men in het duister en ook hiervoor worden vele mogelijkheden aangedragen.

In de opinie van vele tijdgenoten moet de begijnenbeweging zich ergens in het randgebied tussen orthodoxie en ketterij hebben bewogen.

Sommige schrijvers wijzen dan ook naar de invloed van de als ketters beschouwde leer van de Albigenzen, vooral verspreid in Zuid-Frankrijk rond Albi in de 11e eeuw en vanuit het kasteel Monte Wimée binnengedrongen in de Zuidelijke Nederlanden.

Dit was immers een beweging die, zoals de begijnen, absolute zuiverheid voorstond, de noodzaak van versterving propageerde en streefde naar algehele gelijkheid van man en vrouw; het huwelijk werd door deze sekte veracht.

Als verklaring voor deze stelling wordt aangevoerd dat de pausen, die deze sekte te vuur en te zwaard bestreden, ook zeer wantrouwend stonden tegenover de begijnenbeweging, vooral ten opzichte van hun mannelijke tegenhangers, de begarden.

Anderen noemen de kruistochten als aanleiding. Door de kruistochten zou een groot vrouwenoverschot ontstaan zijn en veel ongehuwde vrouwen en weduwen zochten bescherming, die zij vonden door hun toevlucht te nemen tot deze gemeenschappen.

Deze bewering komt op losse schroeven te staan, als het feit dat Lambert le Bègue in 1173 de eerste begijnengemeenschap stichtte op waarheid berust.

Dat jaar is namelijk vierentwintig jaar na de beëindiging van de tweede kruistocht in 1149 en zestien jaar voordat de derde kruistocht ondernomen werd.

Een andere mogelijkheid is, dat het instituut is ontstaan als een vrijere ontplooiing van de oude instelling der reclusen, mensen die zich uit vrije wil in armoede en gebed afzonderden in de buurt van een kerk of klooster.

Hierdoor zou ook te verklaren zijn, dat sommige auteurs in de groei van de begijnenbeweging drie stadia onderscheiden.

De eerste begijnen bleven verspreid wonen en besteedden een deel van hun ascetisch leven aan gebed en liefdewerken. Deze nieuwe levensstaat, een kloosterlijk leven in de wereld, kreeg vanaf de 11e eeuw meer en meer aanhangers en noemde men 'de vrije conversio'. Een vroomheidsbeweging als reactie, vooral van leken, tegen het zedenverval, het wereldse leven en de simonie bij de leidende kringen en de clerus zelf.

In het tweede stadium kwam men tot groepsvorming; een aantal vrouwen ging zich wijden aan dezelfde liefdewerken. Hun samenkomsten werden geleid door vrij gekozen meesteressen en geestelijke leiders. Sommige van deze vrouwen gingen bij elkaar wonen en hun eerste gemeenschappelijke regel werd ontworpen. In dit stadium werden zij 'beghinae disciplinatae' genoemd. In het laatste stadium van ontwikkeling ging men bij elkaar wonen in een gesloten hof van

belendende huizen.

De oorsprong van de begijnhoven lag dus op het einde van de 12e eeuw, maar stelt problemen als men gaat zoeken naar de wortels van hun bestaan.

In ieder geval zijn de begijnhoven een originele schepping, een proefneming van religieus lekendom en een eerste poging tot emancipatie van de vrouw, daar deze instelling de mogelijkheid bood aan ongehuwde vrouwen en weduwen om zich van behoorlijke leefomstandigheden te verzekeren.

In de bloeiperiode van de beweging kenden de Noordelijke Nederlanden 37 hoven, in de Zuidelijke Nederlanden waren er 66.

De stichters en/of beschermers waren dikwijls voorname personen. Bekend is, dat Johanna van Constantinopel, gravin van Vlaanderen, hoven stichtte in haar gewest, dat hertog Jan I in 1271 een statuut gaf aan het groot begijnhof te Brussel en dat heer Hendrik van Breda in 1267 grond schonk aan de begijnen aldaar.

In de tijd van de contrareformatie was het in de Zuidelijke Nederlanden vooral aartshertogin Isabella, die de begijnhoven bedacht met milde gaven.

Zij wenste zelfs de naam begijn te dragen en liep voorop in een processie van begijnen te Brussel.

Binnen het begijnhof gingen de begijnen alleen of met twee bij elkaar wonen, soms met drie of meer personen in zogenaamde conventen. Elk hof had zijn eigen kerk, infirmerie, bakkerij enz. De tucht binnen een hof werd verzekerd door de grootjuffrouw of grootmeesteres, die werd bijgestaan door drie raadgeefsters. In elk convent was een begijn huismeesteres. Zo was althans het klassieke schema.

Verder had ieder hof zijn eigen leefregel, die in hoofdzaak bepalingen bevatte betreffende verplichte gebeden, het vermijden van luxe, het uitgaan en ontvangen van bezoek en kledingvoorschriften.

Het waren dus vrije genootschappen zonder monastiek patroon. De begijnen waren immers niet door eeuwige geloften gebonden. Ze konden huwen, maar moesten dan meestal binnen een maand het hof verlaten anders werden zij buitengezet met achterlating van 'hun beste bed'.

Zij verkozen niet in een klooster te wonen, maar voorzagen in eigen levensonderhoud door de inkomsten van hun arbeid of hun verworven goederen.

Ze waren zeer godsdienstig, maar ontsnapten aan volstrekte gehoorzaamheid, daar zij zichzelf bestuurden, de priester slechts zagen als geestelijk leider en de bisschop als beschermer.

Er wordt aangenomen dat in de 17e en 18e eeuw 5% van de vrouwen in de Zuidelijke Nederlanden begijn was.

Het begijnhof te Turnhout²

Volgens een legende zou de stichting van het begijnhof te Turnhout gebeurd zijn rond 1370, nadat Maria van Brabant, hertogin van Gelre,

in een droom een kruis zag in haar park bij het Turnhoutse kasteel, waarbij vrouwen, lijkend op begijnen, uit de hemel neerdaalden. Historisch is dat Maria van Brabant op 15 oktober 1372 het hof van Turnhout vrijstelde van beden, diensten en andere ongeden en dat het begijnhof onder bescherming stond van het H. Kruis.

Men plaatste dus de stichting in of rond 1372, maar stond daarbij voor raadsels, omdat andere steden in dit gebied al tussen 1200 en 1300 een begijnhof bezaten, terwijl Turnhout in die tijd al een belangrijke vrijheid was, wat blijkt uit het feit dat deze plaats een van de steden was die in 1312 het charter van Kortenberg bezegelden. Bovendien sloot deze stad reeds in 1262 bilaterale verdragen met andere Brabantse steden als Antwerpen, Brussel en Leuven.

Uit een onderzoek door de heer H. de Kok, stadsarchivaris van Turnhout, blijkt dat het begijnhof inderdaad al eerder bestond. In de cijsrollen van het land van Turnhout uit het jaar 1340 wordt het begijnhof als *curtis* vermeld en worden ook enkele begijnen genoemd.

Deze cijsrollen maken ook melding van een Emerentia Begghina, die in oktober 1333 een stuk grond afstond aan de kerk van Oud-Turnhout.

Maria van Brabant moet dus niet gezien worden als stichteres van dit hof, maar als weldoenster, evenals haar zuster Johanna van Brabant, die door een aantal fundaties ook voor arme vrouwen de mogelijkheid schiep om begijn te worden.

De meesteressen van het hof kozen in 1431 met instemming van paus Eugenius hun eigen pastoor. Enkele decennia later, in 1480, bestaat het hof uit 18 huizen bewoond door 60 personen. De bebouwing bestond in 1526 uit 28 huizen.

Aan de vooravond van de 80-jarige oorlog werd het begijnhof getroffen door enkele calamiteiten; een brand, die uitbrak op 12 juli 1562 en de beeldenstorm in 1566, te Turnhout onder de leiding van een zekere Herman van Postel.

De berichten over dit hof zijn in die periode dan ook niet erg gunstig. Na de brand van 1562 spreekt men van de 'schamele begynkens'. De schepenen van Turnhout verklaren dat de begijnen 'van arme substantie' zijn, maar wel 'van zeer goede levne, eerlycken hen continuerende ende continuerende in goeden dueghdelycken werken, scherpen ende lytsamighe leven'.

Het aantal bewoonsters is in 1590 teruggelopen tot 30 personen.

Dan verschijnen in augustus 1599 de zeer vrome aartshertogen Albert en Isabella in de Zuidelijke Nederlanden, die de contrareformatie met volle kracht steunden en daardoor de opbloei van het kerkelijke leven bevorderden.

Ongeveer gelijktijdig begon een bloeiperiode voor het Turnhoutse begijnhof. Door schenkingen van Albert en Isabella (1612), Filips IV (1643) en Amalia van Solms (1651) kon het hof vergroot worden, noodzakelijk geworden door de toeloop van begijnen, o.a. uit Staats-Brabant. In 1615 was het aantal bewoonsters weer opgelopen tot

vijftig.

De kerk moest in die jaren vergroot worden, wat gebeurde in 1624. De eerste steen voor een nieuwe kerk werd gelegd in 1662. Dit gebedshuis, in gebruik genomen in 1666, werd verrijkt met diverse giften, waaronder een communiebank geschonken door de Noord-brabantse begijn juffrouw Van den Heuvel.

Volgens kanunnik J. E. Jansen kende het Turnhoutse begijnhof zijn grootste bloei vlak voor de Franse omwenteling. In 1784 werd het hof bevolkt door 155 begijnen.

De Franse revolutie brak niet alleen deze bloei af, daar er een einde kwam aan de recrutering van nieuwe begijnen, maar ook de godsdienstige bijeenkomsten, een wezenlijk onderdeel van het begijnenleven, werden verboden.

Daar de begijnhoven in de Franse tijd gezien werden als gastvrije instellingen voor armen- en ziekenzorg werden ze in eigendom overgedragen aan de burgerlijke Commissies van Openbare Onderstand; de begijnen mochten slechts blijven wonen om hun liefdadigheid te kunnen blijven beoefenen, maar tegen betaling van huur en op voorwaarde dat zij afstand deden van hun begijnenkleding.

Tussen 1797 en 1806 werd geen enkele begijn te Turnhout geprotest, de poorten van het hof werden in 1798 afgehangen en de kerk werd een 'tempel der wet'.

Na de Franse tijd werd de begijnen op 8 september 1814 weer toegestaan hun religieus habijt te dragen, maar als krachtdadige manifestatie van vrouwenvroomheid en -emancipatie hadden de begijnhoven afgedaan.

Het Turnhoutse hof telt in 1823 nog maar 60 begijnen. Tegenover 152 geprotesten in de jaren 1760-1797 staan slechts 47 professies in de periode 1806-1843.

In 1917 telde het hof nog 40 bewoners, de laatste begijn werd geprotest in 1942. Ook de begrippen hof- en huismeesters verdwenen. Vanaf 1865 kende men een overste en werd het alleen wonen een zeldzaamheid. In de periode 1880-1940 woonden zij meestal bij elkaar in een van de drie conventen; de infirmerie, het novicenhuis of het pand waarin later het museum werd ondergebracht.

Professie, leefregel en dagindeling op het Turnhoutse begijnhof³

Het leven van de begijnen werd vooral bepaald door de regels en statuten gegeven door de bisschoppen van Kamerijk en later van Antwerpen. Soms werden deze statuten gewijzigd zoals in 1683 toen verzocht werd de statuten van 17 november 1593 te veranderen daar zij 'seer waeren veroudert, qualijk leesbaer ende inhoudende eenige pointen dieten tijden deser niet en sijn dienende'.

Het eerste capittel van deze statuten gaat over het noviciaat en de professie.

In den eersten geene dochter en sal tot novitie op dit hoff ontfangen worden onder den ouderdom van seshien jaeren, van eerlijke ouders

wesende ende sij is van goeden naem ende stigtelijk leven ende dat met consent van haere ouders ofte momboirs ofte de gene daer sij is onderstaende.

Item sal men niemand ontfangen tot novitie op dit hoff ten waer sij te vooren voorsien is van eene rente ten minsten van vijftich gulden 't jaers, die ook sal moeten besedt wesen op goede suffisante panden ende sal de novitie de rentbrieven daer van moeten overleveren aen den heer pastor ende groote meesterssen om in eenen register daer toe diendende aengeteekent te worden.

Item soo iemand van de noviten bevonden wirdt in merckelijke logenen, achterklap, twistigh in haeren convente ende ongehoorsaem, sal daer over vermaendt worden ende voor de eerste reijse van de groote meesterssen naer haer goetduncken ende grootheijdt van misdaet de professie uijtgesteld worden tot dat sij haer genoeghsaem heeft gebetert ofte andersints tot de professie niet aengenomen worden

Item waert saecken dat eenige novitie claegde aen eenige werelijke persoonen over haere overste ofte over andere beggiinnen ofte clapte van eenige correctie op den hove geschiet, ofte eenige andere swaere foute dede, soo sal men haere professie een jaer versetten ende waert dat sij het andermael dede ofte claeghde, soo sal sij het hoff verliesen. Item de novitien sullen moeten versien sijn van behoorlijke cleederen ende lijnwaet, volgens den lijste bij de groote meesterssen te geven, soo sij hun novitiaet sullen beginnen ende sullen de cleederen ende lijnwaet aen de meesterssen worden getoont voor de professie.

Item de novitien sullen tot de professie moeten ontfangen worden met eendrachtigheijdt van den heer pastor ende alle de groote meesterssen ende geproffessit sijnde moeten wonen voor drij jaeren daer de selve dat sullen goetvinden, nocte uijtgaen in de vrijheijdt binnen den tijdt van een jaer, noch bujten gaen den tijdt van een jaer.

Item wanneer eenige vrouwpersoon op desen hove ontfangen werd't soo sal sij geven den heiligen Cruijs thien guldens ende vijftig guldens tot onderhoudt van den capellaen, voorders ten minsten twee gulden 't jaers voor hunnen heer pastor, welke twee guldens iter beggijntie sal betaelen ende bij de groote meesterssen sullen opgehaelt werden naer ouder gewoonten.

Bij de professie werd door de beginn de volgende belofte afgelegd:

Ick N. belove onsen Hooghw. Heere Biscop van Antwerpen, den Heer Pastor van desen hove ende de groote meesterssen ende alle haere liedens wettelijke naercomelingen gehoorsaemheijdt naer den inhoudt der statuten van desen hove ende te leven in reijnigheijdt, alsoo lanck als ick beggijntien sal sijn. Soo wildt Godt helpen ende de heilige Maria Moeder Godts ende alle Godts heiligen.

Woonden de beginn met meerdere personen in een huis, dan stond aan het hoofd een huismeesteres, wier taak en plicht werd omschreven in het tweede capittel.

De huismeesterssen sullen schuldig sijn boven all vrede te houden in den convente ende ofte onder de susters eenighen twist quamp sullen

dijen terstont te neder leggen naer 't woordt van den apostel dat de sonne niet onderen gaet ofte de gramschap sij eerst versoendt.

Item sullen de huijsmeesterssen haere susters voorgaen met goet exempel tot liefde onder malcanderen, Godtvrugtigheijdt, oeffeninghe van deugden ende goede wercken, met neerstelijck te kerken te gaen ende naer de Goddelijcke diensten.

Item sullen de huijsmeesterssen wel letten dat de susters onderhouden haeren regel ende ordonnantien nocte tegens de selve inbrenghen eenige nieuwigheden in cleederen, huijsraet ofte andersints, nocte te seer ofte te veel familiaer en sijn met weerelijcke personenm principael manspersonen.

Dit capittel bevat ook regels betreffende de koop en de bouw van huizen;

Item soo daer een huijs compt te vervallen sullen den heere pastor ende groote meesterssen het selve vercoopen aan d'oudste beggijntie voor haer leven bij soo verre sij soo veel sal geven als de andere presenteren.

Item soo imandt een nieuw huijs wildt bouwen sal moeten volgen de conditie haer bij den heere provisor, pastor ende groote meesterssen voor te schrijven op dat niemandt door sijne eijghen sinnelijckheijdt eenen onbequamen bouw en maekt.

Over de kleding en de huisraad geeft het derde capittel de volgende regels;

De jouffrouwen ende kinderen des hoffs sullen sijn simpel van habijdt ende oodtmoedig gelijk geestelijke personen betaemt, sullen swardt wullen laecken draeghen waer aff het maeksel sal wesen van haer overrocken ende falien simpel ende slegt, haer onderrocken en sullen met geen couleur gevoedert wesen, haer omdoecken sullen sij draeghen in stede van falien nocte eenigh hair houden tot ciraet des hoffs.

Item sij sullen schouwen alle sinnelijckheijdt van houden, schoenen, handschoenen, mouwen die te wijdt sijn, rocken die sleijpen, vorders het gebruik van eenige lichte stoffen ende alle curieusiheijdt en overvloedigheijdt van allen huijsraedt.

Zeer uitgebreid gingen de statuten in verschillende capittels in op het bewaren van de 'reijnigheijdt' en 't verhoeden van quaede suspicie'.

Het zijn vooral deze regels, welke een beeld geven van een ons vreemde tijdgeest en een wat bigotte samenleving.

De portieressen (er waren twee, door de grootmeesteres en de pastoor aangestelde portiersters) sullen getrouwelijk doen hun officie, wel lettende naemendlijck op manspersonen, die te seer dickwils op 't hof moghten comen ende 't selve de groote meesterssen aan segghen.

Item soo iemand van de beggijntiens t' savonts naer den ave Maria clocke in 't hof quamp, die sal laeten aen de portieresse eenen pandt ende dien sal haer wedergegeven worden door de groote meesterssen om te weten waer om sij te laet is gekomen.

Item niemand en sal onder merckelijcken noodt des avonds uijt den

hove gaen ofte snaghs uijt den hove blijven nochte waecken ter lijcken sonder voorgaenden oorloff van den heer pastor ende groote meesterssen.

Item de beggiijntiens en sullen niet mogen gaen besøeken de vrouwen in 't kinderbedde binnen de dry eerste weken, veel min gaen op eenige kinderfeeste, tsij die gehouden worden t' savonts naer den noen ofte snoenens.

Item soo den heer pastor ende meesterssen imandt oorloff geven sullen sij gemerck nemen aen wie sij hem geven ende ofte het geraed-saem is dien persoon alleen te laeten gaen, soo niet sullen daer een ander beggiijntie bij voeghen naer haer discretie.

Item alle beggiijntiens van dese hove met behoorlijck consent buijten gaende sullen altijd wederom moeten t' huijs wesen op de vier hooghtijden van t' jaar te weten Paesschen, Sinxen, Alderheyiligen, Kersmisse ende Hemelvaert van onse lieve vrouwe.

Item gheene beggiijntiens en sullen moghen gaen op kermissen ende de kermis occurerende sullen moeten vertrekken ende thuys comen.

Item alle beggiijntiens sullen schouwen alle thegne suspicitie ofte quaed oordeel en vermoeden van oneerbaerheijdt veroorsaeken moght, noghte en sullen met gheene manspersoonen alleen met gesloten deuren in haer caemer blijven sitten.

Item niemandt en sal manspersoonen ofte jongens boven de vijf jaeren, nogh geestelijck nogh werelijck des s' naghs herberghen op desen hove, nochte in haere huysen, noch in haer torfhuysen om alle suspitie ende perykel te verhoeden, ende ingevale eenige manspersoonen ofte jongens door gedooghen comen gelogeert te worden in de infirmarije, soo en sal t' selve logiment niet langer toegestaen worden als voor dry naghten.

Item niemandt en sal ook manspersoonen voorsetten te eten sonder oorloff van haere huysmeesterssen noghte met hem blijven sitten met gesloten deure ofte daer sij eene stichtige suster bij.

Alle de ghene die vermoedelijck ofte kennelijck oneersaemelijck wandelen met geestelijke ofte weerelijke persoonen, gebonden ofte ongebonden, ende daer over vermaend van haere oversten de occasie niet en wilt schouwen ofte openbaerelijck misdeden teghen de reynigheijdt van leven sullen verbeuren t' hoff noghte en sullen de kinderen van dit hoff met alsulke persoonen die om hun misdaet 't hoff hebben misbeurt ende daer af zijn gegaen gheene wandelinghe, geselschap ofte verkeeringhe moghen hebben op arbitraele correctie.

Item niemandt en sal een vrouwpersoon langer herbergen op t' hoff dan dry nachten sonder oorlof van de meesterssen.

Item niemandt en sal moghen ontfangen eenige werelijke vrinden t' sij nichten, susters ofte ook moeders om bij haer te wonen, dan met expres consent van sijne Hoogw. ende den heer provisor

Item soo imandt onvredigh ofte balstuerigh waere binnen haere convente ofte imandt onrecht dede sullen de groote meesterssen van convent tot convent doen omgaen en op haere knien vergiffenisse bidden van de huysmeesterssen ende ist dat sij haer dan niet en betert

ende haer convent onder haer claeht, soo sal men haer in een ander convent proeven ende en betert sij haer dan nogh niet en dat niemandt met haer wildt woonen, soo sal mense dan met haeren huysraet op de straete setten uyt den hove.

Item soo wanneer imandt van de beggijntiens bevonden werdt van quaden ofte onverstanigen regimente ofte doorslaghster van haer goet te sijn door dronkenschap ofte andersints haere goederen te verquisten, ten waere bij tijde daer in versien wirdt, soo sal de selve bij gelijke overigheijdt in curatele gestelt ende hoffskindt gemaekt ende gedeclareert worden.

De dagindeling van de begijnen stond geheel in het teken van bidden en werken. De begijnen stonden 's morgens op 'als men de bedeclocke treckt' en woonden iedere dag de H. Mis bij, 'item sullen sij houden daegelijcx de seven getijden, ten waere redelijcke noodtsaecelijckheijdt haer daer van ontschuldigde, te weten die in boecken niet lesen en connen, die sullen tot haer vesperen ende mettenen tot elck van die lesen vijfthien pater noster ende vijfthien ave Maria, ende die geleert sijn sullen lesen onse Lieve Vrouwe getijden, ofte van de H. Dryvuldigheijdt ofte van t' H. Cruys, ofte andere gebeden daer voor bij raet van haeren pastor'.

Later, in de 19e eeuw worden als gebeden voor, onder en na het werk aanbevolen; de Engel des Heren, de zeven boetepsalmen, vijf litanieën namelijk die van de Zoete Naam Jezus, Onze Lieve Vrouw, St. Jozef, de H. Begga en Alle Heiligen, de meditatie van Vercruysse en lezing uit de Navorling van Christus van Thomas à Kempis.

De dag werd besloten met het zogenaamde Klepeltjeslof, zonder priester.

Een drietal artikelen uit de oude statuten zeggen ons iets over de werkzaamheden van de begijnen;

Niemandt en sal moghen eenighe kinderen aennemen om bij haer te woonen t' sij in den halven ofte heelen cost onder de vijf jaeren out sijnde noghte en sullen daer ook eenige moghen woonen out sijnde boven de seshien jaeren.

Niemandt van de beggijntiens sal mogen schoolkinderen houden om te leeren lesen, schrijven, handtwerck, ofte wat het soude mogen wesen sonder voorgaende consendt van de geestelijke oversten.

Item niemandt en sal moghen eenigh lijnwaet bleijcken dat van buyten den hove is als alleenelijck stucken, die de beggijntiens sijn toebehoorende ende beggijntiens die hun met spinnen geneeren ofte handwerk doen en sullen maer een stuk op t' beggijnhoff bleijcken ofte twee ten hoogsten, bij soo verre sij die selver spinnen.

Het houden van school op het Turnhoutse begijnhof heeft geduurd tot 1912.

Hieraan kwam een einde, omdat de lesgevende begijnen niet meer konden voldoen aan de eisen die gesteld werden aan de Belgische leerkrachten.

Inkomsten werden in die tijd ook verkregen uit de hostiebakkerij die aan het begijnhof verbonden was en waar om de veertien dagen

Twee Turnhoutse begijnen bezig met het uitsteken van hosties.

20.000 hosties gebakken werden voor het gebied Turnhout-Hoogstraten.

Een drietal begijnen van Turnhoutse afkomst vervaardigden bovendien kantwerken voor de kantoren Verwaest, Dierckx e.a.

De Noordbrabantse begijnen te Turnhout

Een duidelijke tegenstelling tussen Noord-Brabant en de Antwerpse Kempen in de 17e eeuw blijkt uit enkele regels in het boek *Turnhout en de Kempen* van de auteur J. E. Jansen.⁴

Terwijl Noord-Brabant in 1648 een tijd tegemoetgaat van algemene verarming als gevolg van toenemende belastingdruk, economisch verval en achterstelling, spreekt Jansen voor de Antwerpse Kempen in de periode 1648-1702 over een tijd van stil burgerlijk leven.

Nog belangrijker met betrekking tot dit artikel is wat hij zegt over de godsdienstige toestanden in dit gebied; 'de godsdienstige herleving, begonnen te Turnhout onder de katholieke aartsbisschoppen groeit uit tot een plaatselijken kerkelijken bloei van belang'.

Als kenmerken van deze bloei noemt hij de heropbloei en verspreiding van de Mariacultus, de totstandkoming in 1639 van de 'confrerie van het heiligh rosen cransken' in de kerk van Sint Pieter te Turnhout, de bloei van de latijnse school aldaar en de lagere scholen, waar onderwijs werd gegeven in twee landstalen en die onder toezicht stonden van het kapittel van de stad.

Een bewijs van dit rijke geestelijk leven vinden we ook terug in de notariële archieven van deze stad, waarin we gedurende de gehele

17e en 18e eeuw wilsbeschikkingen en akten van procuratie enz. vinden van talrijke kanunniken, priesters, nonnen, kluizenaars en begijnen. Verder blijkt uit deze bronnen dat in deze stad honderden vrouwen in die twee eeuwen hun leven sleten als geestelijke dochter. In dit kader kunnen we ook de bloei zien van het Turnhoutse begijnhof en de toeloop van Noordbrabantse vrouwen naar dit hof.

Voordat ik verder inga op de Noordbrabantse begijnen, eerst iets over de geestelijke dochters.

De geestelijke dochters waren geen begijn, maar lid van een derde orde. In plaatsen waar de Norbertijnen met de zielzorg belast waren, veelal van de orde van de H. Norbertus, elders van de orde van de H. Dominicus, in Turnhout vooral van de derde regel van de 'Heylige ende Seraphinsen vader Franciscus'.

In de volksmond werden deze vrouwen kwezel genoemd, door de pastoors worden zij aangeduid als 'devotae'.

Hun leefwijze kwam vrij nauw overeen met die van de begijnen. De opname in een derde orde geschiedde met enige plechtigheid, waarbij de gelofte van zuiverheid werd afgelegd. Dagelijks moesten zij de kleine getijden van O.L.V. bidden, ze hadden verschillende vastendagen te onderhouden en moesten zich afzijdig houden van publieke vermakelijkheden als bruiloften en kermissen.

Verder werd in de derde regel aanbevolen om de twee of vier weken te biechten en maandelijks een recollectie te houden. Verplicht was dit echter niet.

Als minimum stelde de regel zeven keer per jaar te biechten en te communiceren. Ook de werkzaamheden van de geestelijke dochters tonen overeenkomsten met die van de begijnen. Volgens de regel werd mildheid en zorg voor armen en zieken aanbevolen. Ook hielden zij zich bezig met het geven van elementair onderricht van de katechismus aan kinderen, de zogenaamde leerkwezels, het schoonhouden en versieren van de kerk en het wassen van kerklinnen.⁵

Van de twaalf kwezels, die bekend zijn uit Goirle in de 18e eeuw, waren er drie als kosteres verbonden aan de schuurkerk.⁶

Naast de kwezels die bleven wonen in hun Noordbrabantse geboortedorpen, hebben ook veel vrouwen uit dit gewest zich als geestelijke dochter gevestigd te Turnhout, waar ze verspreid over de stad woonden, maar soms ook op het begijnhof.

Deze op het hof wonende kwezels waren absoluut geen begijn. Ze legden geen begijnenbelofte af en ook in de notariële archieven van Turnhout wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de op het hof wonende begijnen, kwezels en wereldlijke personen.

Dit gebeurde niet altijd in de akten, opgemaakt in hun geboorteplaats. Wijlen de heer J. van Dijk vond in het Tilburgs notarieel archief over de jaren 1631 - 1729 de namen van 168 Tilburgse begijnen en maar drie Tilburgse kwezels.

De heer C. Weijsers acht in zijn artikel 'Norbertuskwezels in Tilburg' naamsverwisseling tussen begijnen en kwezels uitgesloten, omdat in de Tilburgse notariële akten hun woonplaats werd toegevoegd, voor-

namelijk Turnhout en Hoogstraten.

Toch is dit waarschijnlijk wel gebeurd. In de periode genoemd door Van Dijk vond ik 67 begijnen van Tilburgse afkomst, geprofest te Turnhout. Soms werden Turnhoutse geestelijke dochters te Tilburg wel begijn genoemd b.v. Maria Anna Castelijns, die als kwezel op het begijnhof woonde bij haar tante, begijn Catharina Castelijns en Adriana Somers uit Tilburg, als geestelijke dochter woonachtig bij haar zuster, begijn Barbara Somers.⁷

Tot slot als bewijsvoering nog een klein aantal van de vele Noordbrabantse vrouwen, die als kwezel te Turnhout woonachtig waren; Margriet Huijbrechts van Eindhoven (1660), Marie Jansen van 's-Hertogenbosch (1668), Marie de With van Hilvarenbeek (1674), Lucia van Diessen van Hilvarenbeek (1676).⁸

De vraag waarom de ene vrouw uit Staats-Brabant zich als geestelijke dochter te Turnhout vestigde en de andere als begijn is moeilijk te beantwoorden. Mogelijk hebben hierbij de financiële voorwaarden verbonden aan het 'begijnschap' een rol gespeeld, maar bewijzen kan ik dat niet.

Er waren wel fundaties, die het voor arme vrouwen mogelijk maakten begijn te worden, maar deze zijn meestal gebonden aan een bepaalde plaats of een bepaalde familie. Uit hun testamenten blijkt dat de Noordbrabantse begijnen tamelijk gegoed waren. Onderzoek naar hun afkomst, voor zover mogelijk, bewijst dat ze veelal stamden uit families van dorpsnotabelen, wat verder zal blijken.

Het onderzoek naar de afkomst van de Turnhoutse begijnen werd bemoeilijkt door verschillende factoren.

De primaire bronnen waren de uit het archief van het begijnhof afkomstige registers van 'naemen vande begijntiens geprofesiit op dezen hove' en van 'naemen vande overleden begijntiens'. Helaas wordt pas in 1760 begonnen met het vermelden van de plaats van herkomst in het professieboek, waarin vanaf 1600 de geprofeste begijnen vermeld staan.

Het in 1599 begonnen overlijdensregister vermeldt pas vanaf 1823 de plaats van herkomst van de gestorven begijnen.

De periode van 1803-1823 kon wat betreft de overlijdens overbrugd worden door raadpleging van de registers van de burgerlijke stand van de stad Turnhout.

Een tweede moeilijkheid was, dat in de 17e eeuw de begijnen in genoemde registers dikwijls worden vermeld met een patronymicum, wat een nauwkeurig onderzoek vereist om de juiste professie- en sterfdatum te kunnen vermelden.

De meest voor de hand liggende bronnen voor verder onderzoek waren de notariële archieven van de stad Turnhout, niet alleen vanwege de eventuele testamenten, welke hierin gevonden konden worden, maar vooral om de akten van procuratie, die verwijzingen kunnen bevatten naar de geboorteplaats.

De moeilijkheid hierbij was, dat een deel van de Turnhoutse notariële archieven aanwezig is op het stadsarchief van genoemde plaats,

maar een groter gedeelte, dikwijls in zeer slechte staat, op het rijksarchief te Antwerpen.

Om een zo volledig mogelijk aantal Noordbrabantse begijnen te kunnen publiceren zijn duizenden akten van Turnhoutse notarissen 'doorgespit'.

Toch pretendeer ik geen volledigheid. Uit sommige akten blijkt niets van de plaats van herkomst. Van ruim vijftig begijnen van vermoedelijk Noordbrabantse afkomst bestaat geen enkel Turnhouts notarieel gegeven.

Bij deze groep verwijzen namen als Van Bakel, Van Boxmeer, Van Dommelen, Van Gils, Havermans, Van Herpen, Van Huckelom, Van de Nieuwenhuijsen, Van Son, Van Uden enz. duidelijk naar Noord-Brabant als gewest van herkomst.

Met zekerheid is dat echter niet te zeggen, omdat ook in de noordwesthoek van de Antwerpse Kempen veel familienamen voorkomen, die duiden op Noordbrabantse oorsprong.

Het noemen van een percentage op het geheel van de bevolking van het begijnhof is slechts mogelijk van de tijd na 1760.

Tussen 1760 en 1942 werden te Turnhout 327 begijnen geprotest, van wie 85 begijnen uit Noord-Brabant, dat is 26%.

In deze periode werden ook nog 14 begijnen geprotest, afkomstig uit de rest van Nederland, zonder uitzondering afkomstig uit grote steden namelijk drie uit Rotterdam, drie uit Schiedam, twee uit Maastricht en een uit de plaatsen Utrecht, Groningen, Zwolle, Arnhem, Middelburg en Nijmegen. De begijnen van Nederlandse afkomst maakten in de periode 1760-1942 dus ongeveer 30% uit van het totale aantal geproteste begijnen.

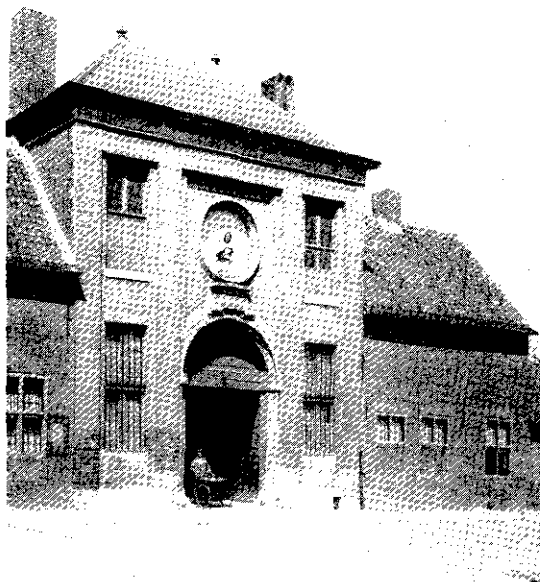
Ook is aanwijsbaar dat de toeloop uit Noord-Brabant voor de Franse omwenteling groter was dan daarna. Tegenover 36 begijnen in de periode 1760-1797 staan slechts 11 begijnen in de periode 1806-1843. In de eerste decennia van de 20e eeuw werden nog vijf Noordbrabantse begijnen geprotest, de laatste in 1924.

Uit het onderzoek bleek verder dat de begijnen geprotest vóór 1797 voornamelijk afkomstig waren uit vijf bepaalde centra in Noord-Brabant; de steden Breda en 's-Hertogenbosch, Tilburg en omgeving, Roosendaal en omgeving en de noordoosthoek van het gewest met Oss als middelpunt. In de 19e eeuw ligt het zwaartepunt vooral op de dorpen in de baronie van Breda.

Voor deze plaatsgebondenheid is wel een afdoende verklaring te geven. De recrutering van nieuwe leden in de gemeenschap gebeurde vooral door de begijnen zelf in eigen familie- en kennissenkring. In veel testamenten werden rijke legaten in het vooruitzicht gesteld voor familieleden die begijn zouden worden.

Soms stonden begijnen borg voor familieleden die de 'begijnelijke' staat wilden aanvaarden.

Als bewijs hiervan heb ik de familierelatie tussen de begijnen steeds aangegeven. Verder zijn ook begijnen opgenomen uit de Antwerpse Kempen, van wie beide ouders of een van hen van Noordbrabantse

*Poort van het begijnhof te Turnhout omstreeks 1925.
Na de begrafenis van veel Noordbrabantse begijnen werd aan deze poort brood uitgedeeld aan de armen van deze stad.*

afkomst waren en enkele geestelijke dochters en 'wereldse' personen, die woonden op het Turnhoutse hof.

Tot slot nog enkele verklaringen.

De meeste begijnen lieten bij testament een aantal dertigsten doen na hun overlijden. Een dertigste was een cyclus van dertig missen.

Ook bij testament werd meestal bepaald, dat niet alleen aan de armen, maar ook aan de begijnen brood gegeven moest worden na de begrafenis.

Bovendien lezen we soms in een testament dat aan de infirmerie geld gegeven moest worden in plaats van een bed.

Deze laatste bepalingen hangen nauw samen met de statuten van het Turnhoutse begijnhof. Het veertiende capittel van deze statuten, genaamd 'van de begraeffnisse ende lijckbroot' zegt namelijk;

Wanneer eenighe beggijne compt te sterven, soo sal sij laeten haer beste bedde aen de infirmarije ende een pondt vlaems aen de meestersen voor de gedaene mofte ende gediensstigheden.

Item soo sij genoeghsaem middelen achterlaet, soo sal sij geven twee witte brooden, een aen de kercke ende een aen de gemeijnte ende indien haere middelen maer redelick gevonden worden om een broodt te connen geven, sal het selve gedeylt worden aen de gemeijnte ende niet aen de kerke, maer soo sij geen genoeghsaem middelen achter en laet, soo sal sij niet schuldig sijn eenigh broodt te geven.

Om discriminatie te voorkomen volgt hierop de volgende bepaling;
*Item worden vermaendt alle beggijntiens, dat sij eventwel het lijck van de overledene sullen moeten vergeseltschappen ende lesen voor haere siele de ordinarissen gebeden al oft sij broodt ontfangen hadden.*⁹

NOTEN

1. Frans Verachters, André Gailliaerde en Frans Vervoort, 'Voorsale des Hemels ofte het begijnhof in de XVII provinciën', Retie Kempische boekhandel, 1973. Joseph Delmelle, *Abdijen en begijnhoven in België*. Frans Weyergans en Anne Zennoni, *Begijnhoven in Vlaanderen*. A. Mens, *Oorsprong en betekenis van de Nederlandse Begijnen- en Begardenbeweging*, Antwerpen 1947. J. M. F. IJsseling, *Inventaris van het archief van het begijnhof te Breda*, Breda 1966. W. Nolet en P. C. Boeren, *Kerkelijke instellingen in de middeleeuwen*, Amsterdam 1951.
2. J. E. Jansen, *Turnhout en de Kempen*, Turnhout 1946. H. de Kok, *Het begijnhof van Turnhout*. H. de Kok, *Kennismaking met het Turnhoutse begijnhof, Het begijnhof van Turnhout*, uitg. de vrienden van het begijnhof. A. J. van Miert, *Het begijnhof van Turnhout*. Turnhout 1923.
3. Archief begijnhof Turnhout, 'Regels ende statuten van den beggijnhove'.
4. J. E. Jansen, *Turnhout en de Kempen*, Turnhout 1946.
5. Rector Sicking, De Norbertuskwezels, *Tilborch* jrg. 3 nr. 1 febr. 1972. C. Weijtens, Norbertuskwezels in Tilburg, *Actum Tilliburgis* jrg. 4 nr. 5 eind 1973.
6. Overlijdensregister parochie St. Jan, Goirle.
7. G.A. Turnhout nr. 885 ongefol. 4.11.1701, nr. 881 fol. 12v. 20.3.1681. Tilburg R372 fol. 86v. noemt Catharina Segers begin te Turnhout, als zodanig komt zij te Turnhout niet voor. Idem R375 I fol. 25v. noemt Jenneke Swagermaeckers als begin te Turnhout. Ook zij komt niet voor in het professieboek van het begijnhof.
8. G.A. Turnhout nr. 874 ongefol. 7.9.1668, nr. 879 fol. 16 16.11.1660. R.A. 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek R72 fol. 442v. 4.4.1708, R67 fol. 316v. 14.7.1674. G.A. Turnhout nr. 876 ongefol. 3.9.1676.
9. Archief begijnhof Turnhout, 'Regels ende statuten van den beggijnhove'.

wordt vervolgd.

Een oude heer... en een jongere dame

J. Th. M. Melssen

Purmerstraat 14, 5628 HE Eindhoven

In het oude begraafregister van de stad Eindhoven¹ treffen wij een inschrijving van 4 juli 1762 aan: 'Is begraven de heer Aelbert van de Ven, toen hij hondert 14 jaren out was, voor kercke regt 6-6-0, voor 3 mael te luyen 6-0-0, voor de baar van 1-10-0, voor koster regt 1-8-0'. In het lidmatenregister van de gereformeerde gemeente Eindhoven-Strijp² staat 'tot Strijp' aangetekend: 'Dingena Burghouts, oudt 98 jaren, gestorven 1727'

NOTEN

1. Streekarchief Zuid-Oost Brabant, Collectie DTB, nr. 19. Oorspronkelijk stond hier: hondert elff, wat is veranderd in: hondert 14.
2. Streekarchief Zuid-Oost Brabant, Collectie DTB, nr. 16.

Bericht van de redactie

De redactie heeft besloten enkele wijzigingen door te voeren met betrekking tot de technische verzorging van De Brabantse Leeuw.

Nu Het Noordbrabants Genootschap de beschikking heeft over een tekstcompositor, zal het zetwerk van ons tijdschrift in eigen beheer worden verwerkt.

Tegelijk is besloten de verschijningsfrequentie van zes naar vier maal per jaar te brengen. Elke aflevering (uitkomend in het midden van elk kwartaal) zal in het vervolg 56 tot 64 blz. bevatten (in de oude vorm zes afleveringen van 32 tot 36 blz.).

Door deze maatregel is het niet noodzakelijk voor 1986 het abonnementsgeld te verhogen.

De redactie vertrouwt erop, dat de abonnees begrip zullen opbrengen voor deze maatregelen en wenst hun een voorspoedig 1986.

Herkomst van Vlaamse familienamen in Nederland en Nederlandse familienamen in Vlaanderen

Woont u in Nederland en hebt u een familienaam die verwijst naar de herkomst uit een plaats of streek in Vlaanderen (b.v. Van Leuven, Van Nijlen)?

Woont u in Vlaanderen en hebt u een familienaam die verwijst naar de herkomst uit een plaats of streek in Nederland, (b.v. Van Vlaardingen, Van Havelte)?

Vindt u het interessant te zoeken naar die herkomst of hebt u dit reeds gedaan?

Het Algemeen Nederlands Verbond nodigt u uit uw familiegeschiedenis op papier te zetten vanaf het tijdstip van vestiging in Nederland of in Vlaanderen.

U kunt ook aan deze prijsvraag deelnemen als u in Nederland of in Vlaanderen woont en u een naam hebt die verwijst naar de herkomst uit Waals-Vlaanderen of uit Frans-Vlaanderen (b.v. Van Doornik of Van Duinkerken).

Het gaat dus alleen om (oude) familienamen die duidelijk verwijzen naar een plaats of streek. De andere typisch Vlaamse of Nederlandse namen komen bij een volgende prijsvraag aan de beurt.

Prijzen:

Voor de origineelste - maar ware - verhalen worden twee prijzen beschikbaar gesteld.

Voor de Nederlanders een lang weekende in Vlaanderen voor twee personen.

Voor de Vlamingen een lang weekende in Nederland voor twee personen.

Het ANV organiseert deze wedstrijd omdat 400 jaar geleden de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden van elkaar werden gescheiden door de verovering (de val) van Antwerpen door de Spanjaarden (1585). Deze scheiding bracht een massale uittocht van Zuid naar Noord teweeg. Het is dan ook niet verwonderlijk dat nu vele namen in Nederland te vinden zijn die verwijzen naar een dorp, stad of streek in Vlaanderen. Omgekeerd veroorzaakte deze scheiding weinig verhuizingen van Noord naar Zuid. Toch komen ook in Vlaanderen namen voor die naar een plaats of streek in Nederland verwijzen. Zijn deze voor het merendeel afkomstig uit de periode 1815-1830?

Het ANV is benieuwd ook dit te vernemen.

Uw geschiedenis kunt u inzenden tot 30 april 1986 naar: ANV, Surinamestraat 28, 2585 GJ Den Haag.

DE BRABANTSE LEEUW

REGISTER VIERENDERTIGSTE JAARGANG 1985

samengesteld door P. Th. de Lange

ARTIKELEN

ADRIAENSSEN, L.F.W., <i>De gerechtigden tot het Bacx-koorke in de Sint Jan tot de reductie van Den Bosch</i>	116
BERKELMANS, G., <i>Rombouts of een Bossche familie gaat met de tijd mee</i>	167
CAHEN, M. <i>Jehoeda ben David Hartog, genaamd Leib. De eerste joodse inwoner van Tilburg en Parnas van Oisterwijk</i>	100
DOOREMOLEN, M. J. H. van, <i>De familie Hollen (Holleman)</i>	65
GILS, J. van, <i>Noordbrabantse begijnen in het Begijnhof van Turnhout</i>	191
HERWIJNEN, Th. P. J. van, <i>De oudste generaties van het r.k. geslacht Van Swaanbergen, later geheten Swanenberg/Zwanenberg, uit Berlicum</i>	3, 179
KRABBen, H. C. M. van der, <i>Die Leemputten onder Boxel</i>	62
LEGET-KUIJLEN, P. L., <i>Krankzinnigenverpleging omstreeks 1775</i>	30
LIGHTART, Leo E. E., <i>Loon-op-Zandse sprokkelingen 2: De dorpsbrand van 31 mei 1737</i>	45, 79
MELSEN, J. Th. M., <i>Een vroege borgbrief (1649)</i>	99
— , <i>Vergeeten pennevruchten?</i>	103
— , <i>Een oude heer... en een jongere dame</i>	205
NIEUWENHUYSEN, M. L. W. van den, <i>Genealogie van het geslacht Van den Nieuwenhuysen uit Son en Breugel</i>	33
PIJNENBURG, W. J. J., <i>P(eijnenburg(h), -borg(h)</i>	22
STASSE, A. J., <i>Bronnen voor genealogisch onderzoek naar Maasschippers uit Noord-Brabant</i>	19
WOLF, Rob, <i>Bosschenaren in vijftiende-eeuwse testamenten</i>	105
Boekaankondiging	2
Mededelingen van de redactie	2, 21, 31, 63, 64, 104, 178, 206
Prijsvraag ANV	206
Te koop gevraagd	31
Vragen en antwoorden	29, 31, 32, 64, 78, 104, 190

NAAMREGISTER

Aalberts, 8, 9, 15 — Aalst, v., 186 — Aarde, v., 43 — Aarts, 8, 75, 86 — Aarze, 86 — Adriaans, 12 — Adriaens, 78 — Aelbers, 41, 71, 77 — Aelst, v. d., 41 — Aerle, v., 124, 144, 145 — Aerlebeeck, v., 124, 143 — Aerts, 41, 181 — Aken, v., 106 — Albert v. Oostenrijk, aartshertog, 194 — Aleyten, 148 — Alva, hertog v., landvoogd, 175 — Amalia van Solms, 194 — Amelrici, 113 — Ame(r)(e)(s)fo(a)rt, v., 87 — Andreae, 119 — Andries(sen), 73, 99 — Ant(h)onis(se), 66-70, 72, 75-77, 99 — Anthonius, 69 — Anthonij, 72 — Ariens, 7, 8 — Arkel, v., 109, 112 — Arnts, 4 — Arts, 3, 7, 8 — Asperen, v., 168-174, 176, 177.

Baardwijk, v., 184 — Back, 116, 118-122, 124, 125, 127-136 — Bacx, 130 — Baerle, v., 121, 160 — Bakel, v., 39, 203 — Baken, 111 — Balen, v. 177 — Bank, v. d., 185 — Bartholomeus, 4, 5 — Bastiaans, 179 — Bauwens, 7 — Becanus, 122, 144, 146 — Becker, d., 139 — Beeck, v., 121, 136 — Beeris, 78 — Beerthen, v. d., 123, 127 — Be(e)rwout, 35, 113 — Beges, 1, 191 — Bègue, 1, 191, 192 — Bekkers, 186 — Berchaens, 104 — Berg, v. d., 15 — Berk, v. d., 12 — Berlicum, v., 182 — Bernaertts, 124 — Berthem, v., 155 — Best, 110 — Bethmeer, v., 169 — Bever, d., 109 — Bevers, 108, 110 — Beyens, 175 — Blancairts, 20 — Bloemarts, 171 — Boas, 102 — Bock, 111 — Boeren, 70, 71 — Bogaerts, 39 — Bok, d., 187 — Bont, 87 — Bonyngen, d., 113 — Boom, v. d., 187 — Borch, v. d., 119 — Borghart, (v. d.), 35 — Borghouts, 69 — Bormanje, 88 — Bos, 185 — Bosch, v. d., 123, 126, 146 — Bourqui(e)n, 32 — Bouwens, 7 — Boxmeer, v., 203 — Boxel, v., 59 — Braak, v. d., 185, 188 — Brabant, v., 108 — Braeck, d., 10 — Bran(d)(t)schat(s), 78 — Bran(dt)s, 87 — Brant, 109 — Braxatoris, 122, 133, 134 — Brede, v., 123, 127, 133, 136 — Bree, v., 123, 127, 131 — Breestra(e)ten, 39 — Brekelmans, 88, 146 — Bressers, 122, 129 — Breugel, v., 47 — Broda, 49, 61 — Broe(c)k, v. d., 42, 108, 113, 131, 187 — Bromanje, 88 — Brouwer, d., 122, 133, 160 — Brouwers, 88 — Brueckelaer, 138 — Brussel, v., 43 — Bruynen, 2 — Buck, 111, 116, 118, 128 — Bullen, 110 — Burghouts, 205 — Burmania, 88 — Burmanje, 88 — Busmania, 88 — Bye, d., 177 — Byestraten, v. d., 121, 130.

Campen, v., 111 — Cantelbergh, 71 — Capel, v., 181 — Capelle, v. d., 181 — Cappers, 43 — Castanje, 43 — Castelijns, 201, 202 — Celen, 124, 137 — Ceulen, v., 67, 75 — Ciermans, 184 — Cissen, 188 — Claassen, 6, 8, 10, 12, 15 — Claes(s)en, 9, 172 — Cleef, v., 59 — Clerck, d., 126 — Cocquell, 59, 88 — Cocx, 78 — Coelen, v., 136 — Coenen, 123, 136 — Col, v., 41 — Colter, 55 — Co(o)len, 9, 70, 123, 124, 131-133, 136, 137, 139, 140, 143, 144, 151 — Coppelaers, 189 — Coppen(s), 5, 17 — Cornelis, 140 — Corstiaens, 70 — Cort, d., 173, 174 — Coster, d., 124 — Couwenberg(h), 42, 64 — Cnapen, 123, 133 — Creij, v., 13, 180, 184 — Creyt, 150 — Croeck, 124, 131 — Cromme, d., 121, 147, 150 — Cromvoort, v., 6 — Crijnen, 172 — Cuijpers, 183. (Zie voorts onder de letter K.)

Daemis, 121, 137 — Daems, 72, 121, 137 — Dagevos, 88 — Dalemans, 77 — Damaes, 121, 137 — Damen, 149 — Damissen, 137 — Dancklof, 122, 150 — Danker(t)s, 88, 89 — De(e)nen, 14, 181 — Dekens, 129 — Dekkers, 64 — Delft, v., 38, 111 — Delmee, 188 — Derkinderen, 42 — Deursen, v., 37, 38 — Dicbier, 111 — Dielen, 72 — Dielis, 42 — Diemen, v., 49 — Diessen, 202 — Dirckx, 75 — Dirksen, 62 — Dobbelssteen, 7, 12, 14, 15 — Doelen, v. d., 186 — Dommelen, v., 109, 203 —

Donck, v. d., 9, 14, 34 — Donkers, 188 — Doorne, v., 31 — Dorn, v., 172 — Dornen, v., 37 — Dorre, d., 132 — Driessen, 8, 13, 179, 180, 182 — Dussen, v. d., 76 — Duwooz, 89 — Dyest, v., 111 — Dijk, v., 73, 89.

Ee, v., 78 — Eelkens, 125, 156, 158 — Eghen, 109 — Egmonts, 89 — Eindhoven, v., 112 — Elderen, v., 155 — Emmen, 132 — Emmeri(c)k, v., 49, 61, 174 — Emmikhoven, v., 177 — Engelen, v., 108, 111 — En(n)jetten, v., 74, 76, 77 — Erasmus, 132 — Erp, v., 111 — Eryts, 122, 124, 125 — Esch, v., 40 — Essenius, 80, 83-85, 98 — Eugenius IV, paus, 194 — Evers, 15, 16 — Excel, v., 189 — Eyken, v. d., 26 — Eynde, v. d., 25, 121, 140 — Eynhouts, v., 123, 124, 139, 140, 142, 143, 148, 150-152, 154 — Eyntmeer, v., 137.

Faes, 12 — Fabritius, 142 — Ferdinand II, keizer, 145 — Filips IV, koning van Spanje, 194 — Fleru, v., 124, 148, 150, 152, 154 — Francken, 127 — Franssen, 169 — Frederik Hendrik, stadhouder, 152, 157, 159, 167, 175 — Frenssen, 7 — F(r)ijsmans, 89.

Geenvaes, 64 — Geerlings, 183 — Geffen, v., 181 — Gelder(op), v., 89 — Gemert, v., 187 — Genet, 89 — Gennip, v., 45, 52, 85, 89 — Genser, d., 59 — Gent, v., 106 — Gerarts, 8 — Ger(r)its, 6, 124, 155, 180 — Gerwen, v., 16, 17, 29, 182 — Gestel, v., 169, 170 — Gestelius, 155 — Ghenenvelde, v., 34 — G(h)ijls, v., 78, 203 — Ghijsseus, 132 — Gielis, 35 — Glaudemans, 186 — Gloudemans, 7, 15, 182, 188 — Goederheyl, v., 126 — Goert, v., 134 — Goodijgh, 20 — Goorts, 37, 74, 75, 180, 181 — Goossens, 40, 44 — Gor(c)(k)um, v., 90, 173 — Gorp, v., 121 — Goverts, 173 — Goya(e)rts, 8, 9, 111, 180, 181 — Graaf, d., 48, 51 — Graaf, v. d., 90 — Graef, v. d., 51 — Graessen, 74, 75 — Grave, v., 111 — Greef(f), d., 74, 150, 151 — Grinsven, v., 3, 4, 7-9, 11, 12, 186 — Groenendaal, 32 — Groenland, v., 188 — Grootens, 75 — Grovendonck, 189 — Groys, 26, 150 — Gruter, 111 — Gruys, 26 — Gruijthuijsen, 29 — Gijsberts, 9, 10.

Haan, d., 58, 59 — Haansbergen, 45, 90 — Haemaker, v., 176 — Hagenbeeck, v., 176 — Hal, v., 59, 74 — Hamers, 52 — Hanegraaf, 185, 186 — Hanen, 78 — Hanskens (v. Aerle), 124, 144, 145 — Hartog, 100-102 — Hartroij, 68 — Hault, d. l., 86, 90 — Havermans, 203 — Haze, d., 110 — Hedel, v., 123, 136 — Heere, 2 — Heezewijc, v., 110 — Heijden, v. d., 32 — Hels, 111, 112 — Helvoirt, v., 6 — Hendrichs, 2 — Hendrik, heer v. Breda, 193 — Hendri(ks)(x), 4, 7, 179, 182 — Hensse(n), 14 — Herkx, 59 — Herlaer, v., 169, 170 — Hermens, 13 — Herpen, v., 203 — Herpt, v., 111 — Hert(s)ro(o)ij(s), 69, 70, 72, 74, 75 — Hessels, 78 — Heurn, v., 80 — Heuvel, v. d., 30, 113, 122-124, 126, 131, 150-152, 157, 183, 184, 195 — Heijde(n), v. d., 32, 67, 68, 72, 77, 78, 111 — Heylen, 26 — Heyns, 132 — Heijthuijsen, v., 184, 187 — Himpfamp, 8 — Hirtum, v., 73, 189 — Hoboocken, v., 134 — Ho(e)rnkens, 124, 143, 144 — Ho(e)vel, v. d., 113, 145, 157 — Hoirnkens, 143 — Hol(le)man(s), 65-77 — Holle(n), 65-72, 74-78 — Homelegghem, v., 125 — Hommelghen, v., 160 — Hoodonck, v., 129 — Ho(o)ven, v. d., 90, 91 — Hors(s)en, v., 124, 139 — Horst, v. d., 13 — Houte, d., 90 — Houte, v. d., 122, 145 — Hovelius, 122, 145, 150 — Huckelom, v., 203 — Hueslingen, v., 109 — Hulsen, 62 — Hurckmans, 74 — Hurk, v. d., 74 — Huyben, 139 — Huijbrechts, 202 — Huijsmans, 183 — Hijligers, 30 — Hijnsberch, v., 168.

Isabella, aartshertogin, 193, 194.

Jabbeek, v., 139 — Jacobs, 7, 9, 65, 67, 71, 73, 78, 152, 182 — Jacops(sen), 62, 173, 178 — Jan I, hertog v. Brabant, 193 — Jans(s)(e)(n), 6, 10, 12-14, 36, 43, 75, 104, 126, 174, 179, 182, 202 — Jasperzs, 40, 41 — Jeger, d., 66 — Johanna, hertogin v. Brabant, 194 — Johanna v. Constantinopel, gravin v. Vlaanderen, 193 — Jongers, 17 — Jong(h), d., 42, 56 — Jooste(n), 9, 12, 69, 75, 182 — Joris, 78 — Jurriens, 78 — Juyn, 49, 85.

Kallen, v. d., 187 — Keersemaeckers, 41 — Kelders, 124 — Kemenade, v. (d.), 37, 74 — Kempen, v., 14, 15 — Kennekens, 51, 90 — Ketel(a)er(s), 135, 142 — Keunen, 2 — Koenen, 178 — Koensen, 44 — Kolke, t., 111 — Kolnaer, 110 — Koolen, 188 — Kouwenbergh, 44, 59 — Koyt, 26 — Kuyt, 26 — (Zie voorts onder de letter C.)

Laarhoven, v., 133, — Labeen, 19, 20 — Laerhoven, (v.), 126, 136, 138, 149, 152 — Lamberts, 15, 16 — Langel, v., 111, 115 — Langenhuijzen, 185 — Langenpeer, 158 — Langritius, 121, 148 — Langrijth, v. d., 121, 148 — Larovius, 126, 138 — Lathouwers, 43 — Leemput(t)(e)(n), (v.) (d.), 62, 176 — Leendt, v., 126 — Leen(en), 64 — Leeuw, d., 48, 59, 91 — Lemmer, v. d., 78 — Lenaerts, 122 — Lichthart, 31 — Liemde, v., 62 — Ligthart, 78, 91 — Linden, v. d., 186 — Lipsius, 142 — Lith, v., 40, 109, 111 — Lithoijen, v., 180 — Loben, 72 — Lobri, 72 — Lob(r)ij, 67, 77 — Loeff v. d. Slood, 176 — Loen, v., 116 — Loer, 110 — Lokven, v., 188 — Loots, 42 — Ludt, 103 — Luedincx, 126.

Maartens, 41 — Maas, 38, 189 — Maes, 73 — Malefait, 11 — Malsen, v., 177 — Marcelis, 39 — Maren, v., 119 — Maria v. Brabant, hertogin v. Gelre, 193, 194 — Martens, 5, 6, 9, 31, 181, 183, 184 — Mattheussen, 8 — Mavesijns, 110 — Meeldmans, 131 — Meer, v. d., 125, 146, 156, 158 — Meerwijk, v., 180, 181 — Meeuwisse, 189 — Meeuws, 33 — Mercx, 122, 155 — Merlaar, v., 131 — Merlaer, v., 124, 130-132, 137, 139 — Merlair, v., 113, 132, — Merode, (v.) (d.), 104 — Metten, 120, 122, 127, 129, 130, 133, 134 — Meus, 5 — Meyensvoert, v., 34 — Michiels, 144 — Moer, 125 — Molengraaft, 93 — Mombaer, d., 62 — Moni(c)(k)(x), 110, 113, 171, 172, 177 — Monté, d., 91 — Moonen, 122, 154 — Moor, d., 125, 156 — Moorrees, 20 — Mulders, 188 — Mutsaers, 77 — Mijs, 126.

Nagelmekers, 34 — Nee, v., 78 — Nelissen, 10 — Niel, v., 92 — Nieuwenhoven, v. d., 42 — Nieuwenhuys(e)(n), v. d., 33-44, 121, 126, 149, 160, 203 — Nieu(w)kuijk, 92 — Nivelles, d., 191 — Noetboem, v. d., 111 — Nouwenhuys, v., 36 — Nouwen(s), 59, 92, 122, 138, 139, 142, 145, 154 — Nij(e)hoff, 173, 177 — Nyeuwenhuysen, v. d., 149.

Oeden, 112 — O(e)rlemans, 51, 59, 92 — Oever, v. d., 111 — Oeijkens, 73 — Oirschot, v., 133 — Ophoven, v., 125, 126, 134, 137, 146, 148, 158, 160 — Ophovius, 125, 126, 146, 148, 150-152, 154, 158, 160 — Orffe, v. d., 111 — Orthen, v., 184 — Osch, v., 179, 180 — Osman, 108 — Otten, 121, 147, 150 — Oudenhoven, v., 126, 136 — Overbeek, v., 185.

Paesschen, v., 190 — Pallandt, v., 80 — Paneborch, 22 — Paneborg(h), 22 — Paneburch, 22 — Paneburg(h), 22 — Papendyck, v. d., 126, 129, 130 — Paradijs, 20 — Parma, hertog v., 143 — Pauli, 114 — Pauwels, 125 — Paynenberch, 24, 26 — Payne(n)borch, 22, 24 — Payne(n)borg(h), 22 — Payne(n)burch, 22 — Payne(n)

burg(h), 22 — Peelen, 70, 71 — Pe(e)ter(s), 15, 38, 39, 69, 75, 92, 121, 140, 158, 179, 183 — Pelgrom (d. Bye), 125, 135, 142, 144, 146, 167, 170, 176 — Pels, 112, 113 — Pelsers, 121, 140 — Penneborg(h), 22 — Penne(n)borch, 22, 24 — Penneburch, 22 — Penne(n)burg(h), 22, 24 — Pennings, 188 — Peraxylus, 123, 142 — Peregrinus, 125, 135 — Paynenberch, 24, 28 — P(e)ijne(n)borch(s), 22-26, 28, 152 — P(e)ijne(n)-borg(h), 22, 23, 28 — P(e)yne(n)burch, 22 — P(e)ijne(n)burg(h), v., 22-24, 27, 28, 122 — Philips II, koning v. Spanje, 167 — Pieters, 78 — Pisonarius, 134 — Pitsjouw, 92 — Ploy, d., 151 — Poel, v. d., 182, 183 — Poenuborch, 24 — Poeynenborch, 24 — Poisson, 46, 48, 86, 92 — Poorssele, v., 13 — Poot, d., 78 — Poplimont, d., 39, 40 — Poplimont, o., 40 — Posteel, 110 — Postel, v., 194 — Pote, v. d., 78 — Poynenberch, 24 — Poyn(e)borg(h), 22 — Poyn(e)burch, 22 — Poyn(e)burg(h), 22 — Poyn(n)e(n)-borch, 22, 24, 26, 28 — Princen, 29, 42, 43 — Proening, 149 — Pudebroec, v., 28 — Puyenbroek, (v.), 28 — Puyk, 86, 92 — Puynenborch, 24, 26 — Puyvelde, 28 — Pijnappel, 171.

Raats, 109 — Rams, 78 — Renders, 73 — Reijnders, 15, 66, 67, 71, 73 — Reyners, 121, 130, 136 — Reijns, 59 — Rianus, 137 — Riel, v., 122 — Rinck, 173 — Robbrechts, 157 — Roeffen, 7, 41 — Roelen, 78 — Roelofs, 3 — Rombouts(sen), 167-178 — Ro(o)vers (v. Oorschot), 8, 10, 11, 15 — Ro(o)y, d., 92, 116, 155, 156 — Ro(o)ij, v., 29, 73, 74, 138, 179, 183 — Rosweyde, 149 — Rover, 34 — Roy v. Gestel, d., 155 — Rullen, v. d., 177 — Rulo, 40 — Rutten, 4, 6, 7 — Ruijs, 186 — Ruyter, d., 49, 93 — Rijs(e)wijk, v., 59, 64, 93.

Sal, 59 — Salomons, 102 — Sam(p)son, 123, 140, 143 — Sanden, v. d., 122, 154 — Sanders, 39, 40 — Sandvoort, v., 187 — Scel, 59 — Scepers, 35 — Sceymakers, 135 — Sceymekers, 125 — Scheffers, 64 — Schellekens, (v. Gorop), 121, 122, 129, 134, 137, 145, 146, 154 — Schenckelius, 157 — Schenckels, 152 — Schilders, 122, 155 — Schoet, v. d., 34, 36 — Scholt, 64 — Schriek, v. d., 93 — Schuldens, 67, 68, 72 — Schutter, d., 71 — Schwan, 44 — Schijndel, v., 30 — Se(e)gers, 15, 205 — Sgreven, 122 — Siel, s., 155, 156 — Simons, 16, 182 — Sledden, 121, 134 — Smits (v. Oyen), 2 — Smulders, 70, 72 — Sneeuw, 78 — Snellincx, 121 — Snoeren, 93 — Snijders, 173 — Snyters, 121, 136 — So(e)meren, v., 124, 159 — Somers, 5, 202 — Son, v., 69, 203 — Spank, v. d., 188 — Spierings, 14, 184, 185, 187 — Spierinx, 9 — Staessen, 20 — Stakenborch, 119 — Steenwech, 113 — Ste(e)vens, 48, 59, 62, 93 — Stegen, v. d., 176 — Stille, (d.), 85, 88, 93 — Stipholdanus, 144 — Stiphout, v., 126, 135, 144 — Stokke(r)mans, 93 — Stooters, 125 — Stouken, 13 — Straten, v. d., 124, 140, 159 — Strik, 12, 13 — Struyien, v., 59 — Strijkers, 182 — Stuijck, 2 — Suijs, 169 — Swa(a)n(en)berg(h)(en), (v.), 3-17, 179-184, 186-189 — Swaart, 59 — Swagermaeckers, 205 — Swemmers, 78 — Swinkels, 73. (Zie voorts onder de letter Z.)

Teunis(se), 9, 12, 15, 72, 75, 182 — Theuwen, 125 — Thielen, 78 — Tierssis, 188 — Tilbirg, 100 — Tilburg, 101 — Timmermans, 189 — Toelinck, 174 — Tonis, 9 — Torrentius, 147 — Trier, v., 122 — Tunnese, 66.

Uden, v., 16, 17, 108, 110, 113, 126, 182, 203 — Vanniis alias Back, 127 — Vannij(s) (alias) (Back), 119, 120, 125-128, 130 — Vechel, v., 169, 177 — Veen, v., 125, 144 — Veerdonk, v. d., 5, 6, 8, 183, 184 — Ven, v. d., 68, 71, 72, 76, 93, 152, 183-185, 205 — Venbossche, v. d., 111 — Veraa, 121, 148 — Verbeeck, 122 — Verberne, 74 —

Verha(a)gen, 15, 56 — Verheijde, 32 — Verhoeven, 43, 52, 59, 185 — Vermeulen, 41, 78 — Verschuren, 41 — Verster(re), 82, 93 — Vervel, 20 — Visser, d., 181 — Vissers, 44 — Vivario, d., 134 — Voets, 4 — Vogels, 38, 169 — Voorn, v., 167, 176 — Vorstenbosch, (v.), 13/14, 180, 181 — Vos(ch), 185 — Vriesen, 123, 135 — Vromans, 64 — Vucht, v., 15 — Vuchts, 4 — Vug(h)t, (v.), 45, 86, 94, 113, 183, 184.

Waarde, v. d., 104 — Water, v. d., 104 — Weegen, v. d., 74 — Weilhuys, d., 35 — Wellens, 126 — Welten, 181 — Weteringhen, v. d., 108 — Weveringh v. Holy, 53, 80 — Weymers, 121 — Wichmans, 149 — Widt, d. 32 — Wiër, 134 — Wieringen, v., 171, 177 — Willem V, stadhouder, 100, 101 — Willems, 7, 37, 38, 69, 72, 78, 104, 126, 130, 136, 156, 159, 161, 181 — Wilt, d., 85 — With, d., 122, 154, 202 — Wolfs, 94 — Wooz, d., 94 — Worms, 102 — Wouters, 9, 16, 67-69, 72 — Wouwer, v. d., 122, 130, 134 — Wuestenborchs, 154 — Wijgergangs, 183 — Wijnants v. Resandt, 142 — Wijnricx, 116 — Wijtmans, 126, 138.

Ynde, v. d., 25.

Zande, v. d., 110, 179, 180 — Zantwijck, v., 111 — Zeeland, v., 36 — Zegers, 171 — Zonne, v., 69 — Zwanenberg(h), (v.), 3, 179, 184-189. (Zie voorts onder de letter S.)

Literatuurgids voor de Noordbrabantse geschiedenis

Een complete Noordbrabantse historische bibliografie bestaat er op dit moment nog niet. Om in deze nood enigszins te voorzien heeft drs. A. C. M. Kappelhof een literatuurgids samengesteld die een selectie bevat van ca. 1150 titels van boeken of artikelen over het verleden van Noord-Brabant.

ix + 140 blz. f 12,50

Repertorium op Taxandria 1894-1943

In de jaren 1894-1944 verscheen het Noordbrabants tijdschrift Taxandria, een goudmijn voor de geschiedenis van Noord-Brabant en de omliggende gebieden. Ook bevat het genealogieën van bekende geslachten die in Zuid-Nederland een belangrijke rol speelden.

Het repertorium maakt Taxandria beter toegankelijk voor ieder die historisch, genealogisch, volkskundig of archeologisch onderzoek wil verrichten.

104 blz. f 25,—.

Register op de jaargang 1-25, 1952-1976, van De Brabantse Leeuw

Bijna 300 blz. f 29,—.

Inbindbanden De Brabantse Leeuw

Voor uw jaargangen zijn beschikbaar losse gestempelde inbindbanden.

f 5,20 per exemplaar.

Alle prijzen excl. verzendkosten.

Besteladres:
Het Noordbrabants Genootschap,
Postbus 1104,
5200 BD 's-Hertogenbosch.